

Central and
Eastern
European Online
Library

ISSN 2587-4365

E-ISSN 2587-4373

Nr. 09-10 (369-370) 2022

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică

LAW AND LIFE

Scientific-practical publication

ЗАКОН И ЖИЗНЬ

Научно-практическое издание

Chișinău • 2022

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Asociația Judecătorilor din Republica Moldova, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași)

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef: prof. univ., dr. **Radion Cojocaru**

din Republica Moldova:

prof. univ., dr. **Iu. Larii**; prof. univ., dr. hab. **V. Cușnir**; conf. univ., dr. **D. Ostavciuc**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Costachi**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Gladchi**; prof. univ., dr. **V. Bujor**; prof. univ., dr. **Șt. Belecciu**; prof. univ., dr. **T. Osoianu**; conf. univ., dr. **Iu. Odagiu**; conf. univ., dr. **I. Erhan**; conf. univ., dr. **V. Ursu**; conf. univ., dr. **I. Trofimov**; conf. univ., dr. **M. Gherman**; conf. univ., dr. **B. Glavan**; conf. univ., dr. **Al. Pareniuc**; conf. univ., dr. **C. Rusnac**; conf. univ., dr. **V. Rusu**; conf. univ., dr. **V. Ionașcu**; conf. univ., dr. **M. Pavlencu**; conf. univ., dr. **Gr. Ardelean**; conf. univ., dr. **A. Nastas**; dr. **V. Jitariuc**; dr. **S. Pilat**; conf. univ. **Ed. Pui**; drd. **I. Chirtoacă**; drd. **A. Lungu**; drd. **Ig. Soroceanu**; drd. **V. Vasilița**.

din străinătate:

prof. univ., dr. **C. Voicu** (București, România); prof. univ., dr. **Gh. Popa** (București, România); prof. univ., dr. **G.-M. Țical** (Constanța, România); prof. univ., dr. **C. Peța** (Constanța, România); prof. univ., dr. **W. Plywaczewski** (Olsztyn, Polonia) dr. **M. David** (Constanța, România); conf. univ., dr. **G.-A. Nicula** (Galați, România); prof. univ., dr. **O. Krișevici** (Kiev, Ucraina); conf. univ., dr. **A. Politova** (Mariupol, Ucraina).

COLEGIUL TEHNIC DE REDACȚIE

Ruslan Condrat, redactor-șef tehnic

Iulian Bogatu, redactor

Angela Pareniuc, traducător

Natalia Condrat, tehnoredactor

Victor Moțpan, tehnoredactor

Ediție revăzută și republicată cu retragerea a două articole ce prezintă suspiciuni de plagiat

Adresa redacției:

str. Gh. Asachi nr. 21, mun. Chișinău, MD - 2009, Republica Moldova

tel.: 022-234 132 (contabilitatea)

© Legea și viața

pagina web: www.academy.police.md

CONDIȚII DE PUBLICARE

Materialele destinate publicării se transmit de către autori numai pe suport electronic, prin adresa de e-mail ruslan.condrat@gmail.com.

Odată cu înaintarea oricărui material autorul/autorii trebuie să indice următoarele date:

- prenumele (complet) și numele;
- afilierea instituțională și denumirea funcției deținute;
- adresa poștală pentru expedierea revistei „Legea și Viața” în care urmează să fie publicat articolul trimis redacției;
- adresa de mesagerie electronică și un număr de telefon (mobil sau fix);
- foto autorului/autorilor în format **jpg.** sau **tiff.**;
- este obligatorie indicarea CZU pentru fiecare articol.

Materialele trimise trebuie însoțite de un rezumat (în limbile română și engleză), cuprinzând 1.000-1.500 de caractere și de cel puțin cinci cuvinte-cheie (în limbile română și engleză). Rezumatul trebuie să cuprindă identificarea subiectului tratat, obiectivele urmărite de autor, rezultatele cercetării și implicațiile teoretice și practice ale studiului.

Conținutul articolului științific va include în mod obligatoriu următoarele elemente structurale: rezumatul, cuvintele-cheie, introducere, metode și materiale aplicate, rezultate obținute și discuții, concluzii, referințe bibliografice.

Pentru materialele care urmează să fie publicate la rubricile: „Recomandări editoriale”, „Practică judecătorească rezumată și comentată” și „Interviuri” nu sunt necesare rezumatul, cuvintele-cheie și bibliografia.

Mod de redactare:

- **format A4;**
- **marginii:** sus – 2 cm; jos – 2 cm; stânga – 2,5 cm; dreapta – 2 cm;
- **hârtie** interlinie – 1,15;
- **font** Times New Roman;
- **titlul** - corp 14, numele autorului și afilierea - corp 12, textul - corp 12.
- **tabelele:** se încadrează în text, se numerotează în dreapta sus, iar titlul se scrie în stânga sus;
- **figurile:** vor fi încadrate în text și vor fi numerotate;
- **ilustrațiile** vor fi în format **jpg.** sau **tiff.** cu următoarele caracteristici: 300 dpi și minim 1 MB;
- **formulele și ecuațiile:** inserate în text vor fi numerotate în dreapta paginii;
- **referințele la sursele bibliografice:** se indică în paranteze pătrate, inserate în text, de exemplu [8]. Dacă sunt citate anumite părți ale sursei, după indicele bibliografic se indică și pagina, de exemplu [8, p. 231].

La sfârșitul articolelor se atașează bibliografia utilizată la notele din paranteze pătrate, potrivit următoarelor modele, după caz: [se trec doar referințele la lucrări/articole de specialitate, ordonate alfabetic, apoi cronologic]:

[Model lucrare]

Stătescu C. Drept civil. Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale, București: Editura Didactică și Pedagogică, 2020. 234 p.

Семенов В.В. Философия: итог тысячелетий. Философская психология. Москва: Эврика, 2000. 64 с.

[Model lucrare cu mai mult de trei autori]

Stan N. ș.a. Tratat de criminalistică. București: Ed. Timpul, 2004. 282 p.

[Model contribuție într-o lucrare]

Kuglay I. „Procedura de cameră preliminară. Soluțiile”. În: M. Udroi (coord.), Codul de procedură penală. Comentariu pe articole, ediția a 2-a, București: Ed. C.H. Beck, 2004, p. 1422-1423.

[Model articol]

Adăscăliței M. Tăierea ilegală a vegetației forestiere. În: Revista de drept, nr. 9, 2018, p. 17-22.

[Model articol în lucrări științifice]

Rurac M. Insolvabilitatea fictivă. În: Culegere de lucrări științifice a Universității de Stat din Moldova, 2001, vol. 9, p. 95-99.

[Model articol în materialele simpoziunilor]

Babuc V. ș.a. Cercetări și realizări în tehnica criminalistică. În: Realizări, programe, perspective. Tezele conf. jubiliare internaționale. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, 1995, p. 152-157.

[Alte surse]

Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova. Nr. 259-XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.07.2004, nr.125-129 (1479-1483).

[Model websites]

Mihai R. Relațiile de muncă în contextul prevenirii riscului de îmbolnăvire cu coronavirus (COVID-19), disponibil pe www.juridice.ro, accesat la 13 martie 2020.

Articolele propuse spre publicare vor fi supuse unui proces de evaluare de tip peer-review, efectuată de către doi referenți independenți.

Evaluarea are în vedere, îndeosebi, valoarea științifică a materialelor propuse spre publicare, aspectele de noutate doctrinară, documentarea și informarea bibliografică a autorilor, interesul publicistic al articolelor, respectarea cerințelor tehnice de redactare și stilul publicistic al autorilor.

Articolele acceptate de redacție intră în procesul de tehnoredactare și tipărire cu o lună înaintea publicării.

Redacția recomandă autorilor ca dimensiunile materialelor transmise spre publicare să nu depășească, de regulă, **20.000-40.000** de semne (fără spațiu).

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Privitor la materialele care se publică, redacția își rezervă următoarele drepturi:

- să le redacteze în conformitate cu regulile de stil proprii revistei „Legea și Viața”;
- să le publice și în ediția electronică a revistei;

Redacția revistei „Legea și Viața” nu-și asumă nicio răspundere pentru nerespectarea reglementărilor înscrise în legislația privind drepturile de autor. În caz de plagiat – parțial sau integral – întreaga răspundere, atât juridică (penală, contravențională, civilă), cât și deontologică, revine în exclusivitate autorului. De asemenea, opinia autorilor nu exprimă opinia redacției în abordarea subiectelor de referință.

Precizăm că regulile de stil proprii revistei „Legea și Viața” care trebuie avute în vedere la redactarea materialelor trimise redacției de către autori, precum și procesul de evaluare a acestora sunt disponibile în pagina web: www.academy.police.md

SUMAR:

STUDII ȘI COMENTARII**Dinu OSTAVCIUC***Equality before the law and the authorities**Egalitatea în fața legii și a autorităților.....7***Radion COJOCARU, Mihail DAVID***Determinarea semnelor facultative ale laturii subiective
la încadrarea juridică a infracțiunii**Determining the optional signs of the subjective
side in the legal classification of the crime.....14***Boris GLAVAN***Reflecții privind noțiunea și conținutul procesului penal
din perspectiva activității speciale de investigații**Reflections on the notion and content of the criminal process
from the perspective of the special investigation activity.....24***Alexandru PARENIUC, Vasili BEDA***Amenințări hibride și metodele de rezistență împotriva acestora**Hybrid threats and methods of resistance against them.....34***Iurie MIHALACHE, Olga TATAR***Significance and role of trading customs in international trade
and in the regulation of international agreements**Semnificația și rolul obiceiurilor vamale în comerțul internațional
și în reglementarea tratatelor internaționale.....41***Octavian BEJAN***Unele trăsături generale ale orânduirii politice a Moldovei medievale**Certains caractéristiques générales du régime politique de la Moldavie médiévale.....51***Dinu OSTAVCIUC***Publicitatea ședinței de judecată**Publicity of the court session.....63***Boris GLAVAN, Ghennadi CALCAVURA***Abordări privind cauzele și condițiile ce favorizează încălcarea
drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație**Reflections regarding the causes and conditions that favor
the violation of civil rights when performing special investigative measures.....74***Olga TATAR***Contract for the international sale of goods as an
example of an international commercial agreement**Contractul de vânzare internațională de mărfuri
ca exemplu de acord comercial internațional.....88*

Игаль КУЗНЕЦОВ, Андрей ЛУНГУ <i>Особенности применения полиграфа в Израиле</i> <i>Features of the use of the polygraph in Israel.....</i>	104
Ion COVALCIUC, Daniel CRISTEA <i>Impactul noilor procedee probatorii asupra drepturile omului în procesul penal</i> <i>The impact of new procedures on human rights in criminal proceedings.....</i>	112
Ion CHIRTOACĂ <i>Particularitățile punerii pe rol a cauzelor penale: aspecte teoretico-practice</i> <i>The particularities of placing criminal cases on the role: theoretical-practical aspects.....</i>	117
Alexandru GAINA <i>Cadrul juridic de protecție a secretului de stat</i> <i>The legal framework for the protection of state classified information.....</i>	124

OPINII

Alexandru SPOIALĂ <i>Modalitatea procesuală de aplicare a amnistiei</i> <i>The procedural method of applying the amnesty.....</i>	133
--	-----

RECENZII

Valeriu CUȘNIR <i>Controlul judiciar al urmăririi penale</i> <i>Judicial oversight of the criminal investigation</i> <i>(autori/ authors: Tudor Osoianu, Dinu Ostavciuc).....</i>	136
---	-----

INTERVIURI

Anatolie FALCA <i>Mediul penitenciar – zona interacțiunilor asimetrice</i> <i>The prison environment – the area of asymmetric interactions.....</i>	139
--	-----

STUDII ȘI COMENTARII

CZU 343.211.4

DOI 10.5281/zenodo.7184167

Dinu OSTAVCIUC,
dr., conf. univ.

PhD,
Associate Professor

EQUALITY BEFORE THE LAW AND THE AUTHORITIES*

Equality before the law and the authorities is, along with the principle of legality, one of particular importance for the criminal process. Its importance is as obvious as it is specific. However, it should be noted that equality is a relative right and not an absolute one. The article in question examines the latter position and explains some of the aims of the applicability of that principle. At the same time, the research aimed at analyzing the legislation and practice regarding the application and observance of the principle of equality, and as a result, the research comes with recommendations regarding the completion and modification of the criminal procedural legislation in this respect.

Keywords: the principle of equality, non-discrimination, immunity, special categories of procedural subjects, procedural sanctions.

EGALITATEA ÎN FAȚA LEGII ȘI A AUTORITĂȚILOR

Egalitatea în fața legii și a autorităților este, de rând cu principiul legalității, unul de o importanță deosebită pentru procesul penal. Importanța acestuia pe cât este de evidentă, cu atât și specifică. Totuși este de menționat că egalitatea este un drept relativ și nu absolut. Articolul în referință analizează această ultimă poziție și vine a explica unele deziderate privind aplicabilitatea principiului respectiv. Totodată, cercetarea a avut ca scop analiza legislației și practicii cu privire la aplicarea și respectarea principiului egalității, iar ca urmare cercetarea vine cu recomandări privind completarea și modificarea legislației procesuale penale în acest sens.

Cuvinte cheie: principiul egalității, nediscriminarea, imunitate, categorii speciale de subiecți procesuali, sancțiuni procesuale.

* The article has been elaborated on the basis of the project «Ensuring Human Rights within Prejudicial Stages: National Criminal Procedural Norms, European and International Practices», within the Postdoctoral Programs for the years 2022-2023, number 22.00208.0807.04/PD I.

Introduction. Full and real equality of citizens is manifested in all areas of social life and, especially, in the legal field.

“Within the conquest of the French Revolution of 1789, which abolished class privileges, with judges and procedures applicable only to nobles, equality before the law and the judiciary became a fundamental principle in all democratic laws. However, discrimination in judicial treatment still persisted even in democratic laws, on the grounds of race, ethnicity, political affiliation, etc.” [1, p. 70].

In 1946 the Economic and Social Council of the United Nations adopted Resolution no. 5 (I) establishing a UN body called the Commission on Human Rights (in 2006 the Commission became the UN Human Rights Council). This commission was responsible for promoting and drafting international acts on respect for human rights and fundamental freedoms. One of the most important tasks of that commission was to draft the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) [2].

Methods and materials applied. Theoretical, normative and empirical material was used in the elaboration of this publication. Also, the research of the respective subject was possible by applying several methods of scientific investigation specific to the theory and doctrine of criminal procedure: logical method, comparative analysis method, systemic analysis, etc.

The purpose of the research. Research and analysis of the internal normative framework, jurisprudence and doctrine on equality before the law and the authorities and the effect of its non-compliance in the context of ensuring and guaranteeing the rights and freedoms of the parties in criminal proceedings.

Results obtained and discussions. According to art. 1 of the UDHR, All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.

At the same time, art. 2 of the UDHR regulates that, 1. Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of any kind, such as race, color, sex, language, religion, political

or other opinion, of national or social origin, wealth, birth or arising from any other situation. 2. In addition, no distinction shall be made on the basis of the political, legal or international status of the country or territory to which a person belongs, whether that country or territory is independent, guarded, non-autonomous or subject to any limitation of sovereignty.

At the same time, the provision of art. 7 of the UDHR stipulates that, All people are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All persons have the right to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any challenge to such discrimination.

These provisions are practically the first realized at international level and tell us about the principle of equal rights of persons. At the same time, we notice that these regulations also talk about non-discrimination. Therefore, non-discrimination, along with equality before the law and the right to equal application of the law without any discrimination, is the fundamental and general principle of the protection of human rights.

In accordance with art. 2 paragraph (1) of the International Covenant on Civil and Political Rights, The States Parties to the present Covenant undertake to respect and guarantee to all individuals in their territory the competence recognized in this Covenant within their jurisdiction, without distinction of any kind, in particular race, color, religion, political opinion or any other opinion, national or social origin, wealth, birth or based on any other circumstance [3]. That covenant is another international legal instrument governing the principle of equality.

Article 26 of the Covenant not only guarantees to all persons equality before the law and the right to equal protection by law, but also provides that any discrimination shall be prohibited by law and shall be guaranteed to all persons equal and effective protection against all discrimination, in particular on the grounds of race, color, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other circumstance.

The principles of equality and non-dis-

crimination are at the heart of all human rights treaties: International Covenant on Civil and Political Rights; Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; Convention on the Rights of Persons with Disabilities; International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination; Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women; Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment; Convention on the Rights of the Child, etc.

“Equality and non-discrimination are among the fundamental principles and rights in the field of international human rights law. Closely related to human dignity, they are the basis of all human rights. Articles 1 and 2 of the Universal Declaration of Human Rights proclaim that all human beings are equal in dignity and rights and condemn discrimination on several grounds, the list of which is not exhaustive” [4].

“The principle of equality of persons in criminal proceedings is considered as a requirement and as a guarantee for the balance between the interests of the individual and those of society, for the harmonization and safeguarding of these interests, which is a public interest, a necessity for justice” [5, p. 9].

The principles of equality and non-discrimination are at the heart of the concept of the rule of law. As noted by Member States in the Declaration of the UN General Assembly Summit on the Rule of Law at National and International Level, adopted by General Assembly Resolution 67/1 of 24 September 2012, “All persons, institutions and entities, public and private, including the state itself, have the obligation to respect laws that are fair, impartial and reasonable and have the right, without distinction, to equal protection of the law (paragraph 2). They also declared their commitment to respecting the equality of all people regardless of race, sex, language or religion [paragraph 3]” [6].

The International Human Rights Framework contains international tools to combat various forms of discrimination, including discrimination against indigenous peoples, migrants, minorities, people with disabilities, and discrimination against women, discrimination

based on religion, gender or sexual orientation. In the Declaration of the Rule of Law Summit, Member States also recognized the importance of ensuring that women, on the basis of equality between men and women, fully enjoy the benefits of the rule of law. Member States have committed themselves to using the law to protect their equality and ensure their full and equal participation in society, including in government institutions and the judiciary, and have reaffirmed the establishment of an appropriate legal and legislative framework for prevention and elimination of all forms of discrimination and violence against women and ensure their empowerment and full access to justice.

“The “UN-Women” structure contributes to these issues by supporting the United Nations system in developing global policies, standards and norms, providing technical and financial assistance to Member States and building effective partnerships with civil society. The Declaration recognizes the importance of the rule of law for the protection of children’s rights, including legal protection against discrimination, violence, abuse and exploitation, while ensuring the best interests of children in all areas of life and reaffirms the commitment to the full realization of children’s rights [paragraph 17]. Under the United Nations system, UNICEF is involved in the promotion of the rights of the child and assists Member States in the implementation of the Convention on the Rights of the Child” [7].

ECHR, through the content of art. 14, condemns discrimination, stipulating that The exercise of the rights and freedoms recognized by this Convention shall be ensured without distinction based on, inter alia, sex, race, color, language, religion, political or any other opinion, national or social origin, membership of a national minority, wealth, birth or any other situation [8]. The respective provisions were subsequently completed once the Protocol no. 12 to the ECHR, where, according to art. 1 paragraph (2) and regulate that, No one shall be discriminated by any public authority on any of the grounds mentioned in paragraph 1 [9].

Another European document that has drawn particular attention to the principle of equality is the Treaty on European Union. Ac-

According to that act, it is clear that the European Union is based on the values of equality, including between men and women (art. 2, art. 3 paragraph (3)), respects the principle of equality of its citizens, who receive equal attention from the institutions, its bodies, offices and agencies (art. 9), and is based on the principle of equality (art. 21 paragraph (1)).

The principle of equality is protected by constitutional rules at the national level. Thus, according to art. 16 of the Constitution of the Republic of Moldova, (1) Respect and protection of the person is a primary duty of the state. (2) All citizens of the Republic of Moldova are equal before the law and public authorities, regardless of race, nationality, ethnic origin, language, religion, sex, opinion, political affiliation, wealth or social origin. We note that the Supreme Law contains practically the same provisions as international and European acts. It is to be appreciated that the Constitution, by the expression "primordial duty of the state", gives supreme priority to the person, his rights, their observance and protection, which prevails over other values. At the same time, analyzing the constitutional provisions, it appears that no one can be above the law, and in correlation with the provisions of art. 114, 115, 116 of the Constitution, it follows that justice is unique, impartial and equal for all, mentioning, at the same time, that the establishment of extraordinary courts is prohibited (art. 115 paragraph (3) of the Constitution).

In terms of criminal procedure, the Moldovan legislator comes with clear regulations on the principle of equality. Thus, according to art. 9 of the CCP, (1) All are equal before the law, the prosecuting authorities and the court, regardless of sex, race, color, language, religion, political or other opinion, national or social origin, membership of a national minority, wealth, birth or any other situation. (2) The special conditions of criminal prosecution and trial against certain categories of persons who benefit, according to the law, from a certain degree of immunity are ensured based on the provisions of the Constitution, international treaties, this code and other laws. At the same time, art. 315 of the CCP stipulates that, The prosecutor,

the injured party, the civil party, the defense counsel, the defendant, the civilly liable party and their representatives shall enjoy equal rights before the court with regard to the administration of evidence, participation in their investigation and the formulation of requests and proceedings.

The following conditions or requirements are derived from the respective provisions:

a) the initiation of criminal prosecution, criminal prosecution and trial of criminal cases is carried out for all procedural subjects by the same criminal investigation bodies and courts. This requirement does not affect the jurisdiction of the criminal prosecution body or the courts and does not infringe the principle of equality in this respect;

b) before the criminal prosecution bodies and the courts all procedural subjects have equal rights regardless of sex, race, color, language, religion, political opinion or any other opinion, national or social origin, belonging to a national minority, wealth, birth or any other situation, i.e. without any discrimination. It is natural that in a criminal case the parties have different positions and statuses (for example, the injured party and the suspect), but this fact is not discriminatory, because the criminal procedural law may limit some procedural rights. In such a situation, it is important that the respective rights, obligations and limitations apply equally to all persons who are in the same situation or have the same procedural status. For example, all suspects, accused and defendants are guaranteed the right to silence, defense, free access to justice, etc.; all injured parties are equally guaranteed the right to challenge the person conducting the criminal investigation or judge the criminal case, to reconcile with the perpetrator, to object, etc.;

c) before the courts all parties have equal rights as regards the administration of evidence, participation in their investigation and the formulation of requests and proceedings. In this way, the legislator ensures equal rights for accusation and defense before the court, so that these two parties "fight" on equal and non-discriminatory positions, not giving priority even to one of them;

d) the same procedural rules apply to all persons, without certain persons being privileged and without any discrimination. In other words, the prosecution and trial of criminal cases is done for all parties according to the same procedural rules, i.e. there are no different or discriminatory rules.

Regarding the latter requirement, it should be noted that for some people there are some different requirements or rules. These rules are imposed on persons holding certain positions (for example, deputies, judges, etc.). Regarding these people, acts of criminal prosecution may not be carried out without a certain authorization, vote, approval or acceptance by some state authorities. For example, according to art. 70 paragraph (3) of the Constitution of the Republic of Moldova, The deputy may not be detained, arrested, searched, except in cases of flagrante delicto, or sent to trial without the consent of Parliament, after his hearing. According to these provisions, the deputy cannot be prosecuted or sent to court without the vote in Parliament on the waiver of parliamentary immunity for this purpose.

The presence of parliamentary, judicial and other special immunities is not a personal privilege, but serves as a means of protecting the public interest; it aims to ensure the unhindered fulfillment by specified persons of their professional or other duties, their independence and autonomy, as well as the exclusion of attempts to justify criminal liability.

If there are sufficient grounds and in accordance with the procedures established by law, persons with immunity can also be held criminally liable. Immunity does not allow these persons to be released from criminal liability. Therefore, there is no denial of the principle of equality in situations with a derogatory nature of criminal prosecution of these categories of persons.

In this regard, the Constitutional Court of the Republic of Moldova held: In the aspect that justifies the referral to the interim General Prosecutor, the Court observes that article 95 paragraph (5) of Parliament's Rules of Procedure provides an answer: "The request to waive the immunity of the deputy shall be submitted sepa-

rately for each offense or contravention" [10].

"Equality does not mean uniformity, which is why, if in identical cases the treatment must be identical, the legislator may nevertheless lay down different rules in relation to different situations. Therefore, situations in which specialized courts are set up on certain matters cannot be understood as inequalities... Nor the fact that, in the case of certain persons, holders of special qualities..., the personal jurisdiction of a higher court intervenes... and some special rules of procedure are incidental... it does not mean that they have a privileged situation, but only that the law takes into account certain realities, the effects of which it seeks to annihilate (for example, the influence of such dignitaries in society, but also the risk of harassing them by involvement in criminal proceedings, in order to influence them in decision-making)" [11, p. 28-29]

"Some authors consider that these exceptions are real violations of the principle of equality of citizens before the law, considering them remnants of past historical regimes" [12, p. 41].

Constitutional Court stated that equality is a relative principle. The right to equality is only the right to be treated in the same way as a person in an equivalent legal situation (DCC no. 3 of 18 January 2019, § 28) [13].

At the same time, The Court recalled that equality before the law and public authorities presupposes the absence of any direct or indirect discrimination. Discrimination occurs when people in similar situations are treated differently (direct discrimination) or when people in different situations are treated the same (indirect discrimination), unless such treatment is objectively and reasonably justified (DCC no. 6 of 10 March 2020, § 29) [14].

From the above, we support the view that, "The principle of equality is reflected within the system of social relations" [15, p. 220].

Foreign citizens and stateless persons benefit from the same guarantees, with the derogations provided by law. The judicial system operates on the basis of unique laws, without granting the parties and participants in the

trial any advantages over other participants. The legal status of the participants in the trial is determined only by their procedural status, regardless of the particularities listed, granting them equal rights and obligations.

At the same time, the principle of equality before the law and the authorities, "regarding access to justice, consists in the possibility of any person to go to court for the defense of rights, freedoms and legitimate interests" [16, p. 48].

Additional guarantees may be provided for some participants in the process (for example, minors, mute, deaf, blind or people with other essential disorders of speech, hearing, vision, as well as physical or mental defects, persons who do not possess the language in which the criminal proceedings are conducted). For these categories of persons, the procedural-criminal legislation regulates and grants several procedural guarantees taking into account the physical and mental vulnerabilities, in order to ensure their real equality, putting them "on the same scale" with the other participants.

Therefore, to these persons the criminal procedural law grants the right to an interpreter, interviewer, defenders, representatives, legal representatives, pedagogue, psychologist, as well as other types of guarantees. In this way, the legislation ensures the balance between all participants in the process in order to bring them into equal situations.

It is important to ask ourselves, if there are any guarantees regarding the applicability

of the principle of equality of persons before the law and the authorities? In other words, it must be specified whether the infringement of that principle attracts procedural sanctions.

If we refer to the non-provision of guarantees, the persons mentioned above (minors, mute, deaf, etc.) then the procedural documents drawn up and the procedural actions performed in respect of them attract nullity or inadmissibility.

If we refer to the general conditions of equality and non-discrimination, the CCP does not specifically regulate the procedural sanction. This sanction can be deduced from the provisions of art. 94 paragraph (2) of the CCP, i.e. the inadmissibility of the evidence obtained by violating the constitutional rights and freedoms of the person or the provisions of the criminal procedural law by depriving the participants in the trial of these rights or by restricting the guaranteed rights.

Conclusion. The current provisions of the CCP can be interpreted in the event of a breach of the principle of equality. Therefore, we propose to amend and supplement art. 94 and 251 of the CCP, so that the procedural-criminal law concretely provides for the sanction of nullity or inadmissibility in this case. Or, we support the arguments put forward by some authors [17, p. 141]. which states that the principle of equality is the most important principle of the ordinary criminal process with the principle of legality. Respectively, the procedural sanctions must be appropriate.

Bibliography:

1. Grigore Gr. Theodoru, *Tratat de Drept procesual penal*, Ediția a 3-a, Editura Hamangiu, 2013, p. 70.
2. Universal Declaration no. 12 of 10.12.1948 of Human Rights adopted and proclaimed by the General Assembly of the United Nations by Resolution 217 (III) of 10 December 1948. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro [accessed: 04.07.2022].
3. International Covenant no. 31 of 16.12.1966 on civil and political rights adopted and opened for signature by the United Nations General Assembly on 16 December 1966. In force on March 23, 1967, art. 49, for the provisions except those from art.41; on March 28 for the provisions of art.41. Available: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro [accessed: 05.07.2022].
4. See paragraph 4 of General Comment no. 6 (2018) on equality and non-discrimination, adopted by the Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Publi-

- shed on April 26, 2018 (CRPD/C/GC/6). Available: <https://www.ohchr.org/ru/documents/general-comments-and-recommendations/general-comment-no-6-article-5-equality-and-non> [accessed: 05.07.2022].
5. Apetrei Mihai, Nae Laurențiu. Comentariu privind modificările Codului de procedură penală. București: Albatros, 1996, p. 9.
 6. See official website of the United Nations, Declaration of the United Nations General Assembly Summit on the Rule of Law at National and International Level https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/ruleoflaw2012.shtml [accessed: 04.07.2022].
 7. <https://www.un.org/ruleoflaw/ru/thematic-areas/human-rights/equality-and-non-discrimination/> [accessed: 04.07.2022].
 8. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, signed in Rome, 04.11.1950, amended by Protocols no. 11, 14 and 15, supplemented by the Additional Protocol and Protocols no. 4, 6, 7, 12, 13 and 16. Available: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf [accessed: 04.07.2022].
 9. Protocol no. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, signed in Rome, 04.11.2000. Available: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf [accessed: 04.07.2022].
 10. DCC no. 111 of 10.10.2019 of inadmissibility of the notification no. 169b/2019 regarding the interpretation of the article 70 paragraph (3) of the Constitution (immunity of parliamentarians in the event of subsequent administration of evidence underlying other charges (point 14).
 11. Bogdan Micu, Radu Slăvoiu, Procedură penală, Curs pentru admiterea în magistratură și avocatură. Teste-grilă, Ediția a 4-a, Editura Hamangiu, București, 2019, p. 28-29.
 12. Adrian Ștefan Tulbure, Angela Maria Tatu, Tratat de drept procesual penal, Ediția ALL Beck, București, 2001, p. 41.
 13. Decision of the Constitutional Court no. 3 of 18.01.2019 on the control of the constitutionality of some provisions of the Law no. 1585 of 27 February 1998 on compulsory health insurance and the Regulation on granting / suspending the status of insured person in the compulsory health insurance system.
 14. Decision of the Constitutional Court no. 6 of 10.03.2020 regarding the exception of unconstitutionality of some provisions of article 27 paragraph (5) of Law no. 270 of November 23, 2018 on the unitary salary system in the budgetary sector and of point 8 of Annex no. 6 to the Government Decision no. 1231 of December 12, 2018 for the implementation of the provisions of Law no. 270/2018 regarding the unitary salary system in the budgetary sector (salary guarantees in case of suspension of employment).
 15. Ursan Igor. Principiul egalității și libertății: fundament al dreptului // Analele Științifice ale Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”, Ediția I, Chișinău, 2002, p. 220.
 16. Anastasiu Crișu, Drept procesual penal, Partea generală, Ediția a 2-a, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 48.
 17. Кисеев Н.М., Уголовный процесс, Editura Tipografia Centrală, 2006, p. 141.

DESPRE AUTOR**Dinu OSTAVCIUC,***PhD, Associate Professor,**Rector of the Academy "Ștefan cel Mare" of the MIA,**e-mail: ostavciuc@mail.ru,**ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5317-3296>*

Radion COJOCARU,
dr., prof. univ.
PhD,
University Professor

Nihail DAVID,
dr.,
PhD

DETERMINAREA SEMNELOR FACULTATIVE ALE LATURII SUBIECTIVE LA ÎNCADRAREA JURIDICĂ A INFRAȚIUNII

În acest studiu sunt abordate procedeele de determinare a semnelor facultative ale laturii subiective a infracțiunii aplicabile în procesul de încadrare juridică, atunci când aceste semne sunt consacrate în norma incriminatoare, condiționând astfel existența componenței de infracțiune. Acest segment al științei dreptului penal constituie un subiect predilect de studiu al disciplinei Tehnica Încadrării Juridice a Infracțiunilor, predată în cadrul Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al R. Moldova, fapt pentru care considerăm că prezenta lucrare va fi în măsură să contribuie la realizarea obiectivelor curriculare aferente. De asemenea, concluziile autorului își pot găsi o utilitate practică în activitatea de aplicare a legii penale, activitate condiționată de încadrarea juridică corectă a infracțiunilor, corespunzătoare principiului legalității incriminării.

Cuvine-cheie: infracțiune, componență de infracțiune, încadrare juridică, latură subiectivă, vinovăție, motiv, scop, stare emoțională.

DETERMINATION OF THE OPTIONAL SIGNS OF THE SUBJECTIVE SIDE TO THE LEGAL CLASSIFICATION OF THE CRIME

The procedures for determining the optional signs of the subjective side of the crime applicable in the process of legal classification, when these signs are enshrined in the incriminating norm, thus conditioning the existence of the composition of the crime are addressed in this study. This segment of the criminal law science is a favorite subject of study of the discipline Technique of Legal Framing of Offenses taught at the Academy "Ștefan cel Mare" of the MIA of the Republic of Moldova, a fact for which we believe that the present study will be able to contribute to the realization of the related curricular objectives. Also, the author's conclusions can find a practical utility in the activity of criminal law enforcement, activity conditioned by the correct legal classification of crimes, corresponding to the principle of the legality of incrimination.

Keywords: crime, component of crime, legal framework, subjective side, guilt, reason, purpose, emotional state.

Introducere.

Infracțiunea poate să dobândească existență juridică doar atunci când o faptă prevăzută și pedepsită de legea penală este opera vinovăției și conștiinței persoanei care a săvârșit-o. Latura subiectivă, ca o componentă a faptei infracționale, îmbină elementele de natură spirituală din conținutul infracțiunii, care „...leagă manifestarea obiectivă de subiectul care a săvârșit infracțiunea...” [1, p. 25] și exprimă „...procesele psihice ce au loc în conștiința și voința persoanei, caracterizate printr-o anumită formă de vinovăție, motiv, scop și stare emoțională” [2, p. 291, 3, p. 240].

Vinovăția este semnul principal al laturii subiective, determinarea căreia este obligatorie pentru încadrarea juridică a tuturor infracțiunilor incriminate în legea penală. Fără vinovăție nu poate exista componentă de infracțiune, adică fapta prejudiciabilă efectiv săvârșită nu poate fi introdusă în tiparul legii, absentând astfel temeiul juridic al răspunderii penale. Vinovăția constă în atitudinea psihică, volitivă și conștientă a persoanei față de acțiunea sau inacțiunea criminală și urmările ei prejudiciabile, fiind exprimată printr-o formă prevăzută de legea penală (intenție sau imprudență). De regulă, constatarea vinovăției manifestată prin intenție sau imprudență este suficientă pentru a încadra o faptă prejudiciabilă ca infracțiune. Sunt însă infracțiunii în conținutul cărora legiuitorul, pe lângă vinovăție, mai prevede și alte semne ce particularizează conținutul laturii subiective și anume: *motivul, scopul și starea emoțională*. În asemenea cazuri, pentru a constata temeiul juridic al răspunderii penale organul de urmărire penală și instanța de judecată va determina că fapta săvârșită, pe lângă vinovăție, mai întrunește suplimentar și unul dintre semnele sus-menționate.

Opinii și discuții.

Noțiunea de semne facultative ale laturii subiective a infracțiunii. Prin *motiv sau mobil* al infracțiunii se are în vedere acel impuls interior care stă la baza formării hotărârii de a comite o faptă infracțională. La baza genezei și formării motivului stau anumiți factori psihici, precum ar fi dorințele, pornirile, necesitățile, sentimentele, pasiunile, tendințele persoanei.

În doctrina de specialitate acești factori sunt apreciați ca niște cauze interne ale *conduitei infracționale* [4, p. 142], care inspiră ideea comiterii infracțiunii. În general, mobilul este imboldul care o împinge pe persoană să realizeze orice activitate umană, inclusiv activități ilicite. Spre deosebire de activitățile umane licite, la care motivul exprimă o atitudine de respectare și conformare la ordinea socială, în cazul infracțiunilor motivul exprimă atitudini antisociale ale făptuitorului (de exemplu, *îmbogățirea ilicită* la infracțiunea de furt, jaf, tâlhărie etc., *carierismul* ca abuz de putere sau abuz de serviciu, *discriminarea în drepturi* prin încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor; *satisfacerea dorinței sexuale* – viol, acțiuni violente cu caracter sexual etc.).

Prin *scop* al infracțiunii se înțelege obiectivul pe care îl urmărește infractorul prin săvârșirea faptei incriminate de legea penală, obiectiv ce constă în provocarea unor schimbări în lumea exterioară drept rezultat al acțiunii sau inacțiunii criminale. Delimitarea dintre motiv și scop al infracțiunii constă în aceea că primul reflectă elementele psihice care determină conduita infracțională, pe când cel de al doilea caracterizează rezultatul spre care tinde făptuitorul. Motivul ne răspunde la întrebarea *de ce a fost săvârșită infracțiunea, ce l-a determinat pe făptuitor să comită infracțiune, iar scopul – ce a dorit să obțină infractorul prin comiterea infracțiunii?* De exemplu, în cazul săvârșirii unui omor din gelozie, motivul de comitere a acțiunii este gelozia, pe când scopul este suprimarea vieții persoanei. Urmarea prejudiciabilă, care în acest caz este decesul biologic al victimei, constituie calea prin care infractorul își realizează obiectivul de a suprima viața persoanei.

Sunt infracțiuni care pot fi caracterizate prin mai multe scopuri pe care și le propune făptuitorul de a fi realizate în contextul desfășurării activității infracționale. De exemplu, în cazul infracțiunii de act terorist săvârșită prin omorul a uneia sau a mai multor persoane [art. 287 alin. (4) C.pen.], scopul mijloc îl formează dorința provocării decesului uneia sau a mai multor persoane, pe când scopul calificat spre realizarea căruia tinde făptuitorul îl constituie „...intimidarea populației a unui stat ori o par-

te din ea, atragerea atenției societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau silirea unui stat, organizații internaționale, a unei persoane juridice sau fizice să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni...”.

Scopul, atunci când este prevăzut în dispoziția normei incriminatoare, redă natura juridică a infracțiunii, natură determinată de finalitatea urmărită de către făptuitor ca semn esențial în baza căruia legiuitorul atribuie un anumit grad de pericolozitate infracțiunii. Spre exemplu, semnul care nuanțează natura juridică a traficului de ființe umane în raport cu alte fapte infracționale constă în urmărirea unuia dintre scopurile de exploatare a victimei, prevăzute de dispoziția art. 165 alin. (1) C.pen.

Deși mai rar, în legea penală sunt descrise infracțiuni la care formarea factorului intelectual și celui volitiv al vinovăției este influențat de anumite stări emoționale ale făptuitorului. Atunci când este particularizată în conținutul laturii subiective, starea emoțională nu este altceva decât o reacție psihică față de anumite situații, fapte, obiecte, persoane ce se reflectă în conștiința individului. Astfel, starea emoțională este un proces psihofiziologic care poate influența luarea unor decizii de către subiect în urmarea unor conduite criminale. Mai mult decât atât, există stări emoționale cu un impact pronunțat asupra sferei intelectual-volitive care pot afecta gândirea persoanei. Bineînțeles că un astfel de impact este în măsură să regleze și conduita individului, mai ales atunci când această conduită se exteriorizează prin comiterea unei infracțiuni. Drept exemplu îl poate servi infracțiunea de omor săvârșit în stare de afect (art. 146 C.pen.), la care starea de afect nu este altceva decât o dispoziție emoțională deosebită cu efect perturbator asupra factorului intelectual și volitiv, stare determinată de reacția făptuitorului la acțiunile provocatoare ale victimei manifestate prin acte de violență sau de insulte grave ori de alte acte ilegale sau imorale ale victimei. Efectul perturbator al stării de afect se manifestă prin diminuarea capacităților intelective și volitive ale subiectului la formarea intenției de omor, fără a depăși însă limita responsabilității. Prin această stare emo-

țională deosebită se și explică regimul atenuat de sancționare aplicabil în baza sancțiunii de la art. 146 C.pen. pentru omorul săvârșit în stare de afect.

Importanța semnelor facultative ale laturii subiective la încadrarea juridică a infracțiunilor. Scopul, motivul și starea emoțională sunt semne facultative ale laturii subiective, întrucât nu caracterizează conținutul tuturor infracțiunilor descrise în legea penală. Aceste semne se integrează doar în conținutul acelor infracțiuni la care sunt stipulate *explicit* sau *implicit* în textul normei de incriminare ca factori psihici suplimentari prin care este conturată gravitatea faptei. De exemplu, scopul de a „...distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios...” este semnul cheie cu caracter subiectiv care definește infracțiunea de genocid incriminată la art. 135 C.pen. și în același timp marchează gravitatea infracțiunii în raport cu alte fapte prejudiciabile incriminate în legea penală.

Trebuie de menționat că aceste semne nu pot nuanța de sine stătător gradul prejudiciabil al infracțiunilor, ci doar împreună cu vinovăția ca semn principal al laturii subiective. În legislația penală nu există infracțiuni la care legiuitorul nu ar descrie atitudinea psihică manifestată în raport cu fapta prejudiciabilă săvârșită, concretizată printr-o anumită formă de vinovăție, adică intenție sau imprudență. Prin urmare, semnele facultative (motivul, scopul și starea emoțională) devin obligatorii pentru încadrarea juridică a infracțiunilor, la care sunt consacrate în norma specială ca factori psihici suplimentari ce determină sau orientează vinovăția persoanei în săvârșirea infracțiunii. Urmând exemplul infracțiunii de genocid, putem constata că scopul orientează intenția făptuitorului în direcția „...distrugerii, în întregime sau în parte, a unui grup național, etnic, rasial sau religios”.

Motivul, scopul sau starea emoțională pot condiționa existența componentei de infracțiune în varianta tip (componentă de bază), varianta agravată (componentă agravantă) sau varianta atenuată (componentă atenuantă).

În primul caz, legiuitorul descrie motivul sau scopul ca semn ce caracterizează componenta tip a infracțiunii. Pentru întregirea laturii

subiective a acestor componente, se va constata că acțiunea sau inacțiunea a fost săvârșită dintr-un anumit motiv sau în realizarea unui anume scop prevăzute de legiuitor. Prin urmare, încadrarea juridică a respectivelor infracțiuni este condiționată de această constatare, indiferent de modalitatea normativă prin care este săvârșită fapta. Este cazul, de exemplu, al infracțiunii de traficare a ființelor umane care, în varianta tip prevăzută de art. 165 alin. (1) C.pen., trebuie să fie săvârșită obligatoriu în realizarea unuia dintre următoarele scopuri alternative: „...scopul exploatării sexuale comerciale sau necomerciale, al exploatării prin muncă sau servicii forțate, al practicării cerșetoriei, al însușirii ajutoarelor, indemnizațiilor sau prestațiilor sociale, al folosirii ilegale în testări sau experimente medicale ori științifice, al exploatării în sclavie sau în condiții similare sclaviei, al folosirii în conflicte armate ori în activități criminale, al prelevării organelor, țesuturilor și/sau celulelor umane, precum și al folosirii femeii în calitate de mamă-surogat ori în scop de reproducere...”. Astfel, pentru încadrarea juridică a traficului de ființe umane în mod obligatoriu se va determina dacă traficanțul, săvârșind acțiunile prevăzute în textul incriminator, a urmărit realizarea măcar a unuia dintre scopurile sus-menționate.

Scopul poate constitui un semn delimitativ esențial prin intermediul căruia pot fi delimitate infracțiunile omogene după semnele laturii obiective, însă care sunt săvârșite cu scopuri calificate diferite. De exemplu, există o asemănare destul de mare dintre act terorist (art. 278 C.pen.) și diversiune (art. 343 C.pen.), întrucât ambele infracțiuni presupun săvârșirea unor activități sub aspect obiectiv de *explozii, incendieri* sau de alte acțiuni care pun în pericol viața și sănătatea oamenilor etc. Delimitarea dintre aceste două conduite criminale se va face în baza scopului urmărit de subiect. Potrivit art.278 alin. (1) C.pen., la infracțiunea de act terorist *exploziile* sau *incendierile* se săvârșesc „...în scopul de a intimida populația unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizație internațională, o persoană

juridică sau fizică să săvârșescă sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni...”, pe când la infracțiunea de diversiune aceleași acțiuni se săvârșesc „...în scopul slăbirii bazei economice și a capacității de apărare a țării...”. Este însă posibil ca acțiunile de declanșare a unor explozii sau incendieri să fie încadrate în conformitate cu alte norme de incriminare, dacă se constată lipsa scopurilor sus-menționate. În speță, activitatea infracțională, după caz, în funcție de scopul urmărit de către subiect, altul decât cel stipulat la art. 278 C.pen. sau art. 343 C.pen., va putea fi încadrată în baza art. 197 C.pen. (distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor), art. 189 alin. (2) lit. e) C.pen. (șantaj însoțit de distrugerea sau deteriorarea bunurilor) etc.

În cel de la doilea caz, motivul sau scopul infracțiunii pot fi prevăzute ca semne calificative în conținutul componentei agravante ale infracțiunii, întemeind astfel sancționarea mai aspră a subiectului, dacă infracțiunea este comisă dintr-un anumit motiv sau în realizarea unui scop. În cadrul acestor componente, motivul sau scopul au valoare calificativă doar pentru încadrarea respectivei circumstanțe agravante, necondiționând existența infracțiunii în forma tipică. Astfel, săvârșită în forma tipică fapta va fi încadrată ca infracțiune indiferent de motivul sau scopul care au stat la baza săvârșirii ei. Pentru invocarea circumstanței agravante este însă obligatoriu de a se constata că activitatea infracțională a fost îndeplinită fie din motivul, fie în scopul prevăzut de lege. De pildă, pentru încadrarea juridică a infracțiunii de omor săvârșită în forma tipică descrisă la art. 145 alin. (1) C.pen. este irelevant motivul sau scopul în care s-a produs privarea de viață a persoanei. Motivul sau scopul poate funcționa ca semn calificativ agravat al omorului atunci când acesta este săvârșit *din interes material* – art. 145 alin. (2) lit. a) C.pen., *cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau de a înlesni săvârșirea ei* – art. 145 alin. (2) lit. k C.pen., *din motive de prejudecată* – art. 145 alin. (2) lit. l) C.pen., *omorul cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei* – art. 145 alin. (2) lit. n) C.pen.

În cel de la treilea caz, anumite semne facultative ale laturii subiective pot fi descrise ca

semne calificative cu efect atenuant, existența lor în cadrul circumstanțelor atenuante justificând aplicarea unui regim secționator mai blând pentru fapta prejudiciabilă săvârșită. Asemenea cazuri sunt întâlnite mai rar în legislația penală. Cel mai elocvent exemplu îl constituie infracțiunea de pruncucidere (art. 147 C.pen.), la care regimul sancționator atenuat este determinat de „...stare de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere” (sb.ns.).

Potrivit HP CSJ al Republicii Moldova *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012*: „Semnul obligatoriu al laturii subiective a pruncuciderii este starea emoțională specială în care se află făptuitoarea, și anume – starea de tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere. În lipsa acestei stări emoționale specifice, omorul copilului nou-născut de către mama acestuia, chiar dacă este săvârșit în timpul nașterii sau imediat după naștere, urmează a fi calificat în conformitate cu art.145 alin.(2) lit.e) CP al RM” [5]. Prin urmare, starea de tulburare fizică sau psihică cauzată de naștere are o semnificație calificativă pentru infracțiunea de pruncucidere, iar stabilirea ei prin probatoriu întemeiază încadrarea juridică a omorului copilului nou-născut săvârșit de către mamă în baza art.147 C.pen. Justificarea regimului atenuat se explică prin faptul că suportarea unei stări de tulburare fizică sau psihică de către pruncucigașă are ca efect diminuarea discernământului, adică a capacității intelective și celei volitive de a discerne, fapt ce antrenează după sine o vinovăție atenuată și, în final, o răspundere penală atenuată.

Motivul și scopul infracțiunii au o importanță deosebită și pentru individualizarea pedepsei penale, fapt pentru care se vor determina de fiecare dată de către organul de urmărire penală și instanța de judecată, chiar și atunci când nu sunt prevăzute ca semne constitutive ale laturii subiective. Cunoașterea lor servește la evaluarea gradului prejudiciabil al faptei și al pericolozității personalității infractorului, constituind criterii fundamentale de individualizare a pedepsei penale. Astfel, motivul con-

stituie un criteriu general de individualizare al pedepsei penale, prevăzut expres la art. 75 alin. (1) C.pen., cu ajutorul căruia se determină gravitatea infracțiunii săvârșite, fiind luat în considerație la stabilirea categoriei și termenului pedepsei de către instanța de judecată. Motivul exprimă atitudinea antisocială a făptuitorului, atitudine care în mod obligatoriu trebuie luată în considerare la stabilirea pedepsei penale în limitele sancțiunii prevăzute de normele din Partea specială a C. pen. În același timp, unele motive de comitere a infracțiunilor sunt prevăzute la art. 77 C.pen. ca forme agravate cu caracter general, precum ar fi, spre exemplu, „...săvârșirea infracțiunii din motive de judecată” – art. 77 alin. (1) lit. d) C.pen. Trebuie însă de menționat că atunci când motivul este prevăzut în Partea specială a C.pen. în calitate de semn al unei componente de infracțiune, acesta nu mai poate fi concomitent considerat drept circumstanță agravantă la individualizarea pedepsei penale.

De asemenea, în baza cunoașterii motivului și a scopului infracțiunii pot fi stabilite cauzele de comitere a infracțiunii. Potrivit art. 96 alin. (2) C.pr.pen., în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale, concomitent cu circumstanțele care urmează să fie dovedite în procesul penal prevăzute la alin. (1) al aceluiași articol, trebuie să fie descoperite cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii. Or, de multe ori la baza constatării cauzelor diferitelor infracțiuni sau a tipurilor de criminalitate stă latura motivațională care s-a aflat la baza comiterii infracțiunii.

Reguli de stabilire a semnelor facultative ale laturii subiective la încadrarea juridică a infracțiunilor. La descrierea semnelor facultative ale laturii subiective (motiv, scop și stare emoțională) legiuitorul, de cele mai multe ori, utilizează procedeele prevederii lor **explicite** în conținutul normei penale. Acest procedeu presupune consacrarea *ad litteram* sau *expressis verbis* a semnelor consemnate în litera legii.

Din punctul de vedere al tehnicii legislative, la consacrarea mobilului legiuitorul utilizează de cele mai multe ori la propriu cuvântul „motiv” ca factor psihic interior care stă la baza formării hotărârii de a comite o faptă infracți-

onală și care este obligatoriu de a fi stabilit la încadrarea juridică a infracțiunii (de exemplu, *motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios, sexual ori în funcție de alte criterii recunoscute ca inadmisibile în dreptul internațional* – art. 135 alin. (2) lit f) C.pen.); *motive de prejudecată* – art. 145 alin. (2) lit. l), art. 150 alin. (2) lit., art. 151 alin. (2) lit. i), art. 152 alin. (2) lit. j), art. 155 alin. (2) C.pen. etc.; *motive sadice* – art. 145 alin. (2) lit. j), art. 151 alin. (2) lit. e), art. 152 alin. (2) lit. f) C.pen. etc. Alteori legiuitorul folosește cuvinte sinonime celui de „motiv”, care ca și cel din urmă exprimă anumite dorințe, necesități, sentimente sau tendințe care stau la baza formării deciziei infracționale [de pildă, *interesul material* – art. 145 alin. (2) lit. b), art. 151 alin. (2) lit. g), art. 164 alin. (2) lit. f), 260³ alin. (2) lit. a), art. 260³ alin. (2) lit. a) C.pen. etc.; *interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale* – art. 178 alin. (2) lit. c), 324 alin. (3) lit. c), 325 alin. (3) lit. b), *interesul material, în scopul realizării altor interese personale sau în interesul unei terțe persoane* – art. 327 alin. (2) lit. a) C.pen. etc.].

Pentru clarificarea semnificației motivului concretizat în componența infracțiunii se va recurge la diferite forme și procedee de interpretare a legii penale. În unele situații poate fi aplicată interpretarea legală, atunci când legiuitorul expres tălmăcește semnificația legală a unui anumit motiv particularizat în componența de infracțiune. Spre exemplu, noțiunea de „motiv de prejudecată” urmează a fi tălmăcită prin interpretarea legală consfințită la art. 134²¹ C.pen.: „Prin motive de prejudecată se înțeleg idei preconceptuate ale făptuitorului bazate pe considerente de rasă, culoare, origine etnică, națională sau socială, cetățenie, sex, gen, limbă, religie sau convingeri religioase, opinii politice, dizabilitate, orientare sexuală, identitate de gen, stare de sănătate, vârstă, stare civilă, indiferent dacă fapta este comisă în privința persoanei care posedă astfel de caracteristici protejate, în privința bunurilor acesteia ori asociate cu aceasta sau în privința persoanei care acordă suport persoanelor ce posedă astfel de caracteristici protejate ori se asociază cu acestea, această asociere fiind una reală sau percepută ca fiind reală”.

În alte situații se poate recurge la interpretările materializate în *Hotărârile explicative ale Curții Supreme de Justiție*. Spre exemplu, la interpretarea omorului din interes material, prevăzut ca formă agravantă la art. 145 alin. (1) lit. b) C.pen., se va lua în considerație pct. 5.2 teza 1 a HP CSJ *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012*: „Interesul material constituie motivul generat de necesitatea făptuitorului de a-și spori activul patrimonial (de a obține sau de a reține un câștig material) sau de a-și micșora pasivul patrimonial (de a se elibera de cheltuieli materiale)” [5].

La încadrarea juridică a infracțiunilor la care motivul este prevăzut ca semn obligatoriu al laturii subiective, nu este obligatoriu să se constate satisfacerea efectivă a acestuia. Pentru existența acestor infracțiuni este suficient ca activitatea infracțională să fie determinată de existența respectivului mobil. Realizarea efectivă a motivului sau a interesului urmărit de către făptuitor constituie un criteriu de care ține seama instanța de judecată în procesul de individualizare a pedepsei penale. Însă atunci când prin realizarea efectivă a interesului urmărit de către făptuitor se întrunesc semnele unei alte componente de infracțiune, activitatea criminală va fi încadrată potrivit regulilor concursului de infracțiuni. O asemenea soluție de încadrare juridică este stabilită și în HP CSJ *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM) nr. 11 din 24.12.2012*. Astfel, potrivit pct. 5.2 teza 5 și 6: „Dacă făptuitorul a urmărit interesul material la săvârșirea omorului, însă acest interes nu s-a realizat, răspunderea se va aplica în conformitate cu art.145 alin.(2) lit.b) CP. În cazul în care făptuitorul a urmărit interesul material la săvârșirea omorului, iar acest interes s-a realizat, răspunderea se va aplica în conformitate cu art.145 alin.(2) lit.b) și, eventual, o altă normă din Codul penal (de exemplu, art.186-192, 1921, 1922, 2174, 222, 290, 360 sau altele)” [5].

O altă condiție de încadrare juridică a infracțiunilor caracterizate printr-un anumit motiv este stabilirea momentului de apariție a

acestui, care trebuie să-l preceadă sau să existe la momentul comiterii faptei. Motivul contribuie la „mobilizarea energiilor destinate trecerii la acțiune”, fapt pentru care trebuie să apară la făptuitor înainte sau chiar în timpul săvârșirii faptei. Dacă motivul apare la făptuitor ulterior momentului de săvârșire a faptei, acesta nu se va reține la încadrarea juridică a infracțiunii caracterizate de către legiuitor printr-un atare mobil. Cu titlul exemplificativ, la încadrarea juridică a „omorului din interes material” CSJ a statuat: „Dacă interesul material apare la făptuitor ulterior momentului în care își finalizează executarea faptei de omor a victimei, răspunderea se va aplica în conformitate cu art.145 (cu excepția alin.(2) lit.b) CP al RM), dacă nu există alte agravante” [5].

Infracțiunile caracterizate de către legiuitor printr-un anumit motiv pot fi săvârșite cu intenție directă sau indirectă. De pildă, în cazul omorului săvârșit din interes material printr-un atac tâlhăresc, atitudinea psihică volitivă față de deces poate fi exprimată atât prin dorința de a-l provoca, cât și prin admiterea survenirii acestuia. De la această regulă de încadrare juridică sunt exceptate infracțiunile cu o componentă formală sau formal-redusă, infracțiuni ce pot fi săvârșite doar cu intenție directă.

În cele mai frecvente cazuri la descrierea scopului, legiuitorul recurge la utilizarea cuvântului „în scopul” sau „cu scopul”, cuvânt urmat de prevederea scopului concret pe care făptuitorul îl urmărește să-l realizeze prin comiterea acțiunii sau inacțiunii incriminate. Cu titlul exemplificativ, pot fi menționate următoarele formulări de acest gen: „...în scopul modificării compoziției etnice a unei populații...” – art. 135¹ alin. (1) lit. e) C.pen.; „...în scopul transplantării...” – art. 137 alin. (2) lit. b) C.pen.; „...în scopul provocării războiului sau conflictului internațional” – art. 142 alin. (4) C.pen.; „...cu scopul de a ascunde o altă infracțiune sau de a înlesni săvârșirea ei...” – art. 145 alin. (2) lit. k) C.pen.; „...cu scopul de a preleva și/sau utiliza ori comercializa organele sau țesuturile victimei...” – art. 145 alin. (2) lit. n) C.pen.; „...în scopul determinării alegătorului să își exercite sau să nu își exercite drepturile electorale în cadrul alegerilor parlamentare, prezidențiale,

locale ori în cadrul referendumului” – art. 181¹ alin. (1) C.pen.; „...în scop de înmulțire ...” – art. 185² alin. (5) C.pen.; „...în scopul sustragerii bunurilor...” – art. 188 alin. (1) C.pen.; „...în scopul sustragerii bunurilor de patrimoniu cultural...” – art. 188 alin. (2¹) C.pen. etc.

Scopul poate fi formulat și ca semn negativ al componenței de infracțiune, precum ar fi cazul infracțiunii de răpire a mijlocului de transport, prevăzute la art. 192 C.pen. – „...fără scop de însușire”; infracțiunii de circulație ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora fără scop de înstrăinare stipulate la art. 217 C.pen. – „...fără scop de înstrăinare”. Alteori scopul de comitere a infracțiunii este descris prin dispoziții de trimitere, adică legiuitorul pentru împlinirea normei făcând referire la o altă normă incriminatoare. De exemplu, la infracțiunea de scoatere ilegală a copiilor din țară, prevăzută de art. 207 C.pen. al R. Moldova, acțiunea sau inacțiunea trebuie să fie săvârșită „...în scopuri altele decât cele indicate la art.206”. Prin urmare, pentru constatarea scopului la infracțiunea prevăzută la art. 207 C.pen. este obligatorie excluderea scopurilor prevăzute la infracțiunea de traficare a copiilor, incriminată la art. 206 C.pen.

Cerința ca acțiunea sau inacțiunea să fie comisă cu un anumit scop nu este întotdeauna formulată în cuprinsul legii prin folosirea cuvântului „scop”. În anumite cazuri legiuitorul utilizează expresii sau termeni echivalenți, precum ar fi „...pentru a...”, „...în vederea...”. În acest sens putem învedera următoarele exemple: „...pentru a îndeplini sau nu ori pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acțiuni în exercitarea funcției sale sau contrar acesteia” – coruperea pasivă (art. 324 C.pen.); „...pentru a asigura o comportare îndelungată din partea inamicului” – acțiuni criminale ale militarilor aflați în prizonerat (art. 388 alin. (3) C.pen.); „...în vederea obținerii, directe sau indirecte, a unui avantaj patrimonial a cărui valoare depășește 10000 de unități convenționale...” – exercitarea atribuțiilor în sectorul public în situație de conflict de interese (art. 326¹ C.pen.); „...în vederea producerii unor consecințe juridice...” – infracțiunea de fals în declarații (art. 352¹ C.pen.) etc.

Scopul infracțiunii poate fi unic sau alter-

nativ. Scopul este unic atunci când legiuitorul prevede un singur scop în realizarea căruia este orientată activitatea infracțională. Scopul este alternativ atunci când legiuitorul prevede mai multe scopuri alternative în care poate fi săvârșită respectiva infracțiune. Spre exemplu, există un scop unic la infracțiunea de circulație ilegală a drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora în *scop de înstrăinare*, descrisă la art. 217¹ C.pen. Vor exista 12 scopuri alternative la infracțiunea de traficare a copiilor prevăzută la art. 206 alin. (1) C.pen.: „...a) exploatarea sexuală comerciale sau necomerciale; b) exploatarea prin muncă sau servicii forțate; b¹) practicării cerșetoriei sau în alte scopuri josnice; b²) însușirii ajutoarelor, indemnizațiilor sau prestațiilor sociale; b³) folosirii ilegale în testări sau experimente medicale ori științifice; c) exploatarea în sclavie sau în condiții similare sclaviei; d) folosirii în conflicte armate; e) folosirii în activitate criminală; f) prelevării organelor, țesuturilor și/sau celulelor umane; h) vânzării sau cumpărării; i) folosirii în calitate de mamă-surogat ori în scop de reproducere; j) adopției ilegale”. Pentru încadrarea juridică a infracțiunilor cu scopuri alternative este suficientă existența măcar a unuia dintre scopurile vizate de textul de lege. Prezența mai multor scopuri poate fi luată în considerație la individualizarea pedepsei penale.

Scopul infracțiunii mai poate fi imediat sau final [6, p. 117]. Scopul imediat este scopul prevăzut în norma de incriminare pe care tinde să-l realizeze făptuitorul ca finalitate a săvârșirii acțiunii sau inacțiunii criminale. Scopul final este un scop mai îndepărtat pe care făptuitorul îl va realiza ca efect al scopului imediat. În speță, scopul imediat al unei sustrageri săvârșite prin furt îl constituie însușirea bunurilor victimei, pe când scopul final urmărit de către făptuitor îl poate constitui procurarea de pe banii sustrași a unui automobil; scopul imediat al unui act terorist îl poate constitui intimidarea populației, iar scopul final schimbarea regimului de guvernare dintr-un stat etc.

În norma de incriminare este consacrat scopul imediat al activității infracționale, scopul final fiind irelevant pentru încadrarea juridică a infracțiunii. După cum se afirmă în doctrina

de specialitate, „...scopul final este nerelevant din punct de vedere al existenței infracțiunii, în forma simplă sau într-o formă calificată, din cunoașterea lui se pot trage însă concluzii cu privire la mobilul infracțiunii” [7, p. 64]. În afară de această scopul final poate fi luat în considerație și la individualizarea pedepsei penale de către instanța de judecată. Spre exemplu, dacă se va constata că de pe banii sustrași făptuitorul realizează acte de caritate în privința unor persoane care suferă de boli incurabile, această împrejurare poate fi luată în considerație ca formă atenuată cu caracter general. Totodată, în baza scopului final pot fi constatate cauzele care au determinat și au stat la baza comiterii actului infracțional, aspect care, potrivit art. 96 alin. (2) C.pr.pen., în mod obligatoriu se va constata pe parcursul urmăririi penale.

Nu este exclus ca scopul final să influențeze încadrarea juridică a activității infracționale, atunci când făptuitorul prin realizarea scopului imediat urmărește comiterea unei alte infracțiuni. De exemplu, în cazul în care făptuitorul sustrage o armă pentru a comite pe viitor un omor, existența scopului final justifică încadrarea juridică a faptei în baza unui concurs ideal de infracțiuni: art. 290 C.pen. și art. 26, 145 C.pen (pregătire la infracțiunea de omor). Asemenea soluții de încadrare juridică sunt statuate și în practica judiciară. Astfel, potrivit pct. 5.3 teza a 4-a din HP CSJ *Cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația drogurilor, etnobotanicelor sau analoagelor acestora și a precursorilor nr. 2 din 26.12.2011*, dacă făptuitorul prin săvârșirea infracțiunii de circulație ilegală a materialelor și utilajelor destinate producerii sau prelucrării drogurilor, etnobotanicelor sau analogilor acestora „...urmărește realizarea ulterioară a producerii sau preparării substanțelor respective ori a cultivării plantelor ce le conțin, el urmează să fie tras la răspundere penală suplimentară – pentru pregătirea infracțiunii prevăzute de art.217 sau art.217³ Cod penal” [8].

La încadrarea juridică se va reține regula potrivit căreia toate infracțiunile, la care scopul este prevăzut ca semn component al laturii subiective, pot fi săvârșite doar cu intenție directă. La aceste infracțiuni scopul este indiso-

lubil legat de urmarea prejudiciabilă, respectiv pentru realizarea scopului făptuitorul dorește producerea acestei urmări. În doctrina de specialitate, infracțiunile la care scopul figurează ca semn obligatoriu al laturii subiective sunt denumite ca infracțiuni săvârșite cu intenție clarificată. Pentru încadrarea juridică a acestor infracțiuni nu are relevanță dacă făptuitorul și-a realizat scopul propus prin comiterea acțiunii sau inacțiunii incriminate. De exemplu, pentru existența traficului de ființe umane este suficient ca persoană să fie recrutată, transportată etc. în scop de exploatare, pentru existența faptei neavând relevanță dacă făptuitorul și-a realizat acest scop.

Deși mai rar pot fi identificate infracțiuni la care scopul nu este prevăzut expres, însă poate fi dedus din conținutul normei. În asemenea cazuri la descrierea scopului legiuitorul utilizează procedeul prevederii implicite a scopului în conținutul normei. Este cazul infracțiunilor de sustragere, prevăzute de art. 186-192 C.pen., precum și alte infracțiuni care implică activitatea de sustragere a unor obiecte cu regim special (art. 217⁵ C.pen. – sustragerea sau extorcarea drogurilor, art. 290 C.pen. – purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea ilegală a armelor și munițiilor, sustragerea lor). La aceste infracțiuni legiuitorul nu consacră expres scopul de săvârșire a sustragerilor, însă acesta poate fi dedus din înțelesul semantic la cuvântului de „sustragere”. De regulă, în vorbirea curentă prin sustragere se are în vedere „însușirea unui lucru care aparține altei persoane”. În mod implicit putem deduce că pentru sustragere, oricare ar fi forma acesteia, este inerent scopul de săvârșire a faptei în vederea însușirii pe nedrept a bunurilor altei persoane. Inexistența unui asemenea scop face imposibilă încadrarea juridică a infracțiunii în baza unei norme referitoare la sustragere. Acest lucru derivă și din noțiunea de sustragere, prevăzută în pct. 2 teza 1 din HP CSJ a R. Moldova, HP CSJ a R. Moldova *Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor nr. 23 din 28.06.2004*: „În sensul legii penale se consideră sustragere luarea ilegală și gratuită a bunurilor din posesia altuia, care a cauzat un prejudiciu

patrimonial efectiv acestuia, săvârșită în scop acaparator” [9].

Referitor la stările emoționale se va reține că legiuitorul, în toate cazurile, utilizează prevederea explicită a stărilor în textele incriminatorii. În legea penală sunt prevăzute puține infracțiuni la care starea emoțională este prevăzută ca semn al laturii subiective. De regulă, aceste stări sunt descrise în cadrul infracțiunilor cu componente atenuante: omorul săvârșit în stare de afect (art. 146 C.pen.), pruncuciderea (art. 147 C.pen.), vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății în stare de afect (art. 157 C.pen.). Potrivit pct. 5 teza a 5-a din HP CSJ *Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM)*, nr. 11 din 24.12.2012: „În contextul infracțiunii prevăzute la art.146 CP al RM, prin stare de afect se înțelege starea psihică ce se caracterizează printr-o emoție intensă, de scurtă durată (de la câteva secunde până la câteva minute), legată de activitatea instinctivă și de reflexele necondiționate. Este o stare care nu depășește limitele normalității, fiind însoțită de modificări spontane (dar nu și psihotice) ale activității psihice, în mod special observându-se îngustarea conștiinței” [5]. La constatarea practică a stărilor emoționale care condiționează infracțiunile menționate *supra*, organul de urmărire penală va dispune expertiza psihologică sau psihiatrică. Rezultatul expertizei însă nu poate constitui o probă unilaterală la evaluarea stării emoționale, acesta urmând a fi colaborat cu alte probe existente la dosar, precum ar fi declarațiile martorilor referitoare la comportamentul postinfracțional al făptuitorului, reacția făptuitorului față de fapta săvârșită sub imperativul stării emoționale, semne externe ale făptuitorului manifestate după comiterea faptei etc.

Concluzii. Determinarea practică a semnelor facultative ale laturii subiective a infracțiunii (motiv, scop și stare emoțională) este indispensabil legată de cunoașterea procedeele de tehnică legislativă, utilizate de către legiuitor la descrierea acestora în normele de incriminare. De cele mai multe ori aceste procedee constau în consacrarea *ad litteram* sau *expressis verbis*

a semnelor consemnate în litera legii, mai rar utilizându-se procedeul prevederii implicite. Pentru standardizarea calității legii penale la principiul legalității incriminării și la principiul securității juridice, considerăm că legiuitorul ar

trebui să abandoneze procedeul prevederii implicite a semnelor componente de infracțiuni în favoarea prevederii explicite, fapt ce va îmbunătăți esențial gradul de calitate al legii penale.

Referințe bibliografice:

1. Mircea I., Vinovăția în dreptul penal român, Ed. Lumina Tipo, București, 1998.
 2. Курс уголовного право, Общая часть, том-1, под ред. Кузнецовой Н.Ф., Тяжковой И.М., Москва, Зерцало, 1999.
 3. Уголовное право, Общая часть, Учебник, под ред. Ветрова Н.И., Ляпунова Ю. И., Из. Новый Юрист, Москва, 1997.
 4. Giurgiu N., Legea penală și infracțiunea. Doctrină. Legislație. Practică judiciară. Ed. GAMA, Iași, 1993.
 5. Hotărârea Plenului CSJ al Republicii Moldova Cu privire la practica judiciară în cauzele penale referitoare la infracțiunile săvârșite prin omor (art.145-148 CP al RM), nr. 11 din 24.12.2012. Buletinul CSJ al Republicii Moldova, 2013, nr.6, p.4.
 6. Dobrinou V., Nistoreanu Gh. ș.a., Drept penal, Partea generală, Ed. Didactică și pedagogică, București, 1994, p. 117.
 7. Biro L., Drept penal, Partea generală, Cluj, 1971, p. 64.
 8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova Cu privire la practica judiciară de aplicare a legislației penale ce reglementează circulația drogurilor, etnobotanicelor sau analoagelor acestora și a precursorilor nr. 2 din 26.12.2011. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=251
 9. Hotărârea Plenului CSJ a Republicii Moldova Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor, nr. 23 din 28.06.2004. Buletinul CSJ a Republicii Moldova nr.8.
-

DESPRE AUTORI

Radion COJOCARU,

*dr., prof. univ.,
director al Școlii doctorale
„Științe penale și drept public”,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI,
e-mail: radioncojocaruu@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3809-7392>*

Mihail DAVID,

*dr.,
Asociația Internațională a Polițiștilor (IPA)
Constanța, România,
e-mail: david.mihail50@gmail.com*

Boris GLAVAN,
dr., conf. univ.
PhD,
Associate Professor

REFLECȚII PRIVIND NOȚIUNEA ȘI CONȚINUTUL PROCESULUI PENAL DIN PERSPECTIVA ACTIVITĂȚII SPECIALE DE INVESTIGAȚII*

Studiul este consacrat domeniului dreptului de procedură penală și activității speciale de investigații, actualitatea acestuia fiind determinată de complexitatea problemelor generate de unele inconsecvențe legislative de natură să împiedice înțelegerea și aplicarea unitară a cadrului legal privind efectuarea măsurilor speciale de investigații. Motivul inițierii prezentei cercetări îl formează expresiile: „în cadrul procesului penal” și „în afara procesului penal”, acestea fiind folosite în Legea nr.59/2012 în contextul dispunerii efectuării diferitelor categorii de măsuri speciale de investigații. Analiza noțiunii și conținutului legal al procesului penal scoate în evidență faptul că în cadrul acestuia nu se regăsește activitatea ofițerului de investigații ca subiect competent să efectueze măsurile speciale de investigații. Problema abordată are valoare atât teoretică, cât și practică.

Cuvinte-cheie: activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, proces penal, urmărire penală.

REFLECTIONS ON THE NOTION AND CONTENT OF THE CRIMINAL PROCESS FROM THE PERSPECTIVE OF THE SPECIAL INVESTIGATION ACTIVITY

The study is devoted to the field of criminal procedure law and special investigative activity, its topicality being determined by the complexity of the problems generated by some legislative inconsistencies likely to prevent the understanding and uniform application of the legal framework regarding the performance of special investigative measures. The reason for the initiation of this investigation is formed by the expressions: "within the criminal process" and "outside the criminal process", these being used in Law no. 59/2012 in the context of ordering the execution of different categories of special investigative measures. The analysis of the notion and legal content of the criminal process highlights the fact that within them the activity of investigative officers is not found as a subject competent to carry out special investigative measures. The problem addressed has both theoretical and practical value.

Keywords: special investigation activity, special investigation measures, criminal trial, criminal prosecution.

* Lucrarea este elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept”, cifrul 22.00208.8007.07/PD I, susținut din Bugetul de stat.

Introducere. Importanța determinării noțiunii și conținutului procesului penal din perspectiva activității speciale de investigații derivă din problematica generată de prevederile legale cu privire la activitatea specială de investigații, fiind vorba de prevederile Legii nr.59/2012 care condiționează desfășurarea activității speciale de investigații, în general, și a măsurilor speciale de investigații, în mod special, în funcție de cadrul procesului penal.

Astfel, întreg setul de măsuri speciale de investigații prevăzute în Legea nr.59/2012 este împărțit în trei categorii: 1) măsuri care se efectuează doar în cadrul procesului penal, acestea fiind autorizate de judecătorul de instrucție, dar aproape toate și de procuror; 2) măsuri care se efectuează atât în cadrul procesului penal, cât și în afara acestuia, fiind vorba despre anumite măsuri autorizate de procuror, dar și de judecătorul de instrucție; 3) măsuri care se efectuează doar în afara procesului penal, din această categorie făcând parte măsurile autorizate de conducătorul subdiviziunii specializate.

În acest context, pentru evitarea încălcărilor de lege, este foarte important să cunoaștem hotarele procesului penal, fazele și conținutul acestuia. În funcție de spațiul marcat de procesul penal se va aprecia ce fel de măsuri speciale de investigații vor fi aplicate în cadrul sau în afara acestuia, căci nerespectarea acestui hotar conduce la formarea și automatizarea instinctului de încălcare a legii de către funcționarii statului, pe umerii cărora este pusă sarcina de apărare a statului de drept și respectarea întocmai a legii. Fiindcă este inadmisibil și imposibil să construiești statul de drept prin cultivarea lipsei de respect față de lege.

Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare: istorică, logică, gramaticală, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație. În baza analizei materialelor pertinente (legislația națională și din străinătate, literatura de specialitate, note și avize ale proiectelor de lege, hotărâri și recomandări ale instanțelor de judecată, alte materiale relevante) sunt formulate concluziile

și propunerile corespunzătoare.

Rezultate obținute și discuții. Vorbind din punct de vedere istoric, analiza cadrului normativ, precum și a literaturii de specialitate cu privire la investigarea/cercetarea cauzelor penale ne permite să constatăm faptul că până la jumătatea sec. XIX între urmărirea penală și activitatea de căutare, investigare, percheziție, urmărire, supraveghere, interceptare a scrisorilor, convorbirilor, care în limbajul juridic actual se numește specială de investigații, nu a existat o delimitare clară, ambele genuri de activitate fiind desfășurate de aceiași funcționari. Toate activitățile de documentare a cauzelor penale erau executate de organul poliției[1].

Ulterior, când instituția drepturilor persoanei a intrat în drepturi, doar caracterul public al investigațiilor penale (procesul penal) a fost reglementat la nivel de lege, iar investigațiile secrete au fost ținute la adăpost de ochiul public, fiind reglementate de acte departamentale clasificate. Cu toate acestea, activitatea specială de investigații permanent a fost la îndemâna și de ajutorul procesului penal prin oferirea de informații pertinente pentru pregătirea și realizarea procesului probator[2]. În acest context, pentru a înțelege corect lucrurile, trebuie de făcut și o remarcă. Activitatea specială de investigații în această perioadă, dar și până atunci, nu servea exclusiv intereselor procesului penal, pe seama acesteia fiind puse sarcini menite să asigure securitatea internă și externă a statului. Anume pentru a asigura o continuitate a diverselor obiective ale activității speciale de investigații, astăzi cumulul de sarcini indicat în art.2 din Legea nr.59/2012, pe lângă asigurarea informativă a procesului penal, include sarcini ce se referă la securitatea națională și nu doar prin investigarea fenomenului infracțional, ci și a altor forme de amenințări care nu neapărat îmbracă forma infracțiunilor.

Dezvoltarea în continuare a instituției drepturilor persoanei a condus la începutul anilor '90 ai secolului trecut la legalizarea activității speciale de investigații. Acest proces

s-a făcut, după cum era și firesc, în cadrul unei legi separate[3] față de Codul de procedură penală, fiind astfel reglementate public multe aspecte specifice acestui gen de activitate: scopul, sarcinile, principiile, măsurile speciale de investigații, temeiurile și condițiile de efectuare a respectivelor măsuri, etc.

În contextul unui cumul de circumstanțe (dorința de integrare europeană a Republicii Moldova, încercările de adaptare a justiției naționale la unele standarde noi, observațiile Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la insuficiența garanțiilor necesare contra arbitrariului la aplicarea măsurilor speciale de investigații etc.), la scurt timp s-au făcut anumite reforme juridice în urma cărora o parte considerabilă din numărul măsurilor speciale de investigații au fost incluse în legea procesuală, continuând în același timp să funcționeze și legea specială care reglementează activitatea specială de investigații. Este de concretizat în acest context că legiuitorul, fie din lipsă de experiență sau poate din alte motive, a păstrat aceeași terminologie atât în prevederile Legii nr.59/2012, cât și în Codul de procedură penală, ceea ce presupune că vorbim de unul și același gen de activitate, cu propriile instrumente specifice de culegere a informațiilor (măsuri speciale de investigații), dar reglementat de două acte juridice distincte.

Astfel, actualul Cod de procedură penală al Republicii Moldova reglementează ambele genuri de activitate: 1) activitatea organelor de urmărire penală și a instanței de judecată, numită pe scurt procesul penal, acest gen de activitate fiind reglementat integral de respectivul Cod; și 2) activitatea specială de investigații, această activitate fiind reglementată doar parțial de Cod, în rest rămâne reglementată de Legea nr.59/2012, precum și de alte acte normative.

Analiza prevederilor Legii nr.59/2012 ne permite să constatăm o legătură strânsă între activitatea specială de investigații și procesul penal. Pe lângă faptul că o parte considerabilă dintre măsurile speciale de investigații își au

sediul în Codul de procedură penală, mai sunt și alte aspecte care la fel sunt legate de procesul penal.

Astfel, merită observat că unele dintre temeiurile și condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații indicate în art.19 din Legea nr.59/2012 sunt în relații foarte strânse cu procesul penal. De exemplu, „circumstanțele neclare în legătură cu pornirea urmăririi penale” în calitate de temei de efectuare a măsurilor speciale de investigații este indubitabil legat de procesul penal. Or, inițierea unor investigații ce ar lămurii problema privind pornirea sau refuzul pornirii urmăririi penale presupune, de la sine înțeles, existența unei sesizări cu privire la comiterea unei infracțiuni, moment din care, conform prevederilor art.1 din Codul de procedură penală, procesul penal se consideră început. Pe de altă parte, nu este clar dacă activitatea ulterioară a ofițerului de investigații de după sesizarea cu privire la infracțiune se va considera în cadrul procesului penal sau în afara acestuia. În funcție de răspunsul la întrebare vom ști ce fel de măsuri speciale de investigații vor putea fi aplicate. Legiuitorul s-a expus foarte strict în legătură cu nerespectarea prevederilor Legii nr.59/2012, avertizând cu răspunderea pentru încălcarea prevederilor respectivei legi (alin.(4) art.4 Legii nr.59/2012).

De remarcat că efectuarea măsurilor speciale de investigații cu încălcarea prevederilor legale presupune, aproape de fiecare dată, încălcarea drepturilor și libertăților persoanei, iar acest fapt, la rândul său, atrage nulitatea juridică a informațiilor acumulate prin desfășurarea activității speciale de investigații (alin.(4) art.4 din Legea nr.59/2012; alin.(4) art.93 din CPP).

Necesitatea stabilirii cadrului procesului penal apare și în legătură cu alte temeiuri de efectuare a măsurilor speciale de investigații prevăzute în art.19 din Legea nr.59/2012. Nelucidarea conținutului și limitelor procesului penal va pune în dificultate aprecierea categoriei măsurilor admise în temeiul „informațiilor, devenite cunoscute privind fapta prejudiciabi-

lă în curs de pregătire, de comitere sau comisă, precum și persoanele care o pregătesc, o comit ori au comis-o” (alin.(1) pct.2) lit. a) art.19 din Legea nr.59/2012). Problema care rămâne ne-rezolvată este dacă, în baza acestei teme, se vor aplica măsuri speciale de investigații din categoria celor admise în cadrul procesului penal sau din categoria celor admise în afara procesului penal.

Abordarea problematicii legate de noțiunea, conținutul și limitele procesului penal se pare că astăzi este mai actuală ca niciodată, dat fiind faptul că toată baza metodologică acumulată de-a lungul anilor, ce poate fi apreciată pe bună dreptate ca fiind una foarte bogată, tratează procesul penal și activitatea specială de investigații ca fiind genuri distincte de activitate ale statului, primul având caracter formal și public, iar cel de al doilea – caracter informal și prioritar nepublic. Astăzi, în condițiile în care legiuitorul nostru a integrat o parte din activitatea specială de investigații cu procesul penal, suntem puși în situația de a revedea manualele, monografiile și alte lucrări metodologice și științifice în partea ce ține anume de conceptele de bază ce se referă la procesul penal și activitatea specială de investigații.

În mod natural, știința este cea care merge înainte, descoperind noi itinerare în calea progresului. În juridică, și ar fi vorba aici de ceea ce se întâmplă în spațiul moldovenesc, se pare că lucrurile decurg un pic altfel, legiuitorul fiind cel care stabilește traseul, iar știința încearcă să justifice, prin argumente de multe ori dubioase și contradictorii, ceea ce legiuitorul a stabilit ca fiind corect, just și demn de urmat. Desigur că un rol important în realizarea unor reforme l-a avut experiența statelor cu democrație avansată, spre care tinde și țara noastră să ajungă. Totuși, ar trebui să luăm în calcul, referindu-ne la procesul penal, că în societățile cu democrații mai avansate nu există doar un singur model de proces penal; fiecare țară are propriul model construit pe baza tradițiilor specifice propriei națiuni și care de multe ori, chiar dacă anumite elemente par benefice pentru țara respectivă,

nu pot sau foarte greu ar putea să fie extinse și asupra altor sisteme juridice.

În literatura de specialitate corect s-a punctat asupra faptului că procesul penal ca fenomen universal este caracteristic sistemului de drept din orice țară, indiferent de caracteristicile sale naționale. În același timp, prezența obligatorie a procesului penal într-un anumit sistem juridic, desigur, nu înseamnă că acesta există peste tot într-o formă identică și neschimbată. Prin urmare, este necesar să se facă distincție între universalitatea procesului penal ca și concept general și diversitatea acestuia în ceea ce privește organizarea, proiectarea juridică, practica de aplicare etc. cu întru-chiparea concretă a acestui concept într-o stare separată în epoca istorică corespunzătoare. Cu alte cuvinte, procesul penal există peste tot, dar nu a existat, nu există și nu poate să existe un singur standard al procesului penal, cel puțin astăzi. Din această cauză, înțelegerea juridică și tehnică a procesului penal reflectă întotdeauna anumite idei naționale și o anumită experiență istorică a unui anumit stat[4, p.32].

În contextul celor relatate, devine foarte important de stabilit cu exactitate ce ar trebui să înțelegem prin proces penal, care sunt scopul, esența juridică și limitele acestuia.

Etimologic vorbind, termenul „proces penal” provine din latină, cuvântul „proces” derivând din latinescul *processus* – succesiune de stări, etape, stadii prin care trec, în desfășurarea lor temporară, în schimbarea lor, diverse obiecte, fenomene etc.; cuvântul „penal” provine din latinescul *poenalis*, referindu-se la infracțiuni, urmărirea și pedepsirea infractorilor. Prin urmare, putem afirma că procesul penal din punct de vedere etimologic semnifică reacția organelor statului la sesizarea despre infracțiune și mișcarea în etape a activităților acestora până la pedeapsă.

În literatură s-a spus că procesul penal este răspunsul legal al statului la raportarea unei infracțiuni săvârșite. Prin interzicerea anumitor fapte sub sancțiunea pedepsei penale, statul își asumă obligația de a proteja cetățenii,

persoanele juridice, societatea și statul însuși de la încălcări penale. Această funcție este atribuită organelor speciale sau funcționarilor care acționează în sfera puterii executive sau judiciare: organele de urmărire penală, procurorul și instanța de judecată[5, p.7].

Procesul penal este o formă necesară și singura posibilă de implementare a normelor de drept penal. De aceea, este obișnuită afirmația conform căreia dreptul penal este considerat material, iar dreptul procesul penal – drept penal formal. Această divizare, conform surselor de specialitate[6, p.36], își are originea în filosofia medievală conform căreia partea materială reflectă esența lucrurilor, iar partea formală se referă la forma lor. Prin urmare, în unele limbi, dreptul penal este numit „drept material” (de ex., *substantive law* - în engleză; *droit materiel* - în franceză), iar termenul „dreptul formal” este adesea folosit pentru a se referi la dreptul procedural (de ex., francez *droit formel* sau *droit de forme*). Dreptul material reglementează esența interdicțiilor și permisiunilor, drepturilor și obligațiilor care funcționează într-o anumită societate. Necesitatea dreptului procesual apare în cazul încălcării interdicțiilor sau obligațiilor relevante și a apariției unui litigiu juridic, care trebuie analizat în strictă conformitate cu procedurile legale stabilite. Prin urmare, esența litigiului rămâne întotdeauna materială și legală. Având în vedere nuanțele terminologice menționate mai sus, expresia juridică „examinarea (soluționarea) unui litigiu de fond” sau „examinarea (soluționarea) de fond a unei cauze” înseamnă întotdeauna examinarea (soluționarea) unor chestiuni de drept material care au devenit baza apariției activității procesuale, întrucât „dreptul material” este „dreptul substanțial”.

În condițiile statului de drept, protecția împotriva încălcărilor penale necesită să fie realizată strict în limitele unui cadru legal. Infrațiunea nu este doar un fenomen social, ci și juridic, foarte complex și cu mai multe necunoscute. Aprofundarea cunoștințelor despre infrațiune, stabilirea circumstanțelor în care

aceasta s-a produs, identificarea persoanelor implicate în săvârșirea acesteia, culegerea numeroaselor date de fapt semnificative din punct de vedere juridic și determinarea naturii lor juridice poate conduce la necesitatea aplicării legii penale și pedepsirea celor care se fac vinovați de comiterea infracțiunii, dar s-ar putea forma și o concluzie diametral opusă. În urma analizei faptei constatate s-ar putea ajunge la concluzia că respectivei fapte îi lipsesc elemente de bază ale infracțiunii, iar persoana suspectată să nu fie implicată în săvârșirea acelei fapte. S-ar putea ca fapta să aibă o cu totul altă natură juridică decât s-a presupus inițial. Anume în acest sens, procesul penal intervine ca o formă de trecere de la necunoașterea totală a faptei săvârșite la cunoașterea împrejurărilor reale ale acesteia și aprecierea lor juridică și, cel mai important, soluționarea problemei legate de posibilitatea sau imposibilitatea aplicării legii penale. Succesul acestei activități depinde foarte mult de nivelul cunoștințelor acumulate cu privire la teoria despre probe și posibilitatea folosirii acestora într-un proces penal concret. Învățarea prevederilor legale oferă posibilitatea evitării erorilor în procesul acumulării cunoștințelor despre infracțiune și oferă oportunitatea de protejare împotriva abuzurilor de putere și a arbitrariului.

Se poate spune că procesul penal este o procedură foarte bine gândită, perfecționată de-a lungul istoriei și juridic reglementată, în cadrul căreia se decide soarta unor oameni suspectați de comiterea faptelor interzise de legea penală. Greșelile în cadrul acestui spațiu de activitate a organelor statului comportă consecințe extrem de grave, de aceea pentru realizarea procesului penal sunt create organe competente, în cadrul cărora sunt antrenate cadre cu un nivel înalt de pregătire profesională, capabile să lucreze cu diferite categorii de cetățeni, participanți la soluționarea unui anumit caz, a căror interese sunt afectate atât de fapta săvârșită, cât și de toate activitățile procesuale. Trebuie luat în calcul că persoanele implicate în procesul penal sunt foarte diferite,

unele sunt dispuse să conlucreze cu organele statului, altele dimpotrivă se opun bunului mers al procesului penal.

Procesul penal este o activitate complexă, cu multe aspecte, la care participă diverși subiecți ai procesului penal, intrând în raporturi juridice procesual-penale. Acestea din urmă sunt adesea asociate cu nevoia de a folosi constrângerea, fără de care este imposibil să fie depășită rezistența și comportamentul ilegal al participanților la proces. Toate acestea necesită o bună organizare a activităților procedurale și a relațiilor emergente, o succesiune și sistematizare a activităților. Aceasta, la rândul său, necesită o reglementare legală strictă, obligativitate și imperativitate a prescripțiilor legale, îndeplinirea lor necondiționată de către toți subiecții procesului penal. Anume pentru rezolvarea acestor probleme este prevăzută o ramură de drept independentă – dreptul procesual penal, care determină cadrul legal pentru activitățile procesuale și raporturile juridice procesuale.

Definirea conceptului procesului penal este una dintre cele mai discutabile probleme din teoria procesului penal, unii cercetători identificând procesul penal doar cu un gen de activitate a organelor competente ale statului[7; 8]; alții îl asemuiesc cu raporturile juridice procesuale penale[9, p.24], iar cineva include în conținutul definiției procesului penal atât activitatea, cât și raporturile juridice[10, p.10]. Există și opinia conform căreia procesul penal este o formă de rezolvare a problemei privind răspunderea penală apărută în urma comiterii infracțiunii[12, p.14].

Legiuitorul moldovean se pare că a aderat la primul concept care, potrivit unor surse[13, p.8], este și cel mai răspândit în literatura de specialitate. De obicei, susținătorii acestui concept, definind noțiunea procesului penal ca fiind o activitate sau un gen de activitate, folosesc expresia de „organ competent” sau de „organ judiciar” pentru explicarea apartenenței activităților ce formează conținutul procesului penal. În unele cazuri, cercetătorii merg și mai

departe, concretizând termenul „organ competent” prin enumerarea tuturor subiecților procesuali activitățile cărora sunt cuprinse în limitele procesului penal. De ex., în unul din manualele de specialitate este definită noțiunea procesului penal în felul următor: „procesul penal este activitatea organelor (competente) și funcționarilor de stat împuterniciți (instanța de judecată, procurorul, anchetatorul, șeful organului de anchetă, organul de anchetă, șeful organului de cercetare penală, șeful subdiviziunii de cercetare penală și ofițerul de cercetare penală) desfășurată în modul strict stabilit de lege cu privire la pornirea, cercetarea prealabilă, controlul judiciar și soluționarea cauzelor penale, precum și raporturile juridice apărute în legătură cu această activitate a acestor organe și funcționari de stat, raporturi ce apar atât între aceste organe, cât și între aceștia și alți participanți la procesul penal” [13, p.9].

Se pare că legiuitorul moldovean a ales anume această formulă de definire a procesului penal, enumerând nominal organele ale căror activitate formează conținutul procesului penal. Astfel, art.1 Cod de procedură penală prevede: „Procesul penal reprezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile prezentului cod”. Observăm că în definiția legală nu este folosit termenul de „organ competent”, legiuitorul probabil din dorința de a formula o definiție cât mai laconică a ales să indice direct și concret organele ale căror activitate formează conținutul procesului penal.

Cât privește conținutul activității realizate în cadrul procesului penal este de menționat că aceasta cumulează o totalitate de acțiuni ce se realizează într-o anumită consecutivitate, sistematizată în etape (faze), în funcție de anumite obiective. Această sistematizare în timp a activităților este strict reglementată de legea procesuală și nu se admite ca unele acțiuni specifice unei etape să fie realizate într-o altă etapă. Nerespectarea acestei consecutivități va fi

apreciată drept încălcare de lege, care va atrage după sine anumite consecințe nefavorabile.

O condiție prealabilă pentru trecerea unui caz la etapa următoare este soluționarea problemelor din etapa anterioară, fiecare etapă ulterioară bazându-se pe rezultatele activităților anterioare. Acest lucru asigură eficiența procesului penal. Sistemul etapelor procesului penal este o garanție a ajungerii la adevăr, un mijloc de depistare și corectare a erorilor de procedură. În același timp, acest sistem servește drept garanție a drepturilor acuzatului și celorlalți participanți la proces, de a le permite să facă recurs la procuror sau la instanță în privința deciziilor luate în etapele anterioare ale procesului. Informațiile colectate într-o cauză penală sunt „filtrate” printr-un sistem de etape: excesul este selectat, iar pentru obținerea informațiilor lipsă, cazul este re-întors la etapa anterioară a procesului penal.

În teorie s-au făcut diferite afirmații în legătură cu numărul fazelor procesului penal, unii cercetători menționând că procesul penal ar avea trei faze: urmărirea penală, judecata și executarea hotărârilor penale definitive[14]; alții au zis că procesul penal ar avea patru faze: urmărirea penală, camera preliminară, judecata și punerea în executare a hotărârilor penale [15]; există și afirmația precum că procesul penal ar avea șase faze de bază – (1) pornirea urmăririi penale, (2) urmărirea penală, (3) pregătirea ședinței de judecată, (4) judecata, (5) procedura în fața curții de apel, (6) executarea pedepsei – și altele trei excepționale: (1) procedura în fața instanței de casație, (2) procedura în fața instanței de supraveghere, (3) redeschiderea procesului penal din cauza unor circumstanțe noi sau nou descoperite[13, p.13].

Analiza afirmațiilor de mai sus ne îndreaptă spre gândul că toate ar fi corecte, acestea vizând diferite sisteme legislative din perioade și țări diferite. Prin voința legiuitorului procesul penal este împărțit într-un anumit număr de faze, iar cu trecerea timpului decizia legiuitorului se mai poate schimba, fie adăugând

unele faze, fie renunțând la unele din ele.

Codul precedent de procedură penală al Republicii Moldova prevedea două faze prejudiciare: cercetarea penală și ancheta preliminară[16]. Actualul Cod inițial a renunțat la faza cercetării penale, rămânând doar urmărirea penală. Ulterior, în 2012 [17], legiuitorul a introdus o perioadă de timp, de până la 30 zile, în fața urmăririi penale, apreciată de unii cercetători ca fază prejudiciară distinctă față de urmărirea penală [18].

Astfel, observăm că numărul fazelor procesului penal, prin voința legiuitorului, se poate schimba și probabil că nu ar trebui să discutăm despre corectitudinea numărului de faze în cadrul procesului penal, ci mai degrabă despre utilitatea lor. Important este ca fiecare fază să fie benefică pentru realizarea scopului comun al procesului penal. Dacă pe parcurs se dovedește inutilitatea unei sau altei faze, legiuitorul poate să intervină cu unele modificări în acest sens. Valoarea acestor faze procesuale constă în permisiunea sau interzicerea anumitor acțiuni procesuale, inclusiv acțiuni de urmărire penală și măsuri speciale de investigații.

Din analiza prevederilor Legii nr.59/2012, la care am atras atenția la începutul acestui studiu, precum și ale Codului de procedură penală (art.132¹ CPP) [19], constatăm că măsurile speciale de investigații ar fi admise doar în faza urmăririi penale, nu și în perioada procesului penal de până la pornirea urmăririi penale.

Pe de o parte, legiuitorul a voit ca măsurile speciale de investigații incluse în Codul de procedură penală să se efectueze conform regulilor acestuia (alin.(3) art.18 Legea nr.59/2012), ceea ce de fapt înseamnă ca respectivele măsuri să fie efectuate doar în cadrul fazei urmăririi penale, nu și până la pornirea acestei faze. Cât privește restul măsurilor speciale de investigații admise în afara procesului penal, acestea tot nu ar putea fi efectuate, pentru că discutăm despre cadrul procesului penal. Din acest punct de vedere, rezultă că în cadrul perioadei procesului penal de până la

pornirea urmăririi penale nu poate fi realizată nici o măsură specială de investigații, or tocmai în această perioadă măsurile speciale de investigații sunt mai necesare și mai solicitate. Anume în perioada pregătirii de infracțiune și a tentativei de infracțiune măsurile vor manifesta cel mai înalt randament, contribuind la controlul actului infracțional și curmarea la timp a infracțiunii. În această perioadă activitatea specială de investigații este orientată nu spre acumularea probelor în procesul penal, ci mai degrabă spre împiedicarea comiterii infracțiunii prin aplicarea diferitelor tehnici și tactici operative de determinare psihologică a celor rău intenționați să renunțe definitiv la intențiile ilegale. Deoarece reușita determinării celor rău intenționați să renunțe la săvârșirea infracțiunii nu poate fi garantată sută la sută, se recurge la documentarea activităților preparatorii, ca în caz de necesitate, ulterior, după reținerea în flagrant, să li se poată demonstra vinovăția.

Pe de altă parte, în virtutea definiției legale a procesului penal, măsurile speciale de investigații nu fac parte din conținutul procesului penal, acestea fiind componente ale activității altui organ decât cele indicate în art.1 CPP. Respectiv, ajungem la concluzia că măsurile speciale de investigații nu au cum să fie efectuate în cadrul procesului penal atâta timp cât activitatea ofițerului de investigații nu va fi cuprinsă de conținutul procesului penal sau până când realizarea măsurilor speciale de investigații va fi pusă în competența organului de urmărire penală. Din acest punct de vedere s-ar părea că investigarea cazului ar urma să aibă loc prin documentarea paralelă: în cadrul și în afara procesului penal. Or, această practică s-a aplicat până în 2012, adică până la reforma juridică, practică care și astăzi a rămas valabilă în Federația Rusă, precum și în alte câteva republici ex-sovietice.

Legiutorul nostru se pare că a hotărât să se distanțeze de asemenea practici și să includă toate activitățile legate de investigarea unui caz în cadrul procesului penal, dispunând ca atunci

când ofițerul de investigații este sesizat sau se autosesează cu privire la pregătirea sau comiterea unei infracțiuni să transmită imediat toate materialele organului de urmărire penală (alin.(3) art.24 din Legea nr.59/2012). În continuare organul de urmărire penală este subiectul competent care va hotărî și va dirija activitățile de investigații ale pregătirii și ale tentativei de infracțiune (art.55-57 CPP).

Este de remarcat că din momentul transmiterii materialelor operative către organul de urmărire penală se întâmplă o chestiune foarte interesantă și, totodată, greu de acceptat. În lipsa pornirii urmăririi penale, măsurile speciale de investigații, după cum am arătat anterior, nu pot fi realizate pentru că procesul penal se va considera început. Practicienii sunt puși în fața unei dileme: 1) să inițieze urmărirea penală, în lipsa infracțiunii, doar pentru a da curs măsurilor speciale de investigații; sau 2) să nu inițieze urmărirea penală și să aștepte până când infracțiunea se va produce, după care se va porni și urmărirea penală. Problema în acest al doilea caz este că durata de așteptare nu poate depăși mai mult de 30 zile, după expirarea căroră sau chiar în intervalul acestei perioade de timp organul de urmărire penală va trebui să decidă dacă pornește sau refuză pornirea urmăririi penale. Dacă organul de urmărire penală alege refuzul pornirii urmăririi penale, cine ar putea să garanteze că în clipele următoare sau chiar și mai târziu infracțiunea nu se va produce? Dacă totuși după emiterea ordonanței de refuz a pornirii urmăririi penale se va produce infracțiunea, atunci organul de urmărire penală va trebui să răspundă pentru malpraxis.

În cazul în care se va decide pornirea urmăririi penale pentru a putea efectua măsurile speciale de investigații, pe lângă faptul că un astfel de pas nu ar fi în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală, dispăre și orice interes de a mai determina persoana rău intenționată să renunțe la actul criminal. Ba chiar mai mult, se va face tot posibilul ca persoana să-și continue activitatea criminală în

speranța ca la un anumit moment să fie reținută în flagrant, justificându-se astfel decizia de pornire a urmăririi penale. Anume acesta este unul din motivele de bază care contribuie la dezvoltarea fenomenului provocărilor de infracțiune, din cauza căruia are de pierdut întreaga societate moldovenească.

În **concluzie** se poate spune că procesul penal a fost, este și va rămâne în continuare în legătură foarte strânsă cu activitatea specială de investigații. Aceste două genuri de activitate au parcurs împreună un drum istoric foarte îndelungat, inițial fiind concentrate în competența unui singur organ, ulterior, prin divizare, au devenit specifice diferitelor organe ale statului. Actualmente, legiuitorul moldovean, manifestând voință de reformare a sistemului juridic național, a împreunat aceste două forme de activitate, publică și secretă, sub umbrela Codului de procedură penală, păstrând în același timp competențele separate de efectuare a procesului penal și a activității speciale de investigații.

În acest context, este foarte greu de înțeles cum activitatea unui organ poate să devină parte din activitatea altui organ fără

transferul de competență. Din acest punct de vedere, devine foarte confuză delimitarea măsurilor speciale de investigații prevăzute în Codul de procedură penală și măsurilor speciale de investigații prevăzute în Legea nr.59/2012. În această ordine de idei, se pare că expresiile „în cadrul procesului penal” și „în afara procesului penal”, folosite în contextul efectuării măsurilor speciale de investigații, sunt irelevante, deoarece toate măsurile speciale de investigații sunt realizate în afara procesului penal, ofițerul de investigații nefiind subiect al procesului penal.

Analiza cadrului normativ cu privire la realizarea măsurilor speciale de investigații ne-a permis să punem în evidență, pe de o parte, incoerența dintre prevederile Legii nr.59/2012 și prevederile Codului de procedură penală, iar, pe de altă parte, imposibilitatea efectuării măsurilor speciale de investigații în cadrul procesului penal, în perioada de până la pornirea urmăririi penale. Această problemă juridică creează o practică nesănătoasă, determinându-i pe practicieni să interpreteze și să aplice legea în mod diferit, și dezvoltându-le, totodată, dispreț față de tot ce înseamnă lege și actul justiției.

Surse bibliografice

1. B. Glavan, Aspecte istorice privind raportul dintre investigațiile speciale, procesul penal și drepturile omului: epoca antică - sec. XIX. Revista Universul Juridic. 2022, nr.7, București, România. Disponibil [online]: [HTTPS://WWW.UNIVERSULJURIDIC.RO/ASPECTE-ISTORICE-PRIVIND-RAPORTUL-DINTRE-INVESTIGATIILE-SPECIALE-PROCESUL-PENAL-SI-DREPTURILE-OMULUI-EPOCA-ANTI-CA-SEC-XIX/](https://www.universuljuridic.ro/aspecte-istorice-privind-raportul-dintre-investigatiile-speciale-procesul-penal-si-drepturile-omului-epoca-antica-sec-xix/).
2. B. Glavan, Aspecte istorice privind raportul dintre investigațiile speciale, procesul penal și drepturile omului: sec. XIX - sec. XX. Conferința științifică cu participare internațională din 09 decembrie 2021. Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice. p. 438-450.
3. Legea nr.45 din 12.04.1994 privind activitatea operativă de investigații.
4. Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки.- 2-е изд., испр. – М.: Статут, 2017. p.32.
5. Уголовный процесс: учебник для бакалавров / отв. ред. Л. А. Воскобитова. — Москва : Проспект, 2015. p.7.
6. Курс уголовного процесса / Под ред. д.ю.н., проф. Л.В. Головки.- 2-е изд., испр. – М.: Статут, 2017. p.36.
7. I. Neagu, M. Damaschin, Tratat de procedură penală. Partea generală, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 11-12. apud

- M. Olariu, C. Marin. Drept procesual penal: partea generală / București: Universul Juridic, 2015. p.7.
8. Уголовный процесс: учебник для бакалавров / отв. ред. Л. А. Воскобитова. — Москва: Проспект, 2015. p.9.
 9. Уголовный процесс: учебник для вузов /под ред. Б.Б. Булатова, А.М. Баранова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во Юрайт, 2014. p.24.
 10. М.Х. Гельдибаев, Уголовный процесс: учебник для студентов вузов, обучающихся по юридическим специальностям / М.Х. Гельдибаев, В.В. Вандышев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, закон и право, 2012. p.10.
 11. Уголовно-процессуальное право (уголовный процесс): учебник / под ред. проф. Э. К. Кутуева. – СПб.: Изд-во СПб ун-та МВД России, ООО «Р-КОПИ», 2016. p.15-17.
 12. А.В. Смирнов, К.Б. Калиновский, Уголовный процесс: Учебное пособие. 2-е изд. Стандарт третьего поколения. – СПб.: Питер. 2015. p.14.
 13. Уголовно-процессуальное право (Уголовный процесс): учебник для студентов вузов, обучающихся по направлению подготовки «Юриспруденция» / под ред.
 - А.В. Ендольцевой, О.В. Химичевой, Е.Н. Клециной. — М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2015. p.8.
 14. Eugen V. Ionășeanu, Procedura începerii urmării penale, București, Editura Militară, 1979, p. 19-20 apud Tudor Osoianu, Dinu Ostavciuc. Urmărirea penală: Curs universitar. Chișinău: Cartea Militară, 2021. p.53
 15. Gheorghică Mateuț, Procedură penală. Partea Generală, București, Editura Universul Juridic, 2019, p. 27 apud Tudor Osoianu, Dinu Ostavciuc. Urmărirea penală: Curs universitar. Chișinău: Cartea Militară, 2021. p.53
 16. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 24.03.1961. Publicat: 24.04.1961 în B. Of. Nr. 010. Promulgat: 24.03.1961. Data intrării în vigoare: 24.04.1961 (Titlul al treilea „Cercetarea penală și ancheta preliminară”).
 17. Legea Republicii Moldova nr.66 din 05.04.12, M0155-159/27.07.12 art.510.
 18. T. Osoianu, D. Ostavciuc. Urmărirea penală: Curs universitar – Chișinău: Cartea Militară, 2021 (F.E.-P. „Tipografia Centrală”). p.55.
 19. Vezi Recomandarea nr. 38 a Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție. Disponibil [online]: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=60. Vizitat: 29.08.2022.

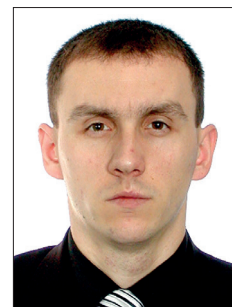
DESPRE AUTOR**Boris GLAVAN,***dr., conf. univ.,**Secretar Științific al Senatului**Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,**e-mail: gba74@rambler.ru,**e-mail: boris.glavan@mai.gov.md,**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3838-4308>*

CZU 327.5

DOI 10.5281/zenodo.7184282

Alexandru PARENICU,
dr., conf. univ.
PhD,
associate professor

Vasili BEDA,
doctorand
PhD student

AMENINȚĂRI HIBRIDE ȘI METODELE DE REZISTENȚĂ ÎMPOTRIVA ACESTORA

În acest articol se efectuează o prezentare generală a fenomenului amenințărilor hibride, fiind analizată esența și conținutul strategiei și contrastrategiei utilizate de părțile opuse în pregătirea și în timpul războiului hibrid. Se arată că logica lor ar trebui reconstituită ținând cont de configurația neliniară a forțelor și capacităților strategice. Sunt oferite recomandări pentru neutralizarea amenințărilor hibride și organizarea de contramăsuri atunci când se declanșează un război hibrid.

Cuvinte cheie: amenințări hibride, riscuri hibride, măsuri psihologice strategice, model neliniar de război, acțiuni asimetrice, informare și presiune psihologică, atacuri cibernetice.

HYBRID THREATS AND METHODS OF RESISTANCE AGAINST THEM

This article gives an overview of the phenomenon of hybrid threats, analyzing the essence and content of the strategies and counterstrategies of the opposing sides when preparing and holding hybrid wars. It is shown that their logic should be built taking into account the nonlinear configuration of strategic forces and capabilities. Recommendations are given for neutralising hybrid threats and organising counteraction when unleashing a hybrid war.

Keywords: hybrid threats, hybrid risks, strategic psychological measures, nonlinear war model, asymmetric actions, information and psychological pressure, cyberattacks.

Introducere. Războiul hibrid, ca orice alt război, presupune redistribuirea rolurilor subiecților procesului politic la nivel global sau regional. Cu toate acestea, o asemenea conflagrație se realizează în principal prin mijloace nemilitare, fără ocuparea țării învinse, evitând distrugerea infrastructurii acesteia și moartea în masă a populației [4, p. 101].

Scopul studiului. Autorii trec în revistă fenomenului amenințărilor hibride, precum și o analiză a esența și conținutul strategiei și contrastrategiei utilizate de părțile opuse în pregătirea și în timpul războiului hibrid.

Metode și materiale aplicate. În calitate de metode de cercetare au fost folosite metoda logică, sistematică, descrierea, deducția și

de comparare. Materialele utilizate în vederea realizării studiului sunt publicațiile cercetătorilor în domeniu, precum și legislația relevantă. În baza analizei materialelor sunt formulate concluziile și propunerile corespunzătoare.

Rezultate obținute și discuții. Strategia și contrastrategia războiului hibrid. Strategia integrează rezultatele analizei schimbărilor și le transformă în pași practici concreți. Cunoscutul teoretician militar, șeful Statului Major al Prusiei, Helmuth von Moltke (senior), menționa: „*Strategia este mai mult decât știință; este transferul de cunoștințe în viața practică, dezvoltarea ulterioară a gândirii călăuzitoare originale în conformitate cu circumstanțe în continuă schimbare; strategia este arta de a acționa sub jugul celor mai dificile condiții*” [10].

Lista factorilor care determină evoluția afacerilor militare s-a schimbat de-a lungul secolelor. Astăzi, procesele de globalizare și revoluția informației și comunicării, care formează noi mecanisme de interacțiune și interdependență la scară globală și regională, au cea mai profundă și cuprinzătoare influență asupra dezvoltării strategiilor pentru conflictele militare moderne, precum și asupra schimbării naturii și conținutului lor. Acoperind economia mondială, politica, domeniul militar, comunicațiile, sportul, știința și cultura, aceste procese foarte contradictorii și dinamice afectează toate cele mai importante sfere ale societății moderne.

Strategia conflictelor moderne, construită pe o combinație a unei game largi de forme și metode de luptă, conține un număr mare de semnificații. Cu această ocazie, președintele Academiei de Științe Militare, generalul de armată M.A. Gareev, afirma încă în 2003: „Autorii, lacomi de senzații, aproape în fiecare zi dau nume noi războaielor viitorului: tridimensional, de rețea, asimetric, fără contact, informațional etc. Da, toate aceste elemente vor avea loc, ele reflectă una dintre trăsăturile caracteristice ale confruntării militare, dar niciuna dintre ele nu caracterizează individual fața războiului în ansamblu” [8].

Elaborarea și realizarea strategiei de război hibrid include următoarele etape [7]:

Prima este o formulare clară a sensului

și scopurilor războiului.

A doua este identificarea punctelor slabe și vulnerabilităților în sfera asigurării securității interne și externe a statului inamic.

A treia este formarea unui complex de amenințări hibride, ținând cont de specificul local pentru a influența obiectul agresiunii.

A patra este planificarea strategică bazată pe o relație specifică a forțelor și mijloacelor naționale, menite să influențeze blocajele și vulnerabilitățile inamicului în sfera politică, administrativă, financiară, economică, culturală și ideologică, precum și o analiză a contracarării sale așteptate (*variante activității de contrastrategie*).

A cincea reprezintă un impact distructiv consistent asupra domeniilor cheie ale guvernării țării-victime, concentrându-se în principal eforturile asupra factorilor cei mai critici care asigură securitatea militară a statului (*economia, finanțele, moralul armatei și al populației*).

A șasea este desfășurarea ostilităților nedecarate, în timpul cărora statul-agresor atacă structurile țării și armata regulată a inamicului cu ajutorul rebelilor locali și separatiștilor susținuți cu armament și finanțe din străinătate. Un loc important este acordat acțiunilor „*coloanei a cincea*”, care dobândesc un caracter extremist, folosit pentru a lansa atacuri asupra autorităților în cursul uneia sau mai multor „*revoluții colorate*”.

A șaptea este înaintarea cererii de ultimatum pentru predarea completă a statului victimă.

Teoria descurajării. Metode de rezistență împotriva amenințărilor de natură hibridă

Potrivit colonelului *John J. Neal*, expert american, mai multe aspecte ale descurajării militare trebuie revizuite atunci când se elaborează o viitoare politică de descurajare.

În primul rând, spectrul conflictului în **descurajarea militară** este privit ca un concept liniar, în care utilizarea forței are loc la o scară cunoscută.

În al doilea rând, această scară presupune că părțile au o bună înțelegere a mecanicii utilizării instrumentelor militare specifice și a consecințelor unei astfel de utilizări. Această

înțelegere este întărită de evaluarea de către rivali a raportului de putere, care, de regulă, se reduce la capacități pur militare. În cele din urmă, teoria descurajării militare nu ține cont de consecințele utilizării instrumentelor nemilitare în declanșarea unui război [3].

Schema constă într-o aranjare liniară a nivelurilor de criză și a nivelurilor de risc corespunzătoare. Subiecții se deplasează în sus sau în jos pe această scară, efectuând acțiuni care măresc sau, respectiv, scad nivelul de amenințare al inamicului. Acest concept a fost aplicat scenariilor Războiului Rece, în special scenariilor conflictuale dintre SUA și URSS.

Metoda balanței puterii a fost folosită pentru a determina prețul care trebuie plătit pentru o anumită acțiune, fiecare stat putând să-și cuantifice punctele forte și punctele slabe cu relativă ușurință.

Instrumentele non-militare, totuși, nu sunt cuantificabile și, prin urmare, consecințele potențiale ale utilizării acestor mijloace sunt mult mai abstracte. Există, de asemenea, un cadru general acceptat pentru costurile potențiale ale unui conflict militar în creștere și pentru răspunsul adversarului la o astfel de escaladare. Dar în cazul utilizării mijloacelor nemilitare, nu există un astfel de cadru. Toate acestea complică calculul efectului de descurajare al instrumentelor nemilitare.

Conceptele din trecut au fost sub forma unei scale mobile și s-au concentrat pe utilizarea forței militare, mijloacele nemilitare fiind o componentă auxiliară a celor militare (Figura 1).

Aceasta a reflectat ideea că acțiunea mi-

litară are o ierarhie de escaladare bine definită, cu caracteristici distinctive clare și că mijloacele nemilitare au un rol de susținere prost definit și cu greu reprezintă o amenințare.

Acum recunoaștem că mijloacele non-militare reprezintă o mare amenințare la adresa securității naționale și, în viitor, pot reprezenta aceeași amenințare ca și instrumentele militare. Cu toate acestea, aceste zone sunt adesea considerate izolat și li se aplică scara teoretică a potențialei escalade (Figura 2).

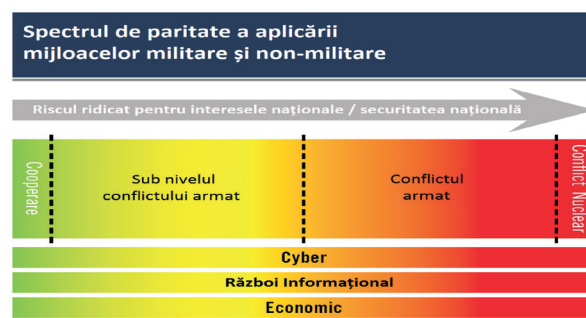

Figura 2 Source: Col. John J. Neal, U.S. Army

Aceasta este o reflectare a concentrării actuale asupra descurajării atacurilor în fiecare zonă specifică, fără a înțelege modul în care acțiunile din fiecare dintre aceste zone se adaugă la deteriorarea mediului de securitate.

Modelul de concept în evoluție se îndepărtează de scara de escaladare pe măsură ce nevoia de această scară scade din cauza că părțile opuse caută modalități de a ocoli normele stabilite. În acest model, mijloacele militare și nemilitare sunt prezentate ca fiind egale în capacitatea lor de a reprezenta o amenințare la adresa intereselor naționale și a securității naționale.

Astfel, sunt definite praguri pentru utilizarea forței militare, iar pragurile pentru mijloacele nemilitare vor fi luate în considerare în caz dacă acestea vor fi clar definite (Figura 3).

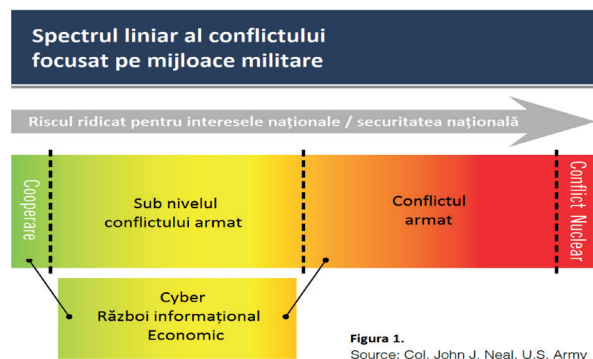

Figura 1. Source: Col. John J. Neal, U.S. Army

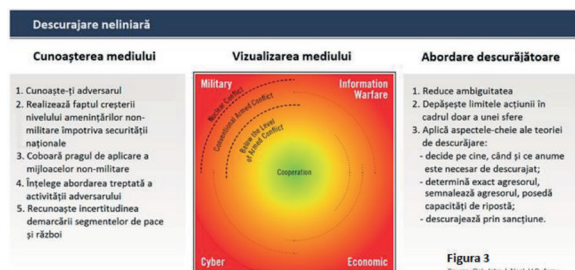

Figura 3 Source: Col. John J. Neal, U.S. Army

Abordări descurajatoare

Primul principiu al abordărilor descurajatoare este **reducerea ambiguității**. Ambiguitatea este un factor critic al strategiilor concurențiale. Scăderea acestuia va influența semnificativ scăderea capacității unui agresor pentru a-și atinge obiectivele. Realizarea acestei sarcini implică stabilirea unor parametri definiți și norme de comportament, provocând adversarii atunci când una din părți le încalcă.

Thomas Schelling menționează în lucrarea „Strategia conflictului” [5, p. 177], că atunci când estepornită progresiunea unei amenințări, atacarea punctată și selectivă a unor elemente ale obiectivului inamicului este mai eficientă decât atentarea asupra obiectivului în general.

Folosind această metodă, statele treptat pot crea impedimente pentru a preveni condițiile în care situația operativă și tactică se va schimba irevocabil în favoarea adversarului.

O modalitate de a defini parametrii este stabilirea unor indici (marcheri) clari pentru acțiunile care amenință interesele naționale. Procedând astfel, statele pot contesta definitiv comportamentul adversarului. Marcherii sunt definiți ca poziția declarată a unei entități, care urmează a fi atacată în caz de încălcarea ei de către entitatea adversară.

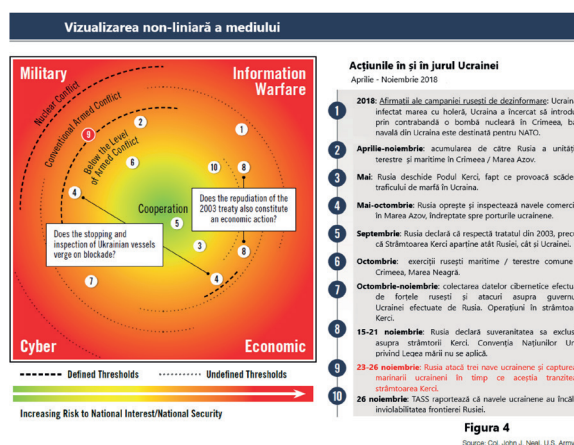
Un exemplu este articolul 5 din Tratatul Atlanticului de Nord, care prevede că *un atac armat împotriva unui membru al Alianței va primi răspuns din partea tuturor aliaților* [6].

Cu toate acestea, există vulnerabilități inerente în indicii menționați mai sus.

Daniel Altman a remarcat în studiul său „Linii roșii și fapte realizate în constrângere și criză interstatală” [1], că marcherii roșii sunt arbitrari și pot să nu aibă o precizie definitivă, fiind incompleți și neverificabili.

Articolul 5 al tratatului NATO ilustrează unele dintre aceste vulnerabilități.

În 2014, membrii NATO au convenit asupra faptului că atacurile cibernetice întrunesc acele criterii conform cărora se declară încălcarea prevederilor articolului 5 al Tratatului. Aceste argumente au avut relevanță, luând în considerare creșterea nivelului amenințărilor cibernetice. Totodată, s-au evidențiat și unele elemente vulnerabile, incluse în noțiunea de

„linie roșie” sau „marcher (indice) roșu”.

În acest sens remarcăm faptul că poziția față de atacurile cibernetice este nu doar imprecisă, ci și incompletă, deoarece Alianța nu a definit clar ce acțiuni anume constituie un atac cibernetic. De asemenea, este greu de verificat cât de exact se încadrează o acțiune sau alta în noțiunea atacului cibernetic, dat fiind faptul că unul dintre avantajele acestei infrafracțiuni este posibilitatea inerentă de negare a efectuării unui atac cibernetic.

În sfârșit, începând cu anul 2014, de când NATO a luat această poziție, până în prezent au avut loc mai multe atacuri cibernetice asupra membrilor săi, fără represalii clare și fără invocarea încălcării articolului 5 al Tratatului Nord-Atlantic. De aici deducem că pentru a fi eficienți, indicii roșii trebuie să fie clar definiți, manifestați prin amenințări credibile și, cel mai important, aceștia trebuie puși în aplicare.

În așa mod, din 2014 noțiunile „război hibrid” și „amenințări hibride” au fost utilizate tot mai des în discursul politicii internaționale de securitate. Cu toate acestea, cu mici excepții, nu există o definiție sau un concept comun în practica politică sau în mediul academic care să poată fi utilizat pentru a desemna în mod fiabil o situație drept război hibrid – și, prin urmare, niciun set de măsuri și proceduri politice, militare sau juridice pe care statele sau organizațiile să le poată invoca ca răspuns la amenințare.

Războiul hibrid poate fi descris ca o combinație de forță militară – deschisă și ascunsă – și orice mijloace nemilitare care ar

putea aduce daune unui stat, societăți sau organizații internaționale precum UE sau NATO. În timp ce astfel de mijloace completează adesea operațiunile militare clasice în războaiele convenționale, ele sunt instrumente esențiale în războiul hibrid și adesea depășesc eforturile militare.

La conferința militaro-științifică a Academiei de Științe Militare a Federației Ruse din 24 martie 2018, generalul de armată V. V. Gherasimov, șef al Marelui Stat Major al Forțelor Armate ale Federației Ruse, a conturat elementele unui posibil viitor război. El a afirmat că fiecare conflict militar are propriile sale trăsături distinctive.

Principalele trăsături ale războaielor viitorului vor include utilizarea pe scară largă a armelor noi de înaltă precizie și a altor tipuri de arme, inclusiv a tehnologiilor laser, spațiale și robotice, atribuindu-i un rol special combaterii comunicațiilor, informațiilor și navigației. Iar pe lângă domeniile tradiționale ale luptei armate vor fi implicate activ sfera și spațiul cosmic [9].

Potrivit lui Gherasimov, raportul dintre mijloacele militare și cele nemilitare ar trebui să fie de 1 la 4. Ca elemente ale unei strategii integrate, mijloacele militare sunt aplicate sistematic și flexibil acolo unde se potrivesc cel mai bine.

În cazul acțiunilor militare, acestea pot fi operațiuni ale forțelor speciale ale „omuleților verzi” fără însemne de identificare, acordând sprijin ascuns insurgenților. Astfel de operațiuni permit atacatorului să neghe implicarea directă și să facă situația cât mai neclară.

Spațiul cibernetic este un tărâm ideal pentru războiul hibrid. El transcende granițele clasice, interconectează zone private, publice, economice și administrative și este greu de controlat, în ciuda eforturilor enorme ale statelor puternice precum SUA și China. Cyberspațiul oferă bunuri convenabile, cum ar fi infrastructura interconectată la nivel global, permițând comunicarea în timp real pentru actorii publici, privați sau individuali, ceea ce stimulează schimburile internaționale și comerțul. În același timp, dependența extinsă de aceste tehnologii în toate domeniile relevă vulnerabilități

existențiale din ce în ce mai semnificative. Natura virtuală a spațiului cibernetic permite unui spectru larg de militanți să lanseze atacuri grave care provoacă daune considerabile indivizilor, organizațiilor și statelor, prezentând un risc scăzut de a fi identificați și urmăriți.

Ca instrument de război hibrid, atacurile cibernetice pot deruta sau perturba infrastructura de comunicații, pot provoca paralizii temporare vieții publice și contribui la un climat general de incertitudine și frică. De asemenea, astfel poate fi subminată legitimitatea guvernelor care nu sunt în stare să protejeze societățile de amenințări cibernetice reale. Apărarea infrastructurii publice și economice împotriva unor asemenea atacuri a devenit o provocare zilnică.

Spionajul cibernetic și crimele cibernetice reprezintă amenințări tot mai mari pentru națiuni, întreprinderi și persoane. Dezvăluirea informațiilor piratate din comunicațiile electronice ale politicianilor poate influența alegerile, la fel ca și atacurile asupra sistemelor electronice de vot. După cum au arătat alegerile prezidențiale din SUA din 2016, țările democratice trebuie să devină mai atente la pericolele interferenței din spațiul cibernetic.

Dezvăluirile, precum cele de la *Wiki-Leaks*, pot avea un impact negativ asupra securității naționale. Programele distructive – precum *Stuxnet*, care se presupune că a fost lansat de SUA pentru a distruge părți centrale ale programului nuclear iranian – s-au dovedit a fi o armă letală în arsenalele militare, din nou fără posibilitatea unei clasificări clare [2].

În scopul prevenirii utilizării tehnologiilor subversive moderne împotriva țării, trebuie acordată o atenție deosebită dezvăluirii setului de măsuri implementate de agresor în pregătirea și desfășurarea unui război hibrid. Pentru aceasta, activitatea contrainformativă trebuie organizată ținând cont de următoarele caracteristici principale ale unui război hibrid:

– **războiul hibrid nu se declară oficial**, ostilitățile pot să nu se desfășoare pentru o perioadă lungă de timp, nu există frontul de față și spatele, iar operațiunile acoperă întreg teritoriul statului țintă (statului victimă);

– **statul agresor nu se dezvoltă o anumită perioadă de timp**, nu efectuează măsuri de mobilizare pe scară largă, tinde spre ducerea războiului indirect, utilizând țările sau formațiunile terțe, folosește mercenari, companii militare private, activează formațiunile interne neregulate, „coloana a cincea” și agenți de influență;

– **formal, în cazul războiului hibrid lipsește aparatul central de conducere și dirijare a acțiunilor ostile**. Scopul comun pentru distrugerea statului inamic este dezvoltat și convenit la nivelul organismelor guvernamentale, conducerii corporațiilor transnaționale, structurilor financiare și bancare, precum și persoanelor influente;

– **planurile de acțiune pentru destabilizarea sferelor administrativ-politice, socio-economice, culturale și ideologice** prevăd crearea unor structuri de rețea distribuite pe teritoriul inamic cu un grad ridicat de independență și capacitate de autosincronizare. Sunt elaborate în prealabil canalele pentru sprijinul lor financiar, logistic, informațional și de personal, sunt create depozite pentru arme, muniții, comunicații, sunt selectate locuri pentru pregătirea militanților;

– **se folosesc catalizatori-acceleratori ai proceselor subversive**, în special demersurile diplomatice, sancțiunile economice, umplerea de informații și acțiunile de succes ale forțelor neregulate împotriva unor obiecte importante. Un catalizator puternic în acest sens sunt „revoluțiile colorate”, organizate într-un punct de cotitură important al războiului, pentru a accelera procesul de destabilizare a statului, asemănător avalanșelor. Descoperirea la timp a pregătirii operațiunilor care vizează accelerarea proceselor de prăbușire a statului este cea mai importantă sarcină a serviciilor de intelligence;

– **forțele de operațiuni speciale sunt folosite împotriva obiectelor importante din punct de vedere strategic**, pentru a răpi și asasina lideri politici și pentru a oferi sprijin formațiunilor neregulate;

– **forțele armate regulate încep să opereze în fazele finale ale unui război hibrid** sub diferite pretexte, cum ar fi „intervenții umanitare”, operațiuni de impunere a păcii, misiuni pacificatoare etc. Obținerea unui mandat ONU în acest sens este de dorit, dar nu obligatoriu [7].

Concluzii. Amenințările hibride nu sunt un fenomen nou, dar în această lume globalizată, cu dezvoltarea uluitoare a comunicațiilor din ce în ce mai rapide, impacturile acestor amenințări devin masive și periculoase. Ele ridică noi provocări pentru politicile și agențiile de securitate națională, dar, în același timp, măsurile defensive adecvate deschid oportunități imense pentru societăți.

Reziliența adevărată necesită un anumit grad de satisfacție și fericire în rândul tuturor cetățenilor. Guvernele responsabile și actorii societății civile trebuie să țină cont de legătura strânsă dintre securitatea societală și națională și să depună eforturi pentru a-și face cetățenii mai fericiți și națiunile mai puternice.

Natura conflictelor se schimbă. Statele recurg din ce în ce mai mult la mijloace non-militare pentru a-și atinge obiectivele, schimbând pe parcurs conceptul de escaladare a conflictului. Această utilizare interdependentă a mijloacelor militare și non-militare a condus la o estompăre a graniței dintre război și pace. Acești factori au creat condiții în care părțile opuse exploatează nedemonstrabilitatea atacurilor lor și absența normelor internaționale de conduită în avantajul lor, amenințând statele cu acțiuni care în trecut erau de neimaginat. Pentru a-și asigura interesele în viitor, statele trebuie să își adapteze înțelegerea privind activitatea de descurajare la noile condiții.

Descurajarea neliniară implică realizarea conceptului de descurajare, ceea ce va contribui la înțelegerea mediului de securitate actual. Este o fuziune a gândirii trecute și actuale, precum și a ideilor generate de doctrina și comportamentul recent adoptat de inamic. Este, de asemenea, un punct de plecare pentru discuții ulterioare și eforturi suplimentare în ceea ce ține de dezvoltarea descurajării interstatale, care pot fi aplicate în formularea politicilor naționale.

Referințe bibliografice

1. Daniel W. Altman. Red Lines and Facts Accomplis in Interstate Coercion and Crisis. Massachusetts Institute of Technology 2015.
2. Gareis Sven Bernhard. Hybrid War and Hybrid Threats: Coping with conventional and unconventional security challenges. Gheorghe C. Marshall European Center for Security Studies. 25.08.2017.
3. John J. Neal, colonel U.S. Army. Deterrence in a Hybrid Environment. Concordiam, vol.10, №1, 2020.
4. Pareniuc A., Beda V. Basic concepts of the hybrid threat phenomenon. Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, Științe juridice// Legal Sciences, nr. 15/ 2022, ISSN 1857-0976.
5. Thomas C. Schelling. The Strategy of Conflict. Harvard University Press, 1981, ISBN 9780674251861.
6. Tratatul Atlanticului de Nord. Washington DC, 4 aprilie 1949.
7. Бартош А.А. Стратегия и контрстратегия гибридной войны. 10 октября 2018. <https://vm.ric.mil.ru/Stati/item/138034/> [data accesării: 06.04.2022].
8. Гареев М.А. Характер будущих войн // Право и безопасность. 2003. № 1-2 (6-7). URL: http://dpr.ru/pravo/pravo_5_4.htm [data accesării: 15.04.2022].
9. Герасимов В.В. Горячие точки науки // Военно-промышленный курьер. № 12 (725). 2018. 27 марта. URL: <https://vpk-news.ru/articles/41870> [data adresării: 17.08.2022].
10. Мольтке Г. фон (старший). О стратегии. // Стратегия в трудах военных классиков. Т. II. М.: Госвоениздат, 1926. URL: <http://militera.lib.ru/science/classic2/15.html> [data accesării: 15.04.2022].

DESPRE AUTORI

Alexandru PARENIUC,

*dr., conf. univ.,
șef-adjunct al Direcției studii
și management al calității
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,
e-mail:alexandru.pareniuc@mai.gov.md,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6642-4610>*

Vasili BEDA,

*doctorand,
Academia „Ștefan cel Mare ” a MAI,
e-mail:vasili.beda@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7873-371X>*

CZU 341.241.8:339.5

DOI 10.5281/zenodo.7184314

Iurie MIHALACHE,
PhD,
Associate Professor
dr. hab., conf. univ.

Olga TATAR,
PhD,
Associate Professor
dr., conf. univ.

SIGNIFICANCE AND ROLE OF TRADING CUSTOMS IN INTERNATIONAL TRADE AND IN THE REGULATION OF INTERNATIONAL AGREEMENTS

Trade custom is a rule that has developed in the field of commerce on the basis of a constant and uniform repetition of actual relationships. Trade custom is of great importance in international trade and merchant shipping. The role of trade custom is increasing in the regulation of those areas of foreign economic cooperation that are not regulated by laws. Trade custom plays a decisive role in the resolution of disputes between parties to arbitration.

A trade custom must meet the requirements: it must have the character of a general rule, be known in the relevant field of trade, defined in its content and reasonable. A condition for the application of a trade custom is knowledge of it by the parties making the transaction. Trade customs determine the content of some conditions of contracts (if there are ambiguities and inaccuracies in contracts).

Keywords: concept, meanings, trade custom, international trade, foreign economic cooperation.

SEMNIȚAȚIA ȘI ROLUL OBICEIURILOR VAMALE ÎN COMERȚUL INTERNAȚIONAL ȘI ÎN REGLEMENTAREA TRATATELOR INTERNAȚIONALE

Cutumă comercială este o normă de drept consfințită printr-o practică îndelungată, care s-a dezvoltat în domeniul comerțului pe baza unei repetiții constante și a relațiilor uniforme reale. Costurile comerciale sunt de mare importanță în comerțul internațional și transportul comercial. Rolul obiceiurilor comerciale este în creștere în reglementarea acelor domenii de cooperare economică externă care nu sunt reglementate de legi. Cutumele comerciale joacă un rol decisiv, privind soluționarea litigiilor dintre două sau mai multe părți prin arbitraj.

Un obicei comercial trebuie să îndeplinească următoarele cerințe: trebuie să aibă caracterul unei reguli generale, să fie cunoscut în domeniul comerțului, definit în conținutul său și rezonabil. O condiție pentru aplicarea unui obicei comercial este cunoașterea acestuia de către părțile care efectuează tranzacția. Obligațiile comerciale determină conținutul unor condiții ale contractelor (dacă există ambiguități și inexactități în contracte).

Cuvinte-cheie: concept, semnificații, obicei comercial, comerț internațional, cooperare economică externă.

Introduction: Every custom is a rule of behavior, recognized by virtue of repeated repetition and social recognition as a model. Although custom is one of the most ancient phenomena, largely predetermined and “from within” influencing the formation of law and its development. Science has always perceived and assessed it ambiguously, often even within the framework of one state. Legal customs, as a special kind of customs, is a form of law with legal normativeness, in which quality rules are established for an indefinite circle of persons. It occupies a special place in the mechanism of legal regulation, while at different historical stages and in different branches of law its role and significance are different. A custom acquires legal significance as a result of homogeneous or identical actions of states and a certain expressed intention to give such actions a normative meaning [4, p. 84].

International trade custom is characterized in the literature as a uniform rule of behavior that has developed in the practice of international trade as a result of repeated reproduction of the same actions. It is spoken of as a uniform international customary form of civil law.

To qualify a rule as an international trade custom, two circumstances are necessary:

- 1) sustainable uniform practice in international trade;
- 2) authorization by the state of such a practice, namely: the rules of conduct arising on its basis.

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

Legal customs as a special kind of customs are a form (source) of law, have legal normativeness, are established as a rule in relation to an indefinite circle of persons and occupy a special place in the mechanism of legal regulation, while at different historical stages and in different branches of law their role and significance are different.

International customs are based on the consistent and long-term application of the same rules of regulation of similar social relations. Customs are the rules developed by participants in

international relations in a practical way, systematically repetitive monotonous behavior in similar circumstances. International customs arise in the context of interstate communication, and the origin of trade customs, including the customs of merchant shipping, is associated with the internationalization of economic life, private law, entrepreneurial activity in the framework of international trade [8, p. 37].

Traditionally, a custom consists of the following elements: the duration of the existence of a rule of conduct, the sustainability of the practice of observing it by many or all participants in international relations who violate the established rule of behavior.

In international law, custom is understood as a rule of conduct that has developed in practice, for which legal force is recognized. Along with this traditional type of customs in international law, the rules that were initially fixed either in international treaties or in such non-legal acts as resolutions of international meetings and organizations began to be recognized as custom. Such international customs are considered as customs and in private international law. In addition, trade customs are recognized as sources of private international law.

The custom contains the most important rules of conduct for participants in international relations, which have stood the test of time, recognized by all or many participants in civil relations of an international character. As a rule, customs are not recorded in an official written form, since they are the most ancient form of the existence of law.

International trade custom, like any other source of law, is characterized by two characteristics:

- normativeness, i.e. application to an indefinite range of subjects;
- generally binding, i.e. the general acceptance of such a rule as a legally binding rule of conduct. As a rule of law, a custom must be widely known, otherwise the interested party will have to prove its existence. International trade in the era of the emergence and development of bourgeois relations was concentrated in large shopping centers. The regulation of the exchange of goods in such centers was carried

out in the form of international trade customs, which, of course, were not global in nature, but completely regulated trade in this center and in the territory of influence of this center. Such customs applied to all participants in the transaction, regardless of who the merchant was by nationality. At the same time, these customs were developed by the merchants themselves. That is, they were not international trade customs in their modern sense.

The regulation of international trade initially took shape as a substantive regulation in the form of *lex mercatoria*. With regard to *lex mercatoria*, one can speak of “non-state regulation” only as the freedom of contract established by the state [5, p. 93].

The freedom that is realized within the framework of legal obligations allows the application of the necessary legal structure, which opens up the possibility of a quick response to the emerging needs of society [12, p. 65]. The use of systems of special rules to regulate international trade contributed to the fact that this system practically did not conflict with national legal systems because such systems were still fragmented. Under the conditions of industrial capitalism, international economic relations, as well as their legal regulation, were further developed. International cooperation went beyond trade and extended to the areas of transport, industry, copyright, etc. The difference in the national regulation of these spheres of activity should not have hindered the development of international relations. Therefore, an objective need arose to develop a uniform regulation of these relations, which was already objectified in the form of international trade customs, model contracts and agreements. Naturally, the substantive regulation did not cover all the issues arising in trade, leaving room for national legislation and, consequently, for a conflict of laws rule. However, the general tendency in the regulation of relations in the international sale of goods was the desire of the parties to exclude the application of national law. This desire has its objective expression in the activities of international organizations aimed at the systematic unification of conflict and material and legal norms.

Trade customs used in business are not strictly dependent on the territorial feature and can be international and internal (national and local). In the formation of trade customs, the primary ones are the behavior of the participants in civil turnover, their intention and will to follow the unwritten rules generated by business life. An active role in the formation of customary rules is played by judicial and arbitration practice, recognized and sanctioned by states, as well as the activities of international non-governmental organizations on the unofficial codification of such rules [9, p. 39].

The various territorial manifestations of trade customs should not be understood mechanically and absolutely. Firstly, the international character of a custom is not a simple factual coincidence of internal (national) customs: to recognize a custom as international, a stable uniform international practice is required and states must authorize the corresponding rule without changes. The same is true of national customs, which are not a mere coincidence of local customs. Secondly, the national character of a trade custom does not mean its unconditional national recognition, and the internationalism of a trade custom should not be understood as its recognition by the entire population of the planet.

From the customs should be distinguished from the customs that develop in the practice of commercial transactions and determine the details of these transactions. Trading habits are encountered in the field of shipping. They are stacked, for example, in ports. Conventions can regulate the relationship between the parties only in cases where the parties in one form or another have recognized the need to apply the customs of a seaport. Trading (business) habits that are not legal customs, but used on a personal initiative and are of a technological nature, rules of conduct that are part of the will of the parties to the transaction and correspond to their intentions, can act as a means of regulating business relations.

Legal custom and custom are rules created by life itself: public authorities can only give an official character to some ordinary rules, in particular, through their processing (general-

ization and documentation for the purpose of unification), authorization and thereby transfer from the category of ordinary regulators to the category of legal customs, finally, accounting and use in the development of rules of national regulatory legal acts and international regulatory treaties.

International customs as a source of international law occupy a special place in the hierarchy of sources. It is quite obvious that in terms of their specific weight and significance, customs give way to domestic legislation and international treaties, but in a number of cases they are indispensable as a legal regulator. The importance of international customs is especially great in carrying out settlement and guarantee banking operations, carrying out international commercial transactions, performing international shipping [10, p. 85]. As noted above, the customs and business practices that have developed in practice are subject to unofficial codification within the framework of the International Chamber of Commerce (ICC), which results in collections of unified rules and customs.

It should be noted that it is not the collection itself as a publication of the ICC under a certain number that has legal force, but the norms contained in it. These informal codifications include the International Regulations for the Uniform Interpretation of Trade Terms (INCOTERMS), 2000 edition; 1995 version of the Unified Collection Rules; Unified Rules and Practices for Documentary Credit in 1993 edition.

In the second half of the 20th century, the world entered a period of globalization, primarily of the international economy. This is reflected in new modes of production, in the development of financial markets, in the expansion of multinational companies, in the decrease with the emergence of liberal and neoliberal concepts of the role of the state, its inability to cover the globalized market with national legal norms.

The predominance of national legal regulation of international commercial contracts is replaced by international legal regulation in the form of international conventions, revealed at the end of the last century by the insufficient

effectiveness of international conflict of laws and substantive legal conventions, which led to the search for new regulators of international commercial turnover relations, led to the emergence of *lex mercatoria* and the expansion areas of application of trade customs.

To replace international legal centrism, when the states that concluded international conventions were at the center of rule-making, polycentrism comes and private participants in the unification process appear; there is a transition from state-legal regulation to self-regulation of participants in international commercial contracts, which is manifested in their finding previously unseen methods of unification, primarily in the form of the Principles of International Commercial Contracts, standardization or normalization of international commercial contracts. This possibility is due to a significant increase in the importance of the principle of party autonomy and a change in the concept of freedom of contract [11, p. 30], as a factor suggesting that individuals conclude contracts of various content, implemented in the framework of international commercial relations.

The custom is not only the most ancient, but also the most flexible, therefore, the modern source of international law. The fact is that a custom can be formed much faster than a written rule of law. Sometimes a rule of conduct will develop in practice rather than find expression in a written international document.

There are areas of international law in which custom has a special place, since relations in these areas were often governed and regulated by unwritten rules. These areas include international trade, merchant shipping, Internet transactions, etc. It should also be borne in mind that customary rules in international trade generally take time to form. From this point of view, the constant changes of INCOTERMS 2000 also do not mean that the conditions contained therein automatically become custom.

Varieties of Customs of International Business Turnover

a) Customs of International Trade.

Customs of international trade (trade

customs) are uniform and stable rules that have developed in practice, but are not legally binding - cover all rules of a non-legal nature applied in international trade. Three groups of similar rules:

- General rules, the most significant; rules that can be applied to any species (actually customs);

- The rules applied in certain areas of international business cooperation, in the trade exchange of certain groups of goods (usages); for example, a set of customary rules for trading grains, coffee, etc. They can be universal (any part of the world), regional (in a specific region), local (for example, the customs of one seaport);

- The established order is the usual rules that have developed between specific partners in a particular area of international entrepreneurship.

From the customs should be distinguished from the customs that develop in the practice of commercial transactions and determine the details of these transactions. Trading habits are encountered in the field of shipping. They are stacked, for example, in ports. Conventions can regulate the relationship between the parties only in cases where the parties in one form or another have recognized the need to apply the customs of a seaport. In conditions when state international legal and national sources, due to their inertness, do not have time to adequately respond to changes in international commercial turnover, customs sometimes become the only regulator for newly emerging forms of cross-border cooperation [1, p. 56].

According to the Principles of International Commercial Contracts developed by UNIDROIT, the parties to such an agreement are bound by a custom that is widely known and consistently observed by the parties in international trade. The parties are bound by whatever custom they have agreed upon and the practice they have established in their relationship.

Informal codification and unification of customs of international trade includes:

1. The European Economic Commission

of the United Nations (developed several dozen general conditions for the sale of specific types of goods and standard proforma contracts);

2. The UN Commission on International Trade Law and the International Institute for the Unification of Private Law (are engaged in the unification of legal norms);

3. International Chamber of Commerce (ICC) - 1920 - a non-governmental organization created with the aim of organizational, technical and other assistance to international trade.

Among ICC publications, the most famous are the International Commercial Terms - INCOTERMS.

INCOTERMS is one of the most important international documents of informal codification. The terms, the interpretation of which is given in INCOTERMS, refers to some types of contracts of international sale and purchase, based on a certain, fixed distribution of rights and obligations between trading partners.

Three groups can be distinguished requests for which the rights and obligations of the parties are recorded for each type of agreement:

- The rights and obligations of the parties related to the carriage of goods, including the distribution of additional costs that may arise during the carriage;

- The rights and obligations of the parties to carry out "customs formalities" associated with the export of goods from the territory of one state and with its import into the territory of another state and transit through third countries, including the payment of customs duties and other mandatory payments;

- The moment of transfer of risks from the seller to the buyer in the event of loss or damage to the goods.

For example, by agreeing on a CFR or CIF condition, the seller cannot perform the contract with any other mode of transport except sea transport, since under these conditions he is obliged to provide the buyer with a bill of lading or other sea transport document, which is impossible when using other types of transport. Moreover, the document required in accordance with the documentary credit necessarily depends on the methods of transporta-

tion used.

INCOTERMS deal with certain obligations of the parties - such as the obligation of the seller to place the goods at the disposal of the buyer or hand them over for carriage or to deliver them to the destination, as well as the distribution of risk between the parties in these cases. They further define the obligations to fulfill customs formalities to clear for export and import, to package the goods, the buyer's obligation to take delivery, as well as the obligation to provide evidence of the proper fulfillment of the relevant obligations have been duly fulfilled.

Although INCOTERMS are extremely important for the implementation of the sale and purchase agreement, a significant number of problems arising in such an agreement are not regulated at all, for example, the transfer of ownership and other property rights, non-performance of the contract and the consequences of non-performance, as well as release from liability in certain situations. It should be emphasized that INCOTERMS is not intended to replace the conditions necessary for a complete sales contract, determined by the inclusion of standard or individually agreed conditions.

INCOTERMS generally do not regulate the consequences of breach of contract and release from liability due to various obstacles. These issues are subject to resolution by other terms of the sales contract and applicable law.

b) Merchant Shipping Customs

Merchant shipping legislation contains many references to international trade customs. For example, according to Art. 138 KTM RF ("Deck Cargo"), the carrier has the right to transport cargo on deck only in accordance with an agreement between the carrier and the sender, the law or other legal acts of the Russian Federation, or business customs. At the same time, as noted in the literature, some customs that have developed in this area of trade have existed for a long time (for example, the custom to transport part of the cargo on deck when trading in timber).

A similar wording is contained in the 1978 UN Convention on the Carriage of Goods by Sea, namely in paragraph (1) of Art. 9 of the Convention. So, in one of the cases consid-

ered by the American court, the cargo owner demanded compensation for the loss of two containers transported on the deck. The bill of lading did not indicate where the cargo was actually loaded, and the shipowner argued that there was a custom in the Port of New York allowing containers to be carried on deck, regardless of whether there was an agreement with the shipper. The court indicated that the carrier had not breached the contract by placing the containers on the deck of a container ship specially built to carry cargo in this way.

In the field of international transportation, the so-called proformas (or otherwise - standard forms) of charters are also actively used, which set out the general conditions for the carriage of goods. The development of proformas is carried out by both national and international organizations of shipowners, and their application is consonant with the application of INCOTERMS.

c) Customs of International Banking Settlements and Transactions.

The problem of business customs used in banking practice has not only theoretical but also practical significance. Carrying out banking activities involves both compliance with banking legislation and knowledge and use of business customs. At the same time, today the customs of business turnover in banking practice are insufficiently covered in the literature. It is noted that "this group of sources is at the stage of formation at the present stage." Indeed, the custom of business turnover has practically lost its significance as a source of law, but with the transition to a market organization of the economy, the role of applied customs has increased again.

Banking legislation repeatedly mentions the possibility of using business customs. Let's consider the specific customs of business turnover in banking practice. A fairly wide range of such customs has developed in legal relations in the field of bank deposits and bank accounts [7, p. 132].

According to part (1) of Art. 1741 of the Civil Code of the Republic of Moldova: Under a bank deposit agreement, a bank or another, licensed in accordance with the law, a financial

institution (bank) accepts from its client (depositor), or from third parties in favor of the depositor, the amount of money credited to the balance of the deposit account opened in the name the depositor, which undertakes to return to the depositor after a certain period of time (term deposit) or on demand (demand deposit). As provided by Art. 1742 CC RM: The bank deposit agreement is concluded in writing. The written form of the agreement is considered to be observed if the bank issues a savings book, a certificate of deposit or any other document certifying the deposit of funds and meets the requirements of the law and customs applied in banking practice by the bank to the depositor.

Based on Art. 1747 of the Civil Code of the Republic of Moldova: According to the current bank account agreement, the bank undertakes to accept and credit to the client's (account holder's) account of funds deposited by the client or third parties in cash, or transferred from the accounts of other persons, to execute, within the limits of the amounts on the account, the client's transfer of the corresponding amounts to other persons and on the issue of cash, also carry out other operations on the client's account on his behalf, in accordance with the law, agreement and customs applied in banking practice, and the client undertakes to pay remuneration for the provision of these services. Business customs used in banking practice often become the subject of legal proceedings, because the court not only can, but is obliged to apply business customs when a gap is found in a regulatory legal act that is also not filled by an agreement.

Another custom in banking practice is withholding bank fees from funds transferred to a counterparty. Charging bank commissions for international settlements is a common banking practice, the fact of charging this commission is reflected in the SWIFT message submitted by the plaintiff. Withholding bank fees from funds transferred to a counterparty is also common banking practice, unless otherwise instructed by the payer.

The customs of business turnover used in banking practice also include international

customs that have developed in interbank practice. The importance of international customs is especially great in carrying out settlement and guarantee banking operations. Business customs established in practice are subject to unofficial codification within the framework of the International Chamber of Commerce, which results in collections of unified rules and customs. As an example, let us name: Uniform Rules for Collection in 1995, Uniform Rules and Practices for Documentary Credit in 1993, Uniform Rules for Demand Guarantees 1992 Abroad, especially in the countries of the Anglo-American system of law, banking customs play an important role and are embodied in codes of banking practice.

As a result, the customs of business practice applied in banking practice play an important role as a source of banking law. For credit institutions, knowledge of the customs of business turnover helps to reduce the risk of legal liability, financial losses and reputational losses. In turn, the bank's clients who are knowledgeable in this area can optimize taxation, facilitate and speed up their work, both with credit institutions and with tax authorities.

The Role of Customs in the Formation and Development of International Trade and in the Regulation of International Agreements

In trade operations, both in domestic and international trade, a significant role in the process of execution and regulation of certain types of operations is assigned to trade customs and practices. This is primarily due to the long-term practice of conducting commercial transactions for the purchase and sale of certain goods and in certain markets. The customs emerging in the practice of countries that play an important role in international trade often become generally recognized and applied by all participants in trade.

Thus, emerging as a trade practice, custom gradually becomes a norm and a source of regulation. The most important role in the study and systematization of trade customs is played by national chambers of commerce. For example, the Chamber of Commerce and Industry of the Republic of Moldova testifies to the

commercial and port customs adopted in the Republic of Moldova and can give appropriate opinions.

The main organization involved in the systematization of trade customs and the development of relevant documents in the field of international trade is the International Chamber of Commerce [6].

This organization has prepared a number of documents that contribute to the uniformity of understanding and practice of conducting transactions in the field of international trade:

- Rules for the Interpretation of Commercial Terms (INCOTERMS).
- Unified rules (customs and practice) for documentary letters of credit.
- Unified collection rules.
- Uniform rules for contractual guarantees.
- Conciliation and Arbitration Rules of the ICC.

Trade practices have a significant impact on the content of the parties' obligations under contracts, and also play a decisive role in the resolution of disputes in arbitration. So, if there are ambiguities or inaccuracies in contracts and agreements, trade customs help to clarify their content. Trade customs often replace some rules of law when there is a direct indication of the use of trade customs in the agreement or contract.

The role of trade customs in the regulation of trade relations is enshrined in a number of international agreements. So, in accordance with Art. 9 of the UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods, the parties to the contract "are bound by any custom in relation to which they have agreed and the practice that they have established in their mutual relations. Unless otherwise agreed, the parties shall be deemed to have intended to apply to their contract or its conclusion a custom of which they knew or should have known, and which is widely known in international trade and is constantly observed by the parties in contracts of this kind in the existing field of trade."

Business customs are customs that have

developed and are widely used in the field of entrepreneurial activity, i.e. trade customs in their classical, traditional sense. In this case, the customs of business turnover are not applied if they contradict the mandatory provisions of the law or the terms of the contract.

In the theory of international law, one of the most important is the question of the relationship between categories such as trade custom, business custom and national legislation. In accordance with Art. 5 of the Civil Code of the Republic of Moldova: a custom is a norm of behavior, which, not being provided for by legislation, is generally accepted and regularly applied in a certain area of civil relations. Customs are applied only if they do not contradict the law, the foundations of law and order and morality, as well as the transaction.

According to the law, business customs are applied only to the extent that they do not contradict the peremptory norms of civil law or an agreement. A trade custom is inapplicable if it contradicts the statutory provisions that are binding on the parties or the contract, from which follows its subordinate provision with respect to the specified regulators. The peremptory norm, as the most stringent one, has an unconditional advantage over all other regulators (including over any contract and trade custom), and since peremptory norms are always mandatory for the parties, a trade custom that contradicts such norms is not applied. The priority of the mandatory rules of law and the terms of the contract over commercial customs has never been in doubt, this, however, cannot be asserted in relation to the rules of dispositive [13, p. 324].

A single category of trade custom is represented by two of its varieties: trade customs "in addition to the law" (a general rule) and "against the law" (an exception in which a trade custom changes a dispositive norm of the law). That is why the legislator, in addition to the framework authorization of the use of trade, in a number of cases mentions them in a special context, having in mind this - the last - variety of them.

It should be borne in mind that the customs of business turnover are among those cir-

cumstances that must be taken into account by the court, arbitration court or arbitration court to determine the content of the contract when clarifying the actual common will of its parties. In a number of cases, the application of a dispositive norm of domestic legislation, which is of a general nature and is not intended to regulate relations in foreign trade, instead of the custom of business turnover, widely known in international trade and constantly observed by the parties in contracts of this kind, would lead to results that contradict generally accepted practice international trade.

The customs accepted in international trade practice are applied by the ICAC in cases where it is stipulated in the contract from which the dispute arose, and when the rule of law that applies to the disputed legal relationship refers to the customs, as well as if the application of the custom is based on the provisions of an international treaty acting in relations between states to which the parties to the dispute belong.

It is possible to assess the legal nature and significance of INCOTERMS as one of the regulators of international commercial law. The reference in the contract to INCOTERMS makes them contractual terms, hence the question of the ratio of the provisions of INCOTERMS and national legislation, INCOTERMS and international treaties - this is a question of the relationship of a specific agreement (contract) with the specified sources of law.

Trade customs are one of the sources of international law. They represent the rules of conduct for participants in international trade, developed by participants in international relations in practice as a result of repeated reproduction of the same actions over a long period of time.

Customs are the most ancient form of the existence of law. As a rule, customs are not recorded in writing, unlike the normative legal acts of the state or international treaties. Oral custom is the most flexible form of international law, it can be formed much faster than a written rule of law. At the same time, the oral form of customs can give rise to their different interpretations, and also complicates the process of

proving their existence. Therefore, the customs of international trade are subject to informal codification by various international organizations. The custom of international trade is a term that carries a semantic load that is different from the denotation of international legal customs that develop in the process of carrying out foreign trade activities between states and other subjects of international law [2, p. 45].

International trade belongs to those areas of international law in which custom occupies a special place, which plays a large role, since relations in international trade were often regulated in the course of its historical development and are currently regulated by unwritten rules.

The forms of customary recognition can be different: consolidation in legislative acts of a reference to customs developed in international trade; a reference to a custom in an international treaty that has entered into force and is therefore an integral part of its legal system. Also custom is applicable in accordance with the agreement of the parties to an international trade transaction. The recognition of customs is evidenced not only by references to them in law, international treaties and repeated sustainable use by participants in trade relations, but also by the practice of national judicial bodies and international arbitrations.

Similarities between the customs of business turnover:

- Customs are established, i.e. fairly constant and definite;
- Customs are applied widely, and do not have a specialized nature;
- The scope of application of customs is limited to entrepreneurial relations;
- Customs are not provided for by law;
- The content of customs does not contradict morality.

The custom of business turnover can be applied regardless of whether it is recorded in any document (published in the press, set out in a final court decision on a specific case containing similar circumstances, etc.) [3, p. 564].

Conclusions:

1. Legal custom-rules created by life itself.
2. International custom is a source of in-

ternational law, which occupies a special place in the hierarchy of sources.

3. Custom is the oldest and most flexible

source of international law.

4. International legal centrism is being replaced by polycentrism.

Bibliographic references:

1. Dyakonova, A.A. The Custom of International Trade in the System of Regulation of Foreign Economic Transactions. Monograph. Orenburg: LLC IPK "University". 2014.
2. Dyakonova, A.A. The Custom of International Trade in the System of Regulation of Foreign Economic Transactions. Monograph. Orenburg: LLC IPK "University". 2014.
3. Erpyleva, N. Yu. International Private Law. Moscow: Higher School of Economics. 2015.
4. Getman-Pavlova, I.V. International Private Law: a Textbook for Master Students. Moscow: Yurayt Publishing House. 2013.
5. Getman-Pavlova, I.V. International Private Law: a Textbook for Master Students. Moscow: Yurayt Publishing House. 2013.
6. International Chamber of Commerce 1919 [date visited 28.09.2022]. Available at: https://www.cci.by/ru/content/international_chamber
7. Komarov, A.S. Current Legal Aspects of Modern Practice of International Commercial Turnover. Digest of Articles. Moscow: Statute. 2016.
8. Marysheva, N.I. International Private Law: Textbook. Moscow: Law Firm Contract. 2018.
9. Marysheva, N.I. International Private Law: Textbook. Moscow: Law Firm Contract. 2018.
10. Schmitthoff, K. Export: Law and Practice of International Trade. Moscow: Legal literature. 1993.
11. Tatar, O. Historical and Theoretical Aspects of Unnamed Contracts. Monograph. Chisinau: Tipocart Print. 2019.
12. Tatar, O. Unnamed Contracts as a Means of Updating the Contractual System of the Republic of Moldova. Monograph. Comrat: Tipogr. "A.V. Poligraf". 2021.
13. Ungureanu, O.V., Munteanu, C. Tratat de drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale. București: Editura Hamangiu. 2008.

DESPRE AUTORI

Iurie MIHALACHE,

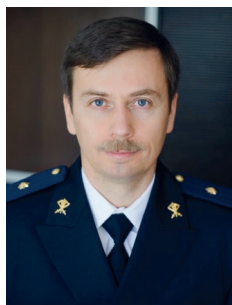
*PhD, Associate Professor,
University of European Political and Economic
Studies "Constantin Stere" Chisinau, Moldova,
e-mail: mihalacheiurie@mail.ru,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7474-7487>*

Olga TATAR,

*PhD, Associate Professor,
Comrat State University,
e-mail: oleatatar@mail.ru,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2158-006X>*

CZU 343.9+34(091)

DOI 10.5281/zenodo.7184419

Octavian BEJAN,
dr., criminolog

docteur en droit,
criminologue

UNELE TRĂSĂTURI GENERALE ALE ORÎNDUIRII POLITICE A MOLDOVEI MEDIEVALE

Teoria despre autoritarismul nemărginit al domnitorilor moldoveni pare îndoielnică în lumina noilor descoperiri științifice făcute în alte ramuri ale științei. Pentru a ne lămurii în această privință, am înfăptuit o cercetare științifică, folosind metoda analizei de conținut a scrierilor vechi și metoda construcției abstracte de tălmăcire a datelor culese și de căpătare a unor cunoștințe noi. Potrivit datelor căpătate și tălmăcirilor făcute, de la înființarea statului Moldova și, cel puțin, pînă la Dimitrie Cantemir, în obște, a domnit democrația, adică cîrmuitorii țării se supuneau voinței norodului. Cîrmuirea țării era, după lege, înfăptuită de un singur om, domnitorul, dar în fapt cîrmuitorul se sfătuia și se călăuzea, în mare măsură, de părerea marilor dregători, care alcătuiau sfatul țării. Oamenii și dregătorii îi dădeau neîntîrziat jos din scaun pe cîrmuitorii care călcau voința norodului, trădau țara sau nu își îndeplineau îndatoririle. Cei mai vrednici oamenii ai țării ajungeau în rîndurile dregătorilor, adică ale cîrmuitorilor mari și mici ai țării. Această stare de lucruri a început să se strice după ce a început numirea în fruntea țării a unor străini și, ca urmare, a fost schimbată orînduirea singuristă cu cea feudală. Starea proastă a dăinuit și în orînduirea capitalistă.

Cuvinte-cheie: drept, orînduire politică, medieval, moldovenesc, Moldova.

CERTAINS CARACTERISTIQUES GÉNÉRALES DU RÉGIME POLITIQUE DE LA MOLDAVIE MÉDIEVALE

La théorie de l'autoritarisme non limité des dirigeants moldaves semble douteuse à la lumière des nouvelles découvertes scientifiques faites dans d'autres domaines de la science. Pour éclairer ces choses, nous avons accomplie une recherche scientifique, en utilisant la méthode de l'analyse de contenu des écrits médiévaux et la méthode de la construction abstraite de l'interprétation des données recueillies et d'acquisition des nouvelles connaissances. Selon les données obtenues et les interprétations faites, de l'apparition de l'État Moldove et, au moins, jusqu'au Dimitrie Cantemir, dans la société, a régné la démocratie, donc les dirigeants du pays se soumettaient à la volonté de peuple. L'administration du pays était, selon la loi, accompli par un seul homme, le dirigeant (domnitor, en roumaine), mais en fait ce dirigeant se consultait et se dirigeait en grande mesure par l'opinion des fonctionnaires de haut niveau de l'appareil d'État, qui formait le conseil du pays. Peuple et fonctionnaires se soulever rapidement contre les dirigeants qui violaient la volonté de peuple, trahiraient le pays ou oubliaient faire son devoir de dirigeant. Les meilleurs hommes du pays étaient enrôlés parmi les fonctionnaires, c'est-à-dire parmi les dirigeants de tout niveau. L'état

de choses a commencé se dégrader après l'adoption de la pratique de nommer comme dirigeant des étrangers et, à la suite, le changement du régime singouriste avec le régime féodal. La mauvaise situation du pays et du peuple se perpétué en capitalisme.

Mots-clés : droit, médiéval, moldave, Moldavie, indépendance.

Problema. Deopotrivă cercetătorii științifici, practicienii și oamenii de rând socotesc că cîrmuirea și cîrmuitorii sînt un factor puternic al vieții obștești. Această părere este foarte veche, judecînd după scrierile din vremurile cele mai îndepărtate din felurite părți ale lumii. Ca urmare, sînt desfășurate numeroase cercetări științifice în această privință, ba chiar s-a desprins o ramură, care tinde să se prefacă într-o știință de sine stătătoare despre cîrmuire în general. Vorbim despre ceea ce este numit cel mai des, din păcate cu cuvinte străine, știința dirijării sau management. În lumina celor spune, capătă, după părerea noastră, însemnătate cunoașterea practicilor de cîrmuire a țării care au fost folosite în vremurile cele mai de seamă ale neamului nostru, printre care se află și era medievală.

Actualitatea temei de cercetare. Deopotrivă Republica Moldova și România, țări care cuprind astăzi cea mai mare parte a Moldovei medievale, se află astăzi în cădere neîncetată. Viața oamenilor se strică pe an ce trece, ceea ce stîrnește multă nemulțumire în rîndurile norodului. Cel mai des sînt învinuiți de aceste rele cîrmuitorii celor două obști rumînești. Prin urmare, cunoștințele despre cîrmuire capătă o însemnătate deosebită în vremurile pe care le trăim. Răstimpul medieval atrage și prin rînduirea în stat a obștii moldovenești de atunci ca și de acum. Nu putem scăpa din vedere nici trăsătura unei cîrmuiri printr-un singur om, care are puteri nemărginite, pe care cei mai mulți dintre semenii noștri de astăzi o văd ca pe cel mai bun model de cîrmuire a unei obști (statale).

Scopul și sarcinile cercetării. Cu ajutorul cercetării științifice pe care am înfăptuit-o, am tins să descoperim acele trăsături ale cîrmuitorilor și cîrmuirii din Moldova medieva-

lă, care au făcut cu puțință o înflorire a obștii moldovenești din acele vremuri. Pentru a ne atinge ținta, am gîndit următoarele sarcini: a) învederarea trăsăturilor cîrmuitorilor din veacurile medievale și b) învederarea felului în care era cîrmuită Moldova în era medievală. De adăugat că această cercetare științifică urmează unei alte cercetări asemănătoare, ale căror descoperiri științifice au fost în alte lucrări [vezi, bunăoară, lucrarea nr. 1].

Metodele aplicate și materialele folosite. Pentru a înfăptui cercetarea științifică cu pricina, ale cărei descoperiri științifice sînt înfățișate în lucrarea de față, au fost folosite următoarele metode: metoda analizei de conținut (cartea „Descrierea Moldovei”, scrisă de Dimitrie Cantemir (Editura „Litera, internațional”, București, 2001, 256 p.) și metoda construcției abstracte (tălmăcire a faptelor și căpătare a unor cunoștințe noi).

Rezultatele obținute și dezbateri. Partea a II-a din cartea pomenită a lui Dimitrie Cantemir poartă numele „Partea politică. Despre orînduirea de stat”, iar cel dintîi capitol — „Despre felul de cîrmuire a Țării Moldovei”. Vedem că Cantemir deosebea foarte bine orînduirea politică de cea economică. Mai vedem că el a folosit două cuvinte, unul străin, adică „politică”, pe care l-a întîlnit în multe lucrări străine pe care le-a citit, și altul de-al nostru, strămoșesc, adică „cîrmuire”, care era folosit în Moldova și, mai curînd, în celelalte țări vorbitoare de limbă rumînă, adică Muntenia, Ardeal (Transilvania) și altele.

Chiar din capul locului, Cantemir ne previne cît se poate de limpede: „Cine vrea să dea o descriere politică a Moldovei trebuie, după socotința mea, să cerceteze înainte de toate chipul în care este cîrmuită, fiindcă noi soco-

* Articolul este publicat în regia autorului.

tim că în descrierea acestuia au dat greș chiar și bărbații cei mai învățați.” [2, p. 58]. Cam toți cercetătorii științifici, și ai noștri, și străini, ai trecutului au pășit peste această preîntâmpinare, căutînd să vîre orînduirea cîrmească a țărilor rumîne în felurile de orînduire desprinse de cercetătorii științifici din alte țări. Este vorba, de fapt, despre țările apusene, căci acolo cercetătorii noștri științifici și-au făcut învățătura sau au fost învățați de cei care au învățat în acele țări. Ca urmare, ei au vorbit greșit, după părerea noastră, despre monarhie (și feudalism). Zicerea lui Cantemir vrea să spună că este greșit și ceea ce s-a vorbit despre orînduirea politică a Moldovei în timpurile lui în alte țări. Din păcate, Cantemir nu a izbutit să facă o nouă împărțire a orînduirilor cîrmești din lume și să-i găsească celei din Moldova locul potrivit. El s-a mărginit la o descriere a felului în care era cîrmuită Moldova în vremurile de atunci. Noi am făcut o nouă împărțire a orînduirilor cîrmești din toate vremurile și din toate obștile, pe care am înfățișat-o și în capitulul despre viața obștească din această carte. Atragem privirea tuturor și spre cuvintele „cine vrea [...] să cerceteze [...]”. Aceste cuvinte ne dovedesc că gîndirea care astăzi este numită „pozitivă” s-a ivit mai întîi la neamul nostru și nu l-a părăsit niciodată. Cuvîntul „cercetare” („recherche” în franceză, „research” în engleză ș.a.m.d.) a prins rădăcini adînci în celelalte țări foarte tîrziu, începînd cu Auguste Comte, deci la începutul celui de-al XIX-lea veac, în legătură cu acest fel de gîndire. Nici măcar grecii sau romanii nu au folosit acest cuvînt, atunci cînd gîndirea lor a atins cele mai mari înălțimi. Nu l-au folosit nici mințile lor cele mai luminate (Platon, Socrate, Herodot, Cicero și ceilalți), deși unii subliniau însemnătatea acestui fel de cunoaște lucrurile (Pitagora ș.a.). De altfel, gîndirea speculativă sau sofismele au înflorit în țările cu gîndire pătrată. Nu găsim acest fel de gîndire la neamul nostru. Ea ne este străină. În timp ce țările cu gîndire pătrată vorbeau despre filozofie, noi am vorbit dintotdeauna despre cercetare și știință. Cantemir folosește des asemenea vorbă, bunăoară el spune în alt loc: „vom cerceta mai cu de-amănuntul — din izvoarele care ne stau la îndemînă” [2, p. 103]. O dovedește și felul în

care Cantemir și-a făcut cercetarea științifică, adică folosind cu migală metodele științifice de astăzi, îndeosebi metoda observării, metoda interviului, metoda analizei de conținut, metoda documentară și metoda experimentului. După cum vedem din cele așternute pe hîrtie, stăpînea Cantemir bine și metodele teoretice de cercetare științifică. Așadar, nu este de ajuns a-l numi gînditor (filozof) pe Dimitrie Cantemir. Cel mai bine îl descriu cuvintele *cercetător științific și om de știință*.

Din strălucita descriere făcută de Dimitrie Cantemir, vedem că cîrmuitoarii de țară de odinioară, dar și dregătorii mai mici știau atîtea despre țară cîte n-a știut niciunul dintre cei din zilele noastre, îndeosebi cei care i-au urmat lui Ceaușescu. Mai vedem că cele mai mari pierderi țara le-a avut atunci cînd era oblăduită de cîrmuitoari trădători și hapsîni. Cîteva frînturi vor dovedi cunoștințele numeroase despre țară ale unui cîrmuitor de pe vremuri, dar și cele citate în capitulele dinainte sînt lămuritoare în această privință. Astfel, Cantemir glăsuiește: „Cu toate că Dunărea udă numai o fișie a țării, aflată astăzi sub stăpînirea voievodului moldovean, ea aduce țării cele mai mari foloase. Căci pe de o parte îngăduie corăbiilor neguțătorești ale felurilor neamuri să arunce ancora în Galați, iar pe de altă parte dă puțință moldovenilor să-și aducă mărfurile pe Prut spre Constantinopol și spre alte cetăți de la Marea Neagră, aducîndu-le un cîștig însemnat.” [2, p. 20].

Mai mult decît atît, cîrmuitoarii de odinioară știau bine ce se întîmplă și în alte țări. Iată o dovadă luată din cartea lui Cantemir: „Despre apele și bogățiile ascunse în apa aceasta nu vom vorbi, deoarece alții înaintea noastră, descriind Germania și Ungaria, au spus tot ce era de spus.” [2, p. 20].

În Muntenia și în Moldova veacurilor XI-II-XVIII, adică în răstimpul dinaintea celui de acum, fiul îi lua locul tatălui în scaunul țării numai dacă țara încuviința, adică dregătorii și oamenii de rînd. Nu putem deci să vorbim despre o monarhie. Se pare că înaintașii noștri au ținut neapărat să păstreze în mîinile norodului frîiele țării, dînd dovadă de o gîndire puternic norodnicistă (democrată). Astfel, Cantemir zice, în timp ce înșiruie numele domnilor moldoveni

de la descălecatul Moldovei: „6. Roman I, fiul lui Lațcu și fratele lui Mușat. După moartea lui, fie din pricina vârstei fragede a fiului său Alexandru, fie printr-o răscoală, a fost ales 7. Ștefan I” [2, p. 66]. Peste câteva pagini, Cantemir mai scrie: „În vremea celor dintâi șase voievozi, pînă la alegerea lui Ștefan I, care a rupt firul ereditar al stăpînitorilor Moldovei, obișnuit pînă atunci, datinile țării se împlineau puțin sau deloc. Cel care moștenea domnia se știa încă de pe cînd trăia tatăl sau fratele său și, ca să se urce în scaun, nu era nevoie de altceva decît să-l vrea norodul” [2, p. 76]. Prin urmare, nu putea să fie numit domn cineva care nu era dorit de norod. Cum putem să vorbim despre monarhie în aceste împrejurări? Oamenii îngăduiau ca fiul domnului sau altă rudă din același neam (fratele sau nepotul), în lipsa unui fiu, să îi urmeze tatălui la cîrma țării, pentru a opri luptele pentru putere, care sînt dăunătoare țării. Oamenii de atunci înțelegeau însă că această practică poate să ducă la o asuprire a norodului din partea domnilor. Ei mai înțelegeau că fiul poate să nu fie la fel de deștept ca tatăl lui și să rînduiască rău treburile țării. De aceea, urmăreau bine cine vine la cîrmă, pentru a nu-i lăsa pe nevrednici să se oploșească și să ducă țara de rîpă sau să-i nefericească pe oameni. În această privință, Cantemir scrie: „26. Ștefan al VIII-lea și el fiu al lui Petru al V-lea. A avut și acesta soarta să moară fără urmași punînd astfel capăt seminției drepte și nedrepte a Drăgoșștilor. Stingerea acestei seminții este pricina de căpetenie a tuturor năpăștilor abătute asupra Moldovei în cursul vremurilor. Căci nemaiaflîndu-se nimeni care să-i întrecă pe ceilalți prin neamul său ales și să-i țină în frîu pe uneltitori, țara s-a ruinat și s-a umplut de partide răzvrătite. Turcii vedeau cu ochi buni aceste tulburări dinlăuntru, fiindcă își dădeau seama că, dacă moldovenii vor fi sleiți de puteri, le vor putea porunci orice, mai lesne decît dacă ar fi uniți și puternici. Astfel, în răstimp de câteva luni, au fost aleși feluriți domni și tot atîția au fost iarăși izgoniți pînă cînd, după sfatul celor înțelepți au fost înălțați domni din neamuri felurite” [2, p. 68-69], dar tot moldovenești.

Din rîndurile următoare vedem că și dregătorii puteau să se opună numirii unui domn:

„13. Ștefan al III-lea, un fecior al lui Alexandru I. El a fost cel dintîi care a urmat la tron după moartea fratelui său, în paguba fiului domnului, lucru care se va petrece adesea și în vremurile următoare. Cred că pricina nu a putut fi alta decît că Alexandru I, după ce a fost izgonit din scaun prin alegerea lui Ștefan I, nu și-a mai dobîndit domnia decît prin alegerea boierilor, iar de atunci boierimea din Moldova capătă o slobozenie și mai mare decît înainte în alegerea domnului, dar cu îngrădirea că nu poate să-și aleagă alt domn decît de viță domnească, dacă se mai află vreunul de acesta. În același chip se făcea odinioară alegerea crailor leșești și același lucru se vede și în zilele noastre la alegerea sultanului și a hanilor din Crimeea.” [2, p. 66-67]. Prin urmare, norodnicie era și la leși, și la turci, și la tătari! Iată că norodnicia (democrația) este mai veche în părțile răsăritene decît în cele apusene. Sînt doveditoare cuvintele „de atunci boierimea din Moldova capătă o slobozenie și mai mare decît înainte”. Deci, și înainte boierii, adică dregătorii, aveau de spus un cuvînt greu la alegerea cîrmuitorului țării. Puterea lor s-a întărit, după părerea noastră, datorită orînduirii obștii în stat. Anume rînduirea obștii în stat crește puterea cîrmuitorilor și o scade pe cea a norodului. Am vorbit despre aceasta mai pe larg în capitulele dinainte și în alte lucrări științifice pe care le-am publicat. Dregătorilor li se mai spunea și boieri, pentru că ei munceau nu cu mîinile, ci cu capul și aveau venituri mai mari decît oamenii de rînd. Totuși, ei nu erau niște bogătași, așa cum erau cîrmuitorii mari și mici din alte țări, îndeosebi în țările cu o gîndire pătrată, care erau croite altfel, adică aveau o altă orînduire economică (feudalism) și politică (monarhie). Dovadă este, după cum am spus, lipsa de palate și castele în țările rumînești, îndeosebi în Moldova și în Muntenia, ca și a cuvintelor *palat* și *castel*, împrumutate din alte limbi. Cuvîntul *castel* este făcut, după părerea noastră, din cuvîntul rumînesc *casă* (cas(ă) + t + el). El, cuvîntul „castel”, a fost născocit mai curînd de către romani (castellum, în latină), cei care mai știau limba rumînă, căci nu găsim urmele unor asemenea zidiri acolo unde au trăit rumîni slobozi. Nu găsim asemenea zidiri nici măcar acolo unde rumîni, care nu au fost

cuprinși de Împărăția Romană, și-au rînduit obștea în stat, cum s-a întîmplat sub domnia lui Burebista sau a lui Decebal. Aceștia trăiau în cetăți. Rostirea „castel” o întîlnim în limba leșească (kasztel) și italiană (castello), potrivit unor autori (DEX, 2009). Este cu puțință că și cei care nu s-au lăsat de limba lor strămoșească, limba rumînă, dar trăiau la Roma sau în apropierea acestui oraș au fost cei dintîi care au folosit cuvîntul „castel”, pentru a le fi mai ușor să îl rostească, căci cuvîntul „castellum” le cam împleticea limba.

Presupunerea noastră că Moldova a fost întotdeauna o țară norodnică, ca și obștile de rumîni nerînduite în stat, care au ființat, înainte, în acest cuprins și în preajmă (Muntenia, Ardealul, Banatul...), este dovedită și de următoarele întîmplări descrise de Cantemir: „27. Petru, fost stolnic al răposatului domn Ștefan, sau Trușcă, cînd a fost uns domn i s-a dat numele de Alexandru al III-lea Lăpușneanu; partida potrivnică aduse asupra lui la domnie pe 28. Despot, numit îndeobște Ereticul de către istoricii noștri; om viclean și clevetitor, care l-a dat jos din scaun pe Alexandru cu ajutorul turcilor. Fiindcă știa că are mulți dușmani și că de cîteva ori voiseră să-l înlătore otrăvindu-l, s-a prefăcut că moare și a pus să se ducă la groapă un chip asemenea lui, iar el însuși a fugit în taină la leși, ca să afle și mai bine gîndurile supușilor săi. După fuga lui moldovenii l-au chemat iar la domnie pe Alexandru al III-lea Lăpușneanu. Numai că bucuria lui n-a ținut prea mult. Căci Despot, care s-a întors din Țara Leșească, l-a izgonit fără greutate, cu ajutorul oastei care-i era cu priință, întărită cu leși. După moartea lui Despot, domnia o smulse cu sila 29. Ștefan al IX-lea, poreclit Tomșa, care mai înainte fusese hatmanul lui, adică căpetenia oastei. Dar moldovenii, scîrbiți curînd de domnia lui nedreaptă, au chemat iarăși din Lehia, pentru a treia oară, pe domnul lor cel vechi și drept Alexandru al III-lea, care stătea ascuns acolo și care l-a biruit în luptă pe Ștefan, l-a luat ostatec și l-a osîndit la moarte. După atîtea schimbări ale soartei, el s-a bucurat la urmă de o viață mai tihnită și a murit în scaun. Averile și domnia le-a lăsat moștenitorului și fiului său” (p. 69). Iată cuvintele doveditoare: „Dar moldo-

venii, scîrbiți curînd de domnia lui nedreaptă, au chemat iarăși din Lehia, pentru a treia oară, pe domnul lor cel vechi și drept.” [2, p. 69]. Așadar, oamenii hotărau cine să le fie domn și nu îi răbdau mult timp pe domnii care își făceau prost îndatoririle de cîrmuitor al țării. Nici vorbă de monarhie și absolutism feudal! Din aceleași ziceri cantemirene, se mai vede că și în alte țări lucrurile erau asemănătoare, cum altfel să înțelegem faptul că doi boieri moldoveni care se vrăjmășeau cumplit au fost găzduiți în aceeași țară, ba chiar au fost ajutați cu ostași. Mai vedem că domnitorul Despot a fost ajutat de hatmanul său Tomșa, care țintea să ajungă domn. El nu a fost în stare să cîrmuiască bine țara, deși a fost capul oștii. De aceea, pînă astăzi și, poate, din toate timpurile, aceste dregătorii sînt despărțite. Leșii, ca și dregătorii din alte țări, înțelegeau bine că și ei au nevoie de ascunzători, de aceea îi adăposteau și îi susțineau pe dregătorii din alte țări care erau puși pe fugă sau surghiuniți.

Norodul l-a dat jos din scaunul domnesc, potrivit spuselor lui Cantemir, și pe Aron sau pe Vasile Lupu. După legile țării, trădătorul Aron, care a dăruit cetatea Tighina și doisprezece sate din jur turcilor, a fost, mai curînd, lipsit de avere și alungat din țară, ceea ce înseamnă o pedeapsă mai aspră decîtuciderea, căci un cîrmuitor de țară a fost osîndit să trăiască printre străini și să își cîștige cu truda lui o bucată de pîine. Dregătorii i-au alungat sau, mai rar, ucis și pe următorii domni care nu le-au îndreptățit așteptările: Petru al VI-lea (a fost numit de turci), Iancu, Constantin I (Movilă), Bogdan al V-lea (Movilă), Gaspar (un italian numit de turci), Duca-Vodă (un grec numit de turci); Dumitrașcu Cantacuzino; Constantin al III-lea, de două ori. Nu înșiruim șirul lung al celor care au urcat în scaunul domnesc nu prin moștenire, ci prin alegere. Este mai ușor să alegi decît să dai jos, se cere mai multă cutezanță.

Datele pe care le-am înfățișat în rîndurile dinainte întăresc, de asemenea, presupunerea noastră că moldovenii au fost nu atît sub talpa, cît sub scutul turcesc, căci altfel Poarta Otomană nu ar fi ascultat de părerea lor. După părerea noastră, faptul că dregătorii i-au dat mai des jos decît norodul pe domnitorii numiți de turci

sau pe cei aleși de ei nu este o dovadă trainică că aceștia au avut mai multă putere în această privință decât norodul. Acest fapt ar putea să ne spună mai curînd, dacă luăm în seamă și alte fapte, că dregătorii se îngrijeau de binele țării și al norodului, adică își făceau bine treaba.

Moldova de atunci era o țară norodnică, iar oamenii erau îndeajuns de deștepți ca să-i aleagă în frunte pe cei mai buni dintre ei, despre oricare dregătorie vorbim. Dimitrie Cantemir a fost neîndoios cel mai deștept din toată țara în acele vremuri. Iată încă o dovadă că înaintașii noștri au fost cu mult mai deștepți decât noi, generațiile de astăzi, de pe amîndouă malurile Prutului. Nici cei din Muntenia sau din Ardeal nu sînt mai breji. Din opus, grecii l-au omorît pe Socrate, pe cel mai deștept dintre ei din acele vremuri întunecate. Nu în zadar neamul și țările noastre au înflorit și au strălucit timp de cinci veacuri (XIII-XVIII), poate chiar mai mult, dar nu se cunoaște deocamdată îndeajuns despre vremurile mai îndepărtate.

Spusele noastre sînt adevărate și de următoarea frîntură din cartea lui Cantemir: „Toate dregătoriile țării, politicești și în oaste, atîrnă de bunul plac al domnului, le dă celor ce îi sînt dragi și le ia celor pe care-i urăște. La împărțirea lor domnul nu ține nici o rînduială. Dacă vrea să facă pe un om din norod mare logofăt, care este rangul boieresc cel mai mare în Moldova, nimeni nu cutează să i se împotrivescă pe față, cînd însă dimpotrivă vrea să ia rangul cuiva din neamurile cele mai de frunte, acesta trebuie să se supună pe dată voinței domnului. Aceeași putere o are nu numai asupra călugărilor de rînd, ci și asupra mitropolitului, episcopilor, arhimandriților și egumenilor), ca și asupra tuturor celor ce țin de tagma bisericească. Dacă aceștia au săvîrșit vreo răutate, au nedreptățit un om din norod sau au uneltit împotriva domnului ori a țării, domnul poate să-i înlătore din slujba și rangul lor bisericesc fără să fie împiedicat de nimic și fără învoirea patriarhului de la Țarigrad, dar nu le poate lua darul preoției; îi poate însă osîndi la moarte, dacă e nevoie. Călugării își aleg singuri cîrmuitori noi, dar numai atunci cînd domnul îi adună pentru aceasta; e nevoie și de învoirea lui, pe care o dă în acest chip: domnul dă alesului, cu mîna lui, toiagul

păstoriei. Acest drept este luat după obiceiul învestiturii împăraților romani de către papi și nici unul dintre principii creștini nu-l mai are în afară de țarul rusc. Acestea sînt drepturile domnilor moldoveni asupra supușilor lor, îngăduite nu numai de Poartă, ci și întărite prin hrisoave unora dintre împărați.” [2, p. 61-62]. După cum am spus, un țaran de rînd poate să fie numit logofăt, adică un fel de prim-ministru în zilele noastre, de către domnitor. Nu putem deci să vorbim de feudalism.

Este adevărat că Cantemir zice „toate dregătoriile țării, politicești și în oaste, atîrnă de bunul plac al domnului, le dă celor ce îi sînt dragi și le ia celor pe care-i urăște. La împărțirea lor domnul nu ține nici o rînduială.” Dacă ar fi fost precum spune Cantemir, atunci orice domn ar fi putut să numească oameni de încredere în toate dregătoriile și aceștia l-ar fi ales domn pînă la moarte. Totuși, foarte puțini domnitori au stat în scaun pînă la moarte. Acest fapt adevăratește și faptul că domnitorul era ales nu numai de către dregători, ci și de către norod. Domnul îl alegea după placul lui pe cineva care nu se deosebea prea mult de alții prin deșteptăciune și pricepere. Aici își spuneau cuvîntul bunul său plac. El nu putea însă să treacă peste cei care erau simțitor mai buni decât cei cu care se împăca mai bine.

Încă o frîntură întărește talmăcirile noastre: „Numai asupra averilor supușilor nu le e lăsată vreo asemenea putere. Atunci cînd domnul vrea să pună dăjdia prea grele în țara lui, nimeni nu poate cîrți fără a-și primejdui viața și nimeni nu se poate împotrivi poruncii sale; este ținut însă de Poartă să dea socoteală de apăsările lui. Deși nu poate fi pîrît pe dată, el se poate aștepta la o pedeapsă cu atît mai grea, cînd este pîrît marelui vizir pentru vărsarea sîngelui nevinovat și cînd întreaga țară se jeluiește de biruri prea grele. Cînd se dovedește dreptatea plîngerii, de obicei este osîndit la surghiun în sărăcie și i se iau toate averile. Osînda la moarte și-o atrage numai dacă se răzvrătește sau dacă se împotrivesc să plătească sultanului haraciul de fiecare an.” [2, p. 62]. Să despicăm această frîntură. Cantemir zice: „nimeni nu poate cîrți fără a-și primejdui viața și nimeni nu se poate împotrivi poruncii sale” și „nu poate fi pîrît pe dată”. Vedem o bună

rînduire a lucrurilor. Domnitorul trebuia să aibă destule împuterniciri pentru a-și face treaba, adică pentru a cîrmui bine țara. Se știa că întotdeauna se găsesc dintre cei care vorbesc de rău domnia, pentru a pune mîna pe putere, ei sau cei cu care sînt în cîrdășie. Se mai știa că păreri sînt multe, dar adevărul este unul singur. Bunețea unei fapte (porunci) se vede cel mai bine după ce a fost pusă în viață. Putea să greșească și domnul, putea chiar să încerce să își facă mendrele pe seama norodului. De aceea, era prevăzută o puțință de-al opri, și anume: „este ținut însă de Poartă să dea socoteală de apăsările lui” și „el se poate aștepta la o pedeapsă cu atît mai grea, cînd este pîrît marelui vizir pentru vărsarea sîngelui nevinovat și cînd întreaga țară se jeluiește de biruri prea grele.” Pedeapsa era mare: „Cînd se dovedește dreptatea plîngerii, de obicei este osîndit la surghiun în sărăcie și i se iau toate averile”. Prin urmare, moldovenii o duceau mai bine în timpurile de atunci decît în cele de acum.

Cantemir zice despre domnitor: „Cînd acesta osîndește pe cineva la moarte, la bătaie, la surghiun, la pierderea averii, chiar dacă o face pe nedrept și tiranic, aceia care vor să se roage pentru osîndit pot să facă asta prin viu grai sau prin scrisoare, dar nimeni nu se poate împotrivi judecării domnești; dimpotrivă, cînd domnul vrea să slobozească pe oarecine osîndit la moarte de toată obștea, nimeni nu-i poate sta împotriva și nici osînditul nu poate fi omorît cu sila, dacă el l-a luat sub oblăduirea sa.” [2, p. 61]. Vedem că în acele timpuri a fost mai multă norodnicie (democrație) decît în zilele noastre, deși cercetătorii științifici de azi susțin opusul. Vorbim despre faptul că norodul avea dreptul de a judeca și de a-i pedepsi pe cei vinovați: „oarecine osîndit la moarte de toată obștea”. Mai vedem că domnitorul nu putea să îl lipsească după placul său și nedrept, adică în răspărul legii, pe vreun om. Nici vorbă deci despre absolutismul feudalului din țările apusene. Cantemir spune nu că domnitorul avea dreptul să pedepsească „nedrept și tiranic”, chiar și la moarte pe cineva, ci că „nimeni nu se poate împotrivi judecării domnești”. Cu alte cuvinte, nimeni nu putea să facă altă judecată decît norodul și să îi pună autoritatea la îndoială. Totuși, oamenii „care vor să se roage pentru osîndit pot să facă

asta prin viu grai sau prin scrisoare”. Cu alte cuvinte, domnitorul nu putea să meargă împotriva voinței norodului. El avea nevoie de o pîrghie pentru a afla părerea oamenilor. De aceea, oamenii puteau să și-o spună și vorbit, și scris, dar în chip de rugăminte, pentru a nu știrbi autoritatea cîrmuitorului țării. Cantemir mai spune că domnitorul „se poate aștepta la o pedeapsă cu atît mai grea, cînd este pîrît marelui vizir pentru vărsarea sîngelui nevinovat” și că „Cînd se dovedește dreptatea plîngerii, de obicei este osîndit la surghiun în sărăcie și i se iau toate averile.” Este, după cum am spus, o pedeapsă mai rușinoasă și mai greu de îndurat decît osîndirea la moarte, după părerea noastră. Pînă la era Porții Otomane, domnul răspundea pentru asemenea nedreptăți în fața dregătorilor și norodului, care se răsculau și îl dădeau jos de pe scaunul domnesc.

Cele spuse de noi sînt susținute și de următoarele rînduri din cartea cantemireană: „Mai degrabă datina țării, decît vreo lege îl împiedică să nu țină seamă de poruncile celorlalți voievozi de mai înainte sau să aducă iară înaintea divanului pricinile judecate de aceștia. De aceea, cu toate că au fost unii domni în Moldova care au luat iarăși în stăpînire moșiile date altora de înaintașii lor, cu osebite sub cuvînt că au fost date unor oameni nevrednici, lucrul acesta n-a fost însă nicicînd luat în seamă sau întărit de țară, iar cei păgubiți au dobîndit dreptatea și totdeauna li s-au dat îndărăt moșiile de către urmașii acestor domni.” [2, p. 63]. Ce vedem? „Datina țării, decît vreo lege îl împiedică”! Ce este altceva decît voința norodului, adică a dregătorilor și a oamenilor de rînd? Acolo unde este urmată voința norodului, acolo este norodnicie (democrație). Unii domni s-au arătat nedrepti, dar „cei păgubiți au dobîndit dreptatea și totdeauna li s-au dat îndărăt moșiile de către urmașii acestor domni”. Iată că și dregătorii erau drepti, ca și oamenii de rînd. Domnitorii nedrepti erau neapărat dați jos de către dregători sau de către norod. Cantemir zice „unii domni”, ceea ce înseamnă că aceasta nu era o stare de lucruri precumpănitoare! Dreptatea era cea care domnea în țară de la descălecat pînă la cartea lui Cantemir. Nu avea cum să fie altfel nici pînă atunci. Mai spune Cantemir că

pricinile nedrepte erau judecate, ca și cele drepte, în fața divanului. Judecarea se făcea deci în văzul tuturor și nici domnitorii cei mai nedrepti nu puteau să facă altminteri, atât de tare era norodnicia și legea! Nu este oare aceasta o pîrghie a norodniciei? La ce era nevoie să fie ținuti toți dregătorii mari de față, în loc să își vadă de îndatoririle lor? Pentru că ei să se încredințeze că domnitorul judecă drept pricinile! Altfel cum să stăvilești încălcările făcute de judecător, adică de cîrmuitor? Este vorba despre străvezimea (transparența) despre care astăzi se vorbește atîta și de parcă este o mare născocoală a celor de azi. Cantemir mai spune că avuția li se lua celor „nevrednici”. Prin urmare, domnitorul nu putea să îl lipsească, după vrerea lui, de avere pe un dregător. El trebuia să dovedească că acesta este nevrednic de dregătorie, adică nu este îndeajuns de deștept și priceput. Era vorba mai mult despre deșteptăciune, odată ce orice țaran de rînd putea să fie numit logofăt, dregător pe care astăzi noi îl numim, cu cuvinte străine, trădătoare, prim-ministru și funcționar public. Nici nu poate să fie altfel. Cum putea oare Moldova să ajungă atât de înfloritoare și biruitoare cu proști în fruntea țării?

După părerea lui Dimitrie Cantemir, mărimea țării este legată de starea de lucruri din țară, deci din obște, iar cîrmuitorul țării are un cuvînt greu de spus în soarta țării. Prin urmare, Cantemir își dă bine seama de puterea factorului obștesc și a celui politic. Iată frîntura doveditoare: „Moldova n-a avut aceleași hotare în toate vremurile, căci întinderea ei este cînd mai mare, cînd mai mică, după starea de înălțare sau de cădere a țării. Voievodul Ștefan, zis cel Mare, a pus-o în hotarele pe care le avem astăzi.” [2, p. 17]. Noi socotim că astfel de cîrmuitori ca Ștefan cel Mare, Alexandru cel Bun sau Dimitrie Cantemir pot să ajungă la cîrma țării numai atunci cînd cei mai mulți dintre obșteni sînt îndeajuns de deștepti, încît să înțeleagă că tuturor le este mai bine, dacă cei-cei mai buni dintre obșteni se află în fruntea țării sau, mai larg, au puterea de hotărîre sus și jos, peste tot în țară. Mai mult decît atît, fiecare om pune umărul la binele tuturor, al neamului și al țării. O așa înțelegere a domnit timp de cinci sute de ani în obște, adică în veacurile XIII-XVIII,

după care s-a stins. Iată încă o frîntură doveditoare: „Îndată după moartea lui Roman I, al șaselea voievod socotit de la descălecare, cînd vîrsta necoaptă a fiului său Alexandru cel Bun îl făcea să pară prea slab ca să-i poată izgoni pe dușmanii care loviseră Moldova din toate părțile, boierii au chibzuit că e mai bine să se aleagă un domn destoinic și un oștean priceput, decît să aducă la cîrma țării un copil și să se arunce în cele mai mari primejdii din pricina nepriceperii lui. Acest drept, pe care-l aveau pe atunci toți boierii, mai apoi din pricina tulburărilor istorice iscate adesea de mulțimea celor care alegeau, a fost lăsat numai în seama celor șapte boieri mari, și anume a marelui logofăt, celor doi vornici, căpeteniei oștilor sau hatmanului, postelnicului, marelui spătar și marelui paharnic, despre ale căror dregătorii vom vorbi mai jos, în capitolul al VI-lea.” [2, p. 76]. Este de presupus că a fost la fel și înainte, căci altfel neamul nostru nu ar fi supraviețuit. De atunci, această înțelegere a lucrurilor nu s-a aprins din nou nici pînă în ziua de azi în mintea oamenilor noștri. De aceea, oamenii, neamul și țara (sau țările neamului) au trecut prin timpuri grele, vremuri de cădere obștească sub toate laturile.

Potrivit lui Cantemir, dregătorii țării (boierii) erau de două feluri: 1) dregători de sfat și 2) dregători de divan.

Sfatul țării era, de obicei, alcătuit din opt dregători, dar numai șase dintre ei aveau scaun, adică cuvînt, și anume: 1) *logofătul*, adică un fel de prim-ministru în zilele de azi; 2) *vornicul* de Țara de Jos, care este oblăduitorul Moldovei de Jos; 3) *vornicul* de Țara de Sus, care este oblăduitorul Moldovei de Sus; 4) *hatmanul*, adică mai marele peste toată oastea, deci peste oștile cu leafă, cu alte cuvinte, el este capul oștii; 5) *postelnicul cel mare* răspunde de rînduirea curții domnești, dar nu are cuvînt în sfatul țării, deși este lăsat, de cele mai dese ori, să fie de față; 6) *spătarul cel mare*, care este pus peste cămărașii care poartă spada domnului; 7) *paharnicul cel mare*, care îi toarnă înțîiul pahar de vin domnului la ospete și la a cărui poruncă se află toți vierii din țară; 8) *vistiernicul cel mare* sau păzitorul cel mare al visteriei, care strînge veniturile țării și le ține la porunca domnului, tot el ține cheia de la cămara unde se ține sfatul

de taină, deși nu are scaun acolo, ca și postelnicul cel mare, deci nu poate să hotărască, chiar dacă stă de față, din care pricină este socotit al optulea printre sfetnici, el nu poate să spună ce gîndește nici atunci cînd în sfatul de taină este vorba de trebi ale visteriei.

După dregătorii de sfat, urmau dregătorii de divan, împărțiți în trei stări.

Seamănă nelămurire și următoarele cuvinte ale lui Cantemir: „Pe toți boierii aceștia pe care i-am pomenit pînă aici îi ține țara ca să-l slujească pe domn. De aceea cine nu este boier rareori poate să ajungă la o asemenea dregătorie, cu toate că stă în puterea domnului să o dea orișicui, chiar din rangul cel mai de jos.” [2, p. 121]. Deci, este limpede că dregătorii sînt plătiți din banul țării, adică boierii sînt niște dregători („Pe toți boierii aceștia pe care i-am pomenit pînă aici îi ține țara”). Cantemir a pomenit numai dregători, adică boieri care îndeplinesc o dregătorie. Cuvintele „stă în puterea domnului să o dea orișicui” ne spun că nu erau boieri pe viață în acele vremuri. Este adevărat că această zicere pierde niște limpezime datorită acestor cuvinte: „chiar din rangul cel mai de jos”, adică dintre boierii din starea a treia? Am adus multe alte pilde din cartea cantemirească care limpezesc aceste spuse și, deci, spulberă orice îndoială. Totul este însă dat peste cap de următoarele vorbe: „cine nu este boier rareori poate să ajungă la o asemenea dregătorie”. Aceste vorbe se bat cap în cap cu celelalte. Anume ele și altele asemănătoare i-au făcut pe cercetătorii științifici ai trecutului să nu înțeleagă rînduiala din țară și să creadă că a fost o pătură boierească bătută în cuie, care huzurea pe spinarea norodului, ca în alte țări. La cele spuse de noi în alte părți ale acestei cărți, vom adăuga încă o tălmăcire, care este strîns legată de spusele cu pricina. Domnitorii și dregătorii mai mari alegeau cu grijă dregătorii mai mici, adică îi puneau în aceste scaune pe cei mai deștepți oameni din țară. De aceea, schimbările erau rare în sînul dregătorimii sau, cum îi place să spună lui Cantemir pentru a fi în rînd cu lumea din afara țării, boierimii. Totuși, ele aveau loc, îndeosebi atunci cînd se schimba domnul. Dregătorii de toate mărimile obișnuiau, din păcate, să facă cîrdășie. Prin urmare, atunci cînd venea un domn nou, el îi puneau în scaun pe

cei care îl sprijineau și îi înlătura pe cei care l-au sprijinit pe opunătorul său ori pe altcineva. Numai îndeplinirea vădit rea a îndatoririlor sau descoperirea unui om deosebit de deștept, necunoscut sau necopt pînă atunci, îl făcea pe domn să îl îndepărteze pe unul dintre sprijinitorii săi, mai apropiat sau mai îndepărtat, și să aducă un om din norod. Dregătorii îndepărtați de noul domn aveau niște bani puși de o parte, deoarece aveau simbrii bunicele. Ei încercau să supraviețuiască cu avuția strînsă pînă le surîdea norocul și se schimba domnul, în folosul lor. Tălmăcirea noastră este adevărată și de următoarea frîntură din cartea lui Cantemir: „Domnul mai are, afară de boierii obișnuiți pomeniți mai sus, care slujesc la curtea sa, și slujitori de casă ce se numesc boiernași și de obicei se primesc în această stare nu numai dintre boieri, ci și dintre prinșii în război și chiar dintre oamenii cei mai de jos și prin aceasta dobîndesc drepturi și slobozenii boierești.” [2, p. 121]. Păi, cum să faci boier sau boiernaș dintr-un prins de război? Aceștia erau luați în dauna țăranilor sau odraslelor mai nepricepute ale dregătorilor noștri, pentru că dregătorii noștri învățau, de la ei, limbi străine, datini străine, rînduiele străine, locurile din țările străine ș.a. Este limpede că acești slujitori îndeplineau, de fapt, niște dregătorii, adică erau deopotrivă în slujba țării și a domnului. De aceea, Cantemir zice că „se primesc în această stare”. Domnul putea să păstreze o parte din ei, după ce cobora din scaunul domnesc, dar numai în măsura în care putea să îi plătească. Poate, numai prinșii de război erau nevoiți să îi slujească pe vecie, bineînțeles dacă domnul mazilit avea cu ce să îi întrețină (mîncare, haine...). Astfel înțelegem că dregătorii noștri se numeau boieri pentru că voiau să se asemene cu nobilii din alte țări, iar oamenii de rînd îi numeau așa pentru că erau, într-adevăr, mai înstăriți, deși nu erau foarte bogați. Ceva mai înavuți erau foștii domni, dacă nu erau lipsiți de avere, după cum am arătat mai sus.

Potrivit tălmăcirilor noastre ale datelor înfățișate în rîndurile de sus, domnitorul nu aduna toate veniturile țării în visterie și, apoi, le împărțea dregătorilor. El dădea tuturor o sursă de venituri pentru a acoperi atît cheltuielile dregătorești, cît și simbria tuturor dregătorilor,

mari și mici. De altfel, dregătorii erau răsplătiți în felurite chipuri. Unii primeau simbrie, alții puteau să strângă roadă de pe unele moșii ale țării, dar erau și dintre cei care primeau niște bunuri în loc de leafă (drojdia vinului...). De aici se trage greutatea de a înțelege toate aceste rînduiri și denumiri, adică cine și ce face, cui i se supune, cum este plătit, ce îi rămîne lui ș.a.m.d. La dovezile înfățișate în alte părți ale lucrării noastre, dar și multe altele din cartea cantemireană, de pildă acolo unde vorbește despre fiecare dintre ținuturile țării, vom adăuga încă una, și anume: „Călărașii din Țarigrad (cetatea împărătească) sau alergătorii țarigrădeni, care sînt cincizeci, cu vătaful sau mai marele lor. Toți vorbesc turcește și, cînd este de trebuință, trebuie să se ducă la Țarigrad, pentru care treabă primesc, în afară de slobozirea de dări, 20 de taleri din vistieria țării. Călărașii de Galați stau la porunca unui vătaf deosebit sau mai mare al lor și împlinesc aceeași slujbă ca și cei țarigrădeni. Iar cînd sînt trimiși undeva, nu primesc mai mult de 10 taleri. Sînt cam cincizeci cu toții. Umblătorii de Hotin, cincizeci la număr, și tot atît de mulți umblători de Soroca sau alergători soroceni. Grăiesc leșește și rusește și sînt trimiși, cînd este de trebuință, în Țara Leșească și în Rusia. Și unii și alții ascultă de vătafii sau mai marii lor deosebiți.” [2, p. 127-128]. Aceeași sarcină același număr de lucrători, dar depărtări deosebite, ca și cheltuielile de cazare sau de mîncare, și, deci, simbrie (alocări) deosebită.

Pentru a înțelege mai bine cîrmuirea Moldovei, trebuie să spunem că țara era împărțită în trei părți (Țara de Jos, Țara de Sus și Basarabia), care erau împărțite în zeci de ținuturi. În fruntea fiecărui ținut, se afla un oblăduitor care îl cîrmuia, fiind ajutat de alți dregători de la fața locului. Toți aceștia făceau, de fapt, cîrmuirea de zi cu zi a țării.

Pentru a înțelege felul în care oamenii au văzut cîrmuirea țării în acele vremuri, nu trebuie să scăpăm din vedere următoarele spuse ale lui Cantemir: „Pe toți boierii aceștia pe care i-am pomenit pînă aici îi ține țara ca să-l slujească pe domn.” [p. 121]. Așadar, domnul era pus să cîrmuiască țara, iar ceilalți aveau menirea să îl ajute în îndeplinirea acestei sarcini obștești. De fapt, dregătorii, îndeosebi cei mari,

care alcătuiau sfatul țării, aveau un cuvînt greu de spus în rînduirea țării și în hotărîrea sorții ei. De aceea, domnul se sfătuia des cu aceștia. Să nu uităm nici de faptul că dregătorii i-au dat jos pe mulți cîrmuitori din scaunul domnesc.

Este doveditoare și descrierea vînătorilor domnești, pe care le descrie Cantemir: „După cum toți domnii de pe pămînt obișnuiesc să iubească vînătoarea, așa și domnii Moldovei o socotesc foarte plăcută. Să nu se creadă că unui neam plecat cu totul armelor îi place vînătoarea — care este un fel de război — mai mult decît toate celelalte îndeletniciri trupești; la moldoveni ea se bucură de cinste îndeosebi și pentru că le-a dat prilejul să-și găsească și să-și ia iarăși în stăpînire patria. Dar în vremurile care au urmat, domnii au trecut peste măsură și întru acest lucru, iar bieților țărani — locuitori ai cîmpiilor și pădurilor prielnice vînătoarei — de-abia le-au lăsat răgaz cît era de trebuință ca să-și agonisească hrana de toată ziua, și lucrul acesta e pricina că s-au iscat adesea răscoale. Afară de acestea, oamenii înțelepți au luat seama că domnii prea dornici de vînători nu se îngrijesc de trebile țării, le lasă cu totul pe seama sfetnicilor și vremea rînduită pentru trebile obștești o prăpădesc numai cu petreceri de acestea. Domnii următori au înțeles răul dintru aceasta și au pus măsură acestei îndeletniciri în așa chip că nici țăranul nu a mai fost prea mult împilat și nici domnul nu a fost lipsit de această desfătare. Și ei au rînduit pentru vînătoare vremea dinaintea celor patru posturi ale bisericii Răsăritului, cînd să se adune la vînătoarea domnească toate stările, boieri, oșteni, razeși și neguțători.” [2, p. 136]. Cele dintîi spuse sînt mai puțin limpezi. Să înțelegem că Cantemir ne numește „un neam plecat cu totul armelor”? Aceasta ar fi încă o dovadă că Moldova chiar a avut o oaste de 100 de mii de oșteni plătiți, deci gata tot timpul de luptă. Cantemir ne mai spune că țărani s-au răscolat, atunci cînd domnitorii s-au înnădit la vînătoare. Deci, oamenii nu erau deloc niște supuși cu care domnul făcea tot ce dorea în acele vremuri. „Afară de acestea, oamenii înțelepți au luat seama că domnii prea dornici de vînători nu se îngrijesc de trebile țării”. Oamenilor de rînd le păsa nu numai de starea lor, ci și de starea țării, adică a obștii. Ei

înțelegeau bine că într-o obște prost cârmuită toți au de suferit. Îndeobște vorbind, vedem că, de îndată ce dregătorii, chiar și domnul, întreceau măsura, strîmtorîndu-le neîndreptățit viața, oamenii se răsculau și îi puneau la punct, căci Cantemir zice că „s-au iscat **adesea** răscuale” (sublinierea noastră). Apoi, Cantemir vorbește, deși a fost domn al țării, nu despre treburile împărătești, ci despre „trebile obștești” ale domnului. Prin urmare, domnul și dregătorii erau niște slujitori ai obștii, care aveau de îndeplinit niște sarcini date de oameni, de norod, nici vorbă de bogătași (feudali) care îi asupresc pe oameni (țărani). Oamenii erau oameni, ei înțelegeau că și domnul, și dregătorii sînt, și ei, oameni, adică au nevoie de odihnă și desfătare, chiar și de vînătoare, dar cu măsură. Mai vedem că domnii și sfătuitoarii lor știau cum gîndesc oamenii. Nimeni nu s-a mai răsculat după ce „au rînduit pentru vînătoare vremea dinaintea celor patru posturi ale bisericii Răsăritului”, astfel încît să nu fie furată „vremea rînduită pentru trebile obștești”. Este oare astăzi la noi mai multă norodnicie (democrație) decît a fost atunci, deși avem constituție, stat de drept, alegeri... și vorbim atîta despre democrație și drepturile omului? Cîrmuitoarii și dregătorii, deopotrivă mari și mici, își fac mendrele pe seama norodului de treizeci de ani, adică de la trecerea de la orînduirea comunistă la cea capitalistă, iar acesta nu se încumetă să ridice capul și să îi pună la treabă cu simbria și venituri bine socotite. Să adăugăm că aceea erau niște dregători neînvățați și înapoiți, iar aceștia sînt niște funcționari publici cu facultate și doctorate, făcute în țară și în străinătate, chiar și la mari universități apusene!

Nu avem cuvîntul democrație în limba noastră, deoarece democrația a fost dintotdeauna starea firească a neamului, de aceea am avut întotdeauna un sfat al țării, iar cuvîntul despoție a fost alcătuit foarte tîrziu, sub o stăpînire străină, și se trage, deloc întîmplător, din cuvîntul despotie. Însuși Cantemir folosește anume aceste cuvinte, adică *sfat al țării*, iată o pildă: „După ce se împlineau acestea, domnul încăleca din nou pe cal și se întorcea la curte, însoțit de mitropolit și de întregul sfat al țării și, întrînd în sala cea mare, se urca pe tronul dom-

nesc” [2, p. 79]. Putem să înlocuim cuvîntul grecesc „democrație” cu cuvîntul nostru „norodnicie”. Este grăitoare, în această privință, și vorba „a-și da obștescul sfîrșit”, care pare să fie veche, poate chiar străveche. O folosește și Cantemir la descrierea îngropării domnului țării (capitulul al X-lea).

Lămuritor este și următorul crîmpei din cartea lui Cantemir, care întărește teoria noastră despre obștea moldovenească de la ivire și în următoarele cinci veacuri, dar și toate obștile rumînești de mii de ani: „Odinioară era la moldoveni obiceiul — care trecînd vremea a dobîndit putere de lege — să nu se dea dregătorii oamenilor tineri, măcar de se trăgeau din neamurile cele mai de frunte, pînă nu-și dovedeau credința în alte slujbe mai mici și dacă nu ajungeau iscusți îndeletnicindu-se multă vreme cu acele lucruri. De aceea boierii cei mai mici, îndată ce fiii lor treceau de vîrsta copilăriei, îi dădeau să slujească pe la boierii din starea întîi. Aceștia nu-i puteau însă folosi la altceva decît să slujească la masă și să străjuiască la ușă. După ce învățau, vreme de trei ani, obiceiurile curții și purtarea aleasă, boierul însuși îi înfățișa domnului și, prin rugămîntea lui, dobîndea ca ei să fie primiți în rîndul cămărașilor divanului cel mare, de unde după un an îi schimba în divanul cel mic și de aici în spătărie. Dacă unul dovedea acolo cuget curat și purtare cinstită, ca să se poată trage nădejde de la el, atunci era primit printre slujitorii cămării mari. După ce mai treceau cîțiva ani, prin rugămîntea altui boier (căci dacă părinții înșiși se rugau domnului pentru fiul lor se socotea lipsit de cinste), el ajungea postelnicel, adică postelnic mic; dintre aceștia sînt doisprezece și poartă în mîini toiege albe și subțiri, cît ei de înalte, înaintea domnului. După ce dovedea domnului în această slujbă credință și îndemînare, atunci se folosea și în alte slujbe de taină ale curții, iar după ce-și petrecea în chipul acesta tinerețea, îl ridica mai întîi în starea a treia a boierilor și la urmă în starea cea dintîi. Dacă domnul afla că vreunul are virtuți deosebite, atunci putea să ridice chiar pe un boier din starea cea mai de jos, în răstimp de cîțiva ani, pînă la boieria cea mai înaltă.” Iată încă o dovadă că deșteptăciunea și priceperea stătea în fruntea țării în acele vremuri.

Noi presupunem că, deopotrivă, rînduirea în stat, ajunsătura de la Poarta Otomană și feudalizarea țărilor europene dinspre apus au început să spurce obștea moldovenească, ca și celelalte obști rumînești sau obști slobode de alt neam. Cantemir ne mărturisește cu mîhnire despre aceste tendințe răufăcătoare următoare: „În zilele noastre, cînd semeția crește odată cu sărăcia, un boier cugetă că și-ar rușina starea, dacă ar trebui să slujească la alt boier. Dar pentru că ambiția nu-i îngăduie să-și ducă viața tras deoparte, el caută în fel și chip să fie primit dintr-o dată, cu mijlocirea rudeniilor sale, în rîndul slujitorilor de taină, care se numesc boiernași. Dar fiindcă starea aceasta este ca și o școală pentru cîrmuitori, din care se împlinește de obicei numărul boierilor mari, aproape că nu se poate spune ce neoameni ajung la locurile de cinste cele mai înalte. Din această pricină se întîlnesc adesea, printre boierii din rangul cel mai înalt, oameni plini de trufie, semeți, îndărătnici și care nu numai că nu se pricep cum să se descurce în trebile țării, dar le lipsesc și năravurile bune și nu au deprinderea unei vieți cinstite, la care nu se găsește nimic vrednic de

laudă, decît ce e bun la unul și la altul, dăruit de fire, și la care nu s-a venit în ajutor cu nici un fel de învățătură dinafară.” [2, p. 165].

Concluzii. De la înființarea statului Moldova și, cel puțin, pînă la Dimitrie Cantemir, în obște, a domnit democrația (norodnicia), adică cîrmuitorii țării se supuneau voinței norodului. Cîrmuirea țării era, după lege (și datină), înfăptuită de un singur om, domnitorul, care avea o putere aproape deplină, dar în fapt cîrmuitorul nu folosea și nici nu putea să folosească nemărginit această putere, îndeosebi după placul lui. El se sfătuia și se călăuzea în mare măsură de părerea marilor dregători, care alcătuiau sfatul țării. Oamenii și dregătorii îi dădeau neîntîrziat jos din scaun pe cîrmuitorii care călcau voința norodului, trădau țara sau nu își îndeplineau îndatoririle. Mai mult decît atît, cei mai vrednici oamenii ai țării ajungeau în rîndurile dregătorilor, adică ale cîrmuitorilor mari și mici ai țării. Această stare de lucruri a început să se strice după ce a început numirea în fruntea țării a unor străini și, ca urmare, a fost schimbată orînduirea singuristă cu cea feudală. Starea proastă a dăinuit și în orînduirea capitalistă.

Note și referințe:

1. Bejan Octavian, Modelele de organizare socială, geniul conducătorilor și propășirea țărilor, în „Universul științelor. Simpozion internațional, ediția a III-a, 8 septembrie 2012, Iași (România)”, Iași, 2012, p. 56-58.
2. Cantemir Dimitrie, Descrierea Moldovei, Editura „Litera, internațional”, București, 2001, 256 p.

DESPRE AUTOR

Octavian BEJAN,

*doctor în drept, criminolog,
prorector, Institutul de Științe Penale
și Criminologie Aplicată,*

e-mail: octavian.bejan@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4808-3186>

CZU 343.15

DOI 10.5281/zenodo.7184488

Dinu OSTAVCIUC,
dr., conf. univ.

PhD,
Associate Professor

PUBLICITATEA ȘEDINȚEI DE JUDECATĂ*

Publicitatea se înscrie printre principiile procesului penal, care este aplicabilă doar fazei judecării cauzei penale. Principiul publicității ședinței de judecată are un rol deosebit, deoarece pentru asigurarea protecției drepturilor și libertăților persoanei o judecată nu poate avea loc cu ușile închise, în caz contrar ar apărea suspiciuni de comitere a unor abuzuri și neîncrederea în justiție. Totuși, există cazuri când ședințele de judecată pot avea loc în afara publicității, adică ședințele să fie închise, însă acest fapt trebuie să corespundă unor cerințe și condiții strict determinate ce lege. Articolul în referință analizează legislația și practica internă cu privire la aplicarea și respectarea principiului respectiv în raport cu legislația și practica internațională, explicând excepțiile publicității și venind cu soluții de îmbunătățire a legislației procesual-penale. Cercetarea identifică problematica apărută în practica instanțelor de judecată și vine cu soluții de înlăturare a divergențelor.

Cuvinte-cheie: publicitate, principiu, ședință de judecată, ședințe închise, instanțe de judecată, drept fundamental, proces penal, sancțiuni procesuale.

PUBLICITY OF THE COURT SESSION

Publicity is included among the principles of the criminal process, which is applicable only to the trial phase of the criminal case. The principle of publicity of the court session has a special role, because in order to ensure the protection of the rights and freedoms of the person, a trial cannot take place behind closed doors, otherwise there would be suspicions of committing abuses and distrust in the judiciary. However, there are cases when court hearings can take place outside of publicity, i.e. the hearings must be closed, but this fact must correspond to requirements and conditions strictly determined by law. The article in reference analyzes the domestic legislation and practice regarding the application and observance of the respective principle in relation to the international legislation and practice, explaining the exceptions of advertising and coming up with solutions to improve the procedural-criminal legislation. The research identifies the problems arising in the practice of the courts and comes up with solutions to remove the divergences.

*Articol elaborat în baza proiectului „Asigurarea drepturilor omului în cadrul etapelor prejudiciare: normativul procesual penal național, practici europene și internaționale”, din cadrul Programelor de Postdoctorat pentru anii 2022-2023, cu cifrul 22.00208.0807.04/PD I.

Keywords: publicity, principle, court session, closed sessions, courts of law, fundamental law, criminal process, procedural sanctions.

Introducere. Publicitatea ședinței de judecată constituie un principiu preluat din sistemele procesuale adversiale și care se aplică în faza judecării cauzei penale.

„Incidența acestui principiu, căruia și art. 6 par. 1 din Convenția europeană a drepturilor omului îi consacră o atenție deosebită, a devenit atât de inerentă procesului penal, încât orice referire la un proces secret este asociată cu abuzul.” [1, p. 139]

Metode și materiale aplicate. La elaborarea acestei publicații a fost folosit material teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect a fost posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigație științifică, specifice teoriei și doctrinei procesual-penale: metoda logică, metoda analizei comparative, analiza sistemică etc.

Scopul cercetării. Cercetarea și analiza cadrului normativ intern, a jurisprudenței și doctrinei privind publicitatea ședinței de judecată în calitate de principiu general al procesului penal, precum și efectul nerespectării acestui principiu.

Rezultate obținute și discuții. Principiul respectiv este proclamat atât în actele internaționale, cât și în cele naționale, fiind oglindit în mod separat sau în norme ce vizează alte garanții procesuale.

Astfel, potrivit art. 10 din DUDO [2], „*Orice persoană are dreptul ... să fie ascultată ... public de un tribunal independent și imparțial, care va hotărî fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva ei.*”

Garanții în vederea asigurării și respectării publicității ședinței de judecată le acordă și Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Astfel, conform art. 6 par. 1 al Convenției, „*Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale ..., în mod public ..., de către o instanță independentă și imparți-*

ală, instituită de lege, care va hotărî ... asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunțată în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.”

Ulterior, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice a reglementat aceleași prevederi, adăugând că „Ședința de judecată poate fi declarată secretă ... dacă interesele vieții particulare ale părților în cauză o cer, fie în măsura în care tribunalul ar socoti acest lucru ca absolut necesar, când datorită circumstanțelor speciale ale cauzei, publicitatea ar dauna intereselor justiției; cu toate acestea, pronunțarea oricărei hotărâri în materie penală ... va fi publică, afară de cazurile când interesul minorilor cere să se procedeze altfel ...”

Principiul publicității ședinței de judecată este proclamat și în normele constituționale, și anume în art. 117, care stipulează că „În toate instanțele judecătorești ședințele de judecată sunt publice. Judecarea proceselor în ședință închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea tuturor regulilor de procedură.”

Normele de procedură penală autohtone garantează și ele publicitatea ședinței de judecată. Astfel, CPP a dedicat acestui principiu două norme, și anume art. 18 și 316, care nu fac concurență negativă între ele, ci din contră, vin să se completeze, întrucât asigură dreptul la un proces echitabil părților, prin intermediul publicității ședinței.

Autorul român T. Pop vine cu ideea unor dezavantaje a publicității ședinței de judecată, menționând că „prin publicitate se dau cărțile pe față asupra direcției cercetărilor și materialului de probațiune, ceea ce va da ocazie inculpatului de a îngreuna, împiedica sau zădărnici planul și tactica cercetărilor, prin mistificări și prin înlăturarea sau distrugerea indiciilor; nu se pot descoperi infractorii și afla probele, în văzul și auzul public; infracțiunea, de regulă, se săvârșește în secret și infractorul operează în secret și tot în secret trebuie să procedeze și judecătorul la dezvelirea secretului; dar chiar și după cercetări și instrucție, în faza judecății, dezbaterea publică distruge moralul inculpatului mai onest și mai timid și excită orgoliul criminalului vanitos, arogant și cinic; dezbaterea publică, uneori, afișează și exploatează, cu lux de amănunte și indiscreții, slăbiciuni și intimități ale victimei și familiei sale, care o pun într-o lumină nefavorabilă și îi compromit reputația și raporturile familiale; la fel și în ceea ce privește pe inculpații nevinovați; cu alte cuvinte, terfelesc pe victime și pe inculpații nevinovați; dezbaterea publică uneori provoacă scandal public; în procesele politice excită pasiunile politice; poate aduce atingere siguranței Statului, ordinii publice și moralei publice; poate servi ca spectacol distractiv pentru elementele neserioase; falsa celebritate a unor criminali poate să fie contagioasă pentru infractorii mai mici sau candidați de infractori, care asistă la procese, dorind să devină demni emuli ai acelorora; trucurile, meșteșugurile de disimulare și apărare ale criminalilor inveterați și rafinați pot servi de școală pentru alți criminali.” [3, p. 318]

Bineînțeles că autorul menționat venea cu această viziune în perioada postbelică, adică până la adoptarea actelor internaționale ce privesc drepturile și libertățile omului.

Susținem părerea autorilor care aduc argumente în sprijinul faptului că „dezavantajele principiului publicității procesului penal nu sunt chiar de neglijat, ceea ce a determinat legiuitorii diferitelor sisteme procesuale să îi

aducă diferite corective, atunci când interesele superioare impun acest lucru. De pildă, în scopul aflării adevărului obiectiv s-a instituit caracterul nepublic al fazei de urmărire penală, premergătoare judecății. Doar în felul acesta se poate asigura într-un mod optim descoperirea și strângerea probelor necesare în faza incipientă, fără a exista pericolul influențării lor de către persoanele interesate, fie în interesul făptuitorului, fie împotriva acestuia.” [1, p. 140]

Interesele menționate *supra* au fost oglindite și în legislația procesuală penală internă. Astfel, potrivit art. 18 CPP, (1) „În toate instanțele judecătorești ședințele sunt publice, cu excepția cazurilor prevăzute de prezentul cod. (2) Accesul în sala de ședință poate fi interzis presei sau publicului, prin încheiere motivată, pe parcursul întregului proces sau al unei părți din proces, în interesul respectării moralității, ordinii publice sau securității naționale, când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților în proces o cer, sau în măsura considerată strict necesară de către instanță când, datorită unor împrejurări speciale, publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției. (2¹) În procesul în care un minor este victimă sau martor, instanța de judecată va asculta declarațiile acestuia într-o ședință închisă. (3) Judecarea cauzei în ședința închisă a instanței trebuie argumentată și efectuată cu respectarea tuturor regulilor procedurii judiciare. (4) În toate cazurile, hotărârile instanței de judecată se pronunță în ședință publică.” Astfel, legislatorul autohton a reglementat unele excepții de la regula generală. Cu alte cuvinte, în cazul în care există interesul de a respecta moralitatea, ordinea publică, securitatea națională, interesele justiției, interesele minorilor sau viața privată, atunci ședințele de judecată pot fi secrete în totalitate sau în parte.

Legislația procesual-penală în unele norme speciale prevede în concret cazurile când ședințele de judecată sunt închise. De exemplu, art. 111 alin. (3) CPP reglementează că cererea inculpatului și apărătorului său privind prezentarea probelor despre pretinsul caracter sau

istoria personală a părții vătămate în cazul judecării unei infracțiuni sexuale se soluționează în ședință închisă. În urma ședinței închise, instanța va acorda permisiunea de a prezenta probe despre pretinsul caracter sau istoria personală a părții vătămate numai dacă se va convinge de relevanța unor asemenea probe și că omiterea lor ar putea să prejudicieze inculpatul, astfel încât să afecteze achitarea lui în cazul în care administrarea acestor probe va fi interzisă. În asemenea cazuri, președintele ședinței va stabili limitele în care pot fi administrate aceste probe și adresate întrebări.

Un alt exemplu elocvent sunt prevederile art. 474 alin. (3) CPP, care stipulează că „Ședința de judecare a cauzei în privința minorului, de regulă, nu este publică.” Prin urmare, observăm că legiuitorul acordă garanții eficiente chiar și în anumite cazuri când ședințele nu pot fi publice, asigurând un echilibru între interesele părții apărării și acuzării, precum și a intereselor publice.

În această privință s-a expus Curtea Europeană a Drepturilor Omului. În cauza CtEDO, Moser c. Austriei [4], reclamanții s-au plâns, pe lângă altele, de faptul că li s-au încălcat dreptul la respectarea vieții lor de familie, că s-au făcut proceduri inechitabile și că aceste proceduri s-au desfășurat fără nicio audiere publică și fără nicio pronunțare publică a deciziilor. În cauza respectivă, „Curtea reiterează că caracterul public al procedurilor îi protejează pe justițiabili împotriva administrării justiției în secret, fără control public; este, de asemenea, unul dintre mijloacele prin care se poate menține încrederea în instanțe. Făcând vizibilă administrarea justiției, publicitatea contribuie la realizarea scopului articolului 6 § 1, un proces echitabil, a cărui garanție este unul dintre fundamentele unei societăți democratice (§ 93).”

„Cu toate acestea, obligația de a organiza o ședință publică face obiectul unor excepții. Acest lucru reiese din textul articolului 6 § 1 însuși, care conține dispoziția potrivit căreia „presa și publicul pot fi excluși de la tot sau parțial în proces... în cazul în care interesele minorilor sau

viața privată a părților o impun, sau în măsura strict necesară în opinia instanței în împrejurări speciale în care publicitatea ar aduce atingere intereselor justiției”. În plus, în jurisprudența Curții este stabilită că, chiar și într-un context de drept penal în care există o așteptare ridicată de publicitate, poate fi uneori necesară, în temeiul articolului 6, să se limiteze caracterul deschis și public al procedurilor, de exemplu, pentru a proteja siguranța sau intimitatea martorilor sau pentru a promova schimbul liber de informații și opinii în urmărirea justiției (§ 94).”

Tot în cauza respectivă, Curtea a aplicat cerința pronunțării publice a hotărârilor cu un anumit grad de flexibilitate. Astfel, ea a considerat că, în ciuda formulării care pare să sugereze că este necesară citirea în ședință publică, alte mijloace de a face publică o hotărâre pot fi compatibile cu articolul 6 § 1. Ca regulă generală, forma de publicitate dată hotărârii în temeiul dreptului intern trebuie apreciată în lumina particularităților procedurii în cauză și în raport cu obiectul și scopul articolului 6 § 1. La efectuarea acestei aprecieri, trebuie să se țină seama de întreaga procedură (a se vedea, B. și P. împotriva Regatului Unit, § 45; Pretto și alții împotriva Italiei, hotărârea din 8 decembrie 1983, seria A nr. 71, p. 12, §§ 25-27; și Axen împotriva Germaniei, hotărârea din 8 decembrie 1983, seria A nr. 72, p. 13-14, §§ 30-32). Curtea constată că în speța, în care renunțarea la ședința publică nu s-a justificat în împrejurări, mijloacele de mai sus de a face publice hotărârile, respectiv acordarea accesului la dosar și a persoanelor care constată un interes legal în cauză, publicarea deciziilor de interes special, în mare parte ale curților de apel sau ale Curții Supreme, nu a fost suficientă pentru a respecta cerințele articolului 6 § 1. În consecință, a avut loc o încălcare a articolului 6 din cauza nepronunțării în mod public a hotărârilor instanțelor.” [4]

Pe lângă împrejurările speciale, legislatorul moldav a prevăzut încă două condiții, care reies din dispoziția art. 18 CPP:

a) Ședința închisă trebuie argumentată și efectuată cu respectarea tuturor regulilor pro-

cedurii judiciare;

b) Hotărârile instanței se pronunță public, indiferent dacă ședințele judecării cauzei au fost publice sau secrete.

Curtea Supremă de Justiție afirmă că „*Sentința trebuie să fie legală, întemeiată și motivată, bazându-se pe principiile generale ale efectuării justiției, asigurându-se respectarea cerințelor privind publicitatea* (s.a.). *Partea introductivă a sentinței trebuie să indice, printre altele, dacă ședința a fost publică sau închisă.* (s.a.) *Pronunțarea sentinței, prin care se termină judecarea cauzei, are loc în ședința judiciară și în toate cazurile în ședință publică.* (s.a.)” [5, p. 14]

„Cu aceste corective, principiul publicității proceselor penale își justifică pe deplin rostul de a institui un *control al societății* asupra modului în care se desfășoară acestea și cu privire la justetea soluțiilor adoptate de instanțele de judecată. Acesta este singura formă de control cu care este compatibilă activitatea de judecată, în ceea ce privește administrarea justiției și soluțiile adoptate. Totuși, legiuitorul i-a sustras pe judecători de la controlul public în cursul deliberării, deoarece acesta este un moment în care judecătorii trebuie să se conducă doar după propria conștiință, asupra căreia nu se mai poate exercita niciun control din exterior. Au fost însă și voci care au susținut necesitatea instituirii acestui control public și asupra fazei deliberării, însă ar fi greu de pus în aplicare o astfel de soluție, care nu este adoptată de niciun sistem democratic.” [1, p. 140]

După cum am menționat, esența acestui principiu, concretizat în art. 18 și 316 CPP, constă în faptul că toate ședințele instanțelor de judecată sunt publice, cu excepția cazurilor când aceasta este în contradicție cu păstrarea unor secrete ocrotite de lege.

CtEDO a subliniat în repetate rânduri că prin respectarea publicității procedurii se realizează transparența justiției, organele judiciare protejează justițiabilii împotriva unei justiții secrete care scapă controlului public. Acesta constituie unul dintre mijloacele necesare pentru a păstra încrederea în instanțele

judecătorești și în justiție în general.

De asemenea, publicitatea permite păstrarea încrederii justițiabililor în instituția judiciară și această transparență ține în întregime de dreptul la un proces echitabil și de finalitatea sa. Astfel, publicitatea nu este un scop în sine, ci un mijloc prin care se poate atinge obiectivul art. 6, și anume un proces echitabil. (Hot. CtEDO: Pretto c. Italiei din 08. 12.1983, par. 21; Axen c. Germaniei, din 08.12.1983, par. 25; Sutter c. Elveției din 22.02. 1984, par. 26; Helmers c. Suediei, din 29.10.1991, par. 33-36; Diennet c. Franței, din 31.08.1995, par. 33; Martinie c. Franței, din 08.12.1983, par. 39). În realitate, nu este suficient ca justiția să fie pronunțată, mai este necesar și ca fiecare să poată vedea că este pronunțată. [6]

În Hot. CtEDO Diennet c. Franței, din 26 septembrie 1995, § 34, s-a statuat că „*Ședința cu ușile închise, fie pe întreaga durată, fie parțial, trebuie așadar să fie dispusă strict în funcție de circumstanțele cauzei.*”

„Dreptul la un „proces public” garantat de art. 6 § 1 implică în mod necesar dreptul la o „ședință de judecată” (*Döry împotriva Suediei*, pct. 37). Principiul unui proces public are o importanță deosebită în cauzele penale, în care acuzatul trebuie, în principiu, să poată să se prezinte în primă instanță [*Tierce și alții împotriva San Marino*, pct. 94; *Jussila împotriva Finlandei* (MC), pct. 40]. Nu este clar cum și-ar putea un acuzat exercita dreptul garantat în mod expres de art. 6 § 3 lit. c), d) și e), și anume dreptul „să se apere el însuși”, „să întrebe sau să solicite audierea martorilor” și „să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba folosită la audiere” în cazul în care nu este prezent la proces. Obligația de a garanta acuzatului dreptul de a fi prezent în sala de ședință este unul dintre elementele esențiale ale art. 6 [*Hermi împotriva Italiei* (MC), pct. 58-59; *Sejdovic împotriva Italiei* (MC), pct. 81 și 84]. Deși o procedură care se desfășoară în absența inculpatului nu este în sine incompatibilă cu art. 6 din Convenție, se produce totuși o denegare de justiție, atunci

când asupra cauzei unui individ condamnat *in absentia* nu se poate pronunța ulterior decât o instanță, după ce acesta va fi audiat, cu privire la temeinicia acuzației în fapt și în drept, atunci când nu s-a stabilit că a renunțat la dreptul de a se prezenta și de a se apăra sau că a avut intenția de a se sustrage justiției [Sejdovic împotriva Italiei (MC), pct. 82].” [7, pct. 162-165]

În opinia judecătorilor CtEDO, absența dezbaterilor publice la a 2-a sau a 3-a instanță se poate justifica prin caracteristicile procedurii, cu condiția să fi avut loc o ședință publică în prima instanță (Cauza Meftha și alții c. Franței, Hot. din 26.07.2002, par. 41; Cauza Andersson c. Suediei, Hot. din 07.12.2010, par. 36; Cauza Ekbatani c. Suediei, Hot. din 26.05.1988, par. 31).

Potrivit jurisprudenței CtEDO, **lipsa publicității procedurii în prima instanță poate fi remediată în instanța de apel sau recurs, dacă în aceste instanțe se examinează fondul cauzei** (s.a.). Dacă în instanța de apel se examinează doar chestiuni de drept, remedierea nu are loc (Hot. Albert and Le Compte c. Belgiei, 10.02.1983, par. 36).

Lipsa de publicitate afectează dreptul la un proces echitabil și dreptul la protecția proprietății, atunci când asupra bunurilor inculpatului s-a dispus măsura confiscării speciale. Cu privire la confiscarea specială, CtEDO a statuat că dreptul reclamantilor la respectarea bunurilor lor presupune **existența unei garanții judiciare eficiente** (Hot. CtEDO Arcuri c. Italiei din 05.07.2001).

Astfel, din jurisprudența europeană [8] se desprinde necesitatea existenței următoarelor garanții: evaluarea trebuie făcută de către o instanță în cadrul unei proceduri judiciare, ce include o **audiere publică**; apărarea trebuie să aibă acces la dosarul cauzei/comunicarea în avans a argumentelor acuzării; persoanele în cauză trebuie să aibă posibilitatea să administreze probe, să ridice obiecțiile și să prezinte dovezile pe care le consideră necesare; prezumțiile pe care acuzarea se bazează să nu fie absolute, astfel încât ele să poată fi răsturna-

te de inculpat.

„Este în mod clar un drept calificat, deoarece formularea articolului 6 par. 1 CEDO prevede și excepții, dar prezumție trebuie să fie întotdeauna în favoarea unei audieri publice, iar excluderea trebuie să fie solicitată în mod strict de circumstanțele cazului – un test strict de necesitate” (Hot. CtEDO Campbell și Fell c. Regatului Unit din 28.06.1984, par. 86-92). [9]

„Prezentarea în persoană a acuzatului nu are totuși aceeași importanță decisivă în apel sau recurs ca prezentarea în primă instanță. Modalitățile de aplicare a art. 6 din Convenție în procedura judecării căii de atac depind de particularitățile procedurii în cauză; trebuie să se țină seama de ansamblul procedurii desfășurate în sistemul juridic intern și de rolul jucat de instanța de apel sau de recurs în sistem [Hermi împotriva Italiei (MC), par. 60]. Procedurile de încuviințare a recursului sau consacrate exclusiv aspectelor de drept dar nu și celor de fapt pot îndeplini cerințele art. 6 chiar dacă instanța de apel sau de recurs nu i-a oferit reclamantului posibilitatea de a se exprima personal în fața sa, cu condiția să se fi desfășurat o ședință publică în primă instanță (Monnell și Morris împotriva Regatului Unit, par. 58, pentru o întrebare legată de autorizarea apelului, și Sutter împotriva Elveției, par. 30, privind recursul în casație).

Chiar și în ipoteza unei curți de apel care se bucură de plenitudine de jurisdicție, art. 6 nu garantează în mod necesar dreptul la o ședință publică și nici, *a fortiori*, dreptul de a se prezenta în persoană (Fejde împotriva Suediei, par. 31). În materie, trebuie să fie luate în considerare particularitățile procedurii în cauză și modul în care interesele apărării au fost prezentate și protejate în fața instanței de apel sau recurs, în special în ceea ce privește aspectele care urmau să fie soluționate (Seliwiak împotriva Poloniei, par. 54; Sibgatullin împotriva Rusiei, par. 36).

În schimb, în cazul în care instanța de apel sau de recurs trebuie să examineze o cauză în fapt și în drept și să procedeze la o apre-

ciere globală privind vinovăția sau nevinovăția, instanța nu poate să se pronunțe cu privire la acest aspect fără să aprecieze direct elementele de probă prezentate în persoană de inculpat, care ar dori să probeze că nu a comis actul care ar putea constitui o infracțiune (*Popovici împotriva Moldovei*, par. 68; *Lacadena Calero împotriva Spaniei*, par. 38). Din principiul desfășurării de ședințe publice derivă dreptul acuzatului de a fi ascultat în persoană de către instanța superioară. Din acest punct de vedere, principiul publicității dezbaterilor urmărește scopul de a asigura acuzatului dreptul de a se apăra (*Tierce și alții împotriva San Marino*, par. 95).” [7, pct. 168-171]

Obligația de a face publicitate ședințelor publice cunoaște excepții. Acest fapt rezultă chiar din redactarea art. 6 § 1, care prevede rezerva că „accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia [...] atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță, atunci când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției.” Ședința cu ușile închise, fie pe întreaga durată, fie parțial, trebuie așadar să fie dispusă strict în funcție de circumstanțele cauzei (*Welke și Bialek c. Poloniei*, din 01.03.2011, par. 74 [10]; *Martinie c. Franței (MC)*, din 12.04.2006, par. 40) [11].

Chiar dacă în context penal publicitatea este de dorit, uneori poate fi necesar, în temeiul art. 6, să se limiteze transparența și publicitatea procedurii, de exemplu pentru a proteja un martor sau viața sa privată ori pentru a favoriza schimbul liber de informații și opinii în interesul justiției (*B. și P. c. Regatului Unit*, 05.10.2010, par. 37). [12]

Simpla prezență a unor informații confidențiale la dosar nu înseamnă întotdeauna că procesul va avea loc în spatele ușilor închise, fără a se pune în balanță transparența și imperativul de siguranță națională. Înainte de a exclude prezența publicului de la un proces penal,

completul de judecată trebuie să concluzioneze în mod explicit că această măsură este necesară pentru protejarea unui interes imperios al statului și să limiteze confidențialitatea în măsura necesară conservării acestui interes (*Belashev c. Rusiei*, din 04.12.2008, par. 83 [13]; *Welke și Bialek c. Poloniei*, din 01.03.2011, par. 77). [10]

Curtea Europeană a arătat că este esențial ca garanția publicității să fie respectată cel puțin în una din cele două grade de jurisdicție – fond și apel (*Hot. CtEDO Kremzow c. Austriei* din 21.09.1993, par. 58, 59). [14]

Anularea hotărârii pronunțate în urma unui proces de judecată, care a avut loc într-o ședință de judecată închisă cu încălcarea art. 18 CPP sau a art. 316 CPP, și examinarea cauzei în ordine de apel în ședință publică ar fi confirmat faptul restabilirii dreptului justițiabilului la un proces de judecată în ședință publică. [15]

Acest principiu este o garanție de desfășurare normală a judecării și un mijloc de realizare a rolului educativ pe care-l joacă procesul penal. Mediatizarea cauzelor penale cu rezonanță socială constituie o extindere neprocesuală a principiului publicității.

Între autorii de specialitate există două opinii privind sfera de aplicare a publicității. „Unii specialiști consideră că publicitatea este caracteristică întregii activități procesuale, pe când alții exprimă convingerea că publicitatea este proprie numai dezbaterilor judiciare.” [16, p. 64]

Curtea Constituțională uneori protejează părțile în proces de efectele extinderii publicității la faza urmăririi penale. „*Întrucât cauza se află la etapa urmăririi penale, iar ședințele sunt închise, Curtea va utiliza doar inițialele învinutului.*” [17]

Publicitatea poate însă aduce în unele cazuri prejudiciu persoanelor, societății și chiar statului. De aceea, legea prevede limitarea accesului în sala de judecată și examinarea cu ușile închise a cauzei penale, printr-o încheiere motivată.

„Circumstanțele excepționale care pot justifica renunțarea la o ședință depind în prin-

cipal de natura aspectelor cu care sunt sesizate instanțele interne, în special dacă acestea ridică probleme de fapt sau de drept care nu pot fi tranșate în mod corespunzător plecând de la dosarul cauzei. Ținerea unei ședințe de judecată nu este necesară pentru cauzele care nu ridică nicio problemă de credibilitate sau care nu suscită controverse asupra faptelor ce impun o dezbatere asupra probelor sau o audiere în contradictoriu a martorilor și atunci când acuzatul a avut o posibilitate adecvată de a-și apăra cauza în scris și de a contesta probele reținute împotriva sa [a se vedea *Jussila împotriva Finlandei* (MC), pct. 41-42, 47-48]. În acest sens, este legitim ca autoritățile naționale să poată ține seama de imperativele de eficiență și economie [*Jussila împotriva Finlandei* (MC), pct. 41-43, 47-48, pentru o procedură privind majorarea impozitelor, și *Suhadolc împotriva Sloveniei* (dec.), pentru o procedură sumară privind infracțiuni la legislația rutieră].” [7, pct. 167]

Art. 316 CPP, demonstrează atașamentul legislatorului nostru față de standardele principiului publicității, incluse în art. 6 a CEDO. Potrivit art. 316 CPP, „ (1) Ședința de judecată este publică, cu excepția cazurilor prevăzute în art. 18. La ședința publică poate fi prezentă orice persoană, cu excepția minorilor sub vârsta de 16 ani și a persoanelor înarmate. (2) Președintele ședinței de judecată poate permite prezența la ședință a minorilor, precum și a persoanelor înarmate care sunt obligate să poarte armă din oficiu. (3) Președintele ședinței poate permite reprezentanților mass-media, în cazurile în care cauza prezintă interes public, să efectueze înregistrări audio, video și să fotografieze unele secvențe de la deschiderea ședinței în măsura în care acestea nu perturbă desfășurarea normală a ședinței și nu aduc atingere intereselor participanților la proces.”

Problematică, în viziunea noastră, este dispoziția art. 316 alin. (4) CPP, care reglementează că „Președintele ședinței de judecată poate limita accesul publicului la ședință, ținând seama de condițiile în care se judecă cauza.” Consi-

derăm că această normă este neconstituțională, deoarece contravine art. 117 din Constituție și art. 18 CPP. În argumentarea poziției respective menționăm că președintele ședinței de judecată poate limita accesul publicului la ședință, ținând seama nu de condițiile în care se judecă cauza, ci de condițiile stabilite de art. 18 CPP. Cu alte cuvinte, legea stabilește exact aceste condiții, iar prin norma art. 316 alin. (4) CPP reiese că președintele ședinței de judecată poate limita accesul oricând, la libera lui apreciere, motivând sub orice formă condiția de judecare a cauzei. În conformitate cu aceste deziderate, considerăm că respectiva normă trebuie abrogată sau modificată și completată, ca să se reglementeze că președintele ședinței de judecată poate limita accesul publicului la ședință, ținând seama de condițiile prevăzute de legea procesuală penală.

Legea procesual-penală prevede unele restricții a principiului publicității și pentru participării dezbaterilor, și anume:

- nu pot fi admiși în sala de ședințe persoanele înlăturate pentru tulburarea ordinii;
- nu pot avea acces în sală martorii citați în cauză și înlăturați până la audiere;
- în cazuri excepționale, când acest lucru este dictat de necesitatea stabilirii adevărului, poate fi înlăturat inculpatul din cadrul cercetării judecătorești.

Pentru a proteja părțile de anumite imixțiuni din afară, dreptul la judecarea cauzei în mod public e supus unor restricții a căror existență reiese din articolul 6 alin. (1), precum și din interpretarea dată de Curtea Europeană. Astfel, art. 6 alin. (1) prevede expres restricții, în sensul că accesul în sala de judecată poate fi interzis presei și publicului pe întreg parcursul procesului sau în timpul numai a unei părți a lui, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților din proces o impun, sau atunci când în împrejurări speciale publicitatea ar fi de natură să prejudicieze interesele justiției, iar judecata apreciază această

măsură ca fiind strict necesară. În contrast cu dreptul la o judecată publică, dreptul la pronunțarea hotărârii în mod public nu este supus anumitor restricții de textul articolului 6 CEDO.

„Având în vedere aceste caracteristici ale recursului împotriva hotărârilor instanțelor de apel, Curtea conchide că garanțiile articolului 6 din Convenția Europeană și implicit ale articolului 117 din Constituție privind publicitatea ședinței și dreptul de a participa la ședință nu sunt încălcate în această procedură (a se vedea Decizia de inadmisibilitate Yildiz v. Turcia, 1 mai 2016 § 45, în care Curtea Europeană a reiterat că procedurile care se referă exclusiv la interpretarea dreptului și nu la stabilirea faptelor sunt conforme cu cerințele articolului 6, chiar dacă recurentul nu are posibilitatea să fie audiat personal de către instanța de recurs).” [18]

În cauza Sutter c Elveției [19], CtEDO a considerat că exigența de publicitate a deciziilor nu trebuie neapărat să ia forma unei lecturi în voce a hotărârii, în cazul în care hotărârea este publicată, înmănată sau expediată părților.

Hotărârile penale ale instanțelor de judecată sunt afectate din cauza lipsei de transparență a procesului. Astfel, caracterul public al ședințelor de judecată este privit atât ca drept individual al acuzatului, cât și ca garanție procesuală. Or, potrivit art. 251 alin. (2) CPP, „încălcarea prevederilor legale refe-

ritoare la (...) publicitatea ședinței de judecată (...) **atrage nulitatea actului procedural** (s.a.). Este evident faptul că legiuitorul a acordat o mare importanță publicității procesului penal, întrucât a prevăzut o asemenea sancțiune dură – cea a **nulității absolute a actului procedural** întocmit cu nerespectarea principiului publicității ședințelor de judecată.

Concluzie: În baza celor expuse constatăm că **lipsa de publicitate constituie o încălcare gravă a drepturilor persoanei la un proces echitabil, constituind un viciu fundamental.**

În același timp, considerăm oportună modificarea și completarea art. 18 alin. (2¹) CPP, astfel încât instanța de judecată va asculta, într-o ședință închisă, declarațiile nu doar ale victimei sau ale martorului, ci și ale părții vătămate. Or, actuala redacție a acestei norme limitează părții vătămate acest drept. De asemenea, completarea și modificarea normei în cauză trebuie să corespundă prevederilor art. 474 alin. (3) CPP, deoarece lipsește echilibrul dintre interesele victimei, părții vătămate și ale martorului în raport cu cele ale inculpatului minor. Cu alte cuvinte, art. 18 alin. (2¹) CPP trebuie să conțină garanții efective și în privința inculpatului minor, întrucât ședința de judecare a cauzei în privința acestuia, de regulă, nu trebuie să fie publică.

Referințe bibliografice:

1. Cristinel Ghigheci, *Principiile procesului penal în noul Cod de procedură penală*, Universul Juridic, București, 2014, p. 139.
2. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro [accesată: 15.08.2022].
3. T. Pop, *Drept procesual penal. Volumul I.* Partea introductivă. Tipografia Națională, Cluj-Napoca, 1946, p. 318.
4. Hotărârea CtEDO, Moser c. Austriei, din 21.09.2006 [§§ 93, 94, 98, 99-104]. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76956> (accesată: 16.08.2022).
5. HP CSJ nr. 5 din 19.06.2006 privind sentința judecătorească. Publicată în Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr.1, pag.14 (pct. 2, 16, 44).
6. Formularea decurge din adagiul englez Jus-

- tice is not only be done, but to be seen to be done.
7. Ghidul privind art. 6 din Convenție, Dreptul la un proces echitabil (Latura penală). Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ROM.pdf [accesată: 15.08.2022].
 8. Hotărârea CtEDO Grayson și Barnham c. Regatului Unit, din 23.09.2008 [§ 45]. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88541> [accesată: 16.08.2022]; Hotărârea CtEDO Phillips c. Regatului Unit, din 05.07.2001, definitivă la 12.12.2001 [§ 42-43]. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59558> [accesată: 16.08.2022].
 9. Hotărârea CtEDO Campbell și Fell c. Regatului Unit, din 28.06.1984. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57456> [accesată: 16.08.2022].
 10. Hotărârea CtEDO Welke și Bialek c. Poloniei, din 01.03.2011, definitivă la 15.09.2011. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103696> [accesată: 16.08.2022].
 11. Hotărârea CtEDO Martinie c Franței (MC), din 12.04.2006. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73196> [accesată: 16.08.2022].
 12. Hotărârea CtEDO B. și P. c. Regatului Unit, din 05.10.2010. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101377> [accesată: 16.08.2022].
 13. Hotărârea CtEDO Belashev c. Rusiei, din 04.12.2008, definitivă la 04.05.2009. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90049> [accesată: 16.08.2022].
 14. Hotărârea CtEDO Kremzow c. Austriei, din 21.09.1992. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57829> [accesată: 16.08.2022].
 15. HP CSJ nr. 3 din 09.06.2014 Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (pct.8).
 16. Якупов Р. Х. Уголовный процесс. Учебник для вузов. Москва: Зерцало, 1998, р. 64.
 17. DCC nr.17 din 23.03.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr.24g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 35 alin. (3) din Codul de procedură penală (recuzarea judecătorului) (pct.3); DCC nr.62 din 19.09.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 107g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unei sintagme din alin. (3) al articolului 34 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova.
 18. DCC nr. 86 din 09.07.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 99a/2018 privind controlul constituționalității articolelor 432 alin. (5) și 433 alin. (1) din Codul de procedură penală (pct. 29).
 19. Hotărârea CtEDO Sutter c. Elveției, din 22.02.1984. Disponibilă <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57585> [accesată: 16.08.2022].

Bibliografie:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată de Adunarea generală a O.N.U. prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro [accesată: 15.08.2022].
2. Constituția Republicii Moldova.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova.
4. DCC nr. 17 din 23.03.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr.24g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 35 alin. (3) din Codul de procedură penală (recuzarea judecătorului).
5. DCC nr. 62 din 19.09.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 107g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unei sintagme din alin. (3) al articolului 34 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova.

6. DCC nr. 86 din 09.07.2018 de inadmisibilitate a sesizării nr. 99a/2018 privind controlul constituționalității articolelor 432 alin. (5) și 433 alin. (1) din Codul de procedură penală.
7. HP CSJ nr. 5 din 19.06.2006 Privind sentința judecătorească. Publicată în Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr. 1, pag. 14.
8. HP CSJ nr. 3 din 09.06.2014 Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.
9. Hotărârea CtEDO, Moser c. Austriei, din 21.09.2006 [§§ 93, 94, 98]. Disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76956> [accesată: 16.08.2022].
10. Hotărârea CtEDO, Grayson și Barnham c. Regatului Unit, din 23.09.2008 [§ 45]. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-88541> [accesată: 16.08.2022]; Hotărârea CtEDO Phillips c. Regatului Unit, din 05.07.2001, definitivă la 12.12.2001 [§ 42-43]. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59558> [accesată: 16.08.2022].
11. Hotărârea CtEDO, Campbell și Fell c. Regatului Unit, din 28.06.1984. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57456> [accesată: 16.08.2022].
12. Hotărârea CtEDO, Welke și Bialek c. Poloniei, din 01.03.2011, definitivă la 15.09.2011. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103696> [accesată: 16.08.2022].
13. Hotărârea CtEDO, Martinie c Franței (MC), din 12.04.2006. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-73196> [accesată: 16.08.2022].
14. Hotărârea CtEDO, B. și P. c. Regatului Unit, din 05.10.2010. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101377> [accesată: 16.08.2022].
15. Hotărârea CtEDO, Belashev c. Rusiei, din 04.12.2008, definitivă la 04.05.2009. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90049> [accesată: 16.08.2022].
16. Hotărârea CtEDO, Welke și Bialek c. Poloniei, din 01.03.2011, definitivă la 15.09.2011. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103696> [accesată: 16.08.2022].
17. Hotărârea CtEDO, Kremzow c. Austriei, din 21.09.1992. Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57829> [accesată: 16.08.2022].
18. Hotărârea CtEDO, Sutter c. Elveției, din 22.02.1984. Disponibilă <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57585> [accesată: 16.08.2022].
19. Ghidul privind art. 6 din Convenție, Dreptul la un proces echitabil (Latura penală). Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ROM.pdf [accesată: 15.08.2022].
20. Cristinel Ghigheci, Principiile procesului penal în noul Cod de procedură penală, Universul Juridic, București, 2014.
21. Traian Pop, Drept procesual penal. Volumul I. Partea introductivă. Tipografia Națională, Cluj-Napoca, 1946.
22. Якупов Р. Х. Уголовный процесс. Учебник для вузов. Москва: Зерцало, 1998.

DESPRE AUTOR**Dinu OSTAVCIUC,***dr., conf. univ.,**rector al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,**e-mail: ostavciuc@mail.ru,**ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5317-3296>*

CZU 343.97

DOI 10.5281/zenodo.7184580

Boris GLAVAN,
dr., conf. univ.
PhD,
Associate Professor

Ghennadi CALCAVURA,
doctorand
PhD student

ABORDĂRI PRIVIND CAUZELE ȘI CONDIȚIILE CE FAVORIZEAZĂ ÎNCĂLCAREA DREPTURILOR CIVILE LA REALIZAREA MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚIE*

Prezentul studiu este consacrat domeniului activității speciale de investigații, abordând un subiect de o importanță deosebită atât sub aspect teoretic, cât și practic. Actualitatea identificării și analizei cauzelor și condițiilor ce favorizează încălcarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație derivă din necesitatea acută de îmbunătățire a imaginii și încrederii cetățeanului în organele abilitate să protejeze valorile constituționale prin practicarea activității speciale de investigații. Pentru atingerea scopului cercetării ce vizează relevarea, evidențierea și analiza cauzelor și condițiilor ce favorizează încălcarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație au fost folosite metodele tradiționale de cercetare, inclusiv metoda sondajului, literatura relevantă de specialitate națională și din străinătate. Rezultatele obținute în cadrul acestei cercetări vor suplini deficitul teoretico-metodologic al activității speciale de investigații, servind, totodată, motiv pentru inițierea altor studii pe acest segment de cercetare.

Cuvinte-cheie: activitatea specială de investigații, măsuri speciale de investigație, încălcare, cauze, ofițeri de investigație, drepturi civile, criminalitate.

REFLECTIONS REGARDING THE CAUSES AND CONDITIONS THAT FAVOR THE VIOLATION OF CIVIL RIGHTS WHEN PERFORMING SPECIAL INVESTIGATIVE MEASURES

This study is dedicated to the field of special investigation activity, approaching a subject of special importance both theoretically and practically. The actuality of identifying and analyzing the causes and conditions that favor the violation of the civil rights to the special investigation measures derive from the acute need for improving the image and confidence of the citizen in the authorized bodies to protect the constitutional values by practicing the special investigation activity. In order to carry out the purpose of the research aimed at revealing, highlighting and analyzing the causes and conditions that favor the violation of civil rights to carry out the special investigative measures, the traditional research methods were used, including the survey method, the relevant

**Lucrarea este elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept”, cifrul 22.00208.8007.07/PD I, susținut din bugetul de stat.*

national and abroad literature. The results obtained within this research will replace the theoretical-methodological deficit of the special investigations activity, serving, at the same time, to initiate other studies in this research segment.

Keywords: special investigative activity, special investigative measures, breach, cases, investigating officers, civil rights, crime.

Introducere. Activitatea specială de investigații este un gen de activitate al organelor de stat menit să realizeze un cumul de sarcini expres prevăzute de lege [1], în ansamblul lor urmărind realizarea scopului final: protejarea valorilor constituționale, inclusiv respectarea drepturilor și libertăților persoanei. Însăși specificul acestui gen de activitate este de natură să restrângă anumite drepturi civile individuale pentru realizarea interesului comun al întregii societăți: asigurarea securității naționale prin relevarea diferitelor forme de amenințare; combaterea criminalității prin identificarea, prevenirea și curmarea infracțiunilor; asigurarea ordinii publice prin stabilirea și înlăturarea pericolelor.

Astfel, echilibrarea balanței între interesul comun și cel individual în permanență a fost, este și probabil că va rămâne în continuare încă mult timp subiect foarte sensibil de discuție între reprezentanții societății civile, pe de o parte, și organele abilitate să practice activitatea specială de investigații, pe de altă parte.

Încălcările admise de unii angajați ai statului cărora li s-a încredințat competența de efectuare a măsurilor speciale de investigații, instrumente vitale de culegere a informațiilor necesare pentru realizarea interesului general, au servit în permanență drept argument de bază pentru a-l convinge pe legiuitor să reducă din împuternicirile tuturor celor antrenați să practice activitatea specială de investigații. Restricțiile legislative la realizarea măsurilor speciale de investigații, introduse în urma reformei juridice din 2012 în domeniul investigațiilor speciale, au redus considerabil din potențialul acestui gen de activitate, fapt care a pus în dificultate realizarea legală a sarcinilor impuse autorităților, subiecți ai activității speciale de investigații.

Încercările de remediere a situației în

domeniul activității speciale de investigații, inițiate prin Decizia Comisiei parlamentare de securitate națională, apărare și ordine publică din 2015 [2] și prelungite an de an, nu s-au încununat de succes nici astăzi. Desigur că motive care împiedică rezolvarea acestei probleme sunt multe, dar la bază acestea stă totuși lipsa de încredere în structurile speciale de investigații în ceea ce privește excluderea arbitrariului și respectarea drepturilor persoanei în timpul realizării măsurilor speciale de investigații. În acest context devine foarte actuală problema identificării și înlăturării cauzelor ce favorizează încălcarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație, subiect despre care vom discuta în continuare.

Metodologia studiului derivă din aplicarea metodelor tradiționale de cercetare: logică, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație, sondajul. Pentru realizarea studiului au fost folosite materialele pertinente (rezultatele chestionarului, literatura de specialitate, materialele empirice) în baza cărora au fost formulate concluziile corespunzătoare.

Rezultate obținute și discuții. Practic toate țările cu democrații veritabile sunt conștiente de metamorfoza fenomenului criminal, influențat de noile tehnologii foarte avansate de comunicare, încercând să acorde suficientă competență organelor abilitate să înfrunte acest flagel, inclusiv prin aplicarea măsurilor speciale de investigații. De precizat este faptul că lumea criminală de astăzi comite, în mare parte, aceleași infracțiuni de altă dată, doar că operează într-un mod mult mai avansat, folosind în acest sens inovațiile progresului tehnico-științific, ceea ce le permite infractorilor uneori să nu lase urme la locul faptei și să evite demascarea. Procedeele probatorii tradiționale axate pe identificarea și ridicarea urmelor criminale, la general vorbind, au deve-

nit mai puțin eficiente în fața noii criminalități. Anume din aceste considerente țările democratice caută și iau la dotare noi oportunități de luptă cu fenomenul criminal.

Combaterea criminalității nu ar trebui înțeleasă doar prin prisma reacției la infracțiunile comise, ci mai degrabă prin anticiparea și înlăturarea pericolelor care amenință valorile supreme și care sunt în stare să producă infracțiuni. În acest context cele mai eficiente instrumente de cunoaștere a fenomenului criminal s-au dovedit a fi măsurile speciale de investigație.

Aplicarea unor astfel de măsuri implică în statul de drept formularea și respectarea unor limite clar definite, menite să apere drepturile cetățeanului contra arbitrarului. Nerespectarea acestor restricții transformă statul de drept într-un stat polițienesc autoritar. Pe de altă parte, restrângerea exagerată a competențelor de efectuare a măsurilor speciale de investigații transformă statul de drept în unul vulnerabil, devenind pradă ușoară pentru diferite forme de interese interne și externe, inclusiv criminale. Din acest punct de vedere este importantă identificarea și înlăturarea cauzelor ce favorizează încălcarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație, fapt care va spori încrederea cetățeanului în organele abilitate să le apere drepturile și interesele legitime. Se pare că aceasta este singura cale de echilibrare a balanței dintre interesul individual, pe de o parte, și interesul general, pe de altă parte.

Este de remarcat faptul că deși în ultima perioadă constatăm o implicare tot mai activă din partea mediului academic național în rezolvarea problemelor activității speciale de investigații, fapt care poate fi doar salutat, totuși aspectul cauzelor și condițiilor care favorizează încălcarea drepturilor persoanei în timpul efectuării măsurilor speciale de investigație în Republica Moldova rămâne deocamdată neatins, cel puțin nu au fost întâlnite lucrări dedicate acestui subiect. În acest context vom apela la lucrările cercetătorilor din străinătate, în măsura în care le vom găsi relevante pentru realizarea acestui studiu.

Termenul „cauză” în interpretarea criminologică presupune un fenomen care precedă și determină apariția în timp a unui alt

fenomen. Condițiile sunt acele împrejurări și circumstanțe care favorizează săvârșirea unei fapte. Condițiile de unele singure nu generează fapte, adică încălcări de lege, dar contribuie la săvârșirea lor. Aprecierea unor fenomene în calitate de fapte sau de condiții are caracter relativ, unul și același fenomen în situații diferite ar putea să se manifeste atât sub formă de cauză, cât și de condiție. De obicei, cauzele și condițiile care favorizează apariția unui fenomen sunt unificate într-un singur termen – factori sau determinante ale criminalității [3, p. 109-110]. Determinantele infracțiunii sunt: a) condițiile mediului social, sub influența nefavorabilă a căroră are loc dizarmonia și deformarea necesităților, intereselor și sistemului de valori ale persoanei concrete, care devin o premisă a motivației criminogene; b) motivația criminogenă; c) situația concretă de viață care, interacționând cu particularitățile personalității, determină intenția și decizia săvârșirii infracțiunii. La nivelul condițiilor nefavorabile de formare denaturată a personalității sunt create premisele concepute ca posibilitate a săvârșirii infracțiunii de către un individ concret [4, p.93].

Adaptând discuția despre cauzele și condițiile ce favorizează încălcarea drepturilor civile în timpul realizării măsurilor speciale de investigație la aceste explicații criminologice, probabil că ar fi mai corect să discutăm despre factorii sau determinantele care influențează negativ sistemul valorilor ofițerilor de investigații și care devin o premisă a motivației respectivelor încălcări.

Încălcarile drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație adesea sunt generate de anumite deficiențe în reglementarea legală a activității speciale de investigații (factorul juridic), numite și lacunele legislative (după părerea noastră cele mai des invocate), deloc puține și nici unicele cauze care favorizează acest gen de încălcări.

În acest context, merită să ne amintim că legea anterioară privind activitatea operativă de investigație (din 1994) a fost abrogată în urma condamnării Republicii Moldova la CEDO [5], anume pentru că legislația națională nu conținea suficiente garanții împotriva eventualelor abuzuri din partea autorităților naționale și că

aceasta ar putea fi un teren fertil pentru apariția unor încălcări ale drepturilor persoanei.

Miza abrogării legii indicate a fost, după cum s-a observat, înlăturarea factorilor care favorizau eventualele abuzuri la efectuarea măsurilor speciale de investigații. Rezultatul din păcate a fost altul.

Din cauza unor viziuni conceptuale contradictorii privind locul și rolul activității speciale de investigații, în general, și a măsurilor speciale de investigații, în mod special, dar și cu privire la cummul garanțiilor contra arbitrarului, noile reglementări juridice referitoare la acest gen de activitate adoptate în urma reformei juridice din 2012 s-au dovedit puțin eficiente din perspectiva combaterii criminalității, dar și din perspectiva abuzurilor la efectuarea măsurilor speciale de investigații.

Estimările ulterioare a cadrului legal au scos în evidență noi lacune juridice [6], înlăturarea cărora a necesitat formarea în 2015 a unui grup de lucru menit să elaboreze un proiect de lege prin care să aducă îmbunătățiri legislației curente privind activitatea specială de investigații. Respectivul grup de lucru și-a reluat activitatea de câteva ori, ultima dată în primăvara anului 2022 [7], însă nici până în prezent munca nu s-a finalizat. Din discuțiile întreținute cu unii membri ai respectivului grup de lucru, una dintre cele mai sensibile teme de discuție ține de înlăturarea condițiilor ce ar putea determina apariția unor încălcări ale drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație. Este de remarcat și faptul că această problemă este una foarte complexă, iar cadrul normativ în această privință rămâne neschimbat mai bine de un deceniu.

În literatura de specialitate [8, p. 137] s-a menționat faptul că legea are un rol extrem de important în formarea comportamentului ofițerilor de investigație și a spiritului de respect față de litera legii. În acest context subscriem și noi, adăugând că lipsa unei ambianțe armonioase între normele de drept produce confuzii la nivelul aplicării legii și, prin urmare, orice nepotrivire în acest sens necesită să fie înlăturată, în caz contrar în permanență va persista riscul producerii unor consecințe nefavorabile [9, p. 61].

O zicală din popor sună cam așa: „Întâmplarea, de obicei, se produce doar o singură dată, iar întâmplarea repetată nu mai este o întâmplare, ci un caz premeditat determinat de anumiți factori”.

În procesul realizării măsurilor speciale de investigație putem admite că pot avea loc unele restrângeri ale drepturilor civile în mod involuntar, doar că cel mai grav este faptul că astfel de restrângeri se repetă, și nu de puține ori, ceea ce ne permite (judecând după zicala de mai sus) să afirmăm că respectivele abateri nu se produc întâmplător.

Un loc aparte în sistemul factorilor care favorizează încălcarea drepturilor persoanei la efectuarea măsurilor speciale de investigații îl ocupă politicul, mecanismul de implementare practică a acestui factor exprimându-se sub forma implicării în actul justiției, favorizarea și încurajarea justiției selective, lupta cu oponenții politici, etc. În urma sondajului efectuat în rândul ofițerilor de investigație, la întrebarea: „Care factori favorizează încălcarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație?” – 43,4 % din respondenți (treizeci de persoane în total) au răspuns: „Implicarea politicului în activitatea specială de investigații” (vezi anexa 1).

Acest factor al încălcărilor drepturilor persoanei la realizarea măsurilor speciale de investigații a fost remarcat și în doctrina națională [10, p. 47; 11, p.30]. Cercetând extins factorul în cauză, am constatat (cu regret) că uneori legea privind activitatea specială de investigații a fost folosită pentru a ajusta imaginea politică, dar nu pentru a preveni și combate criminalitatea, a asigura securitatea statului, ordinea publică, drepturile și interesele legitime ale persoanelor, descoperirea și cercetarea infracțiunilor, sarcini primordiale ale activității speciale de investigații.

Astfel, s-a creat o manie privind activitatea specială de investigații, partidele politice ajunse la guvernare exploatănd potențialul măsurilor speciale de investigație în propriile interese politice și în luptă cu cei din opoziție. Trebuie să menționăm că în ultimul deceniu, acuzațiile privind abuzul statului la exploatarea instrumentelor investigative în scopuri politice s-au înțepit.

În urma investigațiilor jurnalistice [12], care au scos la iveală încălcarea drepturilor persoanelor prin realizarea investigațiilor speciale, s-a ajuns la desființarea unor subdiviziuni specializate ale poliției (Direcția Nr.5 a Inspectoratului Național de Investigație), acestea fiind numite în presa autohtonă „poliție politică”. Despre aceasta se spunea că era instrumentul de urmărire, interceptare și filare a persoanelor care îndrăzneau să se opună celor care se aflau la putere. Controlurile din partea Procuraturii Generale [13] au scos și ele la iveală o listă de dosare, care ar reprezenta rezultatul unor comenzi politice. Aceste fapte nu fac altceva decât să perpetueze neîncrederea societății în serviciile abilitate să efectueze măsuri speciale de investigație, iar reabilitarea acestora în fața cetățenilor va necesita eforturi considerabile.

Un loc aparte în grupul factorilor ce determină respectarea drepturilor persoanei la realizarea măsurilor speciale de investigație este cel economic. Acest factor se manifestă prin nivelul de sprijin material și tehnic al subiecților care desfășoară investigațiile speciale, securitatea materială a ofițerilor de investigație, precum și prin gradul de satisfacere a nevoilor lor sociale. Deși influențează în mod indirect, nu este greu să ne dăm seama că acest factor are o importanță foarte mare când vorbim de calitatea muncii și devotamentul ofițerilor de investigație.

Problema economică a fost semnalată de 67,6% (vezi anexa 3) din respondenți, care au plasat-o ca principala nemulțumire în activitatea pe care o practică. Printre acestea sunt remunerarea salarială nesatisfăcătoare și lipsa locuințelor, ceea ce descurajează candidații cu un potențial înalt să se înroleze în cadrul serviciilor de investigație. La scurtă distanță față de nemulțumirea situației materiale a ofițerilor de investigație se află dotarea nesatisfăcătoare, inclusiv cu mijloace tehnice (58,8%) necesare pentru realizarea măsurilor speciale de investigație, subiect care a fost elucidat într-o altă lucrare [14, p.120]. În cele din urmă, ofițerii de investigații aleg să lucreze într-un domeniu mai atractiv, în sfera privată, în cadrul diferitelor structuri comerciale care le oferă o asigurare economico-materială mai bună și ca-

re implică mult mai puține riscuri și neplăceri comparativ cu ceea ce le oferă statul.

Pentru a testa atractivitatea muncii în cadrul serviciilor operative am solicitat Ministerului Afacerilor Interne [15] să ne răspundă cu privire la numărul posturilor vacante în rândul ofițerilor de investigație. Ca răspuns [16] la solicitarea noastră am constatat, cu regret, că numărul posturilor vacante constituie aproximativ 25% din numărul total de angajați în sfera investigațiilor speciale.

Este de remarcat și faptul că Ministerul Afacerilor Interne comparativ cu alți subiecți ai activității speciale de investigații, deține cel mai mare număr de posturi de ofițeri de investigație, având și cele mai multe atribuții la realizarea măsurilor speciale de investigație, iar lipsa de personal creează dificultăți serioase în primul rând cu privire la prevenirea infracțiunilor ce atentează asupra drepturilor cetățenilor.

Considerăm factorul economic unul din principalii determinanți care contribuie la fluctuația mare de cadre în rândul angajaților în domeniul investigațiilor speciale, 20% dintre aceștia fiind tineri a căror experiență de serviciu este de până la cinci ani. Din discuțiile purtate cu unii conducători de subdiviziuni specializate atestăm același procentaj al locurilor vacante, adăugând totodată faptul că un ofițer de investigație se formează în decurs de cel puțin cinci ani, iar în cazul în care angajatului îi lipsesc anumite abilități specifice s-ar putea ca niciodată să nu devină un bun profesionist. Pe de o parte, fluctuația cadrelor în rândul ofițerilor de investigație este un fenomen specific și altor specialități, iar pe de altă parte, o întinerire semnificativă a personalului operativ, cu schimbarea constantă a acestuia, înseamnă o scădere a nivelului de profesionalism.

De aceea, din dorința de a suplimenta posturile vacante, serviciul personal este nevoit să mărească spectrul potențialilor candidați la funcția de ofițer de investigație. Practica a arătat că nu toți angajații sunt capabili să depășească dificultățile obiective ale serviciului, predeterminate de specificul activităților lor (adesea cauzate de lipsa de timp, abundența situațiilor stresante ce implică și risc pentru

viața și sănătatea ofițerului de investigație, volumul excesiv de muncă, etc.). Uneori în funcția de ofițer de investigație sunt angajate persoane care nu au calitățile morale și aptitudinile necesare, ceea ce, în cele din urmă, afectează negativ asigurarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație.

Cercetările efectuate de către profesorul A. Efremov în sistemul factorilor care determină starea de respect al drepturilor persoanei în activitatea specială de investigații a evidențiat așa-numiții *factori specifici* printre care, conform autorului, un rol semnificativ îl joacă cel ideologic, manifestat prin propagarea sistematică a ideilor despre prioritatea de a respecta drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație, care sunt în strânsă legătură cu alți factori socio-psihologici și morali [17, p. 83].

În ceea ce ne privește am menționat și cu alte ocazii [18, p.88-108] că nu are sens să le interzici prin lege celor lipsiți de respectul față de lege să nu încalce legea, fiindcă pentru ei legea nu funcționează. Anume această categorie de angajați a discreditat imaginea și încrederea cetățeanului în profesionalismul și bunele intenții ale serviciilor de investigații.

În contextul celor relatate putem conchide că respectarea drepturilor civile este într-o strânsă legătură cu moralitatea și etica profesională a angajaților. De aceea, un loc central în asigurarea respectării drepturilor îl constituie educația ofițerilor de investigație și a altor participanți la activitatea specială de investigație în spiritul onestității și al bunei credințe.

Ideea necesității implementării relațiilor morale și etice în domeniul activității speciale de investigații, pe lângă cele juridice, a fost exprimată printre primii de Гребельский Д. В [19, p.70] (1967) și susținută de Стручков Н. А. [20, p.47] (1968).

Între timp interesul față de problema moralității ofițerilor de investigație a crescut și mai mult, fiind considerată de mulți autori drept un factor de bază, care, dacă este neglijat, determină apariția unor încălcări la realizarea măsurilor speciale de investigație. Acest interes este datorat specificului activității ofițerului de investigație, ce presupune concentrarea în mâi-

nile sale a unui bagaj mare de informații despre persoane, fapte, evenimente, pe care trebuie să le analizeze, intrând astfel în cunoștință de cauză despre multe lucruri din viața privată a celui investigat. În acest sens lipsa moralității creează o probabilitate că aceste date ar putea fi folosite în defavoarea persoanei vizate, încălcându-se astfel drepturile sale.

În doctrina rusească corect s-a menționat că încălcările în activitatea specială de investigații ar fi cu mult mai puține dacă s-ar face selectarea personalului care are deja anumite calități specifice serviciilor operative. Aceasta înseamnă că un candidat pentru munca în serviciile operative, pe lângă aptitudini pur profesionale, trebuie să aibă:

a) o atitudine personală generală de respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;

b) premise pentru consolidarea și dezvoltarea acestor atitudini prin educație și dorința de a le dezvolta continuu [21, p.93].

Împărtășim întrutotul această viziune, însă, din păcate, având în vedere situația reală din țara noastră, se pare că va fi foarte greu, dar nu imposibil, de realizat o motivație atractivă a noilor recruți în serviciile operative. Migrația forței de muncă din Republica Moldova este un fenomen în continuă creștere [22, p.15], iar selecția candidaților pentru serviciile operative devine uneori foarte și foarte dificilă. Aceasta înseamnă că și cerințele înaintate față de un candidat la funcția de ofițer de investigație vor fi coborâte, ceea ce deja constituie un factor de vulnerabilitate a serviciilor de investigație. În acest sens, la întrebarea „Dacă a-ți avea posibilitatea, ați alege din nou profesia pe care o practicați?” doar jumătate (52,9%) din respondenți au răspuns că ar face aceeași alegere, 36,7% au răspuns categoric nu, 10% au zis că le vine greu să se pronunțe sau că sunt gata să părăsească țara în favoarea unei slujbe mai plătite (vezi anexa 2).

O întrebare legată de moralitate pe care am pus-o inclusiv în discuțiile întreținute cu lucrătorii practicieni a fost dacă în cadrul tacticii de realizare a măsurilor speciale de investigație ofițerului de investigație îi este permis să dezinformeze sau să denatureze adevărul? Și dacă

aceasta constituie o încălcare a drepturilor persoanei investigate?

Din sondajul realizat $\frac{3}{4}$ (76%) din numărul respondenților au răspuns că este cu neputință să atingi scopul propus prin efectuarea măsurilor speciale de investigație în lipsa (în unele cazuri) dezinformării și a denaturării adevărului. Totodată, aproape jumătate (44.5%) consideră totuși că aceste procedee nu ar trebui să fie admise în activitatea specială de investigații.

Problema în cauză nu a găsit rezolvare unanimă nici în rândul cercetătorilor, unii [23, p.142; 24, p.179] pronunțându-se împotriva aplicării dezinformării și denaturării adevărului la realizarea măsurilor speciale de investigații, alții [25, p.9-1; 26; 27, p.115] împărtășind ideea aprobării unor astfel de procedee mai ales în cazul combaterii infracțiunilor complexe și greu de cercetat. Aceste infracțiuni necesită un mod aparte de investigare, iar prezența dezinformării și a denaturării adevărului în cadrul acestui proces nu înseamnă deloc lipsă de etică și moralitate din partea ofițerilor de investigație.

Menționăm că o astfel de abordare oarecum discutabilă i-a determinat pe unii avocați și alți membri ai societății civile să califice activitatea specială de investigații în general ca fiind un gen de ocupație lipsită de etică și moralitate [28, p.75].

Contrar acestei viziuni, mai mulți cercetători numesc acest procedeu (dezinformarea la realizarea măsurilor speciale de investigație) un fel de „urgență morală”, folosit nu doar în activitatea specială de investigații, ci și în alte sfere de activitate, în cea medicală spre exemplu. Medicul, susțin aceștia, este obligat întotdeauna să urmărească binele și interesul ființei umane, totuși există situații în care etica medicală nu numai că îi permite, ci și îl îndrumă să protejeze bolnavul de adevărul crud, spunându-i pacientului informații care nu corespund realității. Abaterea de la veridicitate în acest caz este justificată de dorința de a proteja pacientul de suferințele inutile, pe care dacă le-ar conștientiza, acestea i-ar putea cauza suferințe fatale. Dezinformarea sau denaturarea adevărului de către un medic nu pot fi apreciate ca fiind metode universale în medicină, ci mai de-

grabă ar fi vorba de unele excepții [29, p.848].

Cu alte cuvinte, se alege cel mai mic rău dintre două rele posibile, dacă se poate de spus așa. Este un fel de conflict de îndatoriri, îndeplinirea simultană a cărora nefiind posibilă. Din punct de vedere al moralității se pare că nu ar trebui să apară întrebări atunci când se recurge la aplicarea procedeelelor indicate în binele pacientului.

În contextul celor relatate mai rațional ar fi dacă discuția s-ar duce nu cu privire la problema acceptării dezinformării și a denaturării adevărului în activitatea specială de investigații, ci mai degrabă asupra circumstanțelor în care aceste procedee pot fi aplicate în calitate de instrumente de realizare a sarcinilor stabilite și, respectiv, când utilizarea lor ar fi inacceptabilă.

Cercetătorul Bahin V.P., în acest context, a remarcat foarte corect că circumstanțele de admisibilitate a dezinformării și a denaturării adevărului în activitatea specială de investigații vizează două aspecte esențiale: 1) persoana împotriva căreia se folosesc astfel de procedee trebuie să aibă întotdeauna posibilitatea de a-și alege liber comportamentul. Aceste mijloace nu trebuie folosite ca presiune nealternativă; 2) la utilizarea rezultatelor obținute prin aplicarea acestor procedee nu ar trebui admise încălcarea drepturilor fundamentale ale persoanei [30, p.75-87].

Pe lângă multiplele probleme identificate trebuie totuși spus și faptul că rândurile ofițerilor de investigație sunt completate cu mulți oameni onești ghidați de spiritul dreptății și al responsabilității, nutrind sentimente care vizează asigurarea securității persoanei și a societății, protejarea ordinii publice, proprietății, drepturilor și libertăților persoanei, etc. Acest simț al dreptății, de regulă, stă la baza motivației încadrării în serviciu organelor de drept. La întrebarea „Ce motive au stat la baza alegerii locului de muncă în subdiviziunile speciale?”, 50% au selectat răspunsul „Dorința de a lupta cu criminalitatea” (vezi anexa 4).

Un factor esențial care favorizează încălcarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigații constă în deficiența controlului și coordonării activității speciale de investigații.

În conformitate cu prevederile Legii nr.59/2012, controlul este desfășurat de trei instituții și anume: controlul parlamentar (art. 38), controlul exercitat de procuror (art. 39) și controlul departamental (art. 40).

Se știe că controlul sistematic și bine organizat nu numai că îi disciplinează pe angajați și le crește responsabilitatea, dar mai elimină și condițiile care contribuie la încălcarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigație. Unul din scopurile controlului este elucidarea încălcărilor deja comise, contribuind astfel la aducerea făptuitorului în fața justiției.

Astfel, controlul asupra activității speciale de investigații este în viziunea noastră unul din cele mai importante mijloace de menținere a nivelului ridicat de asigurare a drepturilor civile. Deficiențele în organizarea și implementarea controlului devin adesea motivul principal al încălcării acestor drepturi și libertăți, deși rezultatele sondajului realizat dovedesc contrariul, doar 10% dintre cei chestionați considerând lipsa controlului/supravegherii din partea organelor abilitate cu acest drept un factor care favorizează încălcările drepturilor și libertăților persoanei.

Un aspect important, după părerea noastră, identificat în cadrul discuțiilor purtate cu ofițerii chestionați se referă la instituția mentoratului, aceasta fiind de un real folos pentru noii angajați în domeniul activității speciale de investigații. Cu regret, la momentul de față în activitatea practică această instituție lipsește. Tinerii angajați (cel puțin în rândurile Ministerului Afacerilor Interne) nu beneficiază nici măcar în termenul de probă (6 luni) de un îndrumător cu experiență, de la care ar putea să învețe și să dezvolte abilități specifice meseriei alese. În eventualitatea introducerii în activitatea practică a mentoratului, considerăm că cei care vor însuși această calitate ar trebui, pe lângă experiență bogată în activitatea specială de investigații, să dispună de stimă și credibilitate înaltă atât din partea colegilor de serviciu, cât și din partea societății civile. Scopul strategic al acestei instituții este crearea condițiilor juridice, organizaționale, morale și psihologice pentru formarea subiecților activității speciale de investigații în spiritul respectării drepturilor și

libertăților persoanei.

În contextul celor relatate merită să punem în discuție încă un aspect al problemei cercetate, și anume deformarea conștiinței juridice a ofițerilor de investigație ca rezultat al neînălțurării factorilor ce favorizează încălcarea drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigații. În literatura de specialitate [31; 32; 33, p. 11-29; 34, p.140-145; 35, p. 126-131; 36, p.196] sunt deosebite mai multe forme de deformare a conștiinței juridice[37]: nihilismul juridic, cinismul juridic, fobia juridică, percepția distorsionată a realității, etc. Despre aceste deformări merită să discutăm un pic, dat fiind faptul că în ansamblul lor conduc la încălcarea legislației privind activitatea specială de investigații, în general, și a drepturilor persoanei la realizarea măsurilor speciale de investigații, în mod special.

Nihilismul juridic ca tip de deformare a conștiinței juridice este specific angajaților a căror dorință de a lupta împotriva criminalității și de a-și îndeplini atribuțiile de serviciu fie lipsește din start, fie dispare pe parcursul activității. Comportamentul infracțional al angajaților acestui tip de deformare este asociat în principal cu îmbogățirea ilicită, corupția și alte fapte cu caracter cupidant. Este de remarcat că o parte dintre acești angajați se înrolează în organele de ocrotire a normelor de drept, având o atitudine și convingere absolut adecvată serviciului. Mediul criminal însă își pune amprenta asupra psihicului angajatului, iar incapacitatea acestuia de a opune rezistență la influențele criminale îi transformă viziunile despre viață. În viziunea acestora, pe parcursul activității ei devin „mai înțelepți”, dobândind abilitatea de a trece cu vederea cazurile de îmbogățire ilegală a unor persoane și contribuind chiar la respectiva îmbogățire. Pentru a-și justifica propriile acțiuni, acești angajați citează expresii de genul: „Lumea nu poate fi schimbată”, „Nici cei de la conducere nu trăiesc doar din salariu” etc. Ulterior, acest tip de angajați este din ce în ce mai implicat în procesul de îmbogățire ilegală exteriorizată printr-o varietate de moduri, inclusiv „protecționismul” agenților economici, atacuri de tip raider, recuperarea datoriei, crearea artificială de „probleme” antreprenori-

lor și „soluționarea” ulterioară a acestora contra cost etc. Pentru realizarea scopurilor sale personale, aceștia sunt în măsură să profite de situația de serviciu, efectuând abuziv măsuri speciale de investigații.

O altă parte a angajaților în mod deliberat se înrolează în rândurile organelor de drept pentru a câștiga bani, folosindu-se de funcția lor de serviciu. Aceștia din start au o atitudine criminală care nu poate fi schimbată în niciun fel.

Cinismul juridic constă în faptul că ofițerul de investigații consideră că respectarea legii este obligatorie pentru toată lumea, cu excepția lui. Are cunoștințe juridice (adică nu se distinge prin infantilismul juridic), este sigur de necesitatea respectării normelor (adică nu se distinge prin nihilism juridic) și nu permite schimbări în opiniile sale. Cu toate acestea, respectarea legii este valabilă doar pentru alte persoane. Când privește propriul său comportament (la serviciu și acasă), cu mult calm își permite să încalce normele de drept. Mai mult, dacă anumite persoane au pornit pe calea ilegalităților și, din motive evidente, încearcă să ascundă acest fapt, atunci această categorie de angajați își expun de bunăvoie comportamentul, demonstrând o atitudine disprețuitoare și cinică față de lege. Cazurile tipice de atitudine cinică față de lege în viața de zi cu zi includ conducerea în stare de ebrietate, manifestările huliganice pe stradă, însoțite de povestiri cu întâmplări penibile. La serviciu, cinismul juridic se exprimă prin încălcarea demonstrativă a cerințelor legislației, ordinelor departamentale, instrucțiunilor etc., comportament necauzat de nicio necesitate.

Fobia juridică ca formă de manifestare a deformării conștiinței juridice este specifică angajaților care evită să ia decizii în chestiuni legate de propriile atribuții de serviciu. Astfel de angajați se caracterizează prin: frica de a greși în activitatea profesională; dorință puternică de a nu munci și de a da sfaturi cu privire la muncă; frica de o conspirație împotriva sa din partea colegilor; stabilirea parafei secret cu orice ocazie; dorința de a primi cu fiecare ocazie instrucțiuni specifice de la superiori; lipsa de inițiativă; incapacitatea de a lua decizii cu privire la aspecte operaționale sensibile.

Pentru managerii supuși acestei deformări, pe lângă trăsăturile de mai sus, se mai adaugă: lucru conform propriului model și nu conform legii; evitarea asumării responsabilității și transferarea acesteia asupra altora; estomparea responsabilității prin numeroase aprobări; miza pe subalterni care sunt capabili să execute fără îndoială orice ordine, indiferent de legalitatea și moralitatea lor. Superiorii se caracterizează, de asemenea, prin frica de intrigi și de conspirații împotriva lor din partea superiorilor, subalternilor, șefilor de subdiviziuni învecinate etc. Această deformare se bazează uneori pe motive care nu țin de activitățile profesionale, ci de nemulțumirile vieții și complexele personale (atitudinea ostilă față de toți cei care sunt mai abili, mai tineri, mai puternici, mai de succes, mai educați).

Percepția distorsionată a realității este un alt tip de deformare a conștiinței juridice, fiind caracteristic angajaților care doresc să lupte împotriva criminalității și să-și îndeplinească bine sarcinile și atribuțiile de serviciu. Cu trecerea timpului, la această categorie de angajați se deformează conștiința juridică, exprimându-se prin percepția distorsionată a situației din jurul lor, inclusiv și față de colegii de serviciu. Caracteristic acestui tip de angajați este faptul că ei pentru a demonstra indici și rezultate înalte în activitatea de serviciu sunt gata să comită și chiar comit infracțiuni. Încrederea exagerată în sine și în acțiunile proprii, neacceptarea unui alt punct de vedere, lipsa de dorință de a reflecta și a verifica propriile suspiciuni în ceea ce privește vinovăția unei persoane, interpretarea arbitrară și vădit expansivă a legii sunt alte câteva caracteristici ale acestei categorii de angajați. Din punctul lor de vedere, cel vinovat de comiterea infracțiunii trebuie să fie condamnat cu orice preț, indiferent de mijloacele și metodele care se aplică în acest scop. Incapacitatea de a-și schimba punctul de vedere este o caracteristică a tipului de angajați cu percepție deformată a realității. Dacă aceștia și-au indus convingerea despre vinovăția unei anumite persoane, atunci este aproape imposibil ca această convingere să mai fie schimbată. Chiar și atunci când este găsit adevăratul vinovat, acești angajați nu-și recunosc greșeala sus-

piciunii lor și continuă să aducă diverse argumente în favoarea sa.

Falsificarea rezultatelor activității speciale de investigații, abuzul de putere și abuzul de serviciu, falsul în documente, provocarea infracțiunilor, corupția sunt cele mai frecvente infracțiuni comise „pentru binele societății” de angajații cu percepție distorsionată a realității. Formele tipice de săvârșire a unor astfel de infracțiuni se materializează prin plasarea sau aruncarea diferitelor obiecte interzise (substanțe narcotice, muniții, arme de foc etc.) în locuri ce aparțin persoanelor investigate și depistarea, ridicarea lor în cadrul acțiunilor de reținere, percheziție și urmărire penală. Acestui gen de infracțiuni i se mai atribuie și acțiunile de aplicare nejustificată a forței fizice în timpul reținerii sau conducerii suspectului la unitatea de poliție, acțiunile de agresiune, tortura etc.

Rezumând cele relatate, trebuie menționat că încălcările drepturilor civile la realizarea măsurilor speciale de investigații sunt determinate de un cumul de factori, adică cauze și condiții, fiind vorba în mod special de factorul juridic, factorul social, factorul politic, factorul economic, factorul educativ etc. Neînțelegerea complexă a acestor factori influențează negativ asupra conștiinței juridice a angajaților antrenați în activitatea specială de investigații. Pe cale de consecință, odată ce s-a deformat

conștiința juridică a ofițerului de investigații rămân foarte puține șanse ca aceasta să mai revină la normal. Cea mai optimă soluție pentru repararea unei astfel de situații ar fi eliberarea din serviciu a celor care au un impact negativ asupra noilor angajați. Recrutarea cadrelor oneste, educate în stilul respectului față de lege este o alternativă viabilă pentru diminuarea încălcărilor drepturilor persoanei la realizarea măsurilor speciale de investigații. Totodată, se impun și alte măsuri legate de creșterea prestigiului muncii în structurile speciale de investigații, ridicarea nivelului componentelor ideologice și morale ale conștiinței ofițerilor de investigații, stimularea materială și morală a acestora, creșterea salariilor etc. Nu în ultimul rând se impune și un control mai riguros al activității speciale de investigații.

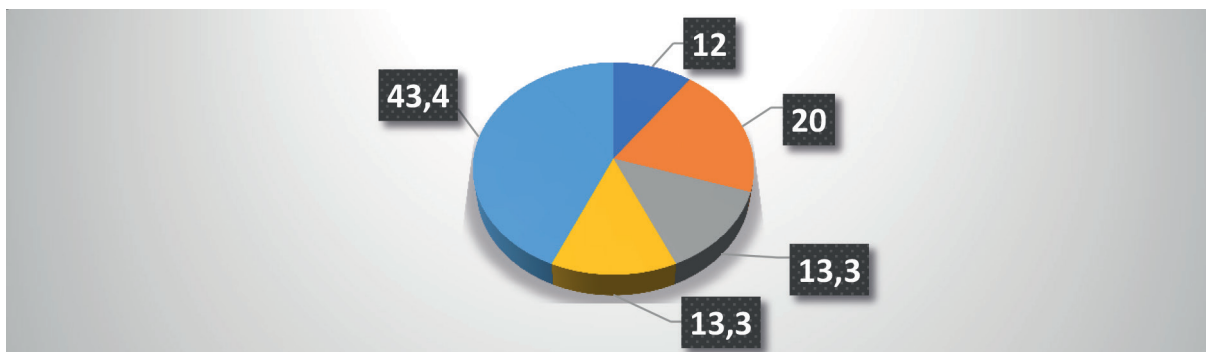
Totodată găsim oportună:

- instituirea în cadrul serviciilor operative a mentoratului, care este și o formă de realizare a controlului de legalitate și respect la realizarea măsurilor speciale de investigație;
- susținerea și stimularea cercetărilor științifice în domeniul activității speciale de investigații, fapt care cu siguranță vă spori calitatea muncii ofițerilor de investigație;
- perfecționarea sistemului de pregătire, a personalului care practică activitatea specială de investigații.

Anexe:

Chestionar. În vederea consultării opiniei subiecților activității speciale de investigație asupra problemei scoase în evidență în prezentul material a fost desfășurat un sondaj cu participarea a 30 de angajați în domeniul activității speciale de investigații din cadrul subdiviziunilor specializate subordonate Ministerului Afacerilor Interne, rezultatele sondajului efectuat fiind următoarele:

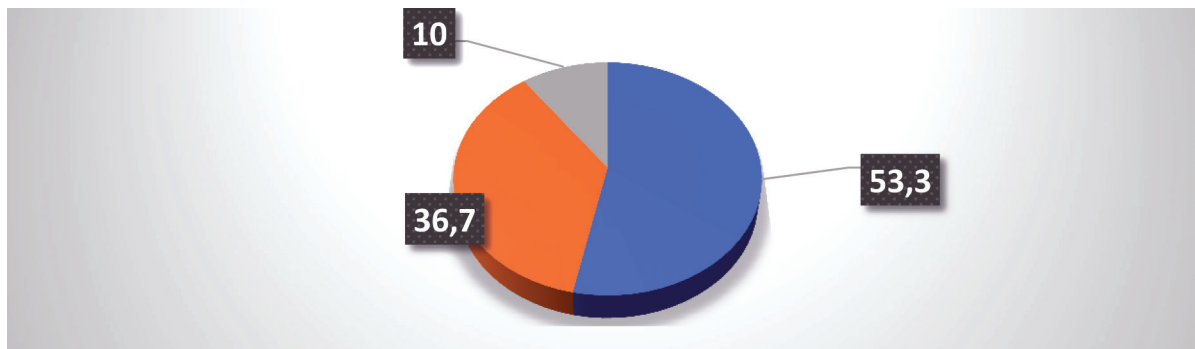
1. Care sunt principalele motive ce favorizează încălcările drepturilor și libertăților persoanei?

Anexa 1

- a) nivelul scăzut de profesionalism al lucrătorilor operativi - 3 = 10%;
- b) nivelul scăzut de educație al lucrătorilor operativi - 6 = 20%;
- c) tendința de a obține informații (pentru a crește indici) - 4 = 13,3%;
- d) lipsa controlului/supravegherii din partea organelor abilitate cu acest drept - 4 = 13,3%;
- e) implicarea politicului în activitatea specială de investigații - 13 = 43,4%;

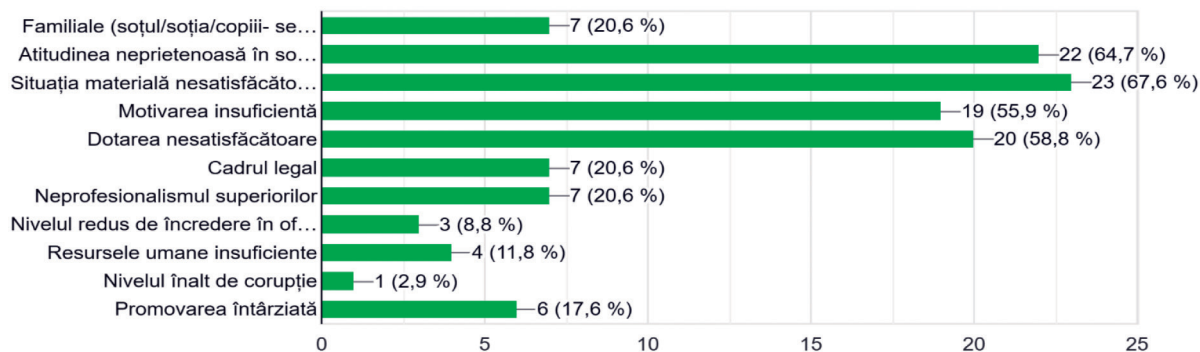
2. Dacă ați avea posibilitatea să vă alegeți din nou profesia pe care o dețineți:

Anexa 2

- a) aș face aceeași alegere - 15 = 53,3%;
- b) cu siguranță aș alege altă profesie - 12 = 36,7%;
- c) îmi este greu să răspund - 3 = 10%;

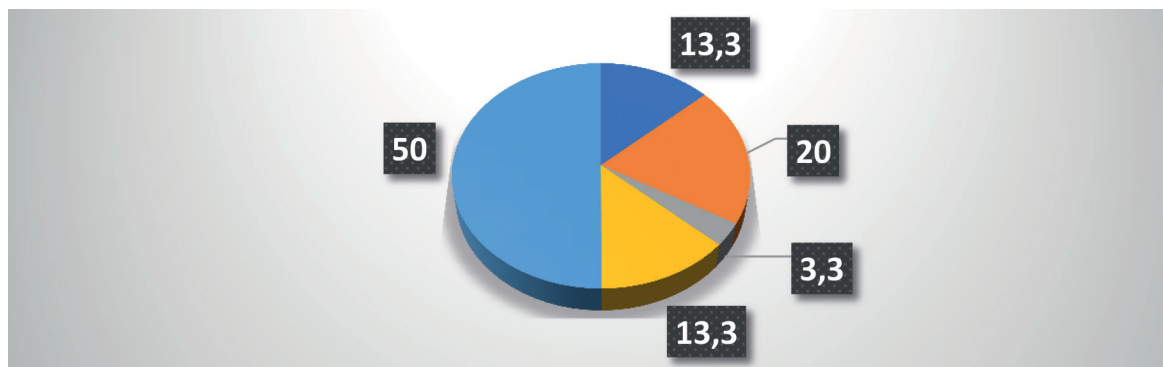
3. Ce neplăceri (probleme) ați întâmpinat în legătură cu activitatea de serviciu? (cel mult 3 răspunsuri)

Anexa 3

- a) Probleme familiale (soțul/soția/copii nu agreează profesia mea) - 7 = 20,6%;
- b) Atitudinea neprietenoasă în societate față de polițiști - 22 = 64,7%;
- c) Situația materială nesatisfăcătoare - 23 = 67,6%;
- d) Motivarea insuficientă - 19 = 55,9%;
- e) Dotarea nesatisfăcătoare - 20 = 58,8%;
- f) Cadrul legal defectuos - 7 = 20,6%;
- g) Neprofesionalismul superiorilor - 7 = 20,6%;
- h) Nivelul redus de încredere în ofițerul de investigație - 3 = 8,8%;
- i) Resursele umane insuficiente - 4 = 11,8%;
- j) Nivelul înalt de corupție - 1 = 2,9%;
- k) Promovarea întârziată în carieră - 6 = 17,6%.

4. Ce motive au stat la baza alegerii locului de muncă în subdiviziunile speciale de investigații?

Anexa 4

- a) Dorința de a lupta cu criminalitatea – 15 = 50%;
 b) Cumul de circumstanțe – 4 = 13,3%;
 c) Fără un motiv anume – 6 = 20%;
 d) Din curiozitate – 1 = 3,3%;
 e) La îndemnul rudelor (cunoștințelor) care activează în cadrul organelor speciale de investigație – 4 = 13,3%.

Referințe bibliografice:

1. Legea nr.59 din 29.03.2012 cu privire la activitatea specială de investigații (art.2).
2. Decizia Comisiei securitate națională, apărare și ordine publică, CSN/7 nr. 257 din 10 iunie 2015.
3. Iu. Larie, Criminologie. Editura Cartea Militară. Chișinău 2020. p.109-110.
4. Gh. Gladchi, Criminologie generală. Museum, 2001. p.93.
5. Cauza Iordachi și alții c. Moldovei (cererea nr.25198/02), Hotărâre pronunțată la 10 februarie 2009.
6. Vezi: http://www.justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2017/aprilie/Not_informativ_ASI_actual.pdf (accesat 12.06.2022)
7. Vezi: Ministerul Justiției a reluat procesul de modificare a cadrului normativ privind activitatea specială de investigație | Comunicate de presă | Ministerul Justiției al Republicii Moldova (gov.md).
8. Захарцев С.И., Игнащенко Ю.Ю., Сальников В.П. Оперативно-розыскная деятельность в XXI веке: монография. – М.: Норма, 2017. – 137 с.
9. B. Glavan, Principiile activității speciale de investigații, Revista Legea și viața (septembrie-octombrie 2021) p. 61. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/53-62_3.pdf.
10. Boris Glavan, Mandatul de supraveghere tehnică în contextul modernizării activității de informație în Republica Moldova, Conferința științifico-practică națională „Mandatul de securitate: probleme actuale de interpretare, legislație și practică”, Chișinău – 2020, p.47.
11. Maxim Gropa, Limitele mandatului de securitate – expansiunea criminalității organizate ca temei de justificare a mandatului de securitate, Conferința științifico-practică națională „Mandatul de securitate: probleme actuale de interpretare, legislație și practică”, Chișinău – 2020, p. 30.
12. Ministerul interceptărilor, efectuat de Rise Moldova. Disponibil: <https://www.rise.md>.

- md/articol/ministerul-interceptarilor/, accesat: 02.08.2022.
13. Vezi: <http://www.procuratura.md/md/news/1211/1/8348/> (accesat: 02.08.2022).
 14. B. Glavan, Gh. Calcavura, Pregătirea profesională a ofițerilor de investigație în vederea aplicării mijloacelor tehnice operative, Conferința științifico-practică internațională din 4 decembrie 2020, „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne și alte organe de drept”, Chișinău 2021, p. 120.
 15. Nr. A/5-970 din 30.06.2022.
 16. Demersul nr. 44/108828 din 14 iulie 2022.
 17. Ефремов А.М, Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в оперативно-розыскной деятельности: Теоретические и прикладные проблемы, Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Санкт-Петербург 2001, с. 83.
 18. B. Glavan, Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în contextul legislației Republicii Moldova, Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, DOI 10.5281/zenodo.387144, p. 88-108.
 19. Гребельский Д. В. О соотношении криминалистических и оперативно-розыскных характеристик преступлений/ Криминалистическая характеристика преступлений, Москва 1984, с. 70.
 20. Стручков Н. А. Советское исправительно-трудовое право // А. Е. Наташев, Стручков Н. А. Основные теории исправительно-трудового права, Москва 1967, с. 47.
 21. Ефремов А.М, Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в оперативно-розыскной деятельности: Теоретические и прикладные проблемы, Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук, Санкт-Петербург 2001, с. 93.
 22. Fișă de țară privind migrația și competențele, Moldova, Fundația Europeană de Formare, 2021, p. 15 Disponibil: https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2021-11/etf_skills_and_migration_country_fiche_moldova_2021_ro_0.pdf.
 23. Котов Д. П. Проблемы этики уголовного процесса в работах Л. Д. Кокорева // Служенье Истине: научное наследие Л. Д. Кокорева. Воронеж, 1997. p. 142.
 24. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. М., 1968. Т. 1. p. 179.
 25. Альханов, Н. М. О допустимости обмана в уголовной практике. Правовая система России: история и современность: сборник статей Международной научно-практической конференции, Екатеринбург, 23 декабря 2017 года. – Екатеринбург: Общество с ограниченной ответственностью „ОМЕГА САЙНС”, 2017. – p. 9-10.
 26. Бахин В. П. Дезинформация и провокация как средство противодействия преступной деятельности // Известия Тульского государственного университета. Серия: Современные проблемы законодательства России, юридических наук и правоохранительной деятельности. Тула, 2001.
 27. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. М., 2001. p. 115.
 28. Drepturile omului în RM, ISBN 9975-9710-0-8, Chișinău 2002, p.75.
 29. К.К. Горяинов, В.С. Овчинский, Г.К. Силинов, А.Ю. Шумилов, Оперативно-розыскная деятельность: Учебник, М.: ИНФРА-М, 2004. -XIV, с. 848.
 30. Бахин В.П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962 - 2002 гг.). Киев, 2002. С. 75 - 87.
 31. Десятков М.С. Деформация профессионального правосознания оперативных сотрудников: причины возникновения и формы проявления // Вестник КРУ МВД России. 2020. №3 (49). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/deformatsiya-professionalnogo-pravosoznaniya-operativnyh-sotrudnikov-prichiny-vozniknoveniya-i-formy-proyavleniya> (vizitat la: 14.09.2022).
 32. Дадаева Р.Ш., Магдилов М.М. Особенности деформации профессиональ-

- ного правосознания сотрудников органов внутренних дел // Вестник Дагестанского государственного университета. Серия 3: Общественные науки. 2019. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-deformatsii-professionalnogo-pravosoznaniya-sotrudnikov-organov-vnutrennih-del> (vizitat la: 14.09.2022).
33. Захарцев, С. И. Правосознание юриста и правовой нигилизм: современные проблемы профессиональной деформации / С. И. Захарцев, В. П. Сальников // Юридическая наука: история и современность. – 2013. – № 11. – С. 11–29.
34. Захарцев С.И., Игнащенко Ю.Ю., Сальников В.П. Оперативно-розыскная деятельность в XXI веке: монография. – М.: Норма, 2017. p.140-145.
35. Блинов, Ю. С. Проблемы обеспечения прав и свобод человека и гражданина в оперативно-розыскной деятельности / Ю. С. Блинов // Полицейское право. – 2007. – № 2(10). – С. 126-131.
36. Бреднева, В. С. Деформация профессионального правосознания юристов и технологии ее преодоления: монография / В. С. Бреднева. – Южно-Сахалинск: СахГУ, 2019. – 196 с.
37. Conștiința juridică presupune: conștientizarea esenței dreptului în general; evaluarea dreptului din punct de vedere al valorii sale sociale; înțelegerea necesității și importanței comportamentului legal, respectarea legii și ordinii; percepția și înțelegerea rezultatelor implementării legii.

DESPRE AUTORI**Boris GLAVAN,***dr., conf. univ.,**Secretar Științific al Senatului**Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,**e-mail: gba74@rambler.ru,**e-mail: boris.glavan@mai.gov.md,**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3838-4308>***Ghennadi CALCAVURA,***asistent universitar,**Catedra „Activitate specială**de investigații și anticorupție”**a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,**e-mail: ghenadie.calcavura@gmail.com,**ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5466-3588>*

Olga TATAR,
PhD,
Associate Professor
dr., conf. univ.

CONTRACT FOR THE INTERNATIONAL SALE OF GOODS AS AN EXAMPLE OF AN INTERNATIONAL COMMERCIAL AGREEMENT

The Contract for the International Sale of Goods is the most important of all foreign trade contracts. This agreement is closely related to various types of work contracts - transactions aimed at the performance of work and the provision of services related to the supply of machinery and equipment. Execution of this type of contract involves the conclusion of a contract of carriage and insurance, and often also a license agreement, which is concluded in order to ensure the production of goods provided for by the contract for the international sale of goods.

Keywords: international agreements, convention, state, commercial enterprise.

CONTRACTUL DE VÂNZARE INTERNAȚIONALĂ DE MĂRFURI CA EXEMPLU DE ACORD COMERCIAL INTERNAȚIONAL

Contractul de vânzare internațională de bunuri este cel mai important dintre toate contractele de comerț exterior. Acest acord este strâns legat de diverse tipuri de contracte de muncă - tranzacții care vizează executarea lucrărilor și prestarea de servicii legate de furnizarea de mașini și echipamente. Executarea acestui tip de contract presupune încheierea unui contract de transport și asigurare, precum și de multe ori și a unui acord de licență, care se încheie în scopul asigurării producției de mărfuri prevăzute de contractul de vânzare internațională de mărfuri.

Cuvinte - cheie: acorduri internaționale, convenție, stat, întreprindere comercială.

Introduction. A prerequisite for the recognition of a contract as an international sale contract subject to the regulation of the Convention is the location of the commercial enterprises of the parties to the contract in different states. Neither the national (state) affiliation of the parties, nor the civil or commercial nature of the contract are taken into account

when determining the applicability of the Vienna Convention, in accordance with Art. 1 of the Convention. This means that, by virtue of the Convention, an international sales contract concluded between firms of different nationalities located on the territory of one state. At the same time, it will be considered an international contract of purchase and sale, concluded

by firms of the same state, but commercial enterprises, which are located in different states.

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical .

By virtue of the Convention, the main obligations of the seller are to deliver the goods, transfer documents and title to the goods in accordance with the requirements of the contract and Art. 30 of the Vienna Convention. The main obligations of the buyer are to pay the price for the goods and take delivery in accordance with the requirements of the contract and Art. 53 of the Vienna Convention. It is also significant that the object of the contract is movable property acquired not for personal, family or home use.

Thus, the sales contract is a document indicating that one party to the transaction (the seller) undertakes to transfer the goods (or other subject of the agreement) specified in the contract to the ownership of the other party (the buyer), which, in turn, undertakes to accept him and pay the fixed price for it [3, p. 214].

There are different types of sales contracts:

a) a one-time supply agreement - a one-time agreement that provides for the delivery of an agreed quantity of goods by a certain date, time, period of time.

Delivery of goods is made one or more times within a specified period. Upon fulfillment of the obligations assumed, the legal relationship between the parties and, in fact, the contract is terminated. One-time contracts can be with short delivery times and long delivery times.

b) a contract with periodic delivery provides for the regular (periodic) supply of a certain quantity, consignments of goods during the period established in the terms of the contract, which can be short-term (usually one year) and long-term (5-10 years, and sometimes more).

Depending on the form of payment for the goods, there are:

a) contracts with payment in cash. They provide for settlements in a certain currency

agreed by the parties using the payment methods stipulated in the agreement (cash payment, payment with an advance and on credit) and payment forms (collection, letter of credit, check, bill of exchange).

b) contracts with payment in commercial form in whole or in part.

c) contracts with payment in a mixed form, for example, in construction on a turn-key basis of directed lending to a company, the costs are paid partly in cash and partly in commodity form.

Scope, Principles and Interpretation of the UN Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods

Interstate legal acts resulting from the unification of substantive law are very important in the legal regulation of contracts for the international sale of goods between business entities of the CIS countries. By displacing to a large extent the application of the norms of national law, they, as a result, lead to the erasure of national characteristics in the legal regulation of the treaty in question. The most widely used act of universal unification of material norms governing the international sale of goods is the 1980 UN Convention on Contracts for the International Sale of Goods.

The convention was adopted by the UN at an international conference specially convened for this purpose, held in Vienna from March 10 to April 11, 1980, and therefore was called the Vienna Convention. In its thirty-three years of existence, the Vienna Convention has become an important instrument of international trade. The Convention creates a uniform basis for the conclusion and execution of contracts for the sale of goods between the parties, whose commercial enterprises are located in different states [6, p. 115].

By defining the rights and obligations of the parties in an accessible form, the Convention helps to increase predictability in the field of international trade law, which leads to lower transaction costs. As of January 1, 2013, 78 states are parties to the Convention. Among

the CIS states, Armenia, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Russia, Uzbekistan and Ukraine participate in the Convention.

One of the reasons for the widespread application of the Convention, as noted in the UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on the International Sale of Goods, is its flexibility. For this purpose, the drafters of the Convention used various means, in particular, they used neutral terminology, sought to ensure universal observance of the principle of good faith in international trade, established a rule according to which the general principles underlying the Convention should be used to fill any gaps in the set of rules established by the Convention, and also recognized the mandatory nature of the agreed or implied customs and practices.

The States Parties to this Convention, *take into account* the general objectives of the resolutions adopted by the sixth special session of the General Assembly of the United Nations to establish a new international economic order, *consider* that the development of international trade on the basis of equality and mutual benefit is an important element in promoting the development of friendly relations between states, *believe* that the adoption of uniform rules governing contracts for the international sale of goods and taking into account different social, economic and legal systems will contribute to removing legal barriers to international trade and promoting the development of international trade.

The Convention consists of four parts: "Scope and General Provisions", "Conclusion of a Contract", "Sale and Purchase of Goods" and "Final Provisions", which include 101 articles. Parts II and III have an independent meaning: States parties can, at their discretion, establish for themselves the obligation of both parts of the Convention, and one of them. Part III consists of chapters on general provisions, obligations of the seller and the buyer, transfer of risk, general provisions for the obligations of the seller and the buyer. The chapter on the ob-

ligations of the seller includes sections on the supply of goods and the transfer of documents, the compliance of the goods and the rights of third parties, remedies in cases of violation of the contract by the seller. The chapter on the obligations of the buyer contains the rules on payment of the price, acceptance of delivery, remedies in cases of violation of the contract by the buyer. The chapter on the provisions common to the obligations of the seller and the buyer includes sections on the foreseeable breach of the contract and contracts for the supply of goods in separate batches, on interest, the consequences of termination of the contract, preservation of goods, on losses, and on exemption from liability.

The need for close attention to the Vienna Convention is explained by the fact that it differs significantly from domestic law in terms of technology, concepts and categories used, their meaning and role in regulating contractual relations. In addition, its theoretical significance is determined by the place that the sales contract occupies in the civil law system. Consideration of issues of sale and purchase of goods often allows us to highlight such phenomena, features and trends common to all contract law, which reflect the commercial nature of relations between the parties and which should be taken into account in rule-making activities.

Since the most numerous international trade transactions are sales transactions, the sales contract is the most important international trade contract.

In national legislation, an international sale and purchase agreement is governed by the Civil Code, foreign trade legislation (customs, tax, etc.) and the norms of private international law. Commercial practices, especially codified ones, also play an important role in the discipline of this type of contract. In this context, it is worth noting the process of legislative uniformity, which achieved its most significant role through the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods, adopted in Vienna in 1980, and the Convention

on Contracts for the International Sale of Goods, adopted in New York, 1974 and supplemented by the Vienna Protocol 1980 [7, p. 120].

The ordinary sales contract is studied in both civil law and commercial law. Given the importance of this treaty in international trade law, it is necessary to consider it in the specific regime of the Vienna Convention. In countries that have signed or acceded to the Vienna Convention, it has become a party to the internal legal order, and the Convention has the force of law, applicable when necessary. To the extent that the applicable law is the law of a country that has not yet acceded to the Vienna Convention, due to its widespread acceptance, we can conclude that it is possible to invoke the provisions of the Convention in relation to commercial use.

Already in its first article, the Vienna Convention states that it applies to contracts for the sale of goods between parties established in different states when these states are parties to the Convention or when rules of private international law lead to the application of the law of a state party to the Convention. It is considered that the location of the parties is located in different states, if this arises from the contract, previous transactions between the parties or from information transmitted by the parties before or after the conclusion of the contract. The nationality of the parties and the civil or commercial nature of the contract are of no interest in determining the applicability of the Convention.

Article 2 of the Venice convention states that it does not apply to the sale of goods purchased for personal, family or household use, unless the seller knew before or at the conclusion of the contract that the goods were intended for use. The Convention does not apply to auctions, the sale of seized goods or sales organized by the judiciary, the sale of real estate, the transfer of bills of exchange or currency, the sale of ships, hovercraft and aircraft.

The agreement governs solely the conclusion of the sales contract, as well as the

rights and obligations of the seller and the buyer arising from it. It does not apply, except in certain cases expressly provided for in special provisions, to the terms of the contract, the effect of the contract on the ownership of the goods sold and the seller's liability for death or personal injury caused by the goods. For all of these areas, the applicable law on the matter indicated by the parties, or the law determined in accordance with the conflicting regulations, will apply.

The Vienna Convention does not give an abstract definition of the sale of goods, but only establishes its international character, which means that generally accepted definitions on this issue find their full application. In Art. 3 of the Vienna Convention specifies that contracts for the supply of goods to be manufactured or manufactured are considered sales if the parties who order them do not supply a significant part of the raw materials necessary for the manufacture or production, and also if the seller's obligation is to provide labor or other services.

The international nature of the sale is determined by the location of the contracting parties. If a party has several offices, then the office that has the closest connection with the contract and its execution should be taken into account taking into account the circumstances known or taken into account by the parties before or at the conclusion of the contract. If a party does not have a registered office, its usual place of residence must be taken into account, according to Art. 10 of the Vienna Convention. As for the nationality of the parties, in this case, it does not matter.

The issues regulated by the Convention, but not finding a clear solution in its text, are regulated in accordance with the principles on which the Convention is based, and if such principles do not exist, in accordance with applicable legislation in accordance with conflict of laws rules.

Content and Structure of the Contract for the International Sale of Goods

The content of a foreign trade agreement consists of its terms, rights and obligations of the parties. The consequences of an international contract for the sale of goods are realized in obligations arising from the burden of the parties, as well as in the transfer of property rights and risks.

Responsibilities of the seller - the position of the seller in the contract for the international sale of goods is very important, embodied in several basic obligations:

- 1) delivery of goods;
- 2) transfer of ownership of it;
- 3) delivery of documents related to goods

[14, p. 24].

Delivery of goods means a substantial transfer of goods, consisting of the actions, facts or procedures by which the goods are transferred to the buyer.

The seller is obliged to deliver the goods on the date specified in the contract if such date has been specified in the contract or if the date is determined by reference to the contract [18].

The seller is obliged to deliver the goods at any time within the period of time established by the contract or determined by reference to the contract, unless circumstances indicate that the choice of the date does not depend on the buyer. In all other cases, the seller is obliged to deliver the goods within a reasonable time, calculated from the date of the conclusion of the contract.

Conformity of goods - the seller is obliged to deliver goods whose: a) quantity, b) quality, c) type correspond to those specified in the contract, therefore, when all these elements comply with the contractual conditions. Quantity, quality and type of goods are important elements of any sales contract. The seller is obliged to take all measures to ensure that these elements comply with those agreed in the contract. Any violation of the requirements stipulated in the contract in relation to these elements entails the responsibility of the seller.

The transfer of ownership, although it is the seller's responsibility, is not regulated by

the Convention. On the other hand, in the case of the transfer of goods to which there is a right or a claim by a third party, the consequences of the fact that the property was not transferred or the transfer was uncertain are taken into account. In such situations, the buyer may not accept the goods. However, he must condemn the rights or claims of the third party. The sanction in such cases is replacement of goods and damages.

Delivery of documents related to the goods should be made only if it is provided for by the contract. The audit must be performed at the time, place and in the form specified in the contract. Such documents can be: an invoice, a quality certificate, a certificate of origin, a copy of a consignment note, a bill of lading or - others agreed by the parties, necessary either for the import of goods into a certain country, or for their receipt.

Seller's responsibility. In case of failure to fulfill the delivery obligation, the buyer may demand the fulfillment of the obligation, announce the termination of the contract, receive losses equal to the losses incurred and unrealized profits. The seller is responsible for any discrepancy that exists during the transfer of risks to the buyer, even if this discrepancy only occurs later. With regard to the delivery deadline, if non-compliance is a material violation, this may lead to a request for performance of the obligation, termination of the contract and losses. Failure to comply with the place of delivery is punished in the same way as failure to comply with the established time limit [13, p. 494].

The buyer's responsibilities are:

- 1) pay the price;
- 2) accept the goods.

The price is usually determined by the agreement of the parties. If the sale is reasonably completed without specifying the price of the goods, directly or indirectly specified in the contract, or a clause allowing this to be determined, the parties shall be deemed, unless otherwise stated, to have referred tacitly at the price normally charged at the time of conclu-

sion of the contract at the respective commercial subsidiary the same items sold in comparable circumstances.

Acceptance of the goods is the second responsibility of the buyer and consists in performing the actions that the seller can reasonably expect to effect delivery, as well as in the actual takeover of the goods.

Buyer's responsibility. In case of non-payment of the price, the seller can request the buyer's obligation to fulfill it, can announce the termination of the contract. If the failure to pay the price does not constitute a material breach of the contract, no cancellation of the contract can be announced, but damage can be claimed. In case of failure to fulfill the obligation to accept the goods, the seller may demand the fulfillment of the obligation in kind, terminate the contract or demand compensation for damages. After defining the specific obligations of the seller and the buyer, the Convention defines general rules regarding the consequences of non-performance.

As with any synallagmatic contract, non-performance of an international contract for the sale of goods has three specific effects: a) exclusion of non-performance, b) authorization, c) contract risks.

Exclusion of non-performance. Each party can postpone the fulfillment of its obligation if the other party fails to fulfill a significant part of the obligation due to its economic situation or how it prepares to fulfill the contract. If the seller has already dispatched the goods, he may object to the transfer of the goods to the buyer, even if the latter has a document allowing him to receive it.

Termination of an agreement. Depending on how it works, the resolution may be declared a unilateral act by the interested party or may result from an agreement between the parties. The statement of termination of the contract comes into force only if it was made by notifying the other party [17, p. 289].

Contract risks. During the negotiations, special attention was paid to determining with

the greatest possible accuracy the moment of risk transfer. It was decided that the rule was that risks were transferred from seller to buyer at the time the goods were delivered. In order for the transfer of risks to take place, the goods must be individualized, that is, identified and separated from other goods with the same characteristics in accordance with those agreed in the contract or otherwise, in accordance with the specifics of the goods and the conditions on which the delivery is carried out. From the moment of transfer of risks, the buyer must pay the price, even if the goods are lost or damaged, unless the loss or damage to the goods is due to the fault of the seller.

Foreign trade agreements have a certain structure: sections of the agreement, located in a certain logical sequence. It seems that it is advisable to consider an international sales contract in accordance with its structure. The first section of this type of contracts is:

a) Determination of the parties. The text of the contract begins with a preamble, which gives the full legal name of the parties to the contract and indicates which of the parties are the seller and the buyer. The first page of the contract indicates its registration number, place and date of signing.

b) Subject of the contract. In this section, the type of foreign trade contract is defined shortly (in this case, purchase and sale), basic terms of delivery and goods.

When trading large volumes of goods, the amount of which is measured in weight units, it is difficult to withstand the weight of the actually delivered goods with an accuracy of tens, and sometimes hundreds of tons. For such cases, the contracts indicate the permissible deviations in one direction or the other as a percentage of the nominal weight, or the clause "about" is made. The number of machinery and equipment, durable goods and consumer goods is indicated in pieces, sets, pairs, and so on.

In 1953, 1980 and 1990, the International Chamber of Commerce published a collection of interpretations of international trade

terms called INCOTERMS, which, having become a custom in international trade, to a certain extent simplified and standardized the sale of goods abroad. In the edition of INCOTERMS 1990 [8, p. 438].

, international trade terms have been divided into four categories: E, F, C, D. The first category E consists of one term EXW - "ex-entreprise". This term means that the seller is considered to have fulfilled his obligations to supply the goods when he placed the goods at the disposal of the buyer, this moment is the moment of transfer of risk. The seller is not responsible for loading the goods onto a vehicle provided by the buyer, for customs clearance of the goods for export, unless otherwise agreed. The buyer bears all risks and all costs of moving the goods from the seller's premises to their destination.

The second category of terms is F. There are the following basic conditions: FCA, FAS, FOB. Under the FCA (Free Carrier) term, the seller is deemed to have met his delivery obligations when he handed over the goods cleared for export to the carrier chosen by the buyer at the specified place or point. According to the FAS (free on board) term, the seller fulfills its obligations when the goods are placed at the ship's berth, and according to the FOB (free on board) term, the seller fulfills its conditions when the goods have crossed the ship's rail. For FAS and FOB terms, the seller must also clear the goods for export.

The third group of terms - C. The terms of this group CFR, CIF, CPT, CIP impose the following obligations on the seller: he must conclude a contract of carriage at his own expense, under the terms of CIF and CIP terms, he is also obliged to arrange and pay for insurance. The seller also provides customs clearance for the goods for export for all terms in this group. For the terms CFR (cost and freight) and CIF (cost, insurance and freight), the seller bears the risk of loss of the goods and any additional costs until the goods pass the ship's rail at the port of shipment. According to the terms CPT (freight

paid to) and CIP (freight and insurance paid to), the transfer of risk from seller to buyer occurs when the seller transfers the goods to the carrier.

The fourth group of terms - D. Here, the seller is responsible for the arrival of the goods at the agreed point or port of destination and bears all kinds of risk and delivery costs. According to the terms DAF (delivery free of border), DES (delivery free of charge) and DDU (delivery without payment of duty), the seller is obliged to carry out only customs clearance for export, and according to the terms DEQ (delivery free on berth) and DDP (delivery duty paid) in addition, the seller is obliged to clear customs for import. When concluding a contract, the delivery condition, the counterparties may agree on the exclusion of certain obligations from the seller's (buyer's) obligations [4, p. 275].

c) The price of the goods and the total amount of the contract. The price of a commodity is the amount of monetary units of a certain currency system that the buyer must pay to the seller for the entire commodity or unit of commodity. "The prices of international contracts are expressed in monetary units of a certain currency system, the value of goods. They, by agreement of the parties, are fixed in the contract in the currency of one of the counterparty countries or in the currency of a third country. In international trade, several methods of setting and fixing prices are practiced.

Fixed prices - they are not subject to change during the execution of the contract, it is advisable to establish a fixed price for the goods if the contract is short-term, since the level of world prices fluctuates significantly and one of the parties to the contract may incur significant losses as a result of changes in world prices.

Sliding prices - used in contracts with long lead times, during which the economic conditions for the production of goods can change significantly.

Prices with subsequent fixation - are set

at the time specified by contracts on the basis of agreed sources. So, the contract may provide that the prices for goods sold under it will be set at the level of prices on the world market on a certain date or day of delivery of the goods to the buyer. The contract may provide for exchange quotations as sources of prices. It seems that price negotiation is one of the most difficult stages of contracting; it requires high commercial and technical qualifications, as well as experience in conducting such negotiations.

d) Delivery times of the goods. Delivery times are the calendar dates by which the goods must be delivered by the sellers to the geographic locations specified in the contracts. The contract may, for example, indicate: "The delivery time is July 1, 2001 FOB port Odessa". This means that the goods must be loaded on board the vessel before the expiration of the established date, which is recorded in the bill of lading - a certificate of carriage by sea.

In most cases, contracts specify monthly, quarterly, semi-annual or annual delivery times. Thus, the wording "the goods must be delivered on FAS terms on lighters in the first half of 2001" - means that the seller can, from January 1 to July 1, 2001, bring the cargo to a lighter carrier, chartered by the buyer upon receipt of a notification from the seller about the readiness of the goods for delivery. Under certain conditions, it is allowed to indicate delivery times in contracts without fixing calendar dates or periods (when supplying goods from exhibitions, when trading between neighboring countries). According to the custom of international trade, "immediately" means the obligation of the seller to deliver the goods on any day within no more than two weeks; under the condition "as soon as possible" the seller is obliged to take all measures to deliver the goods as soon as possible. There are also such terms as "as soon as they are ready", "upon the opening of navigation" [5, p. 608].

i) Terms of payments - this is a section of a foreign trade contract containing the terms of payment agreed by the parties, it defines

the method and procedure for settlements between counterparties, as well as guarantees of the parties' fulfillment of mutual payment obligations.

Cash payments are payments for goods immediately after they have been handed over by the seller to the buyer. In international trade, cash settlement is carried out in four ways: checks, transfers, letters of credit and collection. In most cases, cash payments take a long time: from several days to several months.

Payments by bank transfers. Here, from the moment the goods are delivered by the seller, until they receive the money, it takes time to carry out the following operations: the seller issues an invoice and, complete with other documents specified in the contract, sends it to the buyer; the buyer, having received a set of documents, checks their compliance with the terms of the contract, makes the necessary amounts to his bank and gives him an order to transfer money from his account to the seller's account; the buyer's bank notifies the seller's bank about the transfer of money to him; the seller's bank notifies its client about the crediting of the amount to his account. This settlement system does not guarantee sellers that buyers will pay for the delivered goods at all. Therefore, the terms of contracts usually include obligations of buyers to provide financial guarantees of payments. The most reliable are guarantees from banks, which undertake obligations to make payments stipulated by contracts for buyers. Buyers pay banks the cost of guarantees, which are an assessment of the risk of default.

Letter of credit settlement provides for the buyer's obligation to open a letter of credit in favor of the seller for the agreed amount by the deadline set in the contract in a certain issuing bank. *A letter of credit* is the bank's obligation to transfer money to the seller's account against providing them with a set of documents confirming the delivery of goods in accordance with the terms of the contract. After delivering the goods, the exporter transfers the set of

payment documents specified in the contract to the authorized bank, which formally checks their composition and sends them to the issuing bank for payment. The issuing bank, after making sure that the documents are correct and that the exporter has fulfilled the obligations, makes the payment with the letter of credit. It seems that the letter of credit form of settlements is convenient for exporters, since it guarantees and accelerates payments, but it is more expensive than settlements by bank transfers [19, p. 176].

Collection form of settlements - carried out through the mediation of two correspondent banks: the collecting bank of the exporter and the bank - the payer of the importer. The exporter, after the delivery of the goods, transfers to the collecting bank of his country, the set of documents provided for by the contract. The collecting bank forwards the documents to the payer's bank, which, in turn, presents them to the importer for verification. If the documents meet all the requirements, then the importer confirms to the bank (accepts) his consent to pay for the goods. Bank Issues documents of title to the buyer against transferring the invoice amount to the bank account and transfers the money to the collecting bank for settlement with the exporter (collection with preliminary acceptance).

Prepayment. Recently, such a settlement procedure as prepayment has become widespread. Quite often, prepayment is used in foreign trade contracts. According to this form of payment, payment for products is made before the buyer receives it.

f) Packaging and labeling. In the practice of international trade, the type of packaging depends on its purpose: for packaging goods, for advertising purposes, for the safety of goods during transportation, and so on. The cost of packaging, depending on its purpose and nature, can also vary widely: from a few percent to half of the cost of the goods. Product packaging requirements can be divided into general and specific. General requirements for packaging

are determined by the obligation of all exporters to ensure the physical safety of goods when delivered on basic terms. Special requirements for packaging are put forward by importers. The reasons for such requirements may be: the importer needs special packaging of the goods; the importer makes special requirements for the weights and dimensions of cargo packages in relation to the vehicles at his disposal, and so on.

Cargo marking performs the following functions: presents shipping information (containing details, contract number, trance number); is an instruction to transport companies for handling cargo; if necessary, it is used to warn of the dangers that the handling of the cargo may pose. These functions define the mandatory labeling details that must be applied by exporters.

j) Seller Warranties. Each foreign trade contract contains guarantees of sellers regarding the technical characteristics of goods and their quality, and also defines the responsibility of sellers for compliance with guaranteed indicators.

Sellers guarantee that the goods comply with the technical conditions of contracts, national and international standards, samples and such a concept as "normal quality of goods", accepted in international trade. Technical guarantees are usually verified during the use of goods by consumers and, if necessary, through special tests and inspections. The section of the guarantee contains provisions on the responsibility of sellers associated with the supply of substandard goods [11, p. 342].

There are the following ways to resolve such disputes: 1) partial replacement or return of the entire consignment of goods - in cases where the goods cannot be used at all; 2) markdown of goods - the cost of transportation is high or it is unprofitable for the importer to lose time for replacement; 3) correction of defects by the supplier at his own expense - upon detection of defects in durable goods; 4) correction of defects by the buyer with the attri-

bution of costs to the supplier - the latter cannot perform these works within the time frame necessary for the buyer. The supplier sets the same warranty period for the replaced product as it was stipulated by the terms of the contract.

k) Penalties and damages. Penalties are established for non-fulfillment or improper fulfillment of contractual obligations. The general rule of commercial relations between counterparties is the principle: penalties in their size should lead to the fulfillment of obligations, and not be ruinous in nature. Unjustified tightening of penalties by importers often provokes a response from exporters who overcharge commercial offers. For delays in deliveries, the penalty increases as the delays increase, giving the violator chances to take the necessary remedial action, and is usually capped at 5% or 10% of the shortfall.

The method of calculating losses, depending on delays in the fulfillment of obligations or on the degree of deviation from the guaranteed characteristics of the goods, is agreed by the parties in the process of concluding a contract. The contracts also set limits on the amount of losses, upon exceeding which the buyers acquire the right to terminate the contract.

l) Insurance. This section of the contract includes four basic conditions of insurance: what is insured; from what risks; who insures; in whose favor it insures. In purchase and sale transactions, goods are insured against the risks of damage or loss during transportation. The terms of the contracts often specify who (the seller or the buyer) will bear the insurance costs. In fact, we are talking about who will pay for the insurance, and the costs are always borne by the buyer, and they are taken into account in the price of the goods. The terms of the contracts usually include the obligation of exporters to provide buyers with insurance policies, which are included in the package of payment documents.

m) *Force majeure* circumstances. On the execution of contracts can have a significant impact on circumstances, the occurrence of which

is impossible in advance. Such circumstances are called *force majeure* circumstances. These usually include fires, floods, earthquakes, epidemics, accidents, and so on. Upon their occurrence, the deadline for fulfilling the obligation for the party affected by these circumstances is postponed for the entire period of their validity and elimination of consequences. To determine what circumstances can be attributed to *force majeure*, contracts usually contain a list agreed by the parties.

The party for which it has become impossible to fulfill the obligation must inform the counterparty about the onset and termination of *force majeure* within a strictly limited period (3-5 days) and provide the relevant supporting documents, which are most often the evidence of the national chambers of commerce.

Contractors set deadlines in contracts after which the parties have the right to cancel mutual obligations. At the same time, it is always stipulated that neither of the parties will have the right to demand damages from the other party. An exception is sometimes the requirement of importers to return the paid advances, but it seems to be insufficiently substantiated, since it is very difficult to prove that the exporters, by the time the *force majeure* circumstances occurred, had not spent the advances on design work, the purchase of materials, the manufacture of equipment, and so on.

n) Arbitration and litigation of disputes. Often, during the execution of contracts between the parties, disputes arise due to different understandings of mutual obligations due to the unequal interpretation of the terms of contracts or the absence of appropriate conditions. To do this, the parties need to include a conciliation clause in the contract when it is concluded. Conciliation is preferred over arbitration. However, reconciliation can only be successful if there is a favorable atmosphere, when relations between the parties are friendly enough to have the prospect of a friendly settlement of the dispute.

When the disagreement cannot be re-

solved, thus, the parties refer the case to arbitration (arbitration courts) [16, p. 201].

The Procedure for Concluding a Contract for the International Sale of Goods

The procedure for concluding an agreement has come a long way of evolution from a strictly formalized process to concluding an agreement using computer networks. Currently, almost all legal systems regulate the main stages of the pre-contractual process - the direction of the offer, its analysis and acceptance to the addressees, as well as the conclusion of the contract during the negotiation process. However, the intensity of such regulation and the range of regulated relations differ in each legal family and even in states belonging to the same legal family (for example, Great Britain and the United States).

The process of negotiations between the parties during the conclusion of an agreement remained the least regulated, although attempts to regulate some elements of the negotiation process are observed in almost all legal systems (for example, the establishment of pre-contractual responsibility, the legal status of pre-contractual relations). For this reason, it is of particular interest to analyze the UN Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods, in particular those provisions that relate to the procedure for concluding contracts. Since the development of the Vienna Convention reflected all theories and approaches to regulating the pre-contractual process that were developed by each legal system. As a result, the Convention is one of the most successful examples of unification built on a compromise developed by representatives of different legal systems.

Modern civil circulation requires accelerating the procedures for concluding an agreement, including through the use of various forms of acceptance of an offer to conclude an agreement. Consequently, acceptance by action is now recognized as a proper acceptance by virtually all legal systems. In the case when the acceptance by action is limited to certain

situations in which the use of such a form of acceptance is permissible, in practice the parties (especially in foreign economic transactions) regard the actions of the addressee of the offer as a proper acceptance. Since the acceptance by action comes into force from the moment the actions are taken to execute the contract, there is no legal need to notify the offeror of the acceptance, even if in the absence of such notification the offeror will not be able to find out about the acceptance within the period for acceptance.

An international sales contract is concluded, like any contract, by a meeting between an offer and its acceptance. An offer is an offer made to one or more specific persons, if it is sufficiently accurate and expresses the will of the tenderer to accept the obligation if accepted. The offer comes into force when it reaches the recipient [1, p. 302] when it is done orally or delivered to the recipient himself by any means [2, p. 245]. An offer is considered sufficiently accurate if it identifies the goods and specifies, explicitly or implicitly, the quantity and price, or gives indications that allow them to be identified.

An offer addressed to indefinite persons is not considered an offer, but an invitation to tender, unless the applicant clearly expresses the opposite intention. The offer can be withdrawn until it reaches the recipient, including if the withdrawal reaches the offer. An offer cannot be withdrawn before the deadline for admission has expired - if it includes such a deadline - or if it provides that it is irrevocable, or if the recipient reasonably deemed it irrevocable and behaved accordingly.

Acceptance is represented by a declaration or other manifestation of will, by which the recipient of the offer expresses his consent to conclude an agreement [15, p. 184].

Silence or inaction does not mean acceptance. The acceptance takes effect - and the contract is concluded - from the moment it reaches the tenderer. Acceptance must reach the tenderer within the time period specified

by the tender or, in the absence of a reservation, within a reasonable period of time. An oral proposal must be accepted immediately, unless the circumstances indicate otherwise.

If on the basis of the offer, customs that has been established between the parties or customs - the recipient of the offer can show that he accepts it by performing some actions of nature in order to confirm this conclusion (for example, by sending goods) without notifying the tenderer, the acceptance becomes effective when such actions are performed within the agreed period or within a reasonable period, taking into account the circumstances of the relevant transaction [12, p. 183].

However, it should be noted that the negotiators of the Convention also included one of the conditions for direct acceptance. The condition is that the act of tacit acceptance must be completed within the period specified by the trading participant, or, in the absence of such a condition, within a reasonable period of time, taking into account the circumstances of the transaction and the rate of use of funds by the trading participant.

The rule established by the Convention regarding the content of the acceptance is that the acceptance must be pure and simple, that is, agree with the content of the offer. A response that is generally acceptance of the offer, but which contains additions, restrictions, or other changes, is a rejection of the offer and constitutes a counter-offer.

An exception to this rule is the Convention, which provides that, however, a response, which, as a rule, is an acceptance of an offer, but contains additional or different elements that do not materially change the terms of the offer, is an acceptance [10].

Thus, the contract is concluded on the basis of a proposal containing changes from the moment of acceptance. In this exception, the Convention provides for an exception: the case where the tenderer, without undue delay, has identified or expressed an opinion on the matter. In this case, the answer will not be con-

sidered acceptance, although it does not materially change the terms of the offer.

With regard to the acceptance period, the Convention specifies that it takes effect from the moment the telegram is delivered for dispatch or from the date the letter was sent or, if this is not the case, from the date indicated on the envelope. Therefore, if the tenderer has set a deadline, it starts working depending on the means of communication used. If the tenderer sets a deadline for acceptance by telephone, telex or other means of instant communication, he begins to act as soon as the tender reaches the recipient.

Late acceptance is one that comes to a party after the expiry of the time period specified in the proposal, or a reasonable time period governed by the Convention. Such acceptance becomes effective if the tenderer promptly informs the addressee orally or sends a notice thereof. If late acceptance means that it was sent under conditions such that, if the transfer was normal, it reached the tenderer in time, this will result in timely acceptance unless the tenderer notifies him of this, assuming that he believes that the offer has expired. An acceptance may also be withdrawn to the extent that the withdrawal reaches the tenderer before or together with the acceptance.

Fulfillment of Obligations under the Contract for the International Sale of Goods

In accordance with Art. 35 of the Vienna Convention, the seller must deliver goods that, in terms of quantity, quality and description, comply with the requirements of the contract.

Quantity of goods. The rules of the Vienna Convention are based on the unconditional obligation of the seller to deliver the goods in the quantity specified in the contract. The quantity of goods is determined, as a rule, in the units of measurement adopted for it: pieces, volumes, weight units. Based on the units of measurement specified in the contract, the seller is obliged to determine the volume of the shipped (delivered) goods. On the basis of these indicators and the seller's documents certifying the

quantity of the goods, its acceptance by the buyer is carried out.

In the case of delivery of only a part of the goods, the Vienna Convention grants the buyer the right to establish an additional period of reasonable length for the seller to fulfill his obligations, and in case of non-delivery of the goods and in an additional period, to declare the termination of the contract.

Requirements for the quality of the goods to be delivered are agreed by the parties in the contract based on its properties and purpose, the purposes for which it is purchased and must be used. In the absence of sufficiently complete data in the contract defining the necessary quality requirements, the seller must transfer to the buyer a product of ordinary average quality, corresponding to the purposes for which it is customary to use it.

In paragraph (2) of Art. 35 of the Vienna Convention contains a list of conditions that are the basis for recognizing the delivered goods as not complying with the terms of the contract. Unless the parties have agreed otherwise, the goods do not comply with the contract if they:

a) not suitable for the purposes for which the product of the same description is usually used;

b) unsuitable for any specific purpose that the seller was directly or indirectly made aware of at the time of the conclusion of the contract, unless the circumstances presume that the buyer did not rely or that it was unreasonable for him to rely on the seller's competence and judgment ;

c) does not possess the qualities of the goods presented by the seller to the buyer as a sample or model;

d) is not packaged or packaged in the usual way for such goods, and in the absence of such - in a way that is appropriate for the preservation and protection of this product.

The listed conditions should be considered as criteria that must be borne in mind by the seller when fulfilling the obligations to supply the goods, and the buyer when carrying out

its acceptance.

The UNIDROIT Principles contain a general provision regarding the determination of the quality of performance, in accordance with Art. 5.1.6. It provides that if the quality of performance is not established by the contract or cannot be determined on the basis of the contract, the party is obliged to carry out the performance on the basis of their reasonable quality requirements, which should not be lower than the average, taking into account the specific circumstances. The concept of "average quality" means that the goods must meet those characteristics and have those properties that contain the same goods on the relevant market at the time of execution.

The seller is responsible for any non-conformity of the goods that exists at the time of the transfer of risk to the buyer, even if this non-conformity becomes apparent only later than paragraph (1) of Art. 36 of the Vienna Convention. This refers to any non-conformity of the goods resulting from the violation by the seller of any of its obligations.

The Vienna Convention does not directly establish the seller's warranty obligations, but proceeds from the possibility of establishing them in the contract and indicates the consequences of the seller's violation of such obligations. A guarantee in the Convention means a guarantee (for a certain period) that the goods will remain suitable for the usual purposes or a specific purpose, or will retain the conditioned qualities or properties.

If a discrepancy in the goods is revealed, the buyer must notify the seller within two years (from the moment of the actual transfer of the goods). Otherwise, he loses the right to refer to defects in the quality of the goods. This provision of the Convention is valid if it does not contradict the contractual period of the guarantee.

The buyer, based on the nature of the defects identified in the product, has the right to declare to the seller the following requirements: to replace the product, if the revealed

discrepancy can be attributed to significant violations of the contract; on the correction of defects (if they are of a correctable nature), except in cases where it would be unreasonable under the circumstances; on the devaluation of goods in the proportion to which the value that the goods actually delivered had at the time of delivery is correlated with the value that the goods would have at the same time, corresponding to the contract. In case of a material breach of the contract, including those related to the quality of the goods, the buyer is given the right to terminate it [9, p. 536].

The principles of UNIDROIT in terms of ensuring the fulfillment of obligations largely coincide with the Vienna Convention. Pointing to the need to fulfill the obligation in kind, the Principles of Art. 7.2.2, however, derogations from this requirement are allowed in the following cases:

- a) when performance is impossible legally or *de facto*;
- b) execution or, where applicable, enforcement is unreasonably burdensome or costly;
- c) the party entitled to the performance can reasonably obtain the performance from another source;
- d) the performance is purely personal;
- f) the party entitled to the performance does not demand it within a reasonable time after it has learned or should have learned of the non-performance.

The execution of the contract for the international sale and purchase in the proper place and within the time frame established by the contract is one of the main obligations of the seller. The place of transfer of the goods to the buyer is determined in most cases by the parties to the contract. Determination of the moment of execution of the contract (delivery date) is also associated with the place of delivery of the goods. In cases where the place of performance is not determined by the parties in the contract, the seller in accordance with Art. 31 of the Vienna Convention is recognized

as having fulfilled its obligation to deliver the goods (if it is necessary to transport it) at the time of transfer of the goods to the first carrier for delivery to the buyer.

If the subject of the contract is a product defined by individual characteristics, and the parties to the contract knew that the product must be manufactured in a specific place, the seller's obligation to transfer the goods is considered fulfilled at the time the goods are provided to the buyer at that place. In all other cases, the seller is obliged to place the goods at the disposal of the buyer in the place where the seller's business was located at the time of the conclusion of the contract.

The delivery time is determined in accordance with the procedure provided for in paragraph (a) in art. 33 of the Vienna Convention, namely: "if the contract establishes or allows to determine the date of delivery, the seller must deliver the goods on that date".

The most common in foreign trade practice is the coordination of indicative terms that determine not a specific date for the delivery of goods, but periods of time, calculated in months, weeks, days. In these cases, in accordance with paragraph (b) of Art. 33 of the Vienna Convention, the seller may deliver the goods at any time within the relevant period, unless it follows from the circumstances that the date of delivery is fixed by the buyer. If the parties have not agreed on a deadline for performance, the seller must deliver the goods within a reasonable time after the conclusion of the contract.

The obligation to transfer the documents related to the goods to the buyer is another obligation of the seller provided for in Art. 30 and 34 of the Vienna Convention. He must fulfill this obligation on time, in a place and in the form stipulated by the contract. When transferring documents earlier than the agreed period, the seller may, before the expiration of such a period, eliminate any inconsistency in the documents, provided that the exercise of this right by him does not cause unreasonable inconvenience or unreasonable expense to the buyer.

The buyer in this case retains the right to claim damages in accordance with the provisions of the Convention.

In the General Conditions of Delivery, the place of delivery, the moment of transfer of title and the risk of accidental loss or accidental damage to the goods were determined by the basic delivery condition applicable to this contract. The general rule about the place of performance of the obligation is established in paragraph (1) of Art. 6.1.6 of the UNIDROIT Principles: a party, according to this article, must fulfill its obligation at the place where its enterprise is located. Monetary obligations are fulfilled at the location of the creditor enterprise. In cases where, after the conclusion of the contract, there is a change in the location of the enterprise of one of the parties, it must assume the burden of increasing costs due to this circumstance.

The clause on the deadline for the parties to fulfill their obligations contained in the Principles coincides with the corresponding provision of the Vienna Convention. Establishing requirements for the procedure for fulfilling obligations, the Principles distinguish two cases:

1) when the performance by both parties can be performed simultaneously. In such

a situation, the parties, if possible, are obliged to carry out execution simultaneously;

2) when only one party requires a certain period of time to fulfill an obligation, this party is obliged to carry out its performance first (Art. 6.1.4).

The creditor has the right to refuse to fulfill the obligation ahead of schedule, unless he has no legitimate interest to do so (Article 6.1.5). Acceptance by a party of early performance does not affect the term for its fulfillment of obligations, if this term was established regardless of the performance of obligations by the other party. If, as a result of early performance, the creditor incurs additional costs, they are borne by the other party.

Conclusions. The contract must be implemented in full.

The parties are not entitled to conclude agreements with third states that are in conflict with their obligations under existing agreements.

The provisions of the contract may be changed only with the consent of the parties.

The parties to a contract may not invoke the provisions of their internal law to justify non-performance of the contract.

Bibliographic references:

1. Blatov, N.T., Melkov, G.M. International Law in Documents: a Tutorial. Moscow: INFRA-M. 1997.
2. Boguslavsky, M.M. International Private Law: Textbook. Moscow: Lawyer. 2004.
3. Chibac, G., Băieșu, A., Rotari, A., Efrim, O. Drept civil. Contracte și succesiuni. Chișinău: Editura Cartier. 2018.
4. Dmitrieva, G.K. International Private Law. Moscow: Prospect. 2016.
5. Erpyleva, N.Yu. International Private Law. Moscow: Higher School of Economics. 2015.
6. Getman-Pavlova, I.V. International Private Law: a Textbook for Master Students. Moscow: Yurayt Publishing House. 2013.
7. Getman-Pavlova, I.V. International Private Law: a Textbook for Master Students. Moscow: Yurayt Publishing House. 2013.
8. Getman-Pavlova, I.V. International Private Law: a Textbook for Master Students. Moscow: Yurayt Publishing House. 2013.
9. Glariozov, A.G., Mikhailov, D.M. Foreign Trade Financing and Warranty Business: a Practical Guide. Moscow: Yurayt Publishing House. 2011.
10. International Rules for the Interpretation of Trade Terms Incoterms 2000 [date of visit 28.09.2022]. Available: <http://>

- www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_57195/.
11. Kanashevsky, V.A. International Transactions: Legal Regulation. Tutorial. Moscow: International relations. 2016.
 12. Komarov, A.S. Commercial Liability. Moscow: Legal literature. 1991.
 13. Lunts, L.A. Private International Law Course. Moscow: Spark. 2002.
 14. Marysheva, N.I. International Private Law: Textbook. Moscow: Law firm contract. 2018.
 15. Rosenberg, M.G. International Agreement and Foreign Law in the Practice of the International Commercial Arbitration Court. Moscow: Statute. 2000.
 16. Skvortsov, O.Yu., Savransky, M.Yu., Sevastianov, G.V. International Commercial Arbitration: Textbook. Moscow: Statute. 2018.
 17. Trunina, E.V., Fedasova, Yu.V. Commercial Law. Textbook. Moscow: Yurayt. 2009.
 18. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods. Vienna, 11 April 1980 [date of visit 28.09.2022]. Available at: <http://www.cisg.ru/tekst-venskoj-konvencii-polnostyu.php>.
 19. Veshkin, Yu.G., Avagyan, G.L. Settlement and Credit Relations in Foreign Economic Activity. Moscow: Master. 2018.

DESPRE AUTOR

Olga TATAR,

PhD, Associate Professor,

Comrat State University,

e-mail: oleatatar@mail.ru,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2158-006X>

Игаль КУЗНЕЦОВ

Андрей ЛУНГУ,
докторант
PhD student

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ПОЛИГРАФА В ИЗРАИЛЕ

В этой статье обсуждаются основные принципы применения полиграфа при расследовании преступления, научные исследования в связи с обоснованностью методов применения полиграфа и их способность различать правдивые и ложные заявления. Представлена суть процедуры, ее этапы, а также виды тестов и их назначение при использовании полиграфа в государственном и частном секторе государства Израиль.

Ключевые слова: полиграф, детекция лжи, преступление, научный метод.

FEATURES OF THE USE OF THE POLYGRAPH IN ISRAEL

This article discusses the basic principles of the use of the polygraph in crime investigation, the scientific research in relation to the validity of the methods of using the polygraph, and their ability to distinguish between true and false statements. The essence of the procedure, its stages, as well as the types of tests and their purpose when using a polygraph in the public and private sectors in Israel are presented.

Keywords: polygraph, lie detection, crime, scientific method.

Постановка проблемы. Криминалистическое исследование, как известно, представляет собой достаточно сложный процесс, который направлен на восстановление преступного события, произошедшего в прошлом, по доказательствам обнаруженным следователем или прокурором в настоящем.

Задачи деятельности следователя в уголовном судопроизводстве вытекают из целей всего уголовного судопроизводства в целом. Они должны соответствовать его функции и предполагают определение наи-

более рациональной и эффективной последовательности выполнения следственных, оперативно-розыскных и прочих мероприятий.

Важнейшим элементом, определяющий организационно-психологическую структуру деятельности следователя в Израиле состоит в накоплении и изучении самых разнообразных фактов, обстоятельств, данных, на основании которых он полностью восстановит суть преступного действия, личность преступника и других лиц, причастных к совершению преступления.

Исследования последних десятилетий, касающиеся использования технических средств и инструментов по регистрации и записи физиологических параметров, регистрируемых у человека в процессе психофизиологического исследования, способствовали широкомасштабному применению полицейскими органами компьютеризированной системы типа полиграф.

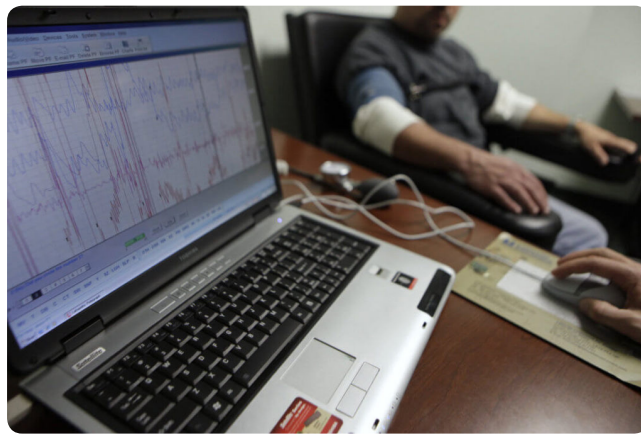
Цель статьи. Целью данной статьи является анализ теории и практики применения полиграфа в Израиле, внесение ясности относительно некоторых феноменов, наблюдаемых в ходе проведения психофизиологических исследований и применения результатов таких исследований в расследовании и раскрытии преступлений.

Методы: диалектический метод как общий универсальный метод изучения, общенаучные (анализ, синтез), частно-научные (формально-логический, формально-юридический) методы научного познания.

Изложение основного материала. Выявление умышленно скрываемой человеком информации при помощи «детектора лжи» (полиграфа) это та область знаний, которая представляет интерес не только для сотрудников спецслужб и правоохранительных органов, но и для всех тех, кто живо интересуется вопросами современной психологии и обеспечения безопасности.

В статье авторами приводятся отдельные теоретические аспекты проведения психофизиологических исследований с использованием полиграфа, их значение для раскрытия и расследования преступлений.

Невозможно выяснить правду нажатием кнопки. Физиологические реакции организма, которые фиксирует полиграф, возникают в вегетативной нервной системе человека. Вопреки циркулирующим в

народе легендам, контролировать эти реакции или управлять ими в ходе проверки на полиграфе испытуемый не может.

Ложь как информационно-коммуникативный феномен представляет собой двоякое явление.

С одной стороны (информационный аспект), ложь-это осознанный и не соответствующий действительности продукт вербальной и (или) невербальной деятельности индуктора, имеющий своей целью намеренное введение реципиента в заблуждение.

С другой стороны (коммуникативный аспект), ложь есть непосредственная сознательная деятельность индуктора, направленная на доведение до реципиента сведений, заведомо не соответствующих действительности, осуществляемая с умыслом создания у последнего искаженного представления о реальном положении вещей.

Иными словами, ложь представляет собой «умышленную передачу сведений, не соответствующих действительности». [1]

История применения полиграфа в борьбе с правонарушениями насчитывает более 120 лет. Его научная основа в использовании развивается только в последние несколько десятков лет.

На сегодняшний день существуют десятки различных теорий по психофизиологии полиграфных проверок. Это обусловлено тем, что при создании той или иной концепции специалисты нередко искусственно брали один из социально-психологических или психофизиологических процессов и под него подводили научную базу. Организм человека - комплексная система, и рассмотрение того или иного явления изолированно никогда не решит проблемы в целом. Совершенно некорректно задавать вопрос, что в жизнедеятельности человека

является определяющим: головной мозг, сердце или кровеносные сосуды? В вопросе, что является определяющим для жизнедеятельности организма человека, ответ только один - все. [2]

В Израиле полиграф используется с 1959 года. Его широко применяют спецслужбы и полиция. Результаты полиграфных проверок, также как в Канаде, могут быть приняты в качестве доказательств судами по гражданским делам.

Первоначально, на базе американских школ было подготовлено несколько специалистов. Сейчас в Израиле действует собственная школа первоначальной подготовки специалистов для работы на полиграфе.

Полиграф в Израиле применяют широко как в уголовной, так и в гражданской сфере, например, полиция при расследовании и выявлении преступника, допросе подозреваемого. В гражданской сфере, на пример, страховые компании при проверки застрахованного выясняют, говорит ли он правду. Случаев применения много и нет смысла их все перечислять.

На сегодняшний день, в полиции Израиля работают 12 специалистов-полиграфологов. Они рассредоточены по округам и являются сотрудниками криминального департамента полиции государства Израиль.

Численность специалистов полиграфологов работающих в частном секторе превышает на сегодняшний день 100 человек.

Подготовка специалистов полиграфологов в Израиле проходит по программе утвержденной Полицейской Академии Израиля и включает в себя несколько этапов:

– Поиск кандидатов, подходящих к роли полиграфолога – процесс, занимающий несколько дней и включающий в себя углубленные собеседования с потенциальными кандидатами.

– Практическая и теоретическая подготовка – всеобъемлющий курс полиграфологии. Теоритический курс занимает около 10 недель (204 часа теории и 303 часов практики).

– Сопровождение в период стажировки – полная или частичная стажировка,

в ходе которой опытные специалисты полиграфологи сопровождают учеников в их первых шагах в профессии и помогают им подготавливать тесты на полиграфе и анализировать их результаты.

– Сопровождение и формулирование характеристик процессов, рабочих инструкций и должностей.

В Израиле действует Израильская ассоциация полиграфологов - это частная добровольная ассоциация полиграфологов, которая продвигает профессию, придерживается этики и устанавливает строгие профессиональные стандарты.

Членство в Ассоциации возможно при соблюдении надлежащих профессиональных требований, включая надлежащее формальное образование и профессиональное образование в признанных полиграфологических школах, а также прохождение стажировки.

Члены Ассоциации обязаны проводить тесты в соответствии со строгими стандартами и этикой профессии полиграфолога.

Членами Израильской ассоциации полиграфологов являются экзаменаторы из частного сектора, из Службы общей безопасности ШАБАК и израильской полиции. Члены армии обороны Израиля ЦАХАЛ израильской полиции не представляют свои организации, и их членство осуществляется только на личной основе.

Израильская ассоциация полиграфологов является единственной национальной ассоциацией в мире, признанной членом Американской ассоциации полиграфологов (АРА), крупнейшей и ведущей ассоциации полиграфологов в мире, которая также устанавливает необходимые профессиональные стандарты.

Ассоциация проводит регулярные мероприятия по обогащению профессиональных знаний экзаменаторов, например, профессиональные конференции, в которых принимают участие опытные профессиональные лекторы из США. Семинары признаны Американской ассоциацией полиграфологов обязательными ежегодными семинарами.

Обобщение израильского и зарубеж-

ного опыта использования полиграфических исследований позволяет сделать вывод о том, что их применение возможно лишь при наличии соответствующей, достаточно полной, законодательной базы, позволяющей всесторонне защитить основные права, свободы и законные интересы личности от произвольного вмешательства в них в процессе проведения такого исследования.

В этой связи был разработан свод правил, который предусматривает:

► Проверка на детекторе лжи будет проводиться только с полного согласия экзаменуемого и после подписания формы согласия на ПФИ.

► Никто не имеет права принуждать экзаменуемого к обследованию или подписывать форму согласия на полиграф.

► Экзаменуемый имеет право на уважительное отношение во время проверки на полиграфе.

► Запрещается дискриминация лица по признаку происхождения, пола, религии, возраста, национальности, социально-экономического положения, организационной принадлежности, политической принадлежности и/или любого другого определения.

► Экзаменуемый имеет право получить имя экзаменатора, который будет проводить экзамен, а также сведения о его квалификации и профессиональном опыте.

► Экзаменуемый имеет право на получение полной информации перед тестом о цели теста, процессе тестирования, мерах тестирования и т. д.

► Экзаменатор должен обсудить и проанализировать состояние здоровья экзаменуемого перед проведением обследования.

► Экзаменатор должен обсудить с экзаменуемым во время интервью все вопросы, которые будут заданы во время проверки на детекторе лжи, и не должны задавать вопросы, которые не обсуждались во время проверки.

► Экзаменатор должен представить экзаменуемому во время проверки на полиграфе все вопросы как минимум в два тура, а рекомендуется в три.

► Экзаменуемый имеет право отказаться от прохождения проверки на детекторе лжи или остановить процесс проверки в любое время.

► За исключением результатов проверки, которые будут переданы лицу, заказавшему проверку на детекторе лжи, экзаменуемый имеет право на полную конфиденциальность во всех вопросах, касающихся проверки на полиграфе.

В чем заключается процесс проверки на полиграфе?

Необходимость наличия стандартного полиграфа, оборудованного места для проведения тестирования и подготовленного специалиста-полиграфолога.

На сегодняшний день, полиграфологи состоявшие на службе в полиции Израиля оснащены новейшими моделями компьютерного полиграфа компании Lafayette Instrument Company - LX5000.

Полиграф LX 5000 совмещает в себе достоинства, последних компьютерных разработок и новейших алгоритмов обработки полиграмм.

Полиграф - техническое устройство, позволяющее отслеживать динамику психофизиологических реакций обследуемого лица в ответ на предъявляемые стимулы за счет перевода физиологических показателей активности дыхательной, сердечно-сосудистой системы, электрической активности кожи и т.д. в сигналы, отображаемые в виде графиков.

Проведение ПФИ в Израиле основывается на принципах законности, соблюдения прав и свобод человека и гражданина, а также независимости специалиста, проводящего ПФИ, объективности, всесторонности и полноты исследований, проводимых с использованием современных достижений науки и техники.

В соответствии с этим мы сформулировали следующие основополагающие принципы:

► **Профессионализм** - очень важно чтобы ПФИ проводил специалист прошедший качественную профессиональную подготовку. Человеческий фактор явля-

ется существенным элементом проверки на полиграфе и точности ее результатов. В соответствии с этим проверку проводят ведущие в Израиле специалисты-полиграфологи, имеющие академическую степень по психологии и/или криминалистике, члены израильской, европейской или американской ассоциаций полиграфологов.

Полиграфологи криминалистической службы Израиля используют новейшие алгоритмы обработки полиграмм, такие как:

Алгоритм обработки данных POLYSCORE разработанный Университетом имени Джонса Хопкинса, лаборатория прикладной физики (Johns Hopkins University Applied Physics Laboratory) в отделе стратегических разработок. Алгоритм PolyScore работает с тестами зон сравнения (Zone Comparison): Военно-воздушных сил США (Air Force AFMGQT) и Модифицированным тестом общих вопросов (MGQT - Modified General Question Test).

– Алгоритм OSS2 - разработан для об-счета тестов формата DoDPICZT Министерства обороны полиграфический институт (Department of Defense Polygraph Institute). По методу Д.Карполя и Б.Макмануса.

– Система объективного об-счета 3 (Objective Scoring System) - разработанная Раймондом Нельсоном, Марком Хэндлером и Дональдом Карполем (Raymond Nelson, Mark Handler, and Donald Krapohl), может быть применена практически ко всем форматам тестов.

► **Гласность и добровольность** - выражаются в заблаговременном уведомлении обследуемого лица о возможности, сроках, целях и порядке проведения ПФИ, предусматривающем, в частности, получение от обследуемого лица письменного заявления о его согласии (несогласии) на участие в ПФИ. Запрещается осуществление действий, унижающих честь обследуемого лица, его человеческое достоинство либо создающих опасность для его жизни и здоровья, а также принуждение к даче согласия на участие в ПФИ.

► **Соответствия техническим критериям** - исследования проводятся с ис-

пользованием современных достижений науки и техники. Система LX5000 сочетает в себе обычную процедуру проверки на полиграфе со сложной современной технологией. Эта система записывает в общей сложности девять каналов одновременно:

– Скорость передачи данных - 360 вы-борок в секунду по всем каналам. Обладает максимальной защищенностью от кон-трмер (попыток противодействия обследо-ванию) и непревзойденным качеством передачи сигнала.

– Сенсор регистрации деятельности жевательных мышц System (MHS)

– Датчики перемещения рук - для определения контрмер тестированию.

– Одноразовые датчики ЭДА (элек-тродермальной активности) измеряют как GSC - электрическую проводимость кожи в диапазоне от 5 кОм до 4 Мом, изоляция – 2 кВ RMS, так и её сопротивление GSR в диа-пазоне от 10 кОм до 2,3 Мом, постоянный ток 4 мА.

– Датчик фотоэлектроплетизмограм-мы измеряет объем кровяного давления пальца и пульс - (635 нм, постоянная време-ни 0,47)

– Датчики верхнего и нижнего дыха-ния с расширенным диапазоном давления.

– Датчик кардиоканала - обеспечива-ет регистрацию пульса и кровяного давле-ния до 140 mmHg.

– Сенсоры движения тела - для опре-деления попыток противодействия обсле-дованию.

– Сенсор перемещения ног - служит для определения попыток противодей-ствия обследованию.

В израильской полиции, специалисты полиграфологи проводят ПФИ согласно следующей структуре:

– предварительное знакомство с ма-териалами дела;

На практике для ускорения вхожде-ния в проблему, связанную с раскрытием преступления, специалист начинает с бесе-ды с лицом, проводящим расследование. У него уточняются фабула преступления, по-ведение подозреваемого, место его работы,

вредные привычки и т.п. Затем полиграфолог знакомится с материалами уголовного дела, очень внимательно рассматриваются все детали, сопровождающие преступление, с последующей их обработкой на месте совершения преступления.

Считаем важно отметить, что при сборе материала для составления тестов надо учитывать следующие моменты:

- ✓ *Условия совершения преступления:*
 - место;
 - время суток;
 - характерные погодные условия.
 - ✓ *Проникновение и отход преступника*, каким способом он проник в зону совершения преступления и как уходил после совершения преступления.
 - ✓ *Ущерб, нанесенный предметам, объектам жертвы:*
 - повреждение дверей, окон, крыши, забора, стен, мебели и т. д.;
 - вид и место повреждений на теле жертвы;
 - место расположения трупа и его поза.
 - ✓ *Показания свидетелей.*
 - ✓ *Орудия совершения преступления.*
 - ✓ *Наличие особых примет на объекте и месте совершения преступления.*
 - ✓ *Характерные признаки жертвы.*
 - ✓ *Улики, оставленные на месте преступления.*
 - ✓ *Особые признаки лица, совершившего преступление.*
 - ✓ *Предметы, изъятые преступником с места происшествия, и их количество:*
 - деньги;
 - драгоценности;
 - вещи;
 - напитки, продукты питания и т.д.
 - ✓ *Место хранения похищенного.*
 - ✓ *Транспорт, который использовали преступники.*
 - предтестовая беседа;
- Предтестовая беседа является обязательным этапом ПФИ. Правильность ее проведения во многом определяет эффективность всей работы. Статистика показывает, что 20-25% обследуемых признаются

в совершении преступления на этапе предтестовой беседы.

Основные цели беседы:

- изучение обследуемого, установление психологического контакта;
- ознакомление подозреваемого с принципами работы полиграфа;
- уточнение деталей полиграфной проверки.
 - инструктирование обследуемого по порядку проведения тестирования на полиграфе и установка датчиков;
 - тестирование на полиграфе;
 - предварительная оценка полученных данных ПФИ;
 - послетестовая беседа;
 - окончательная обработка

Проведение предтестовой и послетестовой бесед - общепринятое положение, которое не вызывает сомнения в их необходимости.

Наша практика показывает, что иногда стоит применить и внутритестовую беседу. Внутритестовая беседа решает ряд очень важных задач, направленных на повышение эффективности полиграфных проверок.

К ним в первую очередь следует отнести следующие: активация зон памяти человека, в которых хранится информация о деталях совершенного преступления; снижение уверенности подозреваемого в том, что ему удастся обмануть полиграф; подтверждение правильности выбранного направления полиграфных проверок, а в отдельных случаях коррекция существующего плана.

Считаем не оправдано, пренебрежительное отношение к проведению послетестовой беседы.

В 1990 году, полицейское управление префектуры Нара (Япония) проанализировало 1697 проверок на полиграфе и установило, что 1319 (77,7 %) человека признались в совершенных правонарушениях на этапе послетестовой беседы. [3]

Конечно же, мы не можем не учитывать национально-культурные особенности этой страны и как следствие проверяемые признают свою причастность к

совершению преступления после того как были разоблачены, но анализ мировой статистики показывает, что около 30-35% проверяемых признают свою вину.

В Израиле достаточно широкое применение полиграфа в сравнение с Республикой Молдова. Самые распространённые области применения относятся к:

* Проверкам на полиграфе для бизнеса.

При рассмотрении кандидатов на рабочие места можно измерить их способности во многих областях, но невозможно определить шансы кандидатов предать доверие работодателя традиционными методами.

В процессе отбора, кандидаты сделают все возможное, чтобы произвести впечатление на интервьюера, и уж точно не будут раскрывать прошлые дела или свои будущие намерения. Исследования в этой области показали, что сотрудники предадут доверие своего работодателя только после периода адаптации на рабочем месте (который продолжается несколько месяцев), после того, как они почувствуют себя более уверенно и ознакомятся с лазейками в организации.

Используя проверку кандидатов на работу на полиграфе, можно отфильтровать кандидатов, которые могут нанести ущерб организации. Исследования бесспорно доказали, что человек, который в прошлом предал доверие своего работодателя, скорее всего, сделает это снова. Во время проверки на полиграфе мы проверяли, действовали ли кандидаты в прошлом исключительно, отклоняясь от принятой нормы. Вопросы, рассматриваемые в ходе процесса, заранее согласовываются с организацией в соответствии с характером организации, характером функции и связанными с ней рисками.

* Проверкам на полиграфе по вопросам личного характера.

К этой категории относятся: проверка домашнего персонала (охранники, домработницы, няни, личные помощники); проверка на измену супруга; проверка на зависимость и др.

* Проверкам на детекторе лжи для суда.

В ходе судебных слушаний стороны выдвигают противоречивые фактические требования, и, следовательно, суду требуется объективный диагностический инструмент, который позволит установить истину с научной точки зрения.

Во исполнение судебного решения или соглашения между указанными сторонами вердикт должен определяться проверкой на полиграфе.

Следует отметить, что в уголовном процессе Израиля любое заключение, сделанное на основании проверки на полиграфе, не признаётся судом и не может быть решающим для привлечения к уголовной ответственности.

Несколько иначе ситуация складывается в гражданском процессе Израиля. Если дело уже в суде, и здесь стороны во время заседания договорились о том, что результаты дела будут зависеть от результатов полиграфа. Например, крал или не крал работник колбасу. Если показания полиграфа в пользу работника, то он выиграл процесс, если же против него, то проиграл. В данной ситуации пересмотреть дело, то есть обжаловать или заявить протест нельзя, так как стороны согласились, а суд постановил своим решением, что результат процесса будет зависеть от полиграфа.

Нет простых ответов на проблему сложности научной логики и ее неизоморфного отношения к тому, как суды должны рассматривать научные доказательства.

Таким образом, организация по защите прав женщин Израиля выразила озабоченность по поводу использования раввинскими судами проверок на детекторе лжи в бракоразводных процессах. [4]

Представитель CWJ (Center for Women's Justice - Центр женского правосудия) сообщила The Jerusalem Post, что запросы раввинских судов не нужны, и в некоторых случаях судьи могли вынести решение на основе имеющихся доказательств. Она также сказала, что тесты представляют собой «унижающее достоинство нарушение» частной жизни вовлеченных женщин, и ут-

верждала, что, хотя раввинские суды только просили, а не приказывали людям пройти тесты, отказ сделать это был бы воспринят очень негативно со стороны судьи.

На вопрос, являются ли полиграфы доказательствами, допустимыми по еврейскому закону, администрация раввинских судов ответила, что «полиграфы являются доказательствами только в том случае, если стороны согласны с тем, что точность их показаний может быть прояснена результатами полиграфа, и, следовательно, по их согласию полиграф действительно имеет доказательную силу».

В **заключении**, хочется отметить правовые положения первоначального отчета Государственной полиграфологической комиссии Израиля, которые содержали следующую рекомендацию: «Несмотря

на противодействие использованию полиграфа (в качестве доказательства в суде), нам кажется, что полиграф может служить полезным средством продвижения расследования, особенно уголовное. Поэтому его использование должно быть продолжено в целях расследования, как уголовного, так и различных гражданских расследований». [5]

Подытоживая вышесказанное, хотим отметить тот факт, что пренебрежение техническими возможностями полиграфа означало бы отказ от эффективного, научного и недорогого метода получения информации в рамках уголовных расследований, а также возможность недопущения судебных ошибок в будущем.

В этом смысле мы полагаем что ПФИ стоит рассматривать также как возможность доказать невиновность лица.

Библиография

1. Знаков В. В. «Западные и русские традиции в понимании лжи: размышления российского психолога над исследованиями Пола Экмана». (См. в кн. П. Экмана «Психология лжи». М., 2000. С. 254.).
2. Варламов В.А., Варламов Г.В. «Компьютерная детекция лжи», Печатный Дом «Илигар», 2010.
3. Холодный Ю. И. «Применение психофизиологического метода детекции лжи в Японии.» Вестник криминалистики. вып. 4, Издательство Спартак, 2008, Москва, ст. 30-35.
4. Jeremy Sharon, Rabbinical courts' use of polygraphs in divorce proceedings 'unnecessary', Published: January 21, 2020, <https://www.jpost.com/israel-news/rabbinical-courts-use-of-polygraphs-in-divorce-suits-gross-violation-614824>.
5. Appointed in 1978 by the Minister of Justice, and headed by Judge Yitzchak Cohen. The report was delivered on 19 Chesvan, 5741 (1981), and was published the same year.

DESPRE AUTORI

Игаль КУЗНЕЦОВ,

Руководитель лаборатории следственной психологии южного округа полиции Израиля

Андрей ЛУНГУ,

докторант,

Академия "Штефан чел Маре" МВД,

e-mail: andrei.lungu@mai.gov.md,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0214-828X>

CZU 343.211.3

DOI 10.5281/zenodo.7185001

Ion COVALCIUC,
dr., conf. univ.
PhD,
Associate Professor

Daniel CRISTEA,
doctorand
PhD student

IMPACTUL NOILOR PROCEDEE PROBATORII ASUPRA DREPTURILOR OMULUI ÎN PROCESUL PENAL

Dinamica procesului legislativ din ultima vreme, stimulată inclusiv de progresul tehnico-științific și respectiv solicitarea tot mai mare atât din partea organelor judiciare, cât și a societății în ansamblu, nu poate să nu influențeze drepturile și libertățile fundamentale ale omului. În mod evident, însă, impactul noilor instrumente investigative, ca formă de răspuns la provocările menționate, asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, ar urma să fie nu doar vizibile, ci și previzibile pentru destinatarii legii.

Modul în care legiuitorul a ales să reglementeze activitatea specială de investigații, în special din perspectiva interferenței acesteia cu drepturile omului, nu poate fi neglijată, devierile în această materie fiind de natură fie să anihileze activitatea specială de investigații, fie să prejudicieze nejustificat drepturile omului. Considerente din care orice demers în vederea identificării inadvertențelor în acest sens nu poate fi decât unul binevenit.

Cuvintele-cheie: activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigație, drepturi ale omului, procedeu probator.

THE IMPACT OF NEW PROCEDURES ON HUMAN RIGHTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The dynamics of the legislative process in recent times, stimulated by the scientific progress and, respectively, the increasing demand from both judicial bodies and society as a whole, influence the fundamental human rights and freedoms. The impact of new investigative tools, as a form of response to the challenges mentioned, on human rights and fundamental freedoms, have to be not only visible but also predictable for the recipients of the law.

The approach which the legislature chose to adopt with regards to the special investigative activity, from the perspective of its interference with human rights, cannot be neglected because deviations in this matter being likely to either annihilate the effectiveness of the investigative activity or unjustifiably harm human rights. Considerations, which serve to identify inadequacies in this regard can only be welcomed.

Keywords: special investigative activity, special investigative actions, human rights, evidentiary procedure

Introducere. Conform autorului B. Rozovschi, normele procesual penale reprezintă compromisul dintre ideal și posibilitățile prac-

tice, compromis influențat de diferiți factori și concepții teoretice, finalul dorit fiind mijlocul de aur dintre acestea [1, p. 15]. Idealul în întelesul

autorului menționat reprezintă de fapt realizarea scopului procesului penal, de o asemenea manieră, astfel încât în cadrul activităților procesuale să fie minimalizată lezarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, iar acolo unde acest lucru este imposibil intervenția autorităților în domeniul drepturilor omului să fie una minimă. În opoziție, posibilitățile practice reprezintă potențialul uman și logistic de care dispun organele judiciare, racordat la paradigma reglementărilor normative.

În același registru, conform filosofului A. North, știința care nu-și iută fondatorii încetează a mai fi știință [2]. Or, privită din această perspectivă știința dreptului procesual penal, fără a diminua importanța conceptelor fundamentale care au stat la temelia acesteia, nu poate rămâne neschimbată, în caz contrar fiind evidentă imposibilitatea procesului penal de a evolua, fără alte alternative decât a rămâne crispat conceptelor procesual penale primare. Pe cale de consecință, posibilitatea procesului penal de a răspunde cerințelor sociale ar fi una iluzorie, iar compromisul dintre idealul la care ar urma să tindă normele procesual penale și respectiv posibilitatea de atingere a acestora devenind irealizabil. Astfel, necesitatea de a se adapta noilor realități, inclusiv prin înzestrarea organelor judiciare cu noi instrumente investigative, este una din sarcinile curente ce se află în fața științei dreptului procesual penal. Sarcină care nu ar putea fi realizată fără a lua în calcul ingerința în sfera drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Interferența dintre noile instrumente investigative și drepturile omului. Oricare ar fi noile instrumente investigative preluate de către legiuitor în procesul penal, nu putem să trecem cu vederea impactul pe care acesta îl pot avea asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Oscilațiile pe care au pendulat autoritățile în implementarea politicii penale sunt în favoarea unuia sau altuia dintre cele două modele procesual penale. În acest sens, autorul Packer H.L. a evidențiat: a) modelul procesului adecvat (Due Process Model), când prioritatea de bază rezidă în protecția adecvată a drepturilor și libertăților persoanei, protecție care se asigură prin acordarea unui număr maxim de garanții procesual penale per-

soanei care se apără în procesul penal; b) modelul controlului criminalității (Crime Control Model), când în centrul atenției este pusă protecția societății și membrilor acesteia (victime reale ori potențiale) de infracțiuni, și care permite, în scopul atingerii unei eficacități maxime în combaterea infracționalității, restrângerea substanțială a drepturilor și libertăților persoanei. În baza acestei concepții, recunoscută astăzi conceptuală, se poate afirma că elementele de bază, care se află într-o continuă concurență ale politicii procesual penale, sunt pe de o parte protecția pleneră a drepturilor omului, iar pe de altă parte lupta cu infracționalitatea. Meritul autorului Packer H.L. urmează a fi recunoscut în faptul că el a demonstrat imposibilitatea instituirii monopolului în această luptă. Elementele respective, deși se află într-o concurență naturală, concomitent în permanență interacționează, determinând fiecare sistem procesual penal să se afle într-o eternă căutare a balansului necesar societății [3, p. 57].

Astfel, pornind pe această linie de gândire, putem constata unul dintre pașii inovatori, făcut de către legiuitorul autohton în această direcție prin preluarea în procesul penal a instrumentelor investigative proprii activității speciale de investigații. Adoptarea Legii privind activitatea specială de investigații¹, dar și a legislației conexe, nu poate trece neobservată nu doar de către organele judiciare care au fost înzestrate cu noi instrumentele investigative respective, ci și de către subiecții pasivi ai acestor intervenții legislative. Pas care constă în tentativa salutară de a reglementa comportamentul agenților statului în cadrul activității speciale de investigații al cărei scop, pe lângă aducerea activității respective în cadrul legal, îl constituie nu în ultimul rând garantarea respectării drepturilor omului. O altă inovație este încărcătura juridică atribuită acestei activități, sau mai precis în atribuirea măsurilor speciale de investigații efectuate în procesul penal al statutului de procedee probatorii. Or, dacă anterior existau luări de poziții prin care se încerca echivalarea procesului gnoseologic din

¹ Aici și în continuare Legea privind activitatea specială de investigații, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.03.2012. Monitorul Oficial nr. 113-118/373 din 08.06.2012, p.6-12.

cadrul activității speciale de investigații cu cel din procesul penal [4, p. 23], prin intervențiile menționate mai sus această tendință a căpătat un caracter legislativ. Astfel a crescut în mod considerabil și posibilitatea utilizării activității speciale de investigații în rezolvarea principalei probleme a procesului penal, cea a probelor, ca fiind o cale mult mai eficientă pentru obținerea rezultatului scontat. Este interesant nu atât și nu doar raportul dintre aceste procedee probatorii și garanțiile procesual-penale acordate participanților la proces, inclusiv în eventualitatea comiterii anumitor acțiuni abuzive din partea organelor judiciare, cât importanța procesual penală a acestor instrumente.

În altă ordine de idei dacă am încadra intervențiile legislative menționate în paradigma celor două tipuri de proces penal menționate supra, în mod sigur acestea se încadrează în modelul controlului criminalității. Or, faptul că instrumentele respective de investigație în principal sunt destinate pentru fortificarea capacităților organelor judiciare este la suprafață, după cum de altfel este evident și faptul că ingerința măsurilor speciale de investigație în sfera drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este net superioară în raport cu procedeele probatorii clasice.

La moment avem practic două acte normative ce reglementează efectuarea măsurilor speciale de investigații, și anume legea privind activitatea specială de investigații și respectiv CPP RM², în mod logic rezultând două feluri de proceduri în care acestea se pot realiza. Afirmația este valabilă cel puțin pentru măsurile speciale de investigații a căror realizare este posibilă atât în cadrul, cât și în afara procesului penal. Perspectivă din care, dată fiind natura măsurilor speciale de investigații, devine destul de interesantă interferența acestora cu drepturile omului. În acest sens, riscul ca ingerința în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, și nu în ultimul rând garanțiile oferite de legiuitor în acest sens, să fie axate pe procedura în care sunt utilizate instrumentele respective, nu și pe gradul

² Aici și în continuare Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003, p.4-208.

de ingerință sau pe importanța dreptului afectat, cu consecințele de rigoare.

De altfel, legiuitorul autohton a utilizat abordări asemănătoare și cu privire la unele dintre procedeele probatorii clasice, care prin natura lor presupun anumite ingerințe în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Abordare cu privire la care am putea spune că legiuitorul utilizează politica dublelor standarde. Aici este vorba în special de condițiile impuse de legiuitor în legătură cu efectuarea perchezițiilor, cercetărilor la fața locului în domiciliu etc. Deși în esență natura acțiunii nu se schimbă în funcție de procedura în care este utilizată, totuși legiuitorul a aplicat un tratament mai exigent în cadrul procesului penal și mai puțin riguros în cadrul procesului contravențional, fapt care în mod sigur poate tenta organele judiciare să folosească ultima opțiune pentru a obține anumite probe ce urmează a fi utilizate în procesul penal. Situația în domeniul respectării drepturilor fundamentale ale persoanei riscă astfel să devină una paradoxală, or legiuitorul tinde să le asigure acestora o protecție graduală în funcție de fapta ce constituie obiect al investigației și respectiv procedura utilizată în acest sens, nu și de natura dreptului afectat. În cadrul procesului penal, uneori protecția respectivă este excesivă, dar care scade odată cu diminuarea pericolozității faptei investigate, astfel în cadrul procesului contravențional devenind mult mai redusă.

Totodată, o simplă lecturare a legii privind activitatea specială de investigații scoate în evidență mai multe referiri la domeniul drepturilor omului. Astfel din prevederile art. 1 al Legii menționate rezultă că scopul activității speciale de investigații este culegerea de informații necesare pentru prevenirea și combaterea criminalității, asigurarea securității statului, ordinii publice, *apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor*. În conformitate cu prevederile art. 3 din Lege rezultă că unul dintre principiile de bază ale activității speciale de investigații îl constituie cel al respectării drepturilor și libertăților persoanei, iar art. 4 din aceleași act normativ este totalmente dedicat drepturilor omului. Mai mult, alin. 5 al acestui articol prevede că orice informație sau orice

probă care au fost acumulate cu încălcarea drepturilor și libertăților omului sunt nule și se consideră inexistente. În aceeași ordine de idei putem constata că legiuitorul a prevăzut ca o primă obligație a subiectului nemijlocit împuternicit cu efectuarea măsurilor speciale de investigații, conform prevederilor art. 11 din Lege, obligația de a respecta nu doar drepturile, ci și interesele legitime ale persoanei, fiind obligat să ia toate măsurile în vederea apărării drepturilor și libertăților omului. Astfel, o primă impresie care se poate formula în baza celor relatate este nu doar preocuparea deosebită a legiuitorului față de drepturile omului, dar și întru-n fel caracterul absolut al acestora; or, niciuna dintre normele legale la care am făcut referință nici măcar nu sugerează posibilitatea limitării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Pe de altă parte din prevederile art. 11 lit. „g” al Legii privind activitatea specială de investigații rezultă că legiuitorul totuși prevede posibilitatea anumitor ingerințe în domeniul drepturilor omului, obligând ofițerul de investigații să respecte proporționalitatea dintre dreptul lezat și necesitatea măsurii ce se efectuează. Conform prevederilor art. 19 al. 2 lit. „b”, din aceeași lege, una dintre condițiile cumulative pentru autorizarea măsurilor speciale de investigații îl constituie proporționalitatea acesteia cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, iar temei pentru încetarea activității speciale de investigații este conform prevederilor art. 20 al. 6 din lege încălcarea disproporționată ori în mod vădit a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor. Aceleași circumstanțe determină procurorul, conform art. 22 al. 5 din Lege, să declare nule măsurile întreprinse și să dispună, prin ordonanță, nimicirea imediată a purtătorului material de informații și a materialelor acumulate pe parcursul efectuării măsurii speciale de investigații.

Astfel pe de o parte legiuitorul folosește o reglementare legală din care rezultă intangibilitatea drepturilor omului, iar pe de altă parte obligă agenții statului să respecte proporționalitatea în restrângerea acestora, ceea ce implicit înseamnă o recunoaștere de către stat a intruziunii în domeniul drepturilor

omului în cadrul efectuării măsurilor speciale de investigații. Abordare care este una logică și care corespunde esenței măsurilor speciale de investigații.

Or, drepturile și libertățile fundamentale ale omului – deși prevăzute în cele mai importante acte, inclusiv internaționale cum ar fi spre exemplu Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, precum și în altele nu mai puțin importante, dar și în legile interne, începând cu legea fundamentală (Constituția) – totuși nu poartă un caracter absolut, așa după cum ar putea apărea prima impresie din prevederile legislației în domeniu la care ne-am referit. Astfel chiar actele legislative nominalizate admit existența unor limitări a drepturilor și libertăților fundamentale, spre exemplu Constituția Republicii Moldova, în art. 54, prevede că: exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției [5, p. 13].

Pentru a înțelege mecanismul restrângerii drepturilor și libertăților omului în cadrul activității speciale de investigații am încercat să apelăm la definiția formulată de către autorul I. Deleanu, conform căreia drepturile fundamentale ale omului sunt drepturi subiective, în temeiul cărora titularii pot să desfășoare o anumită conduită și să ceară altora desfășurarea unei conduite corelative dreptului lor, sub sancțiunea prevăzute de lege, în scopul valorificării unui interes personal și legitim [6, p. 63].

În altă ordine de idei, autorul C. Ionescu menționează că deși drepturile fundamentale sunt vitale pentru condiția individului, exercițiul unora dintre ele poate fi restrâns în anumite împrejurări. Facem precizarea că într-o asemenea ipoteză nu se restrâng sau se suspendă drepturile ca atare, ci doar exercitarea

lor. Restrângerea exercițiului trebuie prevăzută de însăși Constituția, să fie limitată în timp și impusă de circumstanțe excepționale stabilite expres [7, p. 180].

Opiniile specialiștilor în drept constituțional privind evoluția drepturilor omului pot fi rezumate la ideea că declararea oficială a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este marcată de proclamarea acestora odată cu Revoluția franceză din anul 1789 și adoptarea Declarației drepturilor omului și cetățeanului, continuând cu lărgirea spectrului drepturilor fundamentale și introducerea lor în conținutul Constituțiilor scrise, ele fiind astfel garantate de stat [7, p. 172].

Concluzii. Din cele menționate rezultă că este insuficient ca statul să proclame anumite drepturi sau libertăți ale omului, căci

pentru a le da eficacitate acesta mai trebuie: să prevadă drepturile și libertățile omului în lege; să se abțină de la încălcarea drepturilor și libertăților omului; să sancționeze de fiecare dată faptele prin care sunt lezate în mod ilegal drepturile și libertățile omului; să prevadă în lege condițiile în care exercițiul anumitor drepturi sau libertăți poate fi restrâns.

Condiții care după noi nu pot fi axate pe procedura în cadrul căreia poate fi restrâns exercițiul dreptului, ci doar pe natura acestuia, în caz contrar instrumentele investigative putând fi utilizate în mod speculativ de către organele judiciare cu consecințele de rigoare, iar plata sub forma drepturilor lezate în cadrul investigațiilor riscă să fie net superioară comparativ cu rezultatul obținut.

Bibliografie:

1. Розовский Б. Ненаучные заметки о некоторых научных проблемах уголовного процесса. Эссе. – Луганск: РИО ЛАВД, 2004. 600 с.
2. North A. The Organisation of Thought. Andesite Press. 242 p.
3. Packer H.L. Two Models of the Criminal Process // University of Pennsylvania Law Review. Vol. 113. November 1964. N 1. P. 1., În: Головки Л. и другие. Курс Уголовного процесса. Изд. Статут. Москва 2017. 1280 с.
4. Бозров В., Результатам ОРД – статус доказательств, „Законность”, 2004 г., N 12, стр.23.
5. Zubco V., Avram M., Gheorghită M.. Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere. Ed. ARC. Chișinău, 2006, p. 13.
6. Deleanu I., Drept constituțional și instituții politice, vol. 1, Editura Europa Nouă, București, 1996.
7. Ionescu C., Drept constituțional și instituții politice, vol. 1, Editura Lumina Lex, București, 1997, p. 180.

DESPRE AUTORI

Ion COVALCIUC

*doctor în drept, lector universitar,
procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți,*

e-mail: ioncov@mail.ru,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0692-8988>

Daniel CRISTEA,

*ofițer de poliție în cadrul Inspectoratului Județean
de Poliție Buzău, România,*

doctorand, Școala Doctorală „Științe juridice”

a Universității de Stat din Moldova

e-mail: cristeadaniel415@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5786-2619>

CZU 343.15

DOI 10.5281/zenodo.7185012

Ion CHIRTOACĂ,
doctorand

PhD student

PARTICULARITĂȚILE PUNERII PE ROL A CAUZELOR PENALE: ASPECTE TEORETICO-PRACTICE

Una din cele mai, importante faze ale judecării cauzei în prima instanță, este punerea pe rol a cauzei penale. Această fază deși este una incipientă a fazei judecării cauzei, prin natura și diversitatea cererilor ce parvin din partea părților implicate în proces, ridică pentru instanțele de judecată o serie de incidente procesuale. Soluționarea incidentelor procesuale, de către instanțele de judecată la această etapă, nu este una previzibilă și unitară, care deseori ulterior îngreunează procesul de judecată, conducând la tergiversări și încălcarea principiului examinării în termen rezonabil a cauzelor penale. Acest articol, vină să sistematizeze principalele reguli după care ar trebui să se diriguiească instanța de judecată, în vederea furnizării unei practici judiciare previzibile și unitare.

Cuvinte-cheie: proces penal, punere pe rol, faze ale procesului penal, instanță de judecată, particularități, ședință preliminară, lege, drept, echitate, sesizare, urmărire penală, probe, drepturi ale omului, CEDO.

THE PARTICULARITIES OF PLACING CRIMINAL CASES ON THE ROLE: THEORETICAL-PRACTICAL ASPECTS

One of the most important phases of the trial of the case in the first instance is the filing of the criminal case. This phase, although it is an early one of the trial phase of the case, due to the nature and diversity of the requests received from the parties involved in the process, raises a series of procedural incidents for the courts. The resolution of procedural incidents, by the courts at this stage, is not predictable and unitary, which often subsequently complicates the court process, leading to delays and violation of the principle of examining criminal cases within a reasonable time. This article aims to shape up the main rules by which the court should be guided, in order to provide a predictable and uniform judicial practice.

Keywords: criminal process, placing on the docket, phases of the criminal process, court of law, particularities, preliminary hearing, law, justice, equity, realization, criminal investigation, evidences, human rights, ECHR.

Introducere. Este cunoscut faptul că, după anul 2011 în Republica Moldova, tot mai mult se vorbește despre necesitatea realizării unei reforme Judiciare, ce ar fi în concordanță

cu standardul statului de drept. La moment un accent deosebit se pune pe realizarea unor proceduri penale, care ar asigura o mai mare deplinătate principiilor contradictorialității, egalității de arme, celerității.

Evidențiem că, instanța de judecată, este o autoritate judiciară chemată să soluționeze o cauză penală, fiind obligată să creeze condițiile necesare pentru ca părțile să își îndeplinească îndatoririle procesuale și să-și exercite drepturile ce le sunt conferite prin lege. Ori instanța de judecată este chemată să acționeze ca garant al realizării de către părți a drepturilor și intereselor legitime ale acestora în îndeplinirea justiției într-o cauză penală. În acest sens, se constată un interes tot mai sporit pentru luarea în considerare a activității judiciare desfășurate în stadiul punerii pe rol a cauzei penale.

Scopul și obiectivele: studierea din punct de vedere teoretic și practic a punerii pe rol a cauzei penale în sistemul judecării în instanța de fond, elaborarea prezentului articol vine să evidențieze particularitățile cererilor specifice acestei etape. Un obiectiv de bază al acestui articol îl constituie cercetarea particularităților de punere pe rol a cauzei penale, materializarea acestei faze în practica juridică. Totodată, acest articol își propune să abordeze incidentele procedurale specifice ședinței de judecată preliminară, cât și soluționarea acestora prin prisma jurisprudenței degajate de Curtea Constituțională.

Semnificația științifică o reprezintă studierea legislației de domeniu, analiza aspectelor terminologice, de evoluție și conceptuale referitoare la aplicarea punerii pe rol a cauzei penale în sistemul etapelor judecării în fond, identificarea și soluționarea deficiențelor din legislația națională, promovarea soluțiilor și propunerilor necesare îmbunătățirii cadrului normativ național supus cercetării. Rezultatele ce urmează a fi obținute vor contribui la dezvoltarea continuă a teoriei dreptului procesual penal și vor fi aplicate în practica judiciară.

Valoarea aplicativă. Rezultatele cercetării sunt benefice pentru dezvoltarea continuă

a științei dreptului procesual penal și în mod deosebit pentru unificarea practicii judiciare.

O atenție sporită instanțele naționale de judecată o acordă punerii pe rol a cauzelor penale și desfășurării ședinței preliminare. Importanța acestei faze procesuale rezidă în realizarea efectivă a principiilor contradictorialității și egalității de arme.

Reținem că instanța de judecată, potrivit principiului contradictorialității procesului penal, este un organ chemat să soluționeze o cauză penală, fiind obligată să creeze condițiile necesare pentru ca părțile să își îndeplinească îndatoririle procesuale și să-și exercite drepturile ce le sunt conferite prin lege. Instanța de judecată este chemată să acționeze ca garant al realizării de către părți a drepturilor și intereselor legitime ale acestora în îndeplinirea justiției într-o cauză penală concretă. În acest sens, se constată un interes sporit pentru luarea în considerare a activității judiciare desfășurate în stadiul punerii pe rol a cauzei penale.

Observăm că procedura de punere pe rol a cauzei penale este o activitate procesuală organizatorică și administrativă a instanței de judecată, care vizează îmbunătățirea calității materialelor cauzei penale primite de instanță. Prin urmare, punerea pe rol a cauzei penale se realizează în vederea asigurării examinării nestingherite a cauzei penale la faza judecării, în crearea condițiilor care să asigure examinarea cauzei penale în fond și adoptarea unei decizii finale legale cu privire la aceasta. Această împrejurare dă naștere uneia dintre cele mai stringente probleme – îmbunătățirea calității activității judecătorului în etapa punerii pe rol a cauzei penale.

În legătură cu nereglementarea unor prevederi previzibile ale legislației procesuale penale, care reglementează procedura de punere a cauzei pe rol în vederea judecării, apar numeroase probleme care trebuie studiate și soluționate. Acest lucru este evidențiat și de faptul că de la intrarea în vigoare a Codului de procedură penală al Republicii Moldova, multe dintre dispozițiile acestuia ce reglementează

activitățile instanței în stadiul punerii pe rol a cauzei penale au suferit modificări și multiple sesizări ale Curții Constituționale.

În acest sens, a devenit necesară realizarea unui studiu cuprinzător al etapei punerii pe rol a cauzei penale în vederea elaborării unor propuneri care vizează îmbunătățirea legislației care reglementează procedura procesuală la etapa punerii pe rol a cauzei penale.

În mare parte, cele menționate justifică necesitatea realizării unei cercetări minuțioase, detaliate și sub toate aspectele a subiectului punerii pe rol a cauzei penale, fapt care va permite consolidarea practicii judiciare. La fel va permite formularea de concluzii și recomandări pentru această instituție procesual-penală. De asemenea, putem menționa că este imperioasă necesitatea formării unui concept practic unic cu referire la punerea pe rol a cauzei penale și de clarificare a conținutului, esenței și locului acestei etape procedurale în sistemul dreptului procesual-penal al Republicii Moldova.

Remarcăm aportul științific adus la cercetarea acestei etape a judecării cauzei în instanța de fond de teoreticieni ca: Igor Dolea, Tatiana Vîzdoaga, Dumitru Roman. La fel, se impune a evidenția, aportul adus la unificarea practicii judiciare (prin ridicarea excepției neconstituționalitate) de către avocații Vasile Nicoară, Viorel Berliba, Tudor Osoianu, Gheorghe Malic etc.

Apreciind la justa valoare efortul savanților, practicienilor nominalizați, trebuie totuși să menționăm că majoritatea problemelor legate de apariția, consolidarea și dezvoltarea concepțiilor juridico-științifice, specifice punerii pe rol a cauzei penale, țin de desfășurarea ședinței de judecată preliminară, fiind legate de esența și conținutul acestor norme procesuale, care deseori nu sunt destul de previzibile, ceea ce degajează o practică judiciară neuniformă.

O fază distinctă a procesului penal o reprezintă faza judecării cauzei în fața instanței de judecată. Pentru ca o cauză penală să fie dedusă judecării, aceasta urmează a fi pusă pe

rol. În literatura de specialitate fazele procesului penal sunt definite ca „diviziuni ale acestuia, care înglobează un complex de activități, desfășurate în mod succesiv, progresiv și coordonat, având un obiect propriu și urmând să se finalizeze cu soluții proprii” [1].

Menționăm că punerea pe rol a cauzei penale este determinată de o altă fază a procesului penal, și anume terminarea urmăririi penale și trimiterea cauzei în judecată. La acest aspect menționăm faptul că terminarea urmăririi penale nu echivalează cu finalitatea activității procesuale a organului de urmărire penală. Potrivit prevederilor art. 298 Cod procedură penală, părțile pot înainta plângeri împotriva acțiunilor, inacțiunilor și actelor organului de urmărire penală și ale organului care exercită activitatea specială de investigații.

Punerea pe rol a cauzei penale declanșează propriu-zis faza judecării cauzei, ceea ce în corespundere cu prevederile Titlului II „Judecata” Capitolul I, din Codul de procedură penală, reglementează condițiile generale ale judecării cauzei. Acestei etape îi sunt specifice un set de principii procesuale ca: nemijlocirea, oralitatea și contradictorialitatea judecării cauzei. Cu referire la **principiul contradictorialității**, profesorul universitar Igor Dolea menționează că „are o implicare directă în ceea ce se numește nemijlocirea examinării probelor. O situație, spre exemplu, specială în ce privește respectarea principiului contradictorialității este examinarea cauzei penale în lipsa acuzatului, în cazul când acesta se sustrage de la judecată” [2, p. 734].

Referitor la principiul nemijlocirii, reiterăm că aceasta incumbă obligația instanței de judecată de a îndeplini în mod direct toate actele procesuale și procedurale din cuprinsul judecării. În acest fel instanța intră în contact direct cu toate probele. În literatura de specialitate se reține că „realizarea principiului nemijlocirii presupune, de principiu, readministrarea tuturor probelor care au fost administrate în faza de urmărire penală. Pentru ca nemijlocirea să fie transpusă în fapt, legea

pretinde unicitatea completului de judecată în tot cursul judecării cauzei, iar când acest lucru nu este posibil, completul de judecată poate fi schimbat doar până la începerea dezbaterilor. După începerea dezbaterilor, orice schimbare intervenită în compunerea completului de judecată va atrage reluarea de la început a dezbaterilor. Astfel, judecătorii care participă la deliberare trebuie să fi luat parte la dezbateri pentru a ține seama în soluția pe care o vor da atât de ceea ce s-a petrecut în cursul ședinței de judecată, cât și de ceea ce s-a discutat pe parcursul dezbaterilor judecătorești” [3, p. 164].

Consemnăm faptul că această fază a procesului penal determină realizarea completă și a altor principii fundamentale ale procesului penal, cum ar fi **principiul publicității**. Notăm că prezența publicului oferă posibilitatea acestuia de a lua cunoștință cu modul de desfășurare a justiției penale de către instanțele de judecată. Prin realizarea acestui principiu se asigură garanția unui control și din partea presei despre modalitatea de realizare a actului de justiție. În acest context reiterăm că însuși Constituția Republicii Moldova la articolul 117 reglementează caracterul public al dezbaterilor judiciare. Așadar „principiul publicității prezumă posibilitatea fiecărui cetățean de a avea acces liber în sala de judecată. Cei prezenți în timpul procedurilor judiciare trebuie să respecte ordinea și solemnitatea ședinței de judecată. În caz contrar, președintele ședinței de judecată este în drept să ia măsurile prevăzute de lege față de cei ce o încalcă. Spre exemplu, pot fi îndepărtați din sala de ședințe, în anumite cazuri, pot fi supuși unei amenzi judiciare” [4, p. 439]. Potrivit prevederilor art. 334 Cod de procedură penală, aceste și alte măsuri pot fi luate de președintele ședinței la faza judecării cauzei.

Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCJE), în Avizul nr. 3, a arătat că judecătorii trebuie să-și îndeplinească funcțiile cu respectul cuvenit pentru principiul tratamentului egal al părților, evitând ideile preconcepute sau discriminările, păstrând echilibrul între părți și

asigurându-se că fiecare dintre acestea este audiată în mod corect. Judecătorii, prin aplicarea legii, trebuie să administreze în așa mod justiția, încât să se asigure că au fost luate măsurile de protecție a drepturilor justițiabililor, ce decurg din prevederile art. 6 al Convenției Europene a Drepturilor Omului. Acest scop este exprimat în art. 6 al Convenției, care, vorbind doar din punctul de vedere al utilizatorilor sistemului juridic, stabilește că „oricine are dreptul la o audiere corectă și publică”. Convenția subliniază măsurile de siguranță care sunt luate pentru persoanele judecate și afirmă principiile pe care se bazează îndatoririle judecătorilor.

Desfășurarea ședinței închise de judecată trebuie să fie precedată de o încheiere argumentată a instanței. Ședința închisă se desfășoară în prezența participanților la proces, iar în caz de necesitate asistă martorul, expertul, specialistul și interpretul. În orice caz, instanța judecătorească este obligată să ia măsurile de rigoare în vederea păstrării secretului de stat, secretului comercial și al informației despre viața intimă a persoanei. Participanții la proces și alte persoane ce asistă la actele procesuale în cadrul cărora pot fi divulgate date secrete sunt somați de răspundere în cazul divulgării lor.

Locul și rolul etapei punerii pe rol a cauzei penale.

Reieșind din prevederile art. 344 Cod procedură penală, cauza penală parvenită în instanță urmează a fi repartizată, în termen de o zi, judecătorului sau, după caz, completului de judecată în mod aleatoriu, prin intermediul programului informațional automatizat de gestionare a dosarelor. Extrasul din programul informațional automatizat sau încheierea președintelui instanței de judecată cu privire la repartizarea aleatorie a cauzei se anexează la dosar.

Punerea pe rol a cauzei penale, după cum am menționat mai sus, este precedată de trimiterea cauzei penale în judecată. Astfel, prin „trimiterea cauzei în judecată are loc dezinvestirea procurorului din calitatea lui de conducător al

urmării penale, după caz, de la exercitarea nemijlocită a urmării penale, acesta nemaiputând lua absolut nicio măsură și fără a mai putea interveni în realizarea ulterioară a activităților procesuale, în această calitate. Astfel, privită ca act procesual, trimiterea în judecată are o dublă funcționalitate: pe de o parte se pune capăt fazei urmării penale, pe de alta – se produce sesizarea instanței de judecată” [5, p. 258].

Până ca un dosar să ajungă pe masa unui judecător, acesta parcurge mai multe etape. Mai întâi, cererea de chemare în judecată sau chiar dosarul (dacă e vorba despre cauze penale și contravenționale) este înregistrat în Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (în continuare – PIGD) de o persoană responsabilă din instanță (de regulă din Direcția evidență și documentare procesuală), în ordinea în care a ajuns în instanța judecătorească.

Odată ce e înregistrată cererea (în PIGD), un angajat al instanței judecătorești extrage confirmarea că aceasta a fost inclus în sistem, precum și numărul atribuit și data înregistrării. Confirmarea înregistrării și fișa de repartizare a dosarului se anexează la dosar. Totodată, angajatul instanței apasă pe un buton, care asigură repartizarea automată a cauzelor. Astfel, Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor atribuie cauza unui judecător din cei ce activează în instanță.

Astfel, potrivit prevederilor art. 297 alin. (1) Cod procedură penală „cauza se trimite în judecată de către procurorul care a întocmit rechizitoriul”. Prin urmare rechizitoriul se prezintă ca actul procedural prin care se sesizează instanța de judecată și determină limitele judecării cauzei în fond. În literatura de specialitate se subliniază că rechizitoriul „nu numai că trimite litigiul într-o fază superioară, aceea a judecării, dar fixează și limitele în care judecata va avea loc cu privire la fapta/faptele și persoana/persoanele la care se referă” [6, p. 406].

O particularitate aparte la această etapă o reprezintă prevederile art. 297 alin. (4) Cod procedură penală: „toate cererile, plângerile și demersurile înaintate după trimiterea cauzei în

judecată se soluționează de către instanța care judecă cauza”. Această reglementare a suscitată și suscită o serie de incidente procedurale. Ca dovadă a celor expuse sunt multitudinea de sesizări ale Curții Constituționale, pentru a se expune pe subiectul dat. Astfel prin Decizia cu nr. 91 din 19 septembrie 2019, Curtea Constituțională a statuat în pct. 15 și 20 „Curtea observă că articolul 297 din Codul de procedură penală reglementează procedura de trimitere a cauzei în judecată. Potrivit alin. (1) al articolului 297 din Codul de procedură penală, cauza se trimite în judecată de către procurorul care a întocmit rechizitoriul. Alin. (4) al aceluiași articol prevede că toate cererile, plângerile și demersurile înaintate după trimiterea cauzei în judecată se soluționează de către instanța de judecată. Curtea menționează că organizarea actuală a etapelor procesului penal nu împiedică părțile să conteste abuzurile comise și să utilizeze căile de atac” [7].

Potrivit prevederilor art. 115 din Legea Supremă a statului [8], instanța de judecată este singurul organ investit să înfăptuiască justiția. În acest context specificăm că „puterea judecătorească este una din cele trei puteri ale statului, este independentă, separată de puterea legislativă și puterea executivă” [4, p. 412]. La aspectul analizat, jurisprudența Curții Constituționale prin Hotărârea cu nr. 21 din 23 iunie 1997 a statuat în pct. 2 că „formele de înfăptuire a justiției sunt judecarea de către instanțele judecătorești a tuturor cauzelor privind raporturile juridice, civile, administrative și penale, precum și orice alte cauze pentru care legea nu stabilește o altă competență (art. 4 alin. (2) din Legea privind organizarea judecătorească). Aceste instanțe judecătorești au împuterniciri diferite și înfăptuiesc justiția în forme procesuale diferențiate” [10].

Astfel, în scopul consolidării independenței judecătorești, asigurarea transparenței în activitatea instanțelor de judecată și sporirea calității actului de justiție, s-a dispus automatizarea instanțelor de judecată, prin implementarea pe larg a Programu-

lui Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD), ce constituie o parte componentă a efortului de consolidare a sistemului judiciar național și de prevenire și combatere a fenomenului corupției.

Programul Integrat de Gestionare a Dosarelor (PIGD) a fost elaborat în cadrul Programului SUA „Provocările Mileniului” (MGTCP) în baza Programului de acțiuni privind implementarea Planului Preliminar de Țară, aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 32 din 11 ianuarie 2007, precum și în baza Concepției Sistemului informațional judiciar pentru anii 2007-2008, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 776 din 03.07.2007 [11]. Distribuția aleatorie obligatorie a dosarelor în instanțele judecătorești a fost introdusă prin Legea nr. 247-XVI din 21 iulie 2006, Privind modificarea și completarea unor acte legislative, care a prevăzut completarea Legii nr.514-XII din 6 iulie 1995 Privind organizarea judecătorească, cu principiile de distribuție aleatorie a dosarelor [12].

Potrivit prevederilor Legii nr. 514/1995, și anume art. 6¹, activitatea de judecare a cauzelor se desfășoară cu respectarea principiului distribuirii aleatorii a dosarelor prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor. În cazul în care judecătorul căruia i-a fost repartizată cauza este în imposibilitatea de a continua judecarea acesteia, persoana responsabilă, în temeiul unei încheieri motivate a președintelui instanței judecătorești, prin intermediul Programului integrat de gestionare a dosarelor, asigură redistribuirea aleatorie a dosarului altui judecător. Fișa cu datele privind distribuția aleatorie a dosarelor se anexează în mod obligatoriu la fiecare dosar (1¹).

Constituirea completelor de judecată și desemnarea președinților acestora se face la începutul anului printr-o dispoziție a președintelui instanței. Schimbarea membrilor completului se face în cazuri excepționale, în baza unei încheieri motivate a președintelui instanței judecătorești și potrivit criteriilor obiective stabilite de Regulamentul aprobat de

Consiliul Superior al Magistraturii. Încheierea motivată privind schimbarea membrilor completului se anexează la materialele dosarului (2). Cauzele repartizate unui complet de judecată nu pot fi trecute altui complet decât în condițiile prevăzute de lege.

De asemenea, la repartizarea cauzelor urmează a se ține cont de prevederile Regulamentului privind modul de distribuție a dosarelor, pentru examinare în instanțele judecătorești, aprobat prin Hotărârea CSM 110/5 din 05 februarie 2013 [13], care reiterează că „la distribuția aleatorie, PIGD ia în considerație dacă pentru categoria corespunzătoare de dosare există complete specializate, identifică volumul de muncă al judecătorilor în baza gradelor de complexitate prestabilite în PIGD pentru fiecare categorie de dosar. Alte criterii care stau la baza distribuirii aleatorii sunt tipul dosarului (civil, penal, contravențional), procedura de examinare (procedura în ordonanță, contencios administrativ, apel, recurs), precum și sarcina deplină sau parțială a judecătorului (procentul redus stabilit prin Hotărârea CSM pentru președinții și vicepreședinții instanțelor de judecată, membrii Colegiului disciplinar, Colegiului pentru selecție și ai Colegiului de evaluare)”.

Concluzii. Punerea pe rol a cauzei penale are un rol extrem de important pentru soluționarea obiectivă a cauzei penale. Prin urmare, la această etapă procesuală pentru prima dată partea apărării devine egală în posibilitățile exercitării drepturilor procedurale, iar instanța de judecată în persoana judecătorului este acel arbitru care va asista părțile în exercitarea deplină și cu bună credință a drepturilor procedurale.

Un aspect important al acestei faze e determinat de faptul că instanța de judecată va verifica legalitatea trimiterii cauzei în judecată dispusă de procuror. Astfel, la punerea pe rol a cauzei penale judecătorul desemnat să examineze cauza respectivă la emiterea încheierii de primire în procedură, care se face unipersonal, va supune verificării dacă trimiterea și sesizarea instanței de judecată sunt în concordanță cu

prevederile Codului de procedură penală, mai exact dacă a fost sau nu respectată competența teritorială în materie penală.

În esență, punerea pe rol a cauzei penale vine să contribuie la realizarea prevederilor art. 20 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova, care prevede că orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Ori una din gama largă de obligațiuni ale statului constau în aceea ca ace-

ta să asigure drepturile și libertățile omului, iar în cadrul uni proces penal să dea eficiență drepturilor inculpatului și a apărătorului acestuia, ce reies din conținutul art. 66 și art. 68 Cod procedură penală.

În concluzie putem defini noțiunea de punere pe rol a cauzei penale ca o etapă a fazei judecării cauzei *care cuprinde un set de acțiuni ce privesc repartizarea cauzei aleatoriu, desemnarea completului investit cu examinarea cauzei, acțiuni ce au ca scop pregătirea părții pregătitoare a ședinței de judecată.*

Referințe bibliografice:

1. Mihai Olaru. Fazele procesului penal român. În: revista Acta Universitatis. Vol. III. ISSN 2285-0171. 2014.
2. Boris Negru et. alt. Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău: Editura ARC. 2009.
3. Igor Dolea. Codul de procedură penală a Republicii Moldova. Comentariu aplicativ. Chișinău: Editura Cartea Juridică. 2016.
4. Elisabeta Boțian. Drept procesual penal. Note de curs. Sibiu: Editura BURG. 2016.
5. Mihai Poalelungi, Tatiana Vîzdoaga et. alt. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Chișinău: Î.S. F.E.P. „Tipografia Centrală”. 2013. ISBN 978-9975-53-231-0.
6. Tudor Osoianu, Dinu Ostavciuc. Urmărirea penală. Chișinău: Editura „Cartea Militară”, 2021, ISBN 978-9975-157-58-2.
7. Decizia de inadmisibilitate a Curții Constituționale nr. 91 din 19 septembrie 2019.
8. Art. 115, Constituția Republicii Moldo-
- va, 29 iulie 1994. Disponibil https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128016&lang=ro# (accesat la data de 23 august 2022).
9. Hotărârea Curții Constituționale nr. 21 din 23 iunie 1997, Cu privire la interpretarea art. 114 din Constituția Republicii Moldova. Monitorul Oficial nr. 45/24 din 10.07.1997.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 776 din 03.07.2007. Disponibil https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=13309&lang=ro (accesat la data de 23 august 2022).
11. Legea nr. 247-XVI din 21 iulie 2006. Disponibil https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=25960&lang=ro (accesat la data de 23 august 2022).
12. Hotărârea CSM 110/5 din 05 februarie 2013. Disponibil https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=5307&lang=ro (accesat la data de 23 august 2022).

DESPRE AUTOR

Ion CHIRTOACĂ,

doctorand,

Școala doctorală „Științe penale și drept public” a

Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,

judecător, Judecătoria Chișinău sediul Buiucani,

e-mail: chirtoaca87@mail.ru,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8546-698X>

CZU 351.746.1

DOI 10.5281/zenodo.7185237

Alexandru GAINA,
doctorand
PhD student

CADRUL JURIDIC DE PROTECȚIE A SECRETULUI DE STAT

În conținutul prezentului articol este redată definiția termenului de secret de stat și a gradelor de secretizare, fiind relevate principiile și modalitățile atribuirii informațiilor la secret de stat, în corespundere cu legislația în vigoare. În plus, s-a abordat cadrul juridic de protecție a unor asemenea informații.

Cuvinte cheie: secret de stat, divulgare, prejudiciu, impact negativ, securitate națională, apărare a țării.

THE LEGAL FRAMEWORK FOR THE PROTECTION OF STATE CLASSIFIED INFORMATION

In the content of this article, the definition of the term state secret and the degrees of secrecy are given, the principles and methods of assigning information to state secret are revealed, in accordance with the legislation in force, as well as the legal framework for the protection of such information is addressed.

Keywords: state classified information, disclosure, harm, negative impact, national security, defense of the country.

Introducere. Protecția informațiilor cu grad de secretizare în domeniile apărării naționale, economiei, științei și tehnicii, relațiilor externe, securității statului, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice constituie o preocupare actuală importantă, dat fiind faptul că divulgarea neautorizată a acestora este de natură să aducă un prejudiciu considerabil intereselor legitime și/sau securității Republicii Moldova.

Rezultate obținute și discuții. Prevede-

rile Convenției Europene a Drepturilor Omului, în special art. 10, statuează că orice persoană are dreptul la libertate de exprimare, iar acest drept, în mod indispensabil, include libertatea la opinie și de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.

În același timp, exercitarea acestor libertăți ce comportă anumite îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de

lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești [1].

Analizând jurisprudența CEDO relevăm că statelor li se recunoaște o largă putere discreționară în ceea ce privește evaluarea amenințărilor la adresa securității naționale și alegerea mijloacelor pentru a le combate [11].

Referindu-ne la *securitatea națională*, care este menționată la alin. (2) din art. 8, 10 și 11 din CEDO, aceasta întruchiează „*scopuri legitime*”, care face necesară o restrângere adusă acestor drepturi. Noțiunea însă nu este definită în mod clar și are chiar un aspect cel puțin vag.

Comisia Europeană a Drepturilor Omului a considerat, de altfel, că aceasta nu putea să primească o definiție exhaustivă, conferindu-i o anumită elasticitate și, prin urmare, o anumită flexibilitate, reflectată de marja de apreciere de care dispun statele membre în materie.

Studiind însă jurisprudența europeană, observăm, în mod cert, că acel conținut ce se referă la noțiunea de securitate națională înglobează în sine apărarea securității statului și a ordinii constituționale democratice împotriva spionajului și a terorismului, precum și împotriva promovării terorismului, separatismului, incitării la nerespectarea disciplinei militare [11].

Referindu-ne la semnificația termenului *secret*, potrivit dicționarului limbii române, acesta este definit ca ceva ce este ținut ascuns, care rămâne necunoscut, confidențial, ceea ce nu se știe, nu se cunoaște (de nimeni), ceea ce este tănuț, nu trebuie spus nimănui, iar *secretul de stat* – document sau date privitoare la problemele fundamentale ale vieții politice, economice, precum și ale apărării statului, a căror divulgare este pedepsită penal [16].

De menționat că în procesul elaborării

cadrelui legislativ autohton în vigoare în domeniul secretului de stat, legiuitorul a avut drept reper armonizarea acestuia la standardele Uniunii Europene, în special la prevederile Regulamentului de securitate al Consiliului UE, aprobat prin Decizia Consiliului din 19 martie 2001 (2001/264/CE) [9], la prevederile legislației statelor europene în domeniul informațiilor clasificate și de interes public, o atenție deosebită fiind acordată Legii Republicii Lituania cu privire la secretele de stat și secretele oficiale, Legii Republicii Letonia, precum și Legii Republicii Cehe cu privire la secretul de stat [10].

Prin Legea nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008, a fost abrogată Legea nr. 106 din 17 mai 1994 cu privire la secretul de stat.

În legea abrogată [3], secretul de stat avea următoare definiție: *informațiile protejate de stat în domeniul activității lui militare, economice, tehnico-științifice, de politică externă, de recunoaștere, de contrainformații și operațiune de investigații, a căror răspândire, divulgare, pierdere, sustragere sau distrugere poate periclita securitatea Republicii Moldova*.

În mod conceptual, definiția secretului de stat, redată în legea veche, a fost împrumutată din prevederile Legii Federației Ruse nr. 5485-1 din 21.07.1993 privind secretul de stat (Закон Российской Федерации «О государственной тайне» от 21.07.1993 N 5485-1), potrivit căreia secretul de stat constituie *informații protejate de stat în domeniul activității lui militare, politicii externe, economice, de recunoaștere, de contrainformații și operative de investigații a căror răspândire poate aduce prejudiciu securității Federației Ruse* [12].

Urmare a armonizării cadrului normativ autohton la standardele Uniunii Europene, precum și la prevederile legislației statelor europene în domeniul informațiilor clasificate, Legea cu privire la secretul de stat a suferit modificări și completări esențiale, fiind modificată și definiția termenului de *secret de stat*, care, potrivit Legii nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008, constituie *informații protejate de stat în domeniul apărării naționale, economiei, științei*

și tehnicii, relațiilor externe, securității statului, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice, a căror divulgare neautorizată sau pierdere este de natură să aducă atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova.

În același timp, prevederile legii redau definiția *purtătorilor materiali de informații atribuite la secret de stat*, care constituie *obiecte materiale, inclusiv câmpuri fizice, în care informațiile atribuite la secret de stat sunt expuse în formă de texte, semne, simboluri, imagini, semnale, soluții tehnice, procese etc.* [2].

În accepțiunea prevederilor legislației române, întâlnim o redare mai laconică a *secretului de stat*. Așadar, potrivit prevederilor art. 15 din Legea nr. 182 din 12.04.2002 privind *protecția informațiilor clasificate* a României, informații secrete de stat constituie „*informațiile care privesc securitatea națională, prin a căror divulgare se pot prejudicia siguranța națională și apărarea țării*” [8].

Din definiția *secretului de stat*, redată de legiuitorul autohton, desprindem că unul din tipurile de informații ce sunt atribuite la secret de stat este din domeniul „*apărării naționale*”, care, potrivit prevederilor Legii *cu privire la apărarea națională*, nr. 345 din 25.07.2003, reprezintă una din cele mai importante funcții ale statului și constituie cauza întregului popor, fiind totodată definită ca ansamblu de măsuri și activități adoptate și desfășurate de Republica Moldova în scopul de a garanta suveranitatea, independența și unitatea statului, integritatea teritorială a țării și democrația constituțională [6].

Un alt tip de informații, ce se atribuie la secret de stat și reprezintă parte integrantă a valorilor garantate de legea supremă a Republicii Moldova, este din domeniul „*securității statului*”.

Potrivit prevederilor Legii nr. 618 din 31.10.1995, prin *securitatea statului* se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și

subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte [7].

Totodată, pe lângă domeniile nominalizate supra, nu mai puțin importante sunt și categoriile de informații protejate de stat, din sfera economiei, științei și tehnicii, relațiilor externe, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice, a căror divulgare neautorizată ar putea prejudicia considerabil interesele statului.

În literatura de specialitate întâlnim o pluralitate de definiții a *divulgării secretului de stat*, însă în marea majoritate a cazurilor autorii utilizează unele elemente conceptuale comune, cum ar fi: transmiterea ilegală, comunicarea persoanelor neautorizate, darea publicității a informațiilor secrete, etc.

Potrivit opiniei autorului Constantin Gurschi, a *divulga* înseamnă a comunica, a da în vileag prin orice mijloace unei sau unor persoane ce nu sunt în drept să afle, să cunoască informații (date, documente) secrete. Pentru existența divulgării este necesar ca aceasta să fie efectuată în așa fel, încât individul cărui i se face comunicarea să ia în mod efectiv cunoștință de ea. Dacă făptuitorul s-a referit la informații (date, documente) false sau inexistente, infracțiunea de divulgare, dată fiind lipsa elementului material, nu există. Infracțiunea va exista dacă a avut loc divulgarea parțială a informațiilor (datelor, documentelor) [13, p. 553].

În același timp, autorul S. Diacov este de părere că, prin *divulgare* se subînțelege transmiterea ilegală a informațiilor care constituie secret de stat, care prin urmare au devenit proprietatea persoanelor neautorizate. Prin persoane neautorizate se prezumă orice persoană, care în virtutea activităților desfășurate sau calității de serviciu deținute nu are acces la informațiile ce i-au devenit cunoscute [15, p. 34-35].

Potrivit opiniei autorului A. Barbăneagră, *divulgarea secretului de stat* înseamnă darea publicității a unor atare date, din cauza cărui fapt ele devin cunoscute persoanelor care,

conform caracterului activității desfășurate sau al atribuțiilor de serviciu, nu au acces la ele [14, p. 733].

Este de menționat că, atribuirea informațiilor la secret de stat și secretizarea acestora, potrivit prevederilor art. 6 al Legii cu privire la secretul de stat, se efectuează în baza principiilor legalității, argumentării și oportunității.

Legalitatea atribuirii informațiilor la secret de stat și a secretizării acestora constă în corespunderea acestor informații cu prevederile art. 7 și 8 ale legislației privind secretul de stat. Argumentarea atribuirii informațiilor la secret de stat și a secretizării acestora constă în stabilirea caracterului rațional al secretizării unor informații concrete, a eventualelor consecințe economice și de altă natură ale acestei acțiuni, ținând cont de echilibrul dintre interesele primordiale ale statului, ale societății și ale cetățeanului [2]. Oportunitatea atribuirii informațiilor la secret de stat și a secretizării acestora constă în stabilirea unor restricții privind accesul și răspândirea informațiilor respective fie din momentul elaborării/primirii lor, fie în prealabil, din timp.

Totodată, în prevederile art. 7 al Legii cu privire la secret de stat, sunt descrise tipuri de informații ce sunt atribuite la secret de stat, pe domenii din care fac parte, și anume:

1) din domeniul apărării naționale privind:

a) conținutul planurilor strategice și operative, al documentelor ce țin de conducerea operațiunilor de luptă privind pregătirea și derularea operațiunilor, desfășurarea strategică, operativă și de mobilizare a trupelor, alți indicatori importanți ce caracterizează organizarea, efectivul, dislocarea, pregătirea de luptă și de mobilizare, armamentul și asigurarea tehnico-materială a Forțelor Armate ale Republicii Moldova;

b) direcțiile de dezvoltare a unor tipuri de armament, de tehnică militară și specială, cantitatea și caracteristicile lor tehnico-tactice, organizarea și tehnologiile de producere, lucră-

rile științifice teoretice și experimentale legate de crearea modelelor noi de armament, tehnică militară și specială sau modernizarea acestora, alte lucrări planificate sau efectuate în interesele apărării naționale;

c) forțele și mijloacele protecției civile, capacitățile de care dispun localitățile și unele obiective separate pentru protecția, evacuarea și dispersarea populației, asigurarea activităților sociale vitale ale populației și a activității de producere a persoanelor juridice în perioada de război, de asediu sau de urgență, precum și în cazul situațiilor excepționale;

d) dislocarea, destinația, gradul de pregătire și de securitate a obiectivelor cu regim special, proiectarea, construirea și exploatarea acestora, repartizarea terenului, subsolului și acvatoriului pentru asemenea obiective;

e) datele și caracteristicile geodezice, gravimetrice, cartografice și hidrometeorologice care prezintă importanță pentru apărarea statului;

2) din domeniul economiei, științei și tehnicii privind:

a) planurile și potențialul de mobilizare a economiei naționale, rezervele și volumul livrărilor de materiale strategice, datele generalizate despre nomenclatura și nivelul stocurilor, volumul livrărilor, alocării, depunerii, împrăștiării acestora, amplasarea și volumul real al rezervelor materiale de stat;

b) utilizarea transporturilor, comunicațiilor, a potențialului altor ramuri și obiective ale infrastructurii naționale în scopul asigurării capacității de apărare și a securității statului;

c) planurile, conținutul, volumul, finanțarea și îndeplinirea comenzilor de stat pentru asigurarea securității statului și a necesităților sale de apărare;

d) planurile, volumul și alte caracteristici importante privind extragerea, producerea și realizarea unor tipuri strategice de materie primă și produse;

e) operațiunile ce țin de confecționarea semnelor bănești și a titlurilor de valoare emise de stat, păstrarea și protecția lor contra falsi-

ficării, emiterea, schimbul și retragerea lor din circulație;

f) lucrările științifice teoretice, experimentale de construcții și proiectare, în baza cărora pot fi create tehnologii avansate, tipuri noi de producție, produse și procese tehnologice, care prezintă importanță pentru apărarea și economia națională sau care influențează esențial activitatea economică externă, interesele și/sau securitatea statului;

3) din domeniul relațiilor externe privind:

a) activitatea de politică externă, relațiile economice externe ale Republicii Moldova, a căror divulgare prematură poate cauza prejudicii intereselor și/sau securității statului;

b) colaborarea militară, tehnico-științifică și de altă natură a Republicii Moldova cu statele străine și organizațiile internaționale, dacă divulgarea acestor informații va cauza, inevitabil, prejudicii intereselor și/sau securității statului;

c) activitatea externă a statului în domeniile financiar, valutar și al creditării, dacă divulgarea acestor informații va cauza prejudicii intereselor și/sau securității statului;

4) din domeniul securității statului și asigurării ordinii de drept privind:

a) efectivul, forțele, conținutul, planurile, organizarea, finanțarea și asigurarea tehnico-materială, formele, tactica, metodele, mijloacele și rezultatele activităților de informații, de contrainformații și operative de investigații;

a¹⁾ efectivul, forțele, conținutul, planurile, organizarea, finanțarea și asigurarea tehnico-materială, formele, tactica, metodele, mijloacele activităților de desfășurare a testării integrității profesionale, cu excepția datelor din raportul privind rezultatele evaluării integrității instituționale [4];

b) persoanele care colaborează sau au colaborat confidențial cu organele care desfășoară activități de informații, de contrainformații și operative de investigații;

c) forțele, mijloacele și metodele de asigurare a protecției de stat părții vătămate, mar-

torilor și altor persoane care acordă ajutor în procesul penal;

d) paza frontierei de stat a Republicii Moldova;

e) planurile, organizarea, finanțarea, efectivul, forțele, mijloacele și metodele de asigurare a securității persoanelor beneficiare de protecție de stat, precum și paza sediilor de lucru și a reședințelor acestora;

f) sistemele de telecomunicații guvernamentale și alte tipuri de rețele de telecomunicații electronice care asigură necesitățile autorităților publice, apărării naționale, securității statului și menținerii ordinii publice;

g) organizarea, conținutul, starea și planurile de dezvoltare a protecției criptografice și tehnice a secretului de stat, conținutul și rezultatele cercetărilor științifice în domeniul criptografiei referitor la protecția secretului de stat;

h) sistemele și mijloacele de protecție criptografică a secretului de stat, proiectarea, producerea, tehnologiile de producere și utilizarea acestora;

i) cifrurile de stat, elaborarea, crearea, tehnologiile de producere și utilizarea acestora;

j) organizarea regimului secret în cadrul autorităților publice și în al altor persoane juridice, planurile și măsurile în domeniul protecției secretului de stat;

k) alte metode, forme și mijloace de protecție a secretului de stat;

5) din sfera activității autorităților publice privind:

a) conținutul extraselor, comentariilor, proiectelor, părților acestora, al altor acte de uz intern ale autorităților publice, a căror divulgare ar putea conduce la divulgarea informațiilor atribuite la secret de stat;

b) activitatea de elaborare, modificare, completare, definitivare a actelor oficiale, alte proceduri și activități ale autorităților publice de colectare și prelucrare a informațiilor care, în modul prevăzut de legislație, urmează să fie atribuite la secret de stat;

c) activitatea de examinare și deliberare

în cadrul autorităților publice și între acestea în probleme din domeniile în care informațiile sunt atribuite la secret de stat.

Totodată, motivarea necesității de a atribui informațiile la secret de stat, în baza principiilor de atribuire a informațiilor la secret de stat și secretizare a acestora, revine autorităților publice și altor persoane juridice care au elaborat/primit aceste informații [2].

Inter alia, în conținutul art. 8 din Legea cu privire la secretul de stat, legiuitorul descrie acele tipuri de informații care nu se atribuie la secret de stat, și anume:

(1) Nu se atribuie la secret de stat și nu pot fi secretizate informațiile privind:

a) faptele de încălcare a drepturilor și libertăților omului și ale cetățeanului;

b) starea mediului înconjurător, calitatea produselor alimentare și a obiectelor de uz casnic;

c) accidentele, catastrofele, fenomenele naturale periculoase și alte evenimente extraordinare care periclitează securitatea cetățenilor;

d) starea sănătății populației, nivelul ei de trai, inclusiv alimentația, îmbrăcămintea, deservirea medicală și asigurarea socială, indicatorii sociodemografici;

e) starea sănătății persoanelor care ocupă funcții de demnitate publică;

f) faptele de încălcare a legii de către autoritățile publice și persoanele cu funcții de răspundere din cadrul acestora;

g) starea reală de lucruri în domeniile învățământului, culturii, comerțului, agriculturii și ordinii de drept.

Nu se atribuie la secret de stat și nu pot fi secretizate și alte informații conform legislației naționale și tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Subsidiar, este interzisă secretizarea informațiilor în cazul în care aceasta ar putea limita accesul la informațiile de interes public, s-ar putea răsfrânge negativ asupra realizării programelor de stat și de ramură ale dezvoltării social-economice și culturale sau ar putea reține concurența dintre agenții economici [2].

În cele din urmă, dreptul de acces la informațiile de interes public acordat cetățenilor Republicii Moldova, a fost garantat de legiuitorul autohton prin Legea nr. 982 din 11.05.2000 *privind accesul la informație* [5], având ca bază Constituția RM, tratatele și acordurile internaționale la care R. Moldova este parte, precum și alte acte normative care reglementează raporturile ce țin de accesul la informație.

În conformitate cu cadrul legislativ în vigoare, protecția secretului de stat se realizează printr-un complex de măsuri organizatorice de ordin juridic, tehnico-ingineresc, criptografice, operative de investigații și de altă natură, destinate prevenirii divulgării sau pierderii informațiilor atribuite la secret de stat.

Sistemul național de protecție a secretului de stat include totalitatea organelor de protecție a secretului de stat, a metodelor și mijloacelor de protejare a informațiilor și a purtătorilor materiali de informații atribuite la secret de stat, precum și totalitatea măsurilor întreprinse în acest domeniu.

Sistemul național de protecție a secretului de stat vizează:

a) *protecția juridică* – ansamblul prevederilor conținute în actele legislative și normative ce reglementează protecția secretului de stat;

b) *protecția prin măsuri procedurale* – ansamblul reglementărilor prin care deținătorii de informații atribuite la secret de stat stabilesc măsuri interne de lucru și de ordine interioară în vederea realizării protecției informațiilor;

c) *protecția fizică* – ansamblul activităților de pază, de asigurare a securității și de apărare a informațiilor atribuite la secret de stat prin măsuri și mijloace de control fizic;

d) *protecția sistemelor informaționale și de telecomunicații* – ansamblul activităților de asigurare a securității informațiilor atribuite la secret de stat prin aplicarea metodelor și mijloacelor criptografice și tehnice de protecție a informațiilor, precum și a procedurilor tehnico-organizatorice;

e) *protecția personalului* – ansamblul verificărilor și al măsurilor ce vizează cetățe-

nii cărora li se perfectează dreptul de acces la secretul de stat sau care au acces la acesta în scopul prevenirii și înlăturării riscurilor pentru securitatea și protecția secretului de stat.

Sistemul național de protecție a secretului de stat, la rândul său, are menirea:

a) să prevină accesul neautorizat, divulgarea și pierderea secretului de stat;

b) să identifice împrejurările, precum și persoanele care, prin acțiunile sau inacțiunile lor, pot pune în pericol securitatea secretului de stat;

c) să garanteze că informațiile atribuite la secret de stat sunt accesibile exclusiv persoanelor îndreptățite să le cunoască în legătură cu îndeplinirea atribuțiilor de serviciu sau în baza unui alt temei legal;

d) să asigure securitatea sistemelor de telecomunicații, a sistemelor informaționale și a rețelelor de transmitere a secretului de stat [2].

Potrivit art. 11 al Legii cu privire la secretul de stat, gradul de secretizare a informațiilor atribuite la secret de stat trebuie să corespundă gravității prejudiciilor ce pot fi cauzate intereselor și/sau securității Republicii Moldova în cazul divulgării sau pierderii acestor informații.

În acest sens, prevederile cadrului legislativ cu privire la secretul de stat stabilesc 4 grade de secretizare a informațiilor atribuite la secret de stat și 4 parafe de secretizare corespunzătoare pentru purtătorii materiali de asemenea informații:

a) „*Strict secret*” – grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate aduce prejudicii deosebit de grave intereselor și/sau securității Republicii Moldova;

b) „*Secret*” – grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate dăuna grav intereselor și/sau securității Republicii Moldova;

c) „*Confidențial*” – grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate dăuna intereselor și/sau securității Republicii Moldova;

d) „*Restricționat*” – grad de secretizare

atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate fi în dezavantajul intereselor și/sau securității Republicii Moldova sau poate să conducă la divulgarea unei informații secretizate cu parafa „*Strict secret*”, „*Secret*” sau „*Confidențial*”.

Prin urmare, având în vedere opiniile și părerile expuse în literatura de specialitate, precum și prevederile cadrului normativ în vigoare, putem propune definiția **secretului de stat**, care constituie *informații protejate de stat în domeniile apărării naționale, economiei, științei și tehnicii, relațiilor externe, securității statului, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice, precum și purtătorii materiali, în care asemenea informații sunt expuse în formă de texte, semne, simboluri, imagini, semnale, soluții tehnice, procese a căror transmitere, divulgare sau pierdere permite ca aceste tipuri de informații să devină proprietatea persoanelor neautorizate sau care nu dispun de dreptul de acces la secretul de stat, compromițând astfel interesele legitime și/sau securitatea Republicii Moldova.*

În același timp, în temeiul celor menționate supra, devine posibilă și definirea **divulgării secretului de stat**, care constituie *transmiterea ilegală a secretului de stat, informațiile definite astfel prin Legea nr. 245-XVI din 27 noiembrie 2008 Cu privire la secretul de stat, prin comunicare verbală, darea publicității, prin intermediul spațiului mass-media, internetului sau altor rețele / canale nesecurizate, precum și neluarea măsurilor necesare, impuse de cadrul normativ în vigoare, în vederea protejării acestor tipuri de informații, astfel ele devenind cunoscute persoanelor neautorizate sau care nu au dreptul de acces la asemenea informații.*

Studiind prevederile legislației în domeniul protecției informațiilor clasificate a României, observăm că legiuitorul operează și cu *informații secrete de serviciu*, ce constituie un tip al informațiilor clasificate, care, în accepțiunea prevederilor art. 15 din Legea nr. 182/2002, constituie *„informații a căror divulgare este de natură să determine prejudicii unei*

persoane juridice de drept public sau privat” [8].

Reieșind din faptul că în Republica Moldova unele tipuri de informații *sensibile*, ce sunt gestionate în procesul activității autorităților publice sau altor persoane juridice, nu sunt protejate prin cadrul normativ existent, iar divulgarea acestora ar putea prejudicia atât imaginea instituției, cât și capacitatea funcțională a acesteia, ar fi argumentată revizuirea prevederilor Legii nr. 245/2008 *cu privire la secretul de stat*, prin completarea acesteia cu parafa de secretizare „*secret de serviciu*, ce constituie grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate fi în dezavantajul intereselor autorităților publice sau altor persoane juridice”.

Subsecvent modificărilor menționate a legii cu privire la secretul de stat se impune necesitatea operării unor modificări la prevederile legii penale, prin reglementarea răspunderii penale pentru divulgarea și pierderea informațiilor ce constituie secret de serviciu, prin completarea normelor penale.

Concluzii. Rezumând cele menționate, s-a constatat că, în procesul elaborării cadrului legislativ autohton în vigoare în domeniul secretului de stat, legiuitorul a avut drept reper armonizarea acestuia la standardele Uniunii Europene, în special la prevederile Regulamentului de securitate al Consiliului UE, aprobat prin Decizia Consiliului din 19 martie 2001 (2001/264/CE), precum și la prevederile legislației statelor europene în domeniul informațiilor

ilor clasificate și de interes public, o atenție deosebită fiind acordată Legii Republicii Lituania cu privire la secretele de stat și secretele oficiale, Legii Republicii Letonia și Legii Republicii Cehe cu privire la secretul de stat.

Potrivit prevederilor legii cu privire la secretul de stat, legiuitorul oferă definiția secretului de stat, care constituie informații protejate de stat în domeniile apărării naționale, economiei, științei și tehnicii, relațiilor externe, securității statului, asigurării ordinii de drept și activității autorităților publice, a căror divulgare neautorizată sau pierdere este de natură să aducă atingere intereselor și/sau securității Republicii Moldova, iar în funcție de prejudiciul care poate fi adus urmare a divulgării neautorizate a acestor informații, sunt stabilite 4 grade de secretizare: strict secret, secret, confidențial și restricționat.

Subsidiar, urmare a studierii cadrului normativ al unor țări europene în domeniul protecției informațiilor clasificate, în scopul perfecționării cadrului normativ autohton s-a propus completarea acestuia cu un nou grad de secretizare („secret de serviciu – grad de secretizare atribuit informațiilor a căror divulgare neautorizată poate fi în dezavantajul intereselor autorităților publice sau altor persoane juridice”), precum și operarea modificărilor prevederilor la Codul penal al Republicii Moldova, prin introducerea răspunderii penale pentru divulgarea și pierderea informațiilor ce constituie secret de serviciu.

Referințe bibliografice:

1. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 (ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr. 1298-XIII din 24.07.1997),
2. Legea nr. 245 din 27.11.2008 cu privire la secretul de stat (publicată la 27.02.2009 în MO Nr. 45-46, art. Nr. 123, data intrării în vigoare: 27.05.2009),
3. Legea nr. 106 din 17.05.1994 cu privire la secretul de stat (publicată la 25.08.1994 în MO Nr. 2, art. Nr. 05, data intrării în vigoare: 31.12.1999),
4. Legea nr. 102 din 21.07.16 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative (publicată la 12.08.2016 în Monitorul Oficial Nr. 256-264, art. Nr. 547, data intrării în vigoare: 12.11.2016),
5. Legea nr. 982 din 11.05.2000 privind accesul la informație (publicată la 28.07.2000 în

- MO Nr. 88-90, art. Nr. 664, data intrării în vigoare: 11.05.2000),
6. Legea nr. 345 din 25.07.2003 cu privire la apărarea națională (publicată la 19.09.2003 în MO Nr. 200-203, art. Nr. 775, data intrării în vigoare: 12.12.2018),
 7. Legea securității statului, nr. 618 din 31.10.1995 (publicată la 13.02.1997 în MO Nr. 10-11, art. Nr. 117, data intrării în vigoare: 13.02.1997),
 8. Legea nr. 182 din 12.04.2002 privind protecția informațiilor clasificate a României, actualizată la data de 30.06.2015, publicată în Monitorul Oficial, nr. 248 din 12.04.2002 (vizitat la 09.02.2022),
 9. 2001/264/EC: Council Decision of 19 March 2001 adopting the Council's security regulations,
 10. Notă informativă la proiectul Legii cu privire la secretul de stat (Legea nr. 245 din 27.11.2008 cu privire la secretul de stat, publicată la 27.02.2009 în Monitorul Oficial Nr. 45-46, art Nr. 123, data intrării în vigoare: 27.05.2009),
 11. Raportul Diviziei de Cercetare „Securitatea națională și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului”,
 12. Закон Российской Федерации «О государственной тайне» от 21.07.1993 N 5485-1, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2481/,
 13. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. ș.a. Codul penal comentat și adnotat. Editura Cartier. Chișinău, 2005,
 14. Barbăneagra A. Codul Penal al Republicii Moldova (cu modificările de până la 8 august 2003). Comentariu. Chișinău, 2003, p. 733,
 15. Дьяков С. Государственные преступления против основ конституционного строя и безопасности государства и государственная преступность. Издательство НОРМА, Москва, 1999, ст. 34-35,
 16. Dicționar al limbii române „Dexonline” <https://dexonline.ro/definitie/secret>.

DESPRE AUTOR

Alexandru GAINA,

doctorand,

Școala doctorală „Științe penale și drept public”

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,

șef de Secție din cadrul Serviciului protecție

internă și anticorupție al MAI,

e-mail: alexandru.gaina@mai.gov.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3990-4683>

OPINII

MODALITATEA PROCESUALĂ DE APLICARE A AMNISTIEI

Alexandru SPOIALĂ,
doctor în drept,
judecător, Curtea de Apel Chișinău

Amnistia se aplică în situația în care aceasta este prevăzută ca temei de încetare a procesului penal (fiind necesară emiterea unei sentințe de încetare) și, concomitent, ca temei de liberare de executare a pedepsei (fiind necesară emiterea unei sentințe de condamnare cu stabilirea pedepsei și cu liberarea de executarea acesteia).

Conform art.107 alin.1 Codul penal, amnistia este actul ce are ca efect înlăturarea răspunderii penale sau a pedepsei, precum și reducerea pedepsei aplicate sau comutarea ei. La caz, sunt relevante efectele amnistiei: înlăturarea răspunderii penale și înlăturarea pedepsei. Este foarte important să se stabilească care efect din acestea două se aplică cazului respectiv (Legea prevede posibilitatea ambelor efecte). Totodată, trebuie de menționat că amnistia constituie atât temei de încetare a procesului prin emiterea unei sentințe de încetare (interpretarea sistemică a art.275, 285, 332 Codul de procedură penală), cât și temei de condamnare a persoanei prin emiterea unei sentințe de condamnare cu stabilirea pedepsei și liberarea de executare a pedepsei (art.389 alin.4 pct.2) Codul de procedură penală).

Conform art. 50 Codul penal, se consideră răspundere penală condamnarea publică, în

numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, condamnare ce poate fi precedată de măsurile de constrângere prevăzute de lege. Din definiția legală rezultă că prin răspundere penală se înțelege obligația persoanei care a săvârșit o infracțiune de a suporta sancțiunea prevăzută de legea penală. Deci, prin înlăturarea răspunderii penale din motivul intervenirii amnistiei este înlăturat actul de condamnare (înlăturarea actului de condamnare înseamnă lipsa unei sentințe de condamnare) și, implicit, obligația de a suporta vreo sancțiune penală. În cazul în care nu există condamnarea publică, nu va exista nici sentința de condamnare.

Totodată, înlăturarea pedepsei ca efect al intervenirii actului de amnistie poate avea loc doar atunci când este posibilă aplicarea acesteia, dar ea nu mai este aplicată. Aici urmează a puncta principial că posibilitatea stabilirii pedepsei poate exista doar în cazul în care persoana este recunoscută vinovată de comiterea unei infracțiuni (interpretarea sistemică a art.3 alin.1, art.6 alin.1 Codul penal, art.8 alin.1 Codul de procedură penală). Deci, când este înlăturată pedeapsa, atunci urmează să existe o sentință de condamnare, prin care se recunoaște vinovăția cu stabilirea pedepsei și

liberarea de executarea acesteia.

Înlăturarea răspunderii penale nu se identifică cu înlăturarea pedepsei, dat fiind faptul că prima presupune scutirea persoanei care a săvârșit o infracțiune de obligația de a suporta sancțiunea prevăzută de norma de incriminare, iar a doua presupune scutirea persoanei de executarea pedepsei stabilite prin sentința de condamnare (adică doar după recunoașterea vinovăției și stabilirea pedepsei). Deci, înlăturarea răspunderii poate fi efectuată doar prin încetarea procesului (este alogică înlăturarea răspunderii penale prin recunoașterea ca vinovată și liberarea de executarea pedepsei, deoarece răspunderea penală a intervenit și a fost aplicată), iar înlăturarea pedepsei poate fi realizată doar printr-o sentință de condamnare (cu stabilirea pedepsei) cu liberarea de executare a pedepsei.

Soluția încetării procesului penal în ședința de judecată are semnificația absolvirii inculpatului de răspundere penală și de pedeapsă pentru temeuri de nereabilitare, iar în unele cazuri și pentru temeuri de reabilitare. Astfel, absoluțiunea este o soluție a instanței de judecată prin care cel acuzat se scutește de răspundere penală în cazurile în care tragerea la răspundere penală este împiedicată de anumite circumstanțe prevăzute de lege sau se dispune înlocuirea acesteia cu alte modalități de răspundere (de exemplu cu cea contravențională). Încetarea procesului penal în faza judecării cauzei în prima instanță constituie o soluție determinată de inoportunitatea atingerii scopului procedurii în cauză, de regulă fără a se pronunța asupra vinovăției sau nevinovăției inculpatului.

Urmează a sublinia faptul că înlăturarea răspunderii penale prin încetarea procesului din motivul intervenirii prescripției nu contravine prezumției nevinovăției dacă persoana, care a săvârșit o infracțiune, este de acord să fie liberată de răspundere penală și nu insistă asupra soluționării cauzei penale în ședință de judecată publică (posibilitatea continuării examinării cauzei este prevăzută în art.332 alin.5

Codul de procedură penală). La baza acestei concluzii stă argumentul că prezumția de nevinovăție este nu doar un principiu, ci și un drept al persoanei, în special a celei acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, și acesta ar trebui, în consecință, interpretat potrivit unui drept și nu unei obligații. Dacă persoana renunță la un anumit drept, atunci aceasta nu mai poate pretinde că i s-ar fi încălcat acest drept.

Deși în art.21 al Constituției Republicii Moldova nu se menționează expres că prezumția de nevinovăție ar fi un drept al persoanei acuzate, acest fapt reiese din denumirea capitolului în care este inclus articolul menționat (Titlul II „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale”). Totodată, în unele acte internaționale ratificate de Republica Moldova se prevede că orice persoană acuzată de săvârșirea unei infracțiuni are dreptul să fie considerată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal în cadrul unui proces public în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale (art.11 Declarația Universală a Drepturilor Omului, art.14 Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice).

Așadar, instanța de judecată poate dispune încetarea procesului (chiar și în cadrul ședinței preliminare) din motivul intervenirii amnistiei și această posibilitate nu contravine prezumției nevinovăției dacă persoana care a săvârșit o infracțiune a cărei răspundere penală urmează să fie înlăturată renunță la dreptul său de a-i fi dovedită nevinovăția.

Inculpatul poate renunța la acest drept prin depunerea cererii de aplicare a amnistiei. Prin depunerea cererii de aplicare a amnistiei, inculpatul consimte aplicarea amnistiei prin încetarea procesului penal pe temeuri de nereabilitare. În cazurile în care inculpatul nu manifestă, direct sau indirect, acordul la aplicarea amnistiei (refuză să manifeste acordul; solicită achitarea sa; solicită încetarea procesului pe un alt temei decât amnistia; se eschivează de la prezentarea în ședință și examinarea cauzei are loc în lipsa sa, etc.), doar atunci instanța

de judecată urmează să examineze probele cu emiterea unei sentințe. Această sentință poate fi sentință de achitare, sentință de încetare (pe alt temei decât amnistia) sau sentință de condamnare cu stabilirea pedepsei și cu liberarea de executarea pedepsei.

La interpretarea normelor trebuie să se țină cont de interpretarea sistemică a acestora și de măsura în care pot produce efecte juridice (dar nu urmează a fi interpretate în sensul că contravin unele altora). Reiterăm că intervenirea amnistiei constituie atât temei de încetare a procesului (la orice etapă de judecată a cauzei, inclusiv apelul), cât și temei de liberare de executare a pedepsei (sentință de condamnare). Astfel, reieșind din natura juridică a sentinței de încetare (pe temei de nereabilitare) și natura juridică a sentinței de condamnare cu liberarea de executare a pedepsei, din natura juridică a noțiunii „răspundere penală”, din consecințele și modalitatea înlăturării răspunderii penale, din diferența înlăturării răspunderii penale și

înlăturării pedepsei penale, urmează a fi rezumate următoarele: 1) în cazul în care inculpatul consimte în mod expres aplicarea amnistiei, atunci urmează a fi emisă o sentință de încetare din motivul intervenirii amnistiei; 2) în cazul în care inculpatul refuză sau lipsește un acord expres (această situație trebuie tratată ca refuz de aplicare a amnistiei), atunci urmează a fi cercetate probele și emiterea, după caz, a unei sentințe de achitare (dacă se constată temeiurile de achitare) sau a unei sentințe de încetare (dacă există alte temeiuri decât amnistia), sau a unei sentințe de condamnare cu stabilirea pedepsei și liberarea de executarea pedepsei.

În final, ne exprimăm speranța că această opinie va genera discuții în mediul academic și între practicieni cu scopul elaborării unei practici unice în privința aplicării actului amnistiei. În același timp, este posibil ca, la momentul publicării, Curtea Supremă de Justiție să se expună deja cu privire la aspectul dat, prin soluții pe cauze concrete sau opinii consultative.

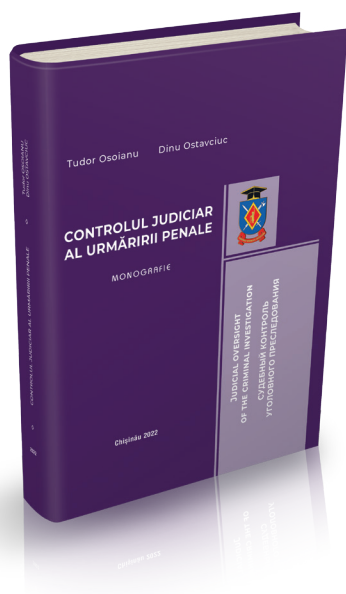
RECENZII

CONTROLUL JUDICIAR AL URMĂRIII PENALE

(autori: Tudor Osoianu, dr., prof.univ. și Dinu Ostavciuc, dr. conf.univ.)

Valeriu CUȘNIR,
dr. hab., prof. univ.

Recenzie

Publicația destinată în special cercetătorilor preocupați de domeniul științelor și justiției penale, doctoranzilor, studenților și masteranzilor facultăților de drept, judecătorilor, procurorilor, avocaților, formatorilor și audienților Institutului Național al Justiției promovează garanțiile de respectare a standardelor justiției penale, prin prisma balanței dintre interesul public, pe de o parte, și cel al justițiabililor, pe de altă parte.

Autorii au constatat unele neclarități legislative și, în consecință, practici neunitare de interpretare și aplicare a normelor de procedu-

ră penală în cadrul exercitării controlului judiciar al urmăririi penale. Am observat că unele idei valoroase pentru jurisprudență, cu caracter de constatare, și chiar propuneri *de lege ferenda* nu se regăsesc în *Concluzii și recomandări*, cu care culminează publicația.

Recomandăm pentru eventualele ediții revizuite și adăugate ale monografiei să valorifice în *Concluzii și recomandări* toate ideile valoroase expuse în conținut, ce ar merita să se regăsească în această unitate structurală a lucrării.

Autorii constată cu regret, că legea procesual-penală nu reglementează procedura examinării cererii de accelerare a urmăririi penale. Practica judiciară demonstrează că, atunci când s-a depus cererea privind accelerarea urmăririi penale, judecătorul de instrucție solicită procurorului o notă informativă privitor la cauza penală, care ar cuprinde acțiunile ce au fost efectuate, precum și ce măsuri urmează să fie îndeplinite în cauza respectivă și care este motivul tergiversării urmăririi penale în general. Această practică în opinia semnatărilor monografiei nu corespunde bunelor practici în materie, deoarece judecătorul de instrucție examinează cererea privind accelerarea urmăririi penale fără a avea acces efectiv la materialele cauzei penale, iar nota informativă prezentată de procuror este una subiectivă și poate conține informații ce nu corespund ma-

terialelor cauzei penale cercetate. Totodată, procedura solicitării notei informative nu este reglementată de legea procesuală penală.

Având în vedere cele expuse, în monografie se susține pe bună dreptate că în cazul parvenirii unei cereri privind accelerarea urmăririi penale în secretariatul instanței de judecată și după repartizarea acesteia în mod aleatoriu judecătorului de instrucție, ultimul trebuie să solicite procurorului, în termeni imediați, dar nu mai târziu de 24 de ore, materialele cauzei penale. În așa mod vor fi respectate principiile procesului penal, implicit cel al cercetării nemijlocite, sub toate aspectele, a probelor prezentate de părți. Dacă judecătorul de instrucție va cerceta cererea privind accelerarea urmăririi penale în raport cu materialele cauzei penale, elementul subiectiv se va minimaliza.

O problemă în acest sens poate apărea în legătură cu accesul părților la materialele cauzei penale. În opinia autorilor, nu există asemenea impedimente, deoarece judecătorul de instrucție, fiind garantul respectării drepturilor, ținând cont de confidențialitatea urmăririi penale, în urma audierii poziției fiecărui participant la ședință va decide în ce măsură aceștia pot avea acces la materialele prezentate de procuror.

În această ordine de idei, autorii propun ca prevederile art. 20 alin. (5) CPP să fie modificate și completate, astfel încât ședința de judecată privind examinarea cererii de accelerare a urmăririi penale să fie închisă, dar cu participarea părții care a depus cererea respectivă și a procurorului care exercită sau conduce urmărirea penală. În așa mod, se va respecta egalitatea armelor în proces. Bineînțeles, în formula propusă ar exista riscul tergiversării examinării cererii. Din perspectiva indicată, autorii consideră că această cerere poate fi examinată în lipsa părților, cu condiția existenței dovezilor de citare legală a părților la procedura remedială acceleratorie.

În final se reiterează etapele examinării cererii privind accelerarea urmăririi penale de până la pronunțare, și anume:

– înregistrarea cererii respective în cancelaria instanței;

– desemnarea judecătorului de instrucție prin distribuirea aleatorie a cererii;

– solicitarea imediată a materialelor cauzei penale;

– prezentarea materialelor cauzei penale de către procuror judecătorului de instrucție în cel mult 24 de ore din momentul solicitării;

– citarea părților (procurorului și a persoanei care a înaintat cererea sau a apărătorului acesteia);

– ascultarea părților și examinarea materialelor dosarului;

– examinarea cererii în lipsa părților (procurorului sau a persoanei care a înaintat cererea ori a apărătorului acesteia), cu condiția că există dovada citării legale.

Este susținută ideea ca ședința de judecată în procedura recursului accelerativ trebuie să fie desfășurată cu respectarea principiilor procesului penal și în condițiile generale ale judecării cauzei, aplicate în mod corespunzător.

În altă ordine de idei rezultă din monografie că temeiurile indicate în art. 444 alin. (1) pct. pct. 3), 7) -13) CPP excedează sferei de control judiciar al urmăririi penale în al doilea grad de jurisdicție, deoarece conținutul lor denotă că se referă la sentințele pronunțate de judecătoria privind infracțiunile ușoare, pentru săvârșirea cărora legea prevede în exclusivitate pedeapsa nonprivativă de libertate, precum și la sentințele pronunțate de Curtea Supremă de Justiție.

Deci putem constata că temeiurile de recurs prevăzute în art. 444 alin. (1) pct. pct. 3), 7) -13) CPP prin definiție nu se pot referi la încheierile pronunțate de judecătorul de instrucție, prevăzute în art. 437 alin. (1) pct. 3/1) și pct. 4) CPP, dar sunt incidente recursului asupra sentințelor indicate în art. 437 alin. (1) pct. 1) și pct. 3) CPP.

Aflăm din ultimul paragraf al Capitolului III că dreptul de a solicita revizuirea în condițiile art. 464/1 CPP poate fi exercitat nu numai în privința hotărârilor judecătorești prin

care a fost judecată cauza penală în fond, adică hotărârile irevocabile de condamnare, de achitare sau de încetare a procesului penal, ci și în privința încheierilor emise de judecătorul de instrucție. Potrivit jurisprudenței Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, sunt susceptibile de a fi revizuite atât încheierile pronunțate de către judecătorul de instrucție, cât și Deciziile emise de către Colegiul penal al Curții de Apel, care a examinat recursul în al doilea grad de jurisdicție de control judiciar al urmăririi penale. La rejudecarea cauzei, instanțele de judecată respective urmează să înlăture erorile de drept, menționate în ho-

tărârea CtEDO.

Jurisprudența privind controlul judiciar al urmăririi penale pe care se fundamentează în mare parte lucrarea, este selectată cu migală din Hotărârile CtEDO, din Hotărârile Curții Constituționale, de pe site-ul oficial al CSJ a Republicii Moldova, dar și din experiența profesională de activitate a autorilor în cadrul organelor de drept.

În final, apreciez calitatea înaltă a efortului depus în elaborarea monografiei, care poate fi de real folos nu numai doctinarilor și practicienilor, ci și autorităților responsabile de creația legislativă.

INTERVIURI

Anatolie FALCA,
*director al Administrației Naționale
a Penitenciarelor, Ministerul Justiției,
comisar-șef de justiție*

MEDIUL PENITENCIAR – ZONA INTERACȚIUNILOR ASIMETRICE

Când și ce v-a determinat să luați decizia de a deveni angajat al instituțiilor penitenciare din Republica Moldova?

„Servesc Republica Moldova!”. Cu acest jurământ am început cariera mea, în anul 1991 (decembrie), când am fost înrolat în serviciul militar în termen la Trupele de Carabinieri din Republica Moldova, pentru paza Coloniei de corecție nr. 6 din orașul Soroca. Apoi, în perioada 1993-1995, am făcut parte din prima

promoție a ofițerilor din RM, pregătiți pentru serviciu în sistemul penitenciar. Odată devenind parte a sistemului penitenciar, simțind responsabilitatea epoleților, mi-am asumat datoria patriotică de a contribui la garantarea siguranței cetățenilor.

Cum a fost începutul carierei Dumneavoastră?

Activitatea profesională propriu-zisă am început-o în anul 1995, după absolvirea Școlii medii speciale de Poliție din Chișinău, fiind numit în funcție în Brigada a 2-a de Carabinieri, Unitatea Militară 1022 din or. Cricova, pentru paza Coloniei de corecție nr. 4 și Închisoarea nr. 15. Din primele zile de la numirea în funcție mi-am dedicat toată priceperea pentru a face față obligațiilor de serviciu și provocărilor acelor

timpuri, deloc ușoare. Adaptarea în cadrul sistemului penitenciar nu a fost prea complicată, deoarece veneam deja dintr-un mediu militar (Trupele de Carabinieri), iar experiența pe care am acumulat-o a lăsat o amprentă în toată activitatea mea până în prezent. Din primele zile de muncă am înțeles: cunoștințele teoretice pe care le posedam nu sunt un criteriu suficient, iar aplicarea acestora în practică nu este întot-

deamna după o formulă exactă, fiecare caz în parte având specificul său. Sistemul penitenciar, pe cât de rigid și închis ar părea, este un me-

diu cu multe provocări. Este un sistem care te poate maturiza, la propriu, și îți poate dezvolta responsabilitatea și disciplina.

Ce aptitudini speciale trebuie să posede un angajat din cadrul instituțiilor penitenciare din Republica Moldova?

Pentru realizarea cu succes a atribuțiilor profesionale, funcționarul sistemului administrației penitenciare (SAP) trebuie să manifeste o atitudine consecventă și o înțelegere clară a scopului sistemului administrației penitenciare, să respecte și să protejeze viața, sănătatea, drepturile și libertățile fundamentale ale persoanelor private de libertate și să se îngrijească de siguranța sistemului de detenție. De asemenea, angajatul trebuie să fie integru, să cunoască profilul persoanelor condamnate și

particularitățile regimului detenției persoanelor, inclusiv să aibă capacitatea de a asimila noi metode și a obține deprinderi pentru a fi în pas cu tendințele mondiale în domeniul profesional. Printre calitățile importante trebuie să le menționăm și pe cele morale, stabilitatea emoțională, abilități pedagogice și comunicative dezvoltate, pregătirea psihologică pentru serviciu, rezistența față de influența nefavorabilă a mediului condamnaților.

Care ar fi deformările profesionale specifice angajaților instituțiilor penitenciare din Republica Moldova?

Activitatea zilnică a funcționarilor sistemului administrației penitenciare decurge într-un mediu încordat și adesea conflictual, iar uneori chiar periculos pentru viață. Astfel de condiții creează dificultăți în exercitarea atribuțiilor profesionale, fapt ce se poate răsfărânge negativ asupra reușitei și prin urmare necesită din partea personalului o stabilitate psihologică impecabilă, o pregătire specială,

abilități de a acționa adecvat în orice situații. Din acest motiv atragem o atenție sporită asupra acestui fenomen prin recrutarea calitativă a angajaților, acordarea asistenței psihologice personalului sistemului administrației penitenciare, desfășurarea trainingurilor pentru prevenirea sindromului de ardere profesională, evaluarea sistematică a climatului moral-psihologic al angajaților.

A fi un membru al echipei sistemului administrației penitenciare este un lucru ce presupune avantaje și dezavantaje. Cum ați putea să le definiți?

A fi angajat al sistemului administrației penitenciare este o vocație, în care spiritul riguros, temperamentul dinamic și sacrificiul se împletesc. Să fii membru al echipei sistemului administrației penitenciare aduce câteva avantaje și unul dintre ele ar fi cel al stabilității locului de muncă. Un alt avantaj ar fi un salariu considerat decent, conform actualităților sociale, dar care totuși nu compensează eforturile

colegilor mei. Cei mai mulți dintre ei, atunci când aleg profesia de angajat al sistemului administrației penitenciare, o fac din dăruire. Printre alte avantaje enumerăm: stabilirea pensiei cu înlesniri, concediu de odihnă anual plătit – de la 35 de zile calendaristice, educație gratuită, calificare profesională, un climat de muncă bazat pe respect reciproc, posibilități de avansare în carieră după pregătire și potențial.

Probabil cel mai mare dezavantaj al activității în cadrul sistemului administrației penitenciare este faptul că funcționarii sunt ostatici involuntari ai profesiei lor. Spațiul activității lor este limitat de perimetrul penitenciarului. Izolarea condițiilor activității profesionale conduce la faptul că la personalul penitenciar poate fi atestată oboseala fizică și psihică, relații neregulate cu condamnații și alte încăl-

cări ale disciplinei de muncă. Alte dezavantaje constituie: condițiile de muncă (disponibilitate 24/7 – în momentul în care s-a dat alarma), suprasolicitare fizică și emoțional-psihologică, generată de regimul sever de muncă, afluența de plângeri și cereri ale deținuților, pericolul permanent de agresiune, apariția conflictelor, prestigiul scăzut al profesiei.

În ce constă specificul procesului managerial în ANP? Cum organizați un „team building” eficient pentru o mai bună motivare și consolidare a echipei din subordine?

Motivarea și consolidarea echipei sunt elemente majore pentru a obține succese în realizarea scopurilor instituționale. Un manager trebuie să știe a delimita sarcinile prin viziune clară și să exercite autoritatea prin muncă cot la cot cu subalternii săi. Pentru a forma o echipă eficientă este important să evidențiem obiecti-

vele instituționale, astfel încât fiecare membru al echipei să cunoască ce are de făcut pentru a ajunge la indicatorii stabiliți. Suplimentar, ne străduim să acordăm importanță implicării personale în realizarea obiectivelor și, desigur, dezvoltării culturii organizaționale.

Aspectul gingaș al femeii ascunde un caracter suficient de puternic pentru o profesie specifică mai mult bărbaților?

Pornind de la expresia că profesiile nu au gen, iar demontarea stereotipurilor ce țin de femei și bărbați trebuie să înceapă din copilărie – femeile care au depășit stereotipurile și s-au impus într-un domeniu specific, inclusiv sistemul administrației penitenciare, sunt puternice, cu caracter și sigure în acțiunile sale, conti-

nuând să surprindă prin ambiția și potențialul său. În cadrul sistemului administrației penitenciare promovăm cât mai intens egalitatea în bază de gen. În prezent, raportul dintre femei și bărbați este de 45% la 55%, cred că e o cifră bună, în raport cu anii precedenți, când era de 25% la 75%.

Ce atitudine aveți față de implementarea sistemului de videoconferințe în instituțiile penitenciare din Republica Moldova? Va suferi pierderi actul de justiție prin folosirea videoconferinței în loc de ședințele clasice de judecată?

Implementarea noului sistem de organizare și desfășurare a ședințelor judiciare prin videoconferință în practică și-a dovedit eficiența și, în acest sens, putem prezenta următoarele avantaje:

✓ reducerea semnificativă a costurilor alocate pentru transportul deținuților la sediul instanțelor de judecată;

✓ asigurarea anonimatului condamnaților (nu mai interacționează cu alți justițiabili aflați în sediul instanțelor);

✓ asigurarea securității participanților la proces, reducerea numărului de amânări și tergiversări din cauza organizării defectuoase a procesului de escortare;

✓ asigurarea respectării termenului optim

de judecare a cauzelor, optimizarea și planificarea eficientă a activității instituției penitenciare;

✓ redirecționarea resursei umane implicate în dispozitivul de escortă, în procesele menite să atingă scopurile pedepsei penale;

✓ sporirea gradului de satisfacție a justițiabililor.

Trebuie de menționat că în fiecare instituție este amenajată câte o sală separată, care este dotată cu echipament tehnic pentru teleconferințe, dotată cu monitor, o cameră video de mare rezoluție, un microfon, un computer conectat la internet, o imprimantă multifuncțională și o masă cu scaun. Suplimentar, în izolatoarele de urmărire penală sunt instalate cabine multifuncționale dotate cu dispozitivele necesare pentru desfășurarea ședințelor de ju-

decată prin teleconferință.

Importanța acestui sistem a devenit și mai pronunțată în perioada pandemică. Astfel, a fost asigurată conectivitatea între instanțele judecătorești și instituțiile penitenciare, ceea ce a constituit o metodă eficientă de a evita întârzierile îndelungate la examinarea cauzelor cu participarea deținuților.

Acest procedeu de prezentare în fața instanței de judecată a persoanelor deținute asigură respectarea aceluiași garanții pe care părțile le posedă în cazul prezenței fizice în sala de judecată, respectiv: dreptul la apărare, dreptul la un proces echitabil și contradictoriu, dreptul de a formula întrebări și de a oferi replici, etc., neafectând actul de justiție.

Cum evaluați nivelul de implementare a proiectului „Consolidarea reformelor din sistemul administrației penitenciare, de probațiune și de îngrijire a sănătății în instituțiile de tip închis din Republica Moldova”, inițiat de către Consiliul Europei în vederea îmbunătățirii procesului de gestionare a serviciilor penitenciare, de rehabilitare și de îngrijire medicală pentru deținuți, în conformitate cu standardele CPT și CEDO?

Implementarea activităților privind asistența medicală pentru deținuți a avut doar efecte pozitive. Asistența oferită prin intermediul acestui proiect a contribuit la asigurarea standardelor de calitate, dotarea secțiilor medicale cu dispozitivele necesare, creșterea capacităților profesionale a personalului medical (prin instruirile oferite), dar și ajustarea unor acte normative pe domeniul medical la

rigorile actuale, activități care de fapt au contribuit la realizarea procesului de evaluare și acreditare. Astăzi avem 13 secții medicale din 13 instituții penitenciare acreditate de către Comisia Națională de Evaluare și Acreditare în Sănătate, iar aceasta înseamnă că în aceste secții medicale este asigurată asistența medicală în conformitate cu standardele naționale de calitate.

Sunteți un promotor activ al imaginii angajatului instituțiilor penitenciare din Republica Moldova. Cum apreciați percepția cetățeanului de rând față de sistemul administrației penitenciare din Republica Moldova?

Profilul general al funcționarilor instituțiilor penitenciare nu se deosebește semnificativ de profilul funcționarilor din alte organe de drept. Faptul dat respinge stereotipul potrivit căruia în sistemul administrației penitenciare activează persoane predispuse la agresivitate sau cu un nivel intelectual mai scăzut. Un ast-

fel de stereotip, în cele mai dese cazuri, este format în baza unor situații ieșite din comun și devenite cunoscute prin intermediul mass-media. Din păcate, mediul online facilitează deformarea și mediatizarea incorectă/parțială/imprescisă a anumitor acțiuni legate de activitatea funcționarilor publici cu statut special din

cadrul sistemului administrației penitenciare, ceea ce știrbește din imaginea sistemului.

Întotdeauna este loc de mai bine și avem unde crește. În acest sens, ne-am propus implementarea a noi proiecte și programe de pro-

movare a imaginii pozitive a angajatului. Cred, totodată, în integritatea funcționarilor, calitate indispensabilă pentru a evita apariția oricăror suspiciuni în privința profesionalismului lor.

Care sunt prioritățile și perspectivele dezvoltării activității ANP din Republica Moldova?

Principalele priorități instituționale întru dezvoltarea activității sistemului administrației penitenciare și sporirea eficienței și calității lucrului sunt continuarea procesului de modernizare a instituțiilor penitenciare, a condițiilor de muncă și reorganizarea sistemului administrației penitenciare. O altă perspectivă care ar contribui la activitatea eficientă a angajaților este digitalizarea proceselor în activitate.

Printre alte obiective și priorități sunt: dezvoltarea sistemului progresiv și individua-

lizat de executare a pedepselor penale, crearea condițiilor de detenție și de muncă, modernizarea infrastructurii instituțiilor penitenciare, încadrarea în câmpul muncii a persoanelor private de libertate, dezvoltarea activităților ocupaționale, încurajarea parteneriatului public-privat pentru realizarea diferitelor proiecte și realizarea scopului primordial al sistemului administrației penitenciare: de a pregăti persoane prosociale, cu comportament non-infracțional.

Ce sfat i-ați da unui tânăr care urmează să aleagă această profesie?

Tinerilor care vor să aleagă acest domeniu le urez curaj, verticalitate, integritate și încredere în forțele proprii.

Mulțumim mult pentru acest interviu și V-aș ruga, la final, să împărtășiți cu cititorii revistei „Legea și Viața” un citat care Vă reprezintă.

„Noi nu cădem, ci în sus ne ridicăm și greutățile le biruim”.

Interviu realizat de Andrei LUNGU

Culegere și paginare computerizată. Bun de tipar 15.08.2022. Formatul 60x84/8. Tipar offset.
Coli conv. de tipar 18,02. Imprimată la tipografia Departamentului editorial poligrafic
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, mun. Chișinău.

